

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

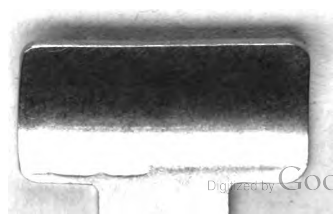
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

01 10 43

IO. AVG. NOESSELTII
OPVSCVLORVM

AD INTERPRETATIONEM
SACRARVM SCRIPTVRARVM

FASCICVLVS II.

Az 6992

/2 ①

HALAE
FORMIS IO. CHRISTIANI HENDELII.

A. MDCCLXXXVI.

TO THE HONORABLE
MEMBERS OF THE HOUSE OF REPRESENTATIVES

AND INTERESTED PERSONS
IN SENATE
AND HOUSE OF REPRESENTATIVES
OF THE UNITED STATES

MADE AT THE
PRINTING OFFICE OF THE
HOUSE OF REPRESENTATIVES
WASHINGTON, D. C.

Complexus sum hoc fasciculo, sed aucta et emendata, ea, quae a tempore editi illius superioris, super Noui Testamenti quibusdam locis scripseram, pleraque certe. Nam vnā ex hoc numero consulto proscripti propter ea quod isto de argumento putabam veriora substituere posse, quae in Appendice ad hunc fasciculum posui, grata mente accepturus, si quis consuetudinis loquendi regnantis in libris sacris curiosus et peritus, veritatisque diuinae, quaecunque illa sit et quomodocunque tradita, vere studiosus, ea meliora reddiderit. Alteram de perennitate donorum Spiritus S. quamquam non ignorabam huius rei tractationem aetatis nostrae necessitati in primis accom-

accommodatam esse, lubens recoxissẽm,
(videbantur enim quaedam et retractanda
diligentius et latius persequenda), nisi &
otium me defecisset hoc tempore et ca-
uendum fuisset ne hoc corpusculum ni-
mis mole sua impar illi alteri reperiretur.
Ceterum, ut me non diffiteor ad perse-
quenda haec studia valde inflammatum
fuisse eo, quod, vel superiora illa Opuscula
nostra, vel haec sparsim antehac edita,
non improbata fuerint doctorum virorum
suffragiis: sic verissime opto etiam ut,
si quid a me peccatum deprehenderint,
aequo animo corrigant, omninoque au-
tem, ut vel his quae a me tentata fuerint,
aliorum similia ad Sacram Scripturam
religiose ac feliciter tractandam studia in-
cendantur. Scripsi Halae d. xxx Maii
A. C. MDCCLXXXVII.

I.

INTERPRETATIO GRAMMATICA

LOCI EVANGEL.

IOANN. C. XII, 20 - 33.

Fasc. II.

A

Quae in vniuersa rerum natura cernitur sapiens bonorum malorumque temperatio, qua fit, vt. quemadmodum in picturis, aequabili vmbrae luminisque tributione. admirabilis quaedam et optimi maximi artificis ingenio digna venustas existat, eadem ipsa maxime conspicua est in diuina humanorum animorum rerumque moderatione. Quodsi enim, doloribus omnibus detractis, omni essemus voluptatis genere cumulati, non solum continuae voluptatis satietas, ipso fastidio, suauitatis omnis sensum deleteret aut frangeret, voluptatemque in dolorem, ipsa bonorum vacuitate molestiorem, converteret, sed nos excluderet etiam ab omni fructu felicitatis eius, quae vna maxima est et propria intelligentium naturarum. Existit enim voluptas non parua ex eo quod tamquam nostrum, hoc est a nobis ipsis effectum, cognouimus, propterea quod in ea re est sensus virium nostrarum et praeclarae cuiusdam indolis ad agendum, qua id, quod cupimus, enitendo nos consequi posse videmus. Quo quidem fit, vt iis quae ardua sunt et ad expediendum difficilia, non modo non deterreamur, sed etiam haec maxime anquiramus in quibus iactare se diligentia nostra possit, atque labor ipse ac studium hoc videatur suauius, quo grauiores

fuerint subeundae molestiae, quae si nullae essent aut leues, quam nullum nostrum foret studium aut talis victoria quam indigna virtute nostra? Ac si neque beati esse sine virtute nec hominis dignitatem similitudinemque cum Deo tueri possumus: quo modo sine malis vera virtus posset esse, cuius maxima et propria vis est in temperantia, id est in perferendis doloribus contemnendaque voluptate? Quamquam nec vna in virtute sita est beatitas omnis. Parum enim in nobis ipsis opis est ad bene beateque viuendum, in Dei certe beniuolentia ac cura rerum humanarum liberali fere sunt omnia; nec satis ex sententia euentus recte agendi procedet; nec ipsa virtus vera erit aut stabilis, nisi ad voluntatem Dei virtutis laudem dirigamus. Itaque ad pietatem in Deum omnia reuoluuntur, qua nihil nobis potius debet esse, cuius causa molestias omnes libenter suscipere, laeta omnia vltro repudiare oportet. Mala igitur ac dolores cum bonorum vsuræ adiunxerit Deus, facile est ad intelligendum, in illis non impedimenta felicitatis nostrae sed adiumenta quaerenda, nec noxia nobis, nisi culpa nostra, sed fausta etiam putanda esse.

Atqui vel sic aperitur, doctrinam Domini nostri IESU CHRISTI diuinæ plenam esse philosophiae, cum absolutam perfectamque, cuius spem facit, felicitatem non modo

modo non alienam dicat a disciplina perfectendorum dolorum, sed ne sine his quidem aditum vel ad veram virtutem vel ad perennem felicitatem patere. Nec Christus unquam neglexit de via salutis consequendae quaerentibus arduam hanc et hominum tarditati aut ignaviae molestam rationem proponere, praesertim cum eo, quo intenderent, prorsus contraria via se deductum iri sperarent, verendumque esset, ne de vanitate spei suae deiectionem omnem Christi disciplinam dimitterent. E quo genere locus est in Ioannis Evangelio c. XII, 20-33. quem per hanc occasionem illustrandum decreuimus.

Nempe cum instarent festi dies quibus Iudaei memoriam liberationis maiorum suorum a seruitute Aegyptiaca, agno vescendo, celebrarent, atque confluxisset Hierosolymis magna multitudo Iudaeorum, erant in his quoque Ἕλληνες qui cuperent videre Iesum eaque de re Philippum Apostolum adirent, ut sibi copiam illius videndi h. e. colloquendi faceret. In quo, ad sensum sermonis Christi, in quem hac opportunitate incidisset, recte intelligendum proderit quaerere: quinam fuerint isti Ἕλληνες? itemque, quale eorum consilium in requirendis sermonibus Christi fuerit? Ἕλληνες igitur non Iudaei fuisse videntur degentes extra Palaestinam, quo nomine hi numquam appel-

lan.

lantur, ne in loco quidem c. VII, 35. quamquam id interpretibus quibusdam opianti-
bus magis quam docentibus videbatur. Ne-
que magis de gentibus erant Ἕλληνες s. de
deorum cultoribus. Nam etsi non ignora-
mus consueuisse etiam huius generis homi-
nes Hierosolymis, idque in templo, vel sa-
crificia offerre Deo, quod allatis exemplis
docuerunt SELDENVS *) BERN. LAMY **)
et WESTENIUS ad h. l.: nec quisquam
docebit tamen eos solitos fuisse Hierosolyma
proficisci ut ibi in sollemnitate Paschali ado-
rarent Deum quod Ioannes de his Ἕλλησι
perspicue tradit. Ἕλληνας quidem Profely-
tos etiam dici de gentibus, dubitari non po-
test propter ea quod eos alias σεβομένους Ἕλ-
ληνας dicit Lucas (Act. XVII, 4.) quod at-
tributum τῶν σεβομένων proprium est Prose-
lytorum nomen. Nec magis ex eo, quod
Ioannes hoc attributo non utitur, colligi
potest istos ab hoc loco alienos esse, quam
e loco Act. XIII, 43, ubi τῶν σεβομένων προση-
λύτων mentionem facit Lucas, προσηλύτας,
sine illa adiectione non esse Profelytos. Et
vero etiam Lucas v. 42. τὰ ἔθνη commemo-
rat pro iisque versu 43. substituit σεβ. προ-
σηλύτας, ut facile intelligatur, τὰ ἔθνη, τὰς
Ἕλληνας, etiam simpliciter, nullo alio ver-
bo addito, de Profelytis dici, quo sensu idem
nomen

*) De iure nat. et gent. lib. III. c. 6. seq.

**) De tabernac. foeder. de sancta ciuit. ect. I. V.
c. VI. Sect. V. p. 207.

nomen τῶν ἑθνῶν est Act. XI. XV. et alibi, id quod multi iique nobiles interpretes agnovērunt Satis est certe quod Ioannes adiectis verbis Ἐκ (non σὺν ἰ. μετὰ) τῶν αἰναιοβαλάντων ἵνα προσκυνήσωσιν EN THI EOPTHI, definiuerit, quales significauerit Ἕλληνας.

Diximus quidem quid hac in re sit varias inter sententias ad veritatem propensius, nec alia sententia magis ipso cum rogantium consilio consentit, de quo in primis dicendum videtur. Id igitur vnde rectius eliciatur quam ex ipsius Christi sermone, quo illa petitione ad se delata fertur? Est autem caput istius orationis Christi in eo, quod doceat: verum esse quod nunc sibi instet tempus consequendi honoris sui, non alia via tamen quam subeunda multorum malorum acerbitate, eandemque viam tenere debere eos, qui eiusdem honoris obtinendi sint cupidi. His positis quis ita hebes est quin agnoscat, hos Ἕλληνας, persuasos de imperio hoc tempore a Iesu occupando, se commendare eius beuivolentiae participesque felicitatis huius temporis fieri voluisse; plane vt Zebedaei filii, qui eodem consilio, in simili re, Iesum rogando adiissent Marc. X, 35. 1q. Omnino animum subit admiratio, quid sit causae, cur hoc ipsum consilium non viderint plerique interpretes, cum ea ipsa, quae Ioannes ante hanc narrationem commemorasset, plane
ita

ita rem confirment fuisse. Namque ipsi Iesu urbem ingredienti acclamauerat populus tamquam *Israelitarum Regi* v. 13. laudaueratque venientem in nomine Domini; neque modo summa nunc erat expectatio omnium fore, ut Iesus regnum constitueret suum, id quod vel filiorum Zebedaei ambitio docet, quae apud Matthaeum c. XX et Marcum l. c. statim ante hanc historiam de ingressione Iesu Hierosolymitana relata legitur, sed etiam editum a Iesu, Lazari revocatione e mortuis, miraculum vno ore iactabant in populo vniuersi, quibus laudibus populi que concursu commoti Iudaeorum primarii viri v. 19, ut paulo ante lo XI, 48., verebantur ne, vbi omnes crederent in eum, Romani locum i. e. Hierosolyma, gentemque Iudaicam euerterent, quod quomodo potuissent veteri, nisi Iesum nunc imperium suum constituturum credidissent? Neque igitur iniuria arbitramur, hos Ἕλληνας, quos Profelytos potius de gentibus quam proprios Deorum cultores fuisse vel haec ipsa persuasio prodit, sperasse, *primum* iam esse Iesum imperii sui gloriam occupaturum, *tum* ciues huius imperii in summa abundantia bonorum terrenorum futuros, *denique* se quoque venturos in huius felicitatis communionem, si ad sermonem beniuolentiamque Iesu aditus sibi daretur.

Tum

Tum Iesus v. 23. (siue praesentibus istis, quidni enim secuti fuerint Philippum et Andream eorum nomine Iesum adituros? siue, si pudor aliquis impediuiisset, quominus ipsi Philippum comitarentur, absentibus,, ad quos tamen vix dubitari potest Philippum aut rumorem certe derulisse quae Iesus dixisset) Iesus igitur statim prae se fert ac confitetur: *Omnino venisse tempus quo illustretur Filius hominis.* In hac notione *illustrationis* Christi omnis est vis et argumentum orationis, nec, ea male intellecta, sensus verborum Christi potest intelligi; placet itaque ab hac explicanda disputationis nostrae primordia capere.

Omnino istud *δοξαδῆναι* refertur ad praemium a Christo reportandum atque usum bonorum omnium quae Deus ei, tamquam generis humani sospitatori, destinasset. Namque Iesus eodem, quo se ipsum, loco discipulos suos futuros esse dicit v. 26, pro iisdemque verbis substituit haec: *τιμήσει αὐτὸς ὁ πατήρ*, quod verbum, ut alias Rom. II, 7. 10. 1 Tim. V, 17. praemium felicitatemque tributam complectitur, perspicueque refertur ad *διακονεῖν*, conditionem videlicet humilem, e qua ad altiorem eueherentur, ut praemium pro suscepta humilitate facile agnoscat. Tum Christus postea v. 32 se ipsum *ὑψωθέντα* dicit *ἐκ τῆς γῆς*, *sublatum e terris in caelum*, ut omnes ad se trahat. Et
quem

quem ad modum Paullus Ebr. II, 10 Deum tradit Iesum, auctorem salutis nostrae, filios quam plurimos ad laetiores conditiones deducturum (*eis δόξαν αἰωνίαν*), per adversa ad perfectam omnibusque numeris absolutam beatitudinem perduxisse; sic neque noster locus, ubi ad gloriam deducens via adversa commemoratur, aliam in sententiam debet explicari. At istud ipsum praemium maxime continetur *copia discipulorum*, qua alias, veluti Esai. LIII, 10 sq. Deus labores pro salute generis humani a Christo exantlatos se remuneraturum dicit. *Primum* enim cum isti homines Iesum tamquam *regem* adirent maiestatemque regiam agnoscerent, eandemque sibi Iesus non neget modo tribuendam esse: ipsam hanc imaginem et dignitatem necesse est complecti vel maxime imperii felicitatem quae sit e civium multitudine. Nec alia de causa videtur Christus *ministorum* suorum mentionem fecisse v. 26 nisi ut ea ipsa re se *Dominum* et regem profiteretur, sicuti et alibi c. XVIII, 36, si assumere imperium voluisset, non defuturos sibi ait *ὄντας* fuisse, qui isto pro imperio decertarent. Verba porro ista; *omnes traham ad me* v. 31, quid aliud significant, quam se sibi omnes conciliaturum doctrina sua? Namque ut ea phrasis c. VI, 44. de Patre dicitur in hunc sensum, ut quae Iesus expressisset verbis: *trahet ille aliquem ad me*, postea v. 45 declarantur per verba: *erunt omnes*

omnes edocti a Deo: quidni et hic eodem accipiatur sensu? Arque hanc maxime esse vim verbi, non eam proprie quae sit, ut solent interpretari, in ipso fructu beatitatis sempiternae, quamquam nec illam alienam ab hoc loco sed veturi conclusam altera illa notione profitear, et postea docebimus et collatio similis loci cap. XI, 52. declarat. Nam ibi Iesus dicitur moriturus non modo ὑπὲρ τῆς ἑθνῆς, pro gente Iudaica, sed etiam ut filios Dei dispersos (τὰ τέκνα τῆς Θεᾶς τὰ διασκορπισμένους) in unum coetum colligeret. In quibus verbis, licet enim id obiter dicere, non obscura significatio est, διασκορπεῖν τῶν Ἑλλήνων c. VII, 35, de qua valde inter se discrepant interpretes, non esse Iudaeos ἐκκενῶντας, quos volunt extra Palaestinam degentes fuisse, sed homines de gentibus, quos vident interpretes quod sciam omnes c. X, 16. in istis ouibus, quas se Iesus adducturum pollicetur, ut unus grex fiat, unus itemque sit Pastor. Enimvero his omnibus in locis non tam de immortalī gloria in coelis consequenda disputatur, quam de constitutione Ecclesiae Christianae, conciliandisque Christo per doctrinam Evangelicam discipulis, eademque res, planissime ut in nostro loco, dicitur post Christi mortem consecutura.

Sed ut Christus confirmat illis, quae declaravimus, verbis, spem eorum qui se, per

percunctando, interprete Philippo, ad eum conuertissent, eam tamen labefactat et quasi terminat opinionis eorum partem, qua Iesum eiusque discipulos peruerse putabant statim in summa suauitate honorumque gloria futuros. *Profecto*, inquit v. 24, *profecto confirmo vobis, nisi granum frumenti iniectum in terram moriatur, manet illud solum* h. e. sine sperato fructu, *at si mortuum fuerit, plurimum fert fructum*. A quibus verbis non placet depellere calumniam VOLTÄRII, cuius inscitiam nuper admodum breuiter ac grauiter castigauit HALLERVS (*ὁ μακαρίζων**); clarus quidem satis est sensus: non posse se alios, (hi enim haud dubie sunt isti, de quibus loquitur, fructus, vt cap IV, 35 et alibi) sibi tamquam discipulos atque imperii sui ciues vindicare, nisi prius mortem ipse subierit, quam si fuerit expertus, tum demum magnam sibi subiectorum copiam habiturum vereque regnaturum. Pariter, qui cupiant in gloriae communionem, hos quoque addit in periculorum societatem venire debere. Nam vtrumque subiecit his verbis v. 25. 26: *Quicumque caram habet vitam* i. e. ita amat vt carere malit iure ciuitatis Christi quam pericula doloresque suscipere, *perdet eam* atque spe bonorum huius rei publicae excidet, *sed qui vitam suam contempserit in his terris, eam seruabit*

*) *Briefe über einige Einwürfe noch lebender Freygeister* Part. I. p. 264.

uabit in vitam sempiternam, verae atque immortalis vitae nunquam iacturam faciet. Si quis mihi seruire voluerit, meosque inter discipulos numerari, me sequatur, iisdem videlicet laboribus molestisque suscipiendis; tum ubi ego futurus sum ibi et ille erit qui mihi seruiet, cum Pater honorabit.

Tum Christus tamquam praesentem sentienstuturorum malorum molem: *Iam*, inquit, *animus perturbatus est meus! Quid igitur dicam? Pater! eripe me ex hoc tempore! Sed propter ea incidi in hoc ipsum tempus. Pater! illustra nomen tuum!* In quibus verbis quis non animaduertat vim atque incitationem orationis, nec commotionem animi pietatis magnitudine mitigatam admiretur? Quamquam non omnibus aequè expedita videtur vis h. e. sententia verbis istis subiecta. Ac primum nihil est causae cur interpretationem istam etiam a LUTHERO expressam deferamus et cum HEYMANNO subobscuram putemus, qui ad exemplum multorum aliorum coniuncta verba *τί εἶπω. Πάτερ ὁσῶς με κ. τ. λ.* iubebat vertere: *Iam quid dicam? Num (dicam): Pater, eripe me ex hac hora?* Quod, meo quidem sensu, non tam exprimit vim perturbati animi, quem Christus profiteretur ipse, quam interpretatio LUTHERI, facilis illa quidem ad percipiendum, si illud, *quid igitur dicam?* accipiat pro: quo me vertam, nescio, anxius

anxius animi haereo, vim doloris imminen-
tis quo modo sustineam non video; planis-
sime ut in illis Christi Matth XXVI, 38 sqq.
Vndiquaque, ad mortem usque, tristis est ani-
mus meus. Aufer a me, si fieri potest,
mi Pater, hoc poculum. Veruntamen,
non quod ego, sed quod tu vis, fiat, in
quibus nulla potest nota obscuritatis haere-
re. Per hunc ipsum locum cetera, quae
sequuntur, tranquillati et in Deo eiusque
voluntate vnice acquiescentis animi; *Pater*
illustra tuum nomen! videntur declarari de-
bere. Principio sumimus, non esse laces-
sendam lectionem, aut pro verbis: *σὺ τὸ*
ὄνομα substituendum cum codicibus aliquot
et versionibus: *σὺ τὸν ὄν*, quod videtur
interpretandi obscurioris vocabuli causa
ductum e cap. XVII, 1. cuius quidem capi-
tis versus quintus occasionem dedit scripto-
ri codicis Cantabrigienfis addendi post *ὄνομα*
in loco nostro verba: *ἐν τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον πα-*
ρεῖ σοι, πρὶν τῷ τὸν κόσμον γενέσθαι. Satis por-
ro constat, in sacris Scripturis eos dici *δοξα-*
ζεν τὸν Θεόν, illustrare Deum, honorem de-
ferre Deo, qui agant id quod sit consilio, vo-
luntatique Dei accommodatum, ut Abra-
hamum Rom IV, 10. *δόντα δέξαι τῷ Θεῷ*
cum de fide Dei nullo modo dubitaret, ut
gentiles Act XIII 48. *δοξάζοντας τὸν λό-*
γον τοῦ Κυρίου, cum fide, ut ait ibi Lucas, com-
plecterentur a Paulo dicta, ut Christianos
1 Petr. IV, 16 *δοξάζοντας τὸν Θεόν* aduersis
con-

constanter ferendis; quem ad modum vicissim *traducebatur nomen Dei apud gentes* per Iudaeos qui puritatem cognitionis legum diuinarum vitiis contaminarent suis, Rom. II, 34. Ad haec illius formulae exempla et locum, quem excitabamus, simillimum Matth. XXVI, quo sese profitetur Iesus nihil cupere aut rogare nisi quod velit Deus, si dirigamus interpretationem verborum: *δοξασόν σὺ τὸ ὄνομα*, habebunt certe hanc vim: Lubens equidem suscipiam quidquid, te prouidente, acciderit; tu modo cura quod Tibi honori sit voluntatique Tuae consentaneum. Atqui hoc erat vel maxime in propagatione doctrinae Iesu Christi, qua ei, tamquam praemium pro susceptis doloribus, conciliabatur magna discipulorum copia, quos regeret docendo felicitateque sempiterna bearet. Namque obsequendo huic doctrinae illustratur gloria Dei, ut erat in locis iis quae illam loquendi formulam continebant, quem ad modum in aliis multis, veluti Io. XV, 8: *hoc ipso honor deferatur Patri meo, quod fructus quamplurimos feratis* h. e. si secuti fueritis doctrinam meam v. 7. *atque sic eritis discipuli mei*. Hac quoque re continebatur *ἐνδοξασμός* Christi, quem supra declarauimus ad v. 13, coniunctus ille quidem cum Patris honore. Nec alius alibi, ut in nobilissimo loco Phil. II, 9 sq. qui Christo, ex aduersis erepto, tribuit illud nomen s. dignitatem, quae vna omnium
ma.

maxima sit, ut omnes tamquam Dominum venerentur, ad honorem Dei Patris.

Haec cum exclamasset Iesus, de coelo, narrante Ioanne v. 28, deferebatur vox huius modi: *Iam illustravi* (nomen meum) *item et posthac illustrabo*. Quae illustratio vel facta dici potest per miracula, ut per reuocationem Iesu e mortuis, translationem in coelum, prodigiaque ante a Christo, post ab Apostolis nomine Iesu edita, quod plerisque interpretibus placet, vel per doctrinae latius propagatae vim, quae uti antea sic posthac multo plures Deo et Christo cultores conciliaret. Atque hunc sensum confirmat sententia eidem formulae subiecta, cum Christus dixisset: *Illustra nomen tuum!* quae eandem in Dei responsione requirit. Nec alius subesse sensus simillimo loco potest apud Io XVII. Namque ibi cum rogasset Iesus ut Pater Filium illustraret, subiecissetque causam cur ita rogasset, nempe *ut Filius tuus illustret Te*, statim addit haec: *si quidem ei dedisti potestatem in homines universos* (ἐξουσίαν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις) *ut quoscunque ei dederis* (per Evangelii doctrinam, vide c. VI, 39 et 37 coll. cum v. 35) *illis det vitam aeternam*, quam istis ait contingere v. 3. *per cognitionem Patris et, quem ipse misisset, Iesu Christi*. Et vero etiam post, cum v. 4. dixisset: *Ego te illustravi in his terris*, perspicue verba interpretatur his, *negotium per-*

perfecti quod mihi perficiendum dederas. Quo modo autem? Significaui, inquit, nomen tuum hominibus quos mihi in terrarum orbe concesseras.

Iam cum ista vox exstitisset, populus audito sono nec tamen percepto, dicebat, intonuisse aërem, alii, qui vocem percepissent, angelum cum eo collocutum. At Iesus v. 30: *Non mei causa, inquit, haec vox delapsa fuit, sed vestri causa* h. e. non tam ad me confirmandum sed ad docendos, vos. ne, cum videritis me depressum miseria vehementissimisque cruciatibus vexatum, dubitetis me esse regem quem Deus promiserit, sed diuina voce admoniti credatis fore, ut vel sic, etiamsi aduersarii me torqueant, etiamsi aduersariorum omnium princeps omnem vim excusserit in me, Deus me ad speratam maiestatem traducat. *Nunc, addit v. 31, hic mundus subibit iudicium, nunc princeps huius mundi expelletur. Ego vero, cum sublatus fuero e terris, omnes traham ad me.* Quae verba explanationem desiderant, sunt enim admodum obscura, et, nisi sensus ipse, ratio tamen eorum intelligendorum, paullo dilucidius, quam fit, declarari posse videtur.

Kóuos igitur non, ut fert quorundam interpretum sententia, proprie Iudaeos complectitur, qui reuocatione Christi e
Fasc. II. B mor.

mortuis deberent impietatis in Christo inter-
 terimendo admissae conuinci; neque enim
 asseri haec vis vocabulo idoneis argumentis
 potest, sed eos omnino omnes, qui disci-
 plinam Iesu Christi non admisissent, quo
 quidem nomine non, vt Iudaei a gentibus,
 sed vt Christi discipuli ab iis qui re-
 pudiant eius doctrinam, discernentur.
 Haec quidem notio regnat in vni-
 uerso Ioannis Euangelio, eamque po-
 stulat perspicua disiunctio τῆ κόσμου et
 τῶν διακόνων τῷ Χριστῷ v. 26. Nec di-
 abolus, quem esse ἀρχοντα τῆ κόσμου τῆ-
 τῆ statim docebimus, princeps dici posset
 Iudaeorum, nisi quis forte Iudaeos et Chri-
 stianae doctrinae aduersarios eosdem dice-
 ret esse. Iesus item ipse v. 47, cum se ne-
 get κρίνειν τὸν κόσμον, illud his iisque clarissi-
 mis verbis interpretatur; *Si quis non audie-
 rit doctrinas meas nec iis fidem habuerit; non
 ego iudicabo illum, sed (v. 48), qui me spre-
 uerit nec admiserit doctrinas meas, hunc iudi-
 cabit doctrina quam proposui.* Haec ipsa
 verba Christi viam commonstrant intelli-
 gendae κρίσεως τῆ κόσμου τῆς, in qua expri-
 menda haud scio an Christus digitum in-
 tenderit ad modum loquendi, quo Iudaei
 Messiam iactare solerent gentes *iudicaturum*,
 ductum illum e Psalmo II aliisque locis,
 quem ita correxerit Iesus vt, non gentes a
 Iudaica religione alienas, sed aduersarios
 doctrinae suae omnino omnes, quales inter
 lu-

Iudaeos vel maxime proprieque essent, tale iudicium subituros diceret. Nempe in sacris Scripturis saepenumero *iudicandi* dicuntur ii qui causa cadunt h. e. stultitiae aut criminis rei deprehenduntur, vt *iudicantes*, quorum verbis factisue alii erroris aut male facti conuincuntur, veluti cum Iesus Matth. XII, 41. *Nineuitas dicit condemnaturus contumaciam Iudaeorum Christo aequalium*, exemplo videlicet suo, nam illi inquit, *μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωάνη*, cum Iudaei isti Christum Iona longe excellentiorem ne audire quidem vellent, et v. 27. *Pharisaeorum discipulos daemonia expellentes iudices*. Phariseorum appellat haecenus, quod recte ea et diuinitus putarentur propulsare, cum Christum quidem Pharisei negarent vi quadam diuina idem ipsum facere. Quo eodem sensu Paulus Noachum profitemur Ebr. XI, 7. *κατακρίβην τὸν κόσμον*, nempe fide sua ceteros, non obsecutos admonitioni diuinae, stultitiae aut impietatis arguere. Idcirco hoc vult dicere Christus nostro quidem in loco: Iam instat tempus, quo ii, qui repudiauert doctrinam meam, arguantur male fecisse; plane vt in loco eiusdem argumenti c. XVI, 8 sq. *παράκλητος* dicitur convincere *τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας*, peccati, h. e. criminis contumaciae aduersus Euangelium, quo sensu *ἁμαρτία* saepe dicitur, vt in epistola ad Ebraeos; addit enim, vt definiat quale sit

B 2

istud

istud peccatum, *namque non credunt in me.*

Dubitari autem non potest, cum longe lateque serperet doctrina Iesu Christi, conremtaque illa quidem a multis, ab aliis tamen quam plurimis probaretur, stultitiae conuictos esse aduersarios, vanissimaque eorum consilia Christi eiusque honoris opprimendi euerſa; qua in re ista *κρίσις τῆς νόσου* maxime continetur. Nam *primum* in loco, quem modo excitauimus e Ioannis c. XVI. criminis conuincendi dicuntur per *Πνεῦμα ἅγιον* h. e. Spiritum sanctum, cuius ipsum nomen Christus c. XIV, 26. interpretatur in hanc sententiam, *ut ille doceat omnia* quae Christus ipse ad commodiora tempora distulisset, *omniaque ab illo iam dicta in memoriam suggerat*, vel, ut c. XVI, 13 addit, Christi discipulos *ad omnem veritatem dirigat*. Quare nec ille *ἐλεγχὸς τῆς νόσου* aliter factus dicatur quam docendo, non sic ut Deus, quem ad modum Apostolis, sine ullius rei interuenſu, iis item cognoscenda suffecerit, sed ut propagatione doctrinae per Christum Apostolosque traditae spem labefactandi honoris Christi destruxerit, consiliorumque contrariorum omnium atque insidiarum vanitatem demonstrauerit; plane sicuti Deus 1 Cor. III, 19, dicitur *δαδασόμενος τῶς σοφίαις ἐν τῇ παναγίᾳ αὐτῶν* h. e. docens ipsis doctrinae effectis
reme.

temeritatem Philosophorum qui eam tamquam stultam et imbellem contempsissent. Porro haec ipsa *κρίσις* τ. x. coniungitur cum vi atque auctoritate principis huius mundi sublata, quam quomodocumque explicaeris, euerfa tamen aliter intelligi non potest nisi per sparsam doctrinam Christi. *Accedit* etiam illud, quod, quoniam cupidi huius doctrinae disiunguntur a mundo, atque illi per doctrinam trahuntur ad Christum, pudefactus aut stultitiae condemnatus mundus intelligendus sit hactenus, quod doctrina sitienter a multis requisita irritam consiliorum aduersariorum prauitatem reddiderit. *Postremo* Iudaei omnes gloriam regni a Christo constituendi putabant hanc habituram vim, ut mundus aut gentes, vno verbo aduersarii Christi, condemnarentur; quae sententia si, quod dubitationem non habet, ducta fuit e Psalm. II: non potuerunt istam *κρίσιν* secus intelligere quam de consiliorum hostilium euerfione, quae labefactare aut impedire gloriam regis illius non possent, sic enim ea res in illo Psalmo describitur. Itaque nec alium sensum his verbis in sermone Iesu Iudaei potuerunt subiicere, nec Iesus aliter intelligi voluisse videtur.

Sed quid est istud: iam princeps huius mundi eiicietur? Principio licebit sumere, non proprie hoc nomen significare doctores

res Iudaeorum, quamquam et illi, idque in primis, darent operam, ne Iesus tamquam Christus agnosceretur, iique ipsi alias dicuntur ἀρχόντες τῆ κοίτης τῆς. Neque enim vsquam in singulari ἀρχων τ. κ. τ. adhibetur de his, sed de cacodaemone saepius, c. XIV, 30. 2 Cor III, 4., non quo is ipse aut proprie repugnauerit Christo eiusque doctrinae cursum impediuerit, sed quod in sacris scripturis, ut peccato Rom. VI, 12 et morti c. V, 14, sic diabolo, cuius auctoritate homines primum ad peccandum incitati fuerint, hac ipsa de causa eoque ipso sensu, imperium in peccatores omnes inprimisque hostes Euangelii tribuatur. Quam ob rem illius vis atque potestas labefactata dicitur, quotiescunque per propagatam doctrinam aut susceptam disciplinam Christi homines eius essent e potestate, s. erroris aut impletatis seruitute, erepti. Hunc igitur dici τὸν ἀρχοντα τ. κ. τ. atque ita vim eius fractam, planum faciunt loci similis argumenti. Iesus, ut hoc utar, cum Apostolis confirmat Luc X, 18. se Satanam vidisse, fulguris instar, de coelo delapsum (quod plane est Ioanneum ἐμβαλθῆναι ἐξ οὐ), quod est aliud, quam vim eius esse destructam, nam illud πίπτει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ut ex astris decidere apud CICERONEM *) de illo dicitur qui potestatem amiserint, defecerint.

*) Ad Atric. app. III, 21.

rintque florere, veluti Matth. XI, 23. Et
 vbicunque homines translati dicuntur in
 regnum Dei aut Christi, iidem illi tamquam
 exempti e diaboli potestate ab eiusque impe-
 rio liberati describuntur, Col. I, 13. Act.
 XXVI, 18. quod factum per Euangelii lumen
 eadem ipsa loca profitentur. Quae cum
 ita sint, non dubitandum videtur, Iesum,
 cum v. 33. se promiserit *sublatum e terris*
omnes ad se tracturum, id de doctrina sua
 vbicunque locorum, apud omnis quoque
 generis homines, propagata intellexisse. Cu-
 ius sensus et supra rationem idoneam red-
 didisse speramus, et πάντας, perspicuum
 est, referri ad omnis generis homines,
 etiam eos qui erant de gentibus, quales in
 primis huius rei declarandae occasionem
 Iesu dedissent, secus quam Iudaeorum fe-
 rebat opinio, qui ipsi soli consueverant hanc
 felicitatem civium Messiae tribuere.

Iam quis est vestrum, *Academiae nostrae*
Ciues humanissimi, qui sentiat quam salubris
 sit et ad bene beateque viuendum vnice
 maxime necessaria disciplina Iesu Christi,
 qui non item cupiat istius fructum vberri-
 mum capere? Cuius capiendi quae potest
 certa spes esse, nisi eadem, quamquam
 molesta, quam Christus commonstravit at-
 que praeiuit, via ad illam exoptatissimam
 metam contenderimus? Quod quidem ha-
 bet hanc vim, vt non modo quae incide-
 rint,

rint, Deo in volente, aduersa conſtanter
 atque gratias agendo ſeramus, ſed etiam
 ſponte vel duriffima ſuſcipiamus, ſi quidem
 ſine his aditus ad Chriſti regnum non pa-
 teat. Euimvero cum hi ultro ſuſcepti ho-
 mineque liberali maxime digni labores in
 primis contineantur perenni acerrimaque
 contentione ſtudii diuinae doctrinae atque
 contemptu etiam iucundiſſimarum volupta-
 tum quae nos reuocare a virtute Chriſtiana
 poſſint: agamus etiam hoc per hos ipſos
 dies, quibus dolorum Domini noſtri Ieſu
 Chriſti atque iſtos conſecuti gaudii me-
 moria celebratur, intendamus oculos in
 hunc ducem et remuneratorem fidei noſtrae,
 qui, *cum poſſet vita beata frui, aduerſa tolera-
 uit, et, contempta ignominia, ad dextram thro-
 ni diuini conſedit,* atque eius exemplo et for-
 tunatiſſimo dolorum exitu excitemus nos
 ad ſimile certamen ſubeundum vt ſimilem
 olim coronam conſequamur. Quod qui-
 dem propoſitum ſtudium DEVS O. M. felix
 fauſtumque iubeat eſſe. P. P. pridie ſol-
 lemnitatis Paſchalis A. C. MDCCLXXVIII.

II.

INTERPRETATIO GRAMMATICA

CAPITIS XV ET XVI.

EVANGELII IOANNIS.

THE
JOURNAL OF
THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

Quos Vobis, *Humanissimi Ciues*, sancte celebrandos indicimus dies memoriae *Iesu Christi* e mortuis ad vitam redeuntis consecratos, reuocant ad animos nostros memoriam sermonum eorum, quibus is paullo ante obitum recreauerat amicos suos, ad ferendamque aequis animis discessionem suam confirmauerat. Atque haud scimus an sint in his praecipui diligentissimaque dignissimi commentatione ii, quos contulit cum illis tum, cum coenam caperet ultimam, seseque atque illos praepararet ad horribilem illam noctem qua esset rapiendus ad supplicium; quo quidem extremo et quasi angustissimo tempore, cum praesentissimum esset periculum, sed spatium colloquendi breuissimum, quis dubitet quin Christi sapientia aptissima quaeque et maxime exquisita complexa fuerit, quae ab ipsa iam paenemorientis amici persona vim atque commendationem maximam haberent? Tales quidem Ioannes Apostolus retulit in literas capite XV et XVI Euangelii sui, quos per hanc occasionem breui commentario illustrabimus, ut, qui velint eos cogitando persequi, quod ut faciatis hoc sacro tempore, *Ciues carissimi*, etiam atque etiam cupimus et hortamur, habeant viam quandam et rationem, quam teneant, ne in quaerendo

ver

verborum sensu haereant, aut eius difficultate impediti videant a Christi mente et consilio alienissima.

Sumimus igitur, cap. XV et XVI cum sequentibus coniungi vnoque tenore legi debere ita, vt, quae ibi narrata sint, extrema nocte, ante quam Iesus moreretur, configerint. Nulla enim sunt in Ioannis narratione vestigia, quae ea interrupta ac non potius omnia vna continuatione facta doceant. Neque enim admodum veremur, ne quis occurrat sic vt dicat: non magis haec, de quibus quaeritur, partes narrationis Ioannae diuellendas esse a cap. XIII et XIV, quibuscum coniunctae esse videantur, nulla cum occasio sermonis Christi cap. XV reperiatur praeter ea quae in superioribus commemorata essent; attamen haec c. XIII, 1. facta dici *πρὸ τῆς ἑσπερίας τῆς Πάσχα*, quod non videatur consentaneum illi, quam defendimus, sententiae, quae caput XV et XVI transferat in illum diem, ac eam potius in noctem, qua Iesus in potestatem hostium venerit. Sed utcumque componatur controuersia, quae orta est de ea re, imprimisque de his capitulis apte partiendis aut coniungendis, non obscure Ioannes ipse c. XIV, 31. significat, Iesum per illa: *ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔτι ἔστιν ἡμέρα, ἀλλὰ νύκτις ἔστιν*, ibi h. e. die ante Pascha finem dicendi fecisse, cetera igitur c. XV sqq. dicta factaque esse sequenti die h. e. cum Pascha

ſcha ipſum à Chriſto celebraretur. Neque mirum videri debet, quod in principio huius cap. XV. nulla fit ſignificatio noui ſermonis Chriſti inchoandi. Quamcumque enim coniunctionem huius orationis cum ſuperioribus ſtatuant, ſemper illud offendat: ἐγειρεθίς, ἄγωμεν ἐν τεύθειν, et deſideretur formula, qua vel occaſio noui ſermonis vel eius initium certe indicetur. Satis enim poterat videri Ioanni ad docendum, lectoribus hic de nouis Chriſti ſermonibus cogitandum eſſe, quod et finem ſuperiorum commemoraffet c. XIV, 31, et c. XVII, 1, et nulla ſignificatione diuulſi ſermonis interpoſita, ſtatim ſubieciffet: Chriſtū, finitis his ſermonibus, ſeſe ad preces conuertiffe; nec quidquam durius eſt coniectura eorum, veluti H A V B E R I *), qui illa: ταῦτα ἐλάλησεν c. XVII interpretantur de his ipſis precibus quae ibi ſequuntur, praefertim, cum illa formula ſemper apud Ioannem ad ſuperiora referatur, vt c. XV, 11. c. XVI, 1. 4. 25. 33. Et vero etiam audemus dicere, non alienum eſſe a genere narrandi Ioannis, praeterire rerum factarum occaſionem eamque narratis poſthaeq ſubiicere, veluti c. XVII, 24. vbi ſignificat, quae ante narrata ſint v. 15. ſeqq.; non in Hannae ſed Caiphae palatio contigiſſe, quod e toto quidem narrationis contextu v. 25. ſq. cetero-

*) Harm. Annaerk. p. 209. ſq.

ceterorumque Evangelistarum libris intelligi potest, ut nihil sit causae, cur interpretes versum 24 aut adulterinum putent aut suo de loco deturbandum. Sed haec alias, reuertamur ad institutam disputationem.

Iam si Iesus sermones c. XV et XVI contulerit cum discipulis extrema ante mortem nocte, non superuacuum fuerit quaerere: quando? quamque per occasionem? Nempe ea est continuatio horum sermonum ad caput vsque XVIII, ut credibile sit, nostrum, ut ceteros, paullo ante habitum, quam Iesus se ad hortum extra Hierosolyma contulisset, h. e. dum coenam vltimam cum discipulis celebraret. In qua, cum ceteri Evangelistae referant, Iesum negasse sese porro bibiturum *de hoc vitis fructu* (ἐκ τῆς τῆ γενήματος τῆς αἰπέλης), ut ait apud Matth. XXVI, 29: quidni Iesum incidisse hac occasione putemus in commemorationem sui, qui sit *vera vitis*, de more quidem suo, cum soleat a rebus praesentibus usque sub sensus cadentibus, orationem ad animos resque mente complectendas aut moribus exprimendas traducere. Quae quidem coniectura ea est, quae et videatur e narrationibus Evangelistarum sua sponte emergere, et sententiam nostram de hoc Christi sermone ad diem Iesu fatalem transferendo confirmare.

Ego

Ego igitur, inquit Iesus c. XV, 1. *vera sum vitis, et pater meus vinitor est. Omnem palmitem in me qui non fert fructum, amputabit, omnem contra, qui fructum fert, purgabit ut ad fructus ferendos uberior sit.* Quibus in verbis fons est vniuersae huiusdisputationis. Neque enim, si imagines alienum in sensum torqueas, aut, quae sit imaginem inter et rem adumbratam similitudo, male constituas, non potest peruersa interpretatio existere, quae transuersam agat luxuriantis ingenii temeritatem. Ac primum dubitari non potest, *plantae* imaginem Christi et Apostolorum consuetudine translatam esse ad doctrinam, vt in illo Matth. XV, 13, vbi *planta ea quam Pater Iesu Christi plantauerit*, haud dubie eadem est cum *doctrinis praeceptisque humanis* v. 9, vt in Christi sermone Io. IV, 36 Iesus se *satorem* appellat, quatenus doctrina sua imbuerat feminam Samaritanam, Apostolos *messores*, vt qui fructus huius doctrinae e properantibus ad institutionem Christi Sichemitis colligebant; nec Paullus 1 Cor. III, 6. alio sensu *plantasse* se dixit quam hoc, quod rectam doctrinam Corinthiis tradidisset. Deinde Christus ipse v. 3. discipulos hos *purgatos*, et quasi attentos palmites, dicit *propter doctrinam quam iis proposuisset*, vt vers. 8. *veros discipulos*, si quidem quam plurimos fructus tulissent h. e. *si fecissent quae iis praecepisset*, v. 14. Omnia omnino dicta, quibus Christus apud Ioannem

nem a Patre, ut hic, se missum dicit in terrarum orbem, ut per se homines ad veram beatitatem adducerentur, siue propriis ea verbis enuntiet, siue sub imaginum et figurarum inuolucris, de tradita diuina veritate loquuntur, per quam hominibus salutem ar-
 rulerit. *Ego*, inquit c. XIV, 6, *via sum et veritas et vita* h. e. qui veritate declarata viam ad salutem praemonstrem. *Ego sum ianua* quae ducat *ad oues*; *per me qui introieris, beatus erit, perenneque pabulum reperiet*, cap. X, 9, si quidem, ut aiebat v. 3, *vocem meam audierit*. *Hac de causa natus sum atque veni in terrarum orbem, ut veritatem profiterer; quicumque amans est veritatis, meam vocem audit*, c. XVIII, 37. *Cibum perennem eumque sustentantem vitam sempiternam filius hominis dabit, hunc enim Pater obsignauit* h. e. fidem eius dictis fecit, e. VI, 27. Quam ob rem doctrinam suam cibum s. *panem Dei* appellat *de coelo demissum*, qui *vitam det hominibus* v. 33, itemque v. 53. *πνεῦμα* h. e. *πνευματικὰ βρώμα* quod vitam largiatur; statim videlicet subiicit: *doctrinae meae, quas eloquor, sunt πνεῦμα καὶ ζωὴ* h. e. sacro quodam sensu cibus s. pabulum quoddam, vitamque praestant hominibus; et quae sunt eiusdem generis dicta.

Ad haec igitur si accommodemus imaginem, quae loco nostro continetur, *veram* se *vitem* dicit, ut c. VI, 32. *verum panem*, pro-

propter ea quod a Patre constitutus sit in terrarum orbe, ut per se doctrinamque suam vim quandam tribueret ad bene beateque viuendum, sed discipulos *palmites* quasi suos, quod huius doctrinae interuentu, vim recte agendi consequerentur. Qua si minime vterentur nec ferrent idoneos fructus, verendum esse dicit, ne inutilis instar palmitis resercentur h. e. desinant esse Christi discipuli iacturamque salutis faciant. Qui enim sint in loco simili Rom. XI, 17. *rami succisi*, nisi Iudaei de iuribus ac beneficiis populi Dei deiectioni, et *oleaster insitus oleae*, qui in radice et pinguedinis oleae communionem veniat, nisi de gentibus homines admittenda doctrina diuina quasi insiti verae Ecclesiae, a qua iura et beneficia trahant? Quare et ea, quae sequuntur v. 6. *Nisi quis maneat coniunctus mecum, tamquam palmes abicitur et exarescit, atque tales in fasciculum colliguntur, conficiunturque in ignem et comburantur*, interpretatur Christus v. 8. per contrariam: *si fructus plures tuleritis, MEI DISCIPULI eritis*. Vicissim in loco nostro: *Palmitem*, addit, *fructiferum* quasi circumcidendo purgat Pater ut fructibus ferendis copiosior sit h. e. locupletat talem discipulum Christi doctrinae obsequentem veritate vbertateque scientiae, ut locupletior ad bene agendum fiat.

Fasc. II.

C

Tum

Tum pergit v. 4: *Manete mecum coniuncti, sicuti et ego vobiscum*, sensu satis obuius. Quid enim hoc aliud est, quam: sequamini doctrinam meam, qua ego vos imbui? Ea enim erat in causa v. 3. quod puri essent ferrentque fructus idoneos, planissimeque Christus v. 7. cum illo quod dixerat *secum coniunctum manere*, componit alterum illud: *verba mea manent in vobis*, quem ad modum in loco Ioannis epist. I. c. 2, 14. *doctrina Dei* dicitur *manere in iis*, qui eam teneant et sequantur. Atque in similibus plane locis, vt I Io, III, 22. itemque c. XIV Euangelii v. 21 et 23. pro hoc forma dicendi substituitur: *seruare praecepta Christi, agere quae illi probentur*, iisdemque se ait Christus obsequium renumeraturum beneficiis, quae ante, in locis illustratis, promississet. Nam *ei me*, inquit, *patesfaciam*, siue, quod idem est, *ad eum veniam atque manebo*; vt *mansurum* dixerat *magistrum* (μαρτύρον) apud eos h. e. eos aucturum perenni scientia, c. XIV, 16. 17. Nihil igitur est quod dubitemus, quin haec sint omnia ad doctrinae communio- nem referenda, et, quae sunt in extremis versus quinti: *sine me nihil potestis agere*, ita interpretanda, vt, nisi suam doctrinam teneant et sequantur, facere se nihil possint quod sit probatum Deo, aut boni fructus nomine venire debeat. Placet enim praetermittere, quae hanc inter sententiam superioresque interiecta sunt, cum nihil nisi
 decla-

declarationem dictorum contineant, aut ante a nobis iam fuerint tractata.

Promittit igitur Christus porro v. 7. nouum fructum obsequii siue pietatis in se his verbis: *quodcumque rogaueritis, id quidem continget vobis.* Quae, repetita vers. 16. referri possent ad Christianos vniuersos, vt in loco 1 Io. III, 22. Nec ea difficilem admodum haberent explicationem, si quidem vel preces quibus aliquid rogarent Deum, referrentur ad ea quae sint Christi doctrinae, de qua modo dixerat, consentanea, vel haec isti formulae vis tribueretur, vt Christus significaret gratiosos eos Deo fore, eum autem paratissimum ad largienda ea quae haberent in opratis h. e. ad cuiuscumque generis beneficia quae in veris beneficiis numerari possent, fere vt in illo ad Rom. VIII, 32: *si Deus vel filium dedit suum pro nobis, quidni cum eo nobis omnia dederit?* Sed, re tamen saepius in vtrumque partem versa, magis inclinatur animus in hanc partem, vt haec promissio proprie, nostro quidem in loco, data putetur Apostolis, eorumque munus propagandae doctrinae Christianae attingat. Hos enim hic alloquitur Christus, nec idonea causa est, cur hic communem magis omnesque ad Christianos pertinentem locum quam proprium Apostolis, suspicemur; neque enim, quid possint, sed quid de consilio Christi hic debeant exprimere verba? quaeritur.

C 2

Omni-

Omninoque nullus, ni fallimur, locus est eiusdem argumenti in Christi sermonibus, veluti Matth. XVIII, 19 et Io. XIV. 13, quin et insertus sit sermoni cum Apostolis habito et proprie ad Apostolos referatur. *)

Quid est etiam magis consentaneum loco, qui sequitur in hoc sermone Christi vers. 8, praesertim ubi is collatus fuerit cum v. 16. cuius est simillimus; in quo eadem promissio de precibus eorum a Deo audiendis cum eadem conditione coniungitur? *Hoc ipso videlicet satis fiet Patri meo s. eius gloria illustrabitur, quod multum feratis fructum, atque vere tum eritis discipuli mei.* Vbi particulam *ἵνα* habere vim indicandi modi quo studium probent Deo, ut v. 13 et c. XVI, 21, res quidem ipsa docet, nec vis verbi *δοξάζειν* aptius videretur exprimi posse, quam eo quod Deo pietate satisfiat. Enimvero, ut *δοξάζειν τινι*, *δέναι δόξαν τινι* dicuntur ii, qui faciunt quod alteri debeant aut ei probetur, quod pluribus locis docuimus in superiori disputatione ad locum Io. XII. pag. 14; sic in primis iis tribuitur, qui *docendo*, omninoque tamquam legati diuini, negotio sibi imposito fideliter funguntur. Quo sensu Christus ipse cap. XVII, 4 *Ego Te*, inquit, *illustravi in his terris (ἐδόξασα ἐν)*

*) Id quod speramus plarium futurum per aliam disputationem super loco Io. XIV, 13. 13, qua huic Opusculorum fasciculo destinata est,

ἐπὶ τῆς γῆς), quod statim declarat per adiecta verba: *negotium perfeci quod mihi perficiendum dederas*, aut dilucidius etiam v. 6: *Perfpicue tradidi nomen tuum* h. e. doctrinam *his hominibus quos mihi dederas*, qua re se etiam v. 10. proficitur *illustratum iri per eos* (δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς), quod quo modo magis proprie factum est quam eo, quo se ipsum antea dixerat Patrem illustrasse h. e. munere legati diuini fideliter administrando?

Iam si promissio ea v. 7. quae certam spem facit fore ut, quidquid rogauerint, fiat, hic quidem, Apostolis data intelligitur; et nullis difficultatibus obnoxia est, quae, si, quod plerisque placere interpretibus solet, infinita esset, oriri videantur, et interpretanda est ad modum aliarum, quibus eandem rem Christus Apostolis confirmat, ut Matth. XXI, 21 et 22, in quo loco pae- ne iisdem verbis addixit consecutionem eorum quae rogauerint seque consecuturos crediderint. Namque ibi Christum omnes consentiunt de fide loqui, qua expectarent non irritum fore usum facultatis patrando- rum, miraculorum. Atqui ea expectatio vana fuisset, nisi alias concessam sibi a Christo eam facultatem sciuisent; erat autem certa cum Christus fallere datam fidem nullo modo posset. Quodsi igitur, opportunitate aliqua oblata, precibus a Deo ex- peterent eius rei usuram, nihil aliud fecisse pu-

putandi sunt, quam quod Christus ipse fecit inuocando Deo, quotiescunque vti sua vi ad edenda miracula vellet. Nec tamen siue Christus siue eius Apostoli ea vnumquam alio de consilio, quam suae auctoritatis doctrinaeque diuinae propositae confirmandae causa edidere; e quo in promptu est intelligere, Christum nullis de aliis precibus haud dubie et semper audiendis nostro in loco dixisse, nisi de his, quibus Apostoli auxilium Dei implorarent in eius causa h. e. doctrina diuina commendanda, siue ea miraculis stabilienda esset, siue recte ac promte tradenda, Matth X, 19 et 20. Hac ipsa re, ut verbis Christi apud Ioannem v. 8. utamur, vere *illustrabant eius Patrem*, dum Christi doctrinae fideliter se accommodarent, (v. 7.) *fructus ferebant uberrimos*; atque se *tamquam Christi discipulos* probabant aut *amicos*, quibus omnia a Patre percepta aperuisset, v. 14 et 15.

Esse autem ea in re, qua Christi voluntatem ut is patris mandata exsequerentur, veri amoris significationem; his docet verbis v. 9 et 10: *Quem ad modum amauit me Pater, atque ego amauivos: sic me quoque amate. Si fueritis mea mandata secuti, me amaueritis, sicut ego sum Patris mei mandata secutus eumque amavi.* Neque enim μένειν ἐν τῇ ἀγάπῃ τινος est de alterius, quo fruimur, amore, sed de eo quo alterum prosequimur, quod satis

tis perspicuum est e cap. XIV, 21. 23.
24.

Dixerat haec de amore, quo eum complecti deberent, ἵνα ἡ καρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν, μείνῃ, καὶ ἡ καρὰ ὑμῶν πληρωθῇ. Quae verba sunt subobscura, non modo per se sed coniuncta in primis cum illo de amore Christi praecepto. *Gaudium* igitur *Christi* sunt, qui de discipulorum gaudio, quo vel discessionem Christi ferre deberent alii, si- que multo plures, qui de ipsius Christi gaudio interpretentur; utrique tamen sententiam non vno modo declarant. Quas discrepantes sententias enarrare aut examinare non est necesse, satis est dicere, quid nobis maxime consentaneum videatur. Ac nobis loca similia conferentibus similesque loquendi modos non licet dubitare, quin Christus de illa, discipulorum videlicet, laetitia loquatur. Etenim si *amor Christi* v. 9 et 10. intelligendus est, id quod supra planum fecimus, de amore quo Christo deberent addicti esse, sequitur, *gaudium Christi* eorum esse, qui Christi rebus gauderent. Luber etiam mirari quod non contulerint locum nostri simillimum c. XIV, 38. in quo Christus clavis verbis dicit: *si me amaretis* (plane ut nostrum ante locum eundem amorem postulauerat), *gauderetis certe quod me ad Patrem abiturum dixerim*, et alterum c. XVII, 13: *Haec dico*, dum adhuc versor in terra-
rum

rum orbe (nempe quod tui sint hi mei discipuli, atque rogo ut eos in fide erga me contineas), *ut habeant in se gaudium meum perfectum*, quibus verbis eadem subiicit de odio profanorum hominum a discipulis suis subeundo, quae nostro in loco pariter subiiciuntur. At illo in loco nihil est de gaudio ipsius Christi, sed causae satis cur Apostoli, aegritudine abiecta, laetarentur rebus suis. Et vero etiam ipsis in his verbis, quorum sensum quaerimus. ἡ χαρὰ ὑμῶν satis docet, τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν ἐν ὑμῖν nihil aliud esse, quam id quod volumus. Nam quod dicant, χ. ὑμῶν disiungi a χ. τῇ ἐμῇ, optatum est potius quam docentium. Potest enim ἡ χ. ὑμῶν vim habere interpretandae alterius χαρᾶς, et fefellisse videtur secus sentientes hoc, quod ἐν ὑμῖν referrent ad verbum μένη, cum posset pariter coniungi cum χαρὰ, ut χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν sit *gaudium vestrum de me*. Esse autem τὴν χ. ὑμῶν plane eandem cum χ. τῇ ἐμῇ, nullam habet dubitationem propter locum, quem citauimus e cap. XVII, 13 simillimum, in quo πληρωμένη dicitur ἡ χ. ἡ ἐμὴ, ut hic πληρωθῇ de χ. ὑμῶν. Sed quid hoc est: *dixi haec vobis de conseruando in me amore, ut gaudium vestrum de me maneat aut conseruetur, gaudiumque vestrum perfectum sit?* siue quo modo haec sunt coniuncta, ut vnum ex altero sequatur? id enim erat alterum quod quaerebatur. Principio gaudium illud, de quo lo-

loquitur, haud dubie est laetitia ea, quam capere deberent ex profectione Christi in coelum, propterea quod eandem sententiam c. XIV, 28. sic effert: *Si amaretis me, certe gauderetis, quod dixerim me ad Patrem abiturum*, estque illa laetitia contraria tristitiae, qua propter Christi discessionem afficiebantur. Sed huic non se dedissent, nisi sui suorumque commodorum magis amantes fuissent quam Christi. Itaque iubet, ut animos intendant in verissimam felicitatem, quae sibi parata sit, sed item iis ipsis aliquando, ut iam alibi c. XIV, 2. 3. dixerat; quod si facerent, pollicetur *perfectam laetitiam* h. e. quae et tristitiam omnem expellat, nec finem habitura sit. V. c. XVI, 21. 22.

Est ea vis amicitiae atque gaudii, quod ex amicorum percepta felicitate nascitur, ut non modo fugiamus quae eam turbare possint, sed quidquid etiam ad augendam diffundendamque eam valeat, id igitur studiose agamus, atque, si nulla aut non satis magna potestas detur de amico bene merendi qui erga eum non possimus esse, iidem certe simus erga eos, qui eius amore fruantur. Hac quidem de causa venire videtur Christus ad amoris mutui discipulorum commendationem factam his verbis v. 12. *Hoc est mandatum meum, ut vos invicem modo ametis eo quo ego vos amo; cuius sui amoris vim veri-*

veritatemque adumbrat sic v. 13. *Maiorem nemo amorem habet hoc, quo ductus vel vitam suam ponat pro amicis suis. Vos igitur, addit, v. 14. 15. amici mei, atque hoc nomine vere digni eritis, si feceritis quae vobis mandauerim. Non porro vos appello seruos, ut quidem fecerat pridie c. XIII 13. 14 16. neque enim seruus scit quid agat Dominus, non ita familiaris est Domino seruus, ut cum eo ille omnia consilia communicet, rationemque ei praeceptorum reddat, satis habet, quae velit, iussisse. Vos autem amicos dixi propterea quod, quae a Patre meo didicerim, omnia patefecerim vobis. v. 16. Non vos me asciuiistis, sed ego asciui vos, Et tamquam arbores, plantavi vos, ut fructum ferretis eumque peruenirem* (καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη) *quod habebit hanc vim, ut, quodcunque rogaueritis Patrem nomine meo, id largiatur vobis. v. 17. Hoc vobis praecepi, ut vos mutuo amaretis. Quae verba nihil continent quod declarationem desideret. Est enim perspicuum: ἔθνα* *verbum esse ab arboribus aut vitibus ductum ut in superiori sermone, verba etiam, ἡραυμεῖς ὑπ' αὐτοῦ, more Ebraeorum redundare; res ipsae ex iis quae ad v. 2. 7. 8. dicta sunt, facile intelliguntur.*

Peruenimus igitur ad eam postremam Christum inter et Apostolos suos colloqui, partem, quae ad confirmandos discipulorum animos, doloremque et metum rerum futurarum mitigandum propius pertinet, cum

cum illa superior magis praecepta contineret et officia quae illis post Christi discessionem colenda commendarentur. Tenebimus autem hunc interpretationis modum, ut quorum sensus obuius est atque perspicuus, ea igitur breuiter attingamus, cum praeter latinam verborum interpretationem desiderari nihil possit, cetera sic persequamur latius, ut, expedienda orationis obscuritate, honesta lectorum assequendae mentis Christi curiosorum studia adiuuentur.

Sic igitur Iesus v. 18 sqq. *Si vulgus, inquit, profanum (ὁ κόσμος) vos oderit, animaduertite, quod me vobis priorem oderit.* V. 19. *Quodsi ex ipso hoc vulgo essetis, eius videlicet similes, vulgus, quod suum esset, vos, tamquam suos, amaret; nunc, ut e vulgo non estis, sed ego selegi vos e vulgo, propter ea vos odit vulgus.* V. 20, *Memineritis sermonem quo ego erga vos uterer (Matth. X, 24.): Non est Seruus potior Domino suo; si me lacefferint, vos quoque laceffent, si doctrinam admisserint meam, vestram admittent quoque.* V. 21. *Sed haec mala omnia inferent vobis mei causa; neque enim agnoscunt eum qui me misit h. e. non audiunt Patrem qui per me loquitur.* V. 22. *Quodsi non venissem tamquam a Deo missus, eosque instituissem, rei non essent criminis, non poruissent contemnere quae non didicissent, (neque enim, qui numquam audierit repudiare*
non

non percepta potest; nec ἀμαρτία hic est de peccato quocunque sed de contemtionem doctrinae quam Dei auctoritate audiuiſſent, c. XVI, 9), *nunc autem non habent quo istud peccatum excusent.* V. 24. *Si facta ea non edidiſſem inter iſtos, quae nemo edidit alius, criminis h. e. contumaciae non tenerentur rei; enimvero nunc et viderunt (cognouerunt) et oderunt et me et Patrem meum.* V. 25. *Veneruntamen ea re verum fit verbum scriptum in ſacris eorum libris (Pſalm LXIX, 5.): Oderunt me non merentem.*

Tum incidit Ieſus in commemoratio-
nem doctrinae, qua eſſent poſt eius diſceſ-
ſionem imbuendi; ſive vt ſuccurreret diſci-
pulis dubitantibus quid ſibi eſſet futurum in
adminiſtrando doctorum loco, cum, Chri-
ſto diſcedente, orbari eſſent magiſtro ſuo;
ſive vt, quem ad modum Matth. X, 19 ſqq.
vtramque rem, h. e. doctrinae praefidia
cum rebus aduerſis, coniunxiſſet, hic quo-
que doceret, iis vexatis ab hoſtium furore,
ad iudiciaque rationis reddendae cauſſa ra-
ptis numquam defuturam neceſſariam ſapien-
tiam. Ita autem ille v. 26 et 27. *Cum venerit
magiſter, quem ego miſero vobis a Patre, Spiritus
ille veritatis, qui a Patre proficiſcitur, is de me do-
cebit; et vos quoque docebitis, mecum enim ab ini-
tio fuiſtis.* In quibus nemo miretur, nos *profi-
ciſcendi* aut *mittendi* verbo uſos eſſe, cum
alia ſignificatio verbi ἐκπορεύεσθαι nemini, niſi
Ec-

Ecclesiasticae loquendi consuetudini assueto eique optanti, in mentem venire possit. Nam cum *mittendus* dicatur Spiritus a *Patre*, [profecto eius a *Patre exitus* non alio, nisi eodem, sensu potest intelligi; planissimeque, quem Pater et Christus miserant, idem ille c. XVI, 7. 8. *venisse* dicitur; qua quidem re evertitur vanissimum commentum eorum, qui aliud quid in verbo *ἐκπορεύεσθαι* quaesiuere, proptereaque, discrimen excogitauere inter hoc et alterum verbum *ἐξελθεῖν*, vt hoc ad emissionem Spiritus S. in terrarum orbem referretur, at *ἐκπορεύεσθαι* reconditiora significaret; quod nemo vquam docuit aut docere per vsum loquendi potest, nec Iesus ipse dubitauit c. XVI, 28. vtrumque verbum promiscue vsurpare. Ceterum, vt locus c. XVI, 13. docet, quo sensu *veritatis Spiritus* appelletur, sic Apostoli *de Christo docere* iubentur haecenus, quod ipsi sermonibus Christi rebusque ab eo gestis interfuissent, *Spiritui* autem tribuitur ea ipsa res, quod Apostoli ad pleniorē vberioreque cognitionem Iesu Christi deducendi essent, vt praeter ea, quae iam tenerent ex ore consuetudineque Christi, alia etiam posthaec cognoscenda proponerent auditoribus.

Haec, addit Iesus c. XVI, 1. *dixi vobis ne a me deficiatis*. Etenim *σκανδαλίζεσθαι* est, vt eorum omnium qui aliqua re, quasi aliquo

quo laqueo irretiti, ad peccandum attrahuntur, ita, angustiori sensu, horum, qui cum admiserint doctrinam Christianam, illam posthaec, in primis propter res aduersas a se huius doctrinae causa suscipiendas, repudiant, quod locus Matth. XIII, 31. perspicue docet. De quibus aduersis Iesus et ante dixerat et statim post haec verba v. 2. *Exterminabunt vos, inquit, et vero etiam veniet tempus quo, quicumque vos occiderit, putet se pietati in Deum satis fecisse, V. 3. Quamquam id quidem faciant, quod neque Patrem neque me cognouerint, quorum si doctrinam agnouissent eam, quam vos profitemini, eumque me mittentem, me autem eius legatum, profecto in vexandis vobis, Deo mihi obsequantibus, non putassent se Deo gratum facturos. V. 4. Atque haec dixi vobis, ut, cum istud tempus inciderit, meminissetis quod ego haec vobis dixerim; haec autem vobis ab initio non dixi quoniam apud vos eram, nec eius postea rei narrandae opportunitas deerat.* In quo lectores offendere potest hoc, quod Iesus neget se antea istis de aduersis ad discipulos dixisse, cum pleni tamen sint eius sermones admonitionum de subeundis propter doctrinam suam periculis ipsaque etiam morte toleranda, vt Matth. X. et alibi. Sed Iesus in loco nostro de iis temporibus loquitur quae eius post discessionem instarent. Cetera, quae Apostolis aduersa contigissent tum, cum Christus his degeret

ret in terris, non videbantur aliena ab humilii conditione Christi in qua aequum erat ut Apostoli non meliorem optarent sortem quam qua Christus esset ipse usus. Nunc, cum Christus, ad caelestia gaudia translatus, laetiores attrigisset, atque, exantlatis huius vitae molestiis, occupasset imperium, cuius arbitrabantur Apostoli hanc vim fore, ut tranquilla et beata in his terris vita fruerentur: mirum poterat videri, quod tamen tot periculis obicerentur. Christum igitur haec post abitum suum exstitura significare, vel hoc doceat, quod se, *adhuc cum iis versatum*, profiteatur ad hoc ipsum tempus infausta omina differenda putasse.

Nunc autem, inquit v. 5. *abeo ad eum qui me miserat, nec quisquam e vobis quaerit ex me: quo abis?* v. 6. *Sed, quia vobis haec dixi, tristitia occupavit animos vestros.* Nempe eum abiturum esse ad Patrem didicerant iam dudum e Christi sermonibus c. XIII, 36. XIV, 5. ut iterum quaerendi nulla necessitas videretur. Nec propter ea reprehenduntur, sed quod se ita dedissent tristitiae, ut, quantum hoc esset, aut quantam vim haberet haec *ad Patrem* discessio, nec ipsi cogitarent, nec amplius, quale Christo consilium esset quisque fructus istius discessionis se capiendus, quaererent. Quam ob rem statim subiicit ipse v. 7. *Sed ego dico vobis*

vobis quod verum est, prodest vobis quod ego abeam; nisi enim abiero, magister ille, quem vobis promisi mittendum, non veniet ad vos, sed ubi abiero, mittam eum ad vos. Neque enim alio adhuc opus fuerat magistro praeter Christum, nec, dum Christus in terris versaretur, ut is ipse quidem significat v. 12, pares erant intelligendo consilio divino in Christo ad salutem hominum adhibendo. Semper enim terrenam exspectabant a Christo constituendam rem publicam, quam spem omnem euertebat mors Christi Luc. XXIII. 21. multo magis etiam eius in coelum ipsum profectio. E quo interpretandus videtur locus subobscurus Io. VI. 62: *Ubi igitur videritis me eo euolasse quo antea fueram?* h. e. tum intelligetis, non duriori illo sensu ac proprio accipienda esse quae dixi neque enim praesenti corpore meo vesci aut ipsum sanguinem meum poteritis bibere, itaque improprie per fidem corporis sanguinisque mei vlturam vos habituros putabitis. Tum igitur, cum post illam discessionem, Christum non viderent corpore praesentem, sed audiuisent Act. I, 10. fore, ut non nisi olim in conspectum rediret Christus, itemque meminissent dictum Christi quo se iis tamen praesentem futurum promississet Matth. XXVIII, 20. atque experimento h. e. docendo, didicissent, nec vim ad prodigia sibi deesse quibus doctrinam a se traditam confirmarent, et ipsas doctri-

doctrinas magna vi animos auditorum pelleret: tum demum sentiebant, Christum altiori quodam sensu praesentem esse, hominesque non corpore, non vultu, non ore, regere, sed nutu quodam diuino per doctrinam, qua homines subegisset; de qua re in primis dignus est qui conferatur TOBLERI V. V. *in Christi regniue eius honorem diligentissime scriptus isque nuper admodum editus liber* *).

Atque hanc salubrem mentis Apostolorum conuersionem Iesus tribuit Spiritui S. quem propter ea παράκλητον h. e. magistrum appellat atque refert ad eum omnia quae fieri per Apostolorum doctrinam debebant. Namque cum Christus v. 3. dicit: *cum venerit ille magister, convincet vulgus*, nullus est in sacris Scripturis locus, qui doceat, fore ut homines profani (ὁ κόσμος) ab ipso Deo, nullius interuentu, meliore doctrina imbuantur, sed ille ἐλεγχος semper fieri per alios dicitur, ut 1 Cor. III, 19. Rom XV, 16; nec κρίσις τῷ κόσμῳ aliter potest intelligi in loco simillimo Euangelii Ioannis c. XII, 31, quod alias lectoribus persuasisse speramus **). Itaque per Apostolorum do-

*) *Zur Ehre Christi und seines Reichs*, Tiguri 1780. 8. p. 244 sqq.

**) In prolatione ad istum locum, in hoc ipso Opusculorum fasciculo recusa, pag. 17 sqq.

Strinam conuinci debebant profani contemtores Iesu *περὶ ἁμαρτίας καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ κτίσεως*; quae sunt subtilius illustranda.

Nempe arguendi erant *peccati*, ut ait Christus v. 9, *neque enim credunt in me*, fidem mihi non habent. Est igitur *ἁμαρτία* ipsa doctrinae Christi contemptio, quo sensu erat supra c. XV, 22 et 24. Difficilius est ad intelligendum quid sit *δικαιοσύνη* v. 10. quam Christus subobscure interpretatur his verbis: *namque ad Patrem meum proficiscor, nec me porro videbitis*. Neque tamen in tanto interpretum dissensu dubitamus, *δικαιοσύνην* esse *bonam causam* Christi, quae quidem asserenda esset ipsam per et post eius discessionem ad Patrem. Nam *primum* peropportune nobis occurrit locus similis c. VIII, 28: *Cum extuleritis me in crucem, tum intelligetis quod ego sim* is quem me ab initio dixerim, Filium videlicet Dei, *quodque meo arbitratu nihil faciam, sed, quae me Pater docuerit, loquar*. Itaque recte de se dixisse Iesum, intelligebatur tum cum ereptus esset ex hostium insidiis, eorumque consilia eius e medio tollendi irrita deprehensa, non modo per eius ad vitam reditum sed etiam per vim doctrinae ab eo propositae eiusque longe lateque propagatae, quam impedire aut deprimere nulla neque vis neque calliditas poterat. Porro in loco, quem diximus,

mus simili c. XII, 31. 32. plane ut in nostro, est
 κῆρις τῆς κόσμου τῆς itemque *deturbatio prin-*
cipis huius mundi; quare cetera quae sequun-
 tur: *cum sublatus fuero e terris, omnis generis*
homines attraham ad me, per doctrinam vi-
 delicet meam, ut est c. VI, 44 seqq. ea igi-
 tur oportet. declarare sensum verborum
 quem quaerimus, ut δικαιοσύνη Christi sit
 iusta causa quam obtinuit, cum eius impe-
 rium in animos humanos, cuius causa ipse
venerat in terrarum orbem, quod item con-
 tinebatur *veritatis professione*, ut ipse loquitur
 c. XVIII, 37, ubicunque locorum propagare-
 tur. Atqui hoc ipso sensu Iesus Matth. XI,
 19. se dicit δικαιοῦσαι a liberis s. discipulis
 suis. Quid enim hoc aliud significet, quam
 quod illi agnouerint innocentiam optimam-
 que causam Christi? sensu eodem quo Luc.
 VII, 29. portitores profitetur δικαιοῦσαι τὸν
 Θεόν h. e. probare voluntatem Dei, eique se
 obsequendo accommodare. Atque haud sci-
 mus, quod quidem obiter admonere lice-
 bit, an ipsa haec observatio luminis aliquid
 afferat verbis Paullinis 1 Tim. III, 16. ἐδι-
 καιοῦθη ἐν πνεύματι, de quibus tot tamque
 diversae sententiae feruntur; quorum haec
 vis videtur esse, quod Christi causa defen-
 sa fuerit per Spiritum S. haecenus quod do-
 ctrina Christiana, quae a Spiritu S. profi-
 cisceretur, atque ipsa saepius πνεῦμα diceretur
 in N. T. libris, felicissimo successu se veri-
 tatemque Iesu Christi commendauerit hu-

mano generi. Neque enim caussa cecidisse existimari poterat Iesus, dum eius diuina veritas vbicunque terrarum vberissimo cum fructu diuulgaretur, omniaque impedimenta ab hostibus obiecta superaret.

Postremo, vt ad Christi sermonem in Ioannis Euangelio redeamus, Spiritus S. profanos homines certiores reddere dicitur v. 11. *de iudicio; esse enim iudicatum* s. inferiorem discessisse *huius mundi* s. horum profanorum *principem*. Quae quidem verba continent significationem liberationis hominum ab erroris et impietatis nexu, quae facta per Euangelium esset ita, vt in illo certamine Christi et diaboli s. doctrinae Christianae et insidiarum aduersus Christum eiusque saluberrimam doctrinam, Christus reportaret victoriam, diabolus autem de sua tyrannide deiiceretur. Sed ea de re eorumque verborum sensu meminimus nos copiosius in *Prolusione* ante commemorata p. 21 sq. dicere; itaque ad cetera progrediamur.

Multa igitur, sic dicta prosequitur Iesus v. 12, habeo vobis dicere, sed ferre nunc quidem non potestis v. 13. Cum autem venerit ille, Spiritus veritatis, diriget vos ad omnem veritatem, cuius non nisi aliquam partem a me didicistis. Neque enim de suo, suo arbitratu, loquetur, sed, quaecumque audierit, ea loquetur et futura nuntiabit vobis. V. 14.

Ille

Ille me ornabit h. e. vt erat c. XV, 26, de me docebit atque tradet quae sint meae doctrinae consilioque consentanea. Nam *δοξάζειν τινά*, id quod satis constat ex vsu loquendi scriptoribus N. T. frequentato, proprie hanc habet vim, quam declarauimus in commemorata disputatione; quod quidem hic confirmant quae sequuntur: *nam de meo dicenda sumet nuntiabitque vobis.* V. 15. *Omnia, quae habet Pater, mea sunt, mea est non alia quam Patris doctrina, propterea dixi, illum de meo sumturum quae nuncit vobis* Hac ipsa declaratione Christi aperitur quidquid videatur obscuritatis aut offensio- nis esse in illis: *non de suo, sed ea, quae au- dierit*, loquetur, quae sunt ad hominum ac potius Iudaeorum consuetudinem dicta, ne- que in alienum a dignitate Spiritus S. sen- sum torquenda. Nempe, qui aliorum ad mentem loquuntur, proponuntque non a se excogitata quaedam, sed nomine aliorum ea quae sint eorum sententiae voluntatique accommodata, ii igitur apud Iudaeos *alio- rum nomine* venire atque dicere, non *de suo* depromsisse oracula aut *suo* nomine docuisse dicuntur. vt c. V, 30. VII, 18 VIII, 26. XIII, 10. Num XVI. 28. Itaque nec hic ea verba aliter sunt, quam de Patris, Filii et Spiritus S. in eadem doctrina, consensu interpretanda; quae miramur neminem adhibuisse ad illu- strandum locum Matth. XXVIII, 19. aut ali- quam eius interpretationem confirmandam.

Haec

Haec consolatio a nouae ac potius vberioris doctrinae beneficio repetita etsi magnam habebat opportunitatem ac vim ad mitigandum dolorem Apostolorum, atque satisfacere poterat iis optimo *praeceptore* ac *magistro*, Iesu Christo, orbatis, si quidem hoc doctrinae desiderium vna maxima causa tristitiae, nec Christi discessio, etiam propter *amici* iacturam molestissima fuisset; tamen intelligebat Iesus, nisi huic ab amicitia profecto dolori, quoad posset et per rem ipsam liceret, mederetur, praesentisque doloris vim spe reditus sui reprimeret, fore ut, in hac quidem imbecillitate, antequam Spiritus S. afflatu recrearentur, non ferrent aegritudinis grauitatem. Quam ob causam v. 16. *Breui, inquit, non conspicietis me, et iterum breui videbitis me.* Illud quidem ad mortem Christi referendum videtur, hoc ad reditum eius e mortuis; quod nisi Christus ipse sic alias expressisset c. XIII, 19, res atque historia ipsa doceret. Oportet autem postremis verbis (*ὄψεσθε με*) subiici e superioribusque repeti illud *μικρον τι* q. d. *iterum me videbitis*, sed ad breue tempus; quod nisi quis addiderit, valde dubitamus, an ea, quae sequuntur; *namque ego proficiscor ad Patrem*, vel intelligi possint vel cum iis, quae precesserint, coniungi. Tum narrat Ioannes v. 17: *dixerunt igitur aliqui ex eius discipulis inter se: Quid hoc significat quod di-*
cit

cit nobis: Breue est, nec me conspicietis, et iterum breui videbitis me, itemque: Nam ego proficiscor ad Patrem. V. 18. Dixerunt igitur: Hoc quid est quod dicit: breui; nescimus quid loquatur. V. 19. Intelligebat igitur Iesus, quod se vellent interrogare, quare dixit eis: De hoc quaeritis inter vos, quod dixerim: Breui fiet quod non conspiciatis me, et iterum breui, quod me videatis. V. 20. Profecto, profecto dico vobis, fore ut fleatis, sed vulgus profanum gaudebit; vos autem tristes reddemini, sed tristitia vestra in gaudium conuertetur. V. 21. Femina cum parit, tristis est, namque adest eius hora; cum autem peperit infantem, non porro commemorat aegritudinem, propter gaudium super eo quod homo sit editus in vitam (eis τὸν κόπον). V. 22. Atqui vos tristes nunc quidem estis, sed ego iterum videbo vos (post meam mortem), et gaudebit animus vester, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis: Neque enim vnquam legimus, Apostolos doluisse de discessione Christi in coelum, postquam eum viderant reuersum in vitam; non quo eius praesentiam non desiderassent, sed quod ab eo ipso tempore haud dubie meliora essent edocti de consilio Dei super Christo in terrarum orbem mittendo, atque modo, quo is deberet, per aduersa videlicet, transire ad praemia beatitudinemque sine fine futuram. Haec quidem Christus docuerat discipulos quosdam secum Emmauntem iter facientes Luc. XXIII, 26 seq,

seq, quidni et Apostolos? quibuscum, nar-
rante Luca Act. I, 3, illo tempore post redi-
tum e sepulchro colloqueretur *de rebus ad
Dei regnum pertinentibus.*

Tum, addit Christus v. 23, *nihil quid-
quam e me quaeritis.* Ita quidem reddenda
videtur vis verbi ἐρωτᾶν, quod vel *quaeren-
di* i. *interrogandi* vel *petendi* notionem con-
tinet. Ac nobis quidem illa hoc in loco ma-
gis placet. Nam *primum* huic ipsi sermoni
Christi occasionem dederat quaestio ab Apo-
stolis proponenda de sensu eorum quae an-
te dixisset. Vide v. 19. Quare cum hoc ip-
so tempore, in tanta perturbatione animo-
rum necesse esset ut Christum quaerendo
percunctarentur: posthaec cum iste dolor
ac dubitatio resedisset, non opus erat tali
quaestione, praesertim cum Christus ipse eo-
rum quaestiones docendo occuparet. *Dein-*
de v. 29 et 30 Apostoli ipsi iam tum agno-
scunt superuacuum esse percunctationem
Christi propter ea quod et nunc perspicue
loqueretur, et videret omnia quae ipsi di-
scere cuperent. *Denique* in toto sermonis
contexto Christus nunquam verbo ἐρωτᾶν
vitur ad *petendi* notionem exprimendam,
nisi v. 26. alia tamen cum coniunctione ver-
borum, sed illam vim significat verbo αἰτεῖν.
Itaque hoc videtur Christus dicere velle:
Isto

Isto tempore, meliora cum edocti fueritis atque impotenti tristitia liberati, non opus erit interrogatione (*non est necesse*, dicunt Apostoli v. 30. *ut quis te interroget*), nam et ipse, quae necessaria vobis sint ad intelligendum, quaeque pro tempore possitis ferre, docebo, et, me magistro orbat, tamen non carebitis necessaria institutione alterius, quem mei loco vobis promisi. Commendat igitur preces quibus necessariam a Deo sapientiam consequerentur, facitque spem fore ut hae preces gratiosae sint Patri suo. *Profecto, profecto dico vobis, quaecunque rogaueritis Patrem nomine meo i. e. mei causa ea dabit vobis.* V. 24. *Nihil quidquam adhuc petiistis nomine meo, petite et consequemini, ut recte gaudere possitis.* Quomodo hic Christus negat Apostolos adhuc quidquam Deum *per Christi nomen* rogasse? Nempe ante quam Iesu disciplinam suscepissent, quidquid de propitia Dei voluntate, tamquam Iudaei, tenerent, id iis, constabat e scripturis sacris, paratum esse propter maiores s. patres suos, quibus, eorumque posteris propter eos, singularia beneficia Deus promississet — Quare in precibus iis, quae sunt in V. Test. libris, crebram reperias mentionem Abrahami, Isaaci, Iacobi, Moysis, ceterorumque maiorum, eorumque memor fuisse dicitur Deus quotiescumque Iudaeos benivolentia sua respexisset, ut Esai LXIII, 11. et alibi. Sed cum Iesus tamquam ser-

ua-

uator humani generis venisset in terrarum orbem, nouam quasi induxerat et ab illa vetere valde diuersam disciplinam, vt est Jerem. XXXI, 31 sqq., nouum quoque modum quo adire deberent singularem beniuolentiam Dei, quae iis esset conciliata per Iesum ipsum, cuius causa Deus bene illis facere vellet. Quod videtur esse in causa, cur Iesus numquam, nisi nunc, cum eius ex his terris discessio instaret, atque eius morte veteris religionis auctoritas abroganda esset, in precibus, veluti in iis, quas ipse docuit discipulos suos Matth. VI, 9 sqq.; *sui* mentionem fecerit. Nunc autem, cum sua morte nouam quasi rem publicam constitueret, vt suum in nomen omnes tingendo initiari, suam quoque memoriam sacra coena celebrari, sic preces quoque iubet per suum nomen fieri, si quidem certi esse cuperent se, quod rogassent, consecuturos. Ceterum formula ista: ἵνα ἡ χάρις ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη videtur e versu 22. illustrari posse. Nam, si votorum compotes facti essent, habebant certe quo gauderent, atque, cum scirent, nihil, quod Christi nomine peterent, sibi negatum iri, verum erat et, vt ita dicamus, plenae mensurae gaudium (πεπληρωμένη), propter ea quod ista spes et gaudium iis eripi nullo modo deberet.

Haec, ita pergit v. 25, quae adhuc dixi, subobscurè dixi vobis; sed erit tempus quo non

non amplius subobscure loquar vobiscum, sed perspicue de Patre nunciem vobis. V. 26. Illo tempore per nomen meum rogabitis. Neque dico vobis, quod necesse habeam rogare Patrem vestri causa. V. 37. Nam ipse Pater vos amat, vestri amore ductus ultro dabit, quia vos me amastis et verum agnouistis hoc, quod ego a Deo profectus fuerim. V. 28. Profectus sum a Deo et veni in terrarum orbem. nunc iterum relinquo terrarum orbem et proficiscor ad Patrem. Verba illa v. 26. ἔ λέγω ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν non pugnare cum locis Apostolorum, in quibus aliqua deprecatio Christi pro nobis commemoratur, vix opus est admonere. Vt Christus c. V, 34, cum negat se *humanum de se testimonium accipere*, non statim negat tale aliquod, veluti Ioannis Baptistae, exstare aut magnam apud aliquos auctoritatem habere, (commendat enim illud ipsum et vrget in eodem loco), sed se carere illo posse, sibi non necessariam esse huius modi professionem dicit, quem ad modum similibus vitur formulis ibi v. 41 et 45: sic nostro in loco verbum ἐκ ἐρωτήσω eodem esse sensu vsurpatum vel ea docent, quae sequuntur de Dei ipsius amore erga Apostolos.

His auditis, v. 29. *dicunt ei discipuli eius: Ecce, nunc perspicue loqueris, nec uteris a iqua obscuritate. V. 30. Nunc cognoscimus quod cognoscas omnia, nec opus habeas, quod*
te

te quisquam interroget; hac de causa credimus quod a Deo profectus fueris. Vbi prima illa sententia videtur se referre ad id, quod Iesus v. 19. etiam antea, quam ipsi quæstionem proposuissent, cognouisset quæ quaerere vellet, e quo colligunt, nihil opus esse ut eum quaerendo percunctarentur. Quæ intelligentia cogitationum animi cum inter Iudæos tanquam significatio Prophetæ, in primisque magni illius Doctoris, Christi, haberetur, cuius sententiæ vestigia reperiās c. I, 49 seqq. III, 19. statim hac re fidem suam s. de diuina Iesu auctoritate persuasionem confirmatam profitentur. Et Iesus v. 31. *respondet illis: Nunc igitur creditis?* ac potius, certa fide tenetis? Vtinam crederetis! (Nam admirationis aut aliquam correctionis significationem dare Christi quæstio videtur, ut alia similis *significatio* c. VII, 28.) V. 32. *Ecce veniet tempus, imo iam instat,* hac ipsa nocte, quo dispergimini, quilibet vestrum seorsim, meque solum relinquantis. *Sed non sum solus s. desertus, nam Pater est mecum;* mihi præsto erit auxilio suo V. 33. *Haec, quod Pater mihi sit adfuturus, dixi vobis, ut per me conquiesceretis* h. e. vel, ut vos consolarer in hoc casu meo, ne meam rem desperatam putaretis, vel ut meo exemplo disceretis bono animo etiam sub aduersis esse; id quod verius videtur per ea, quæ subiicit Christus: *Homines inter profanos eritis in angustia; sed bono estote animo, ego istos pro-*

profanos superaui h. e. curabo ne vobis noceant aut vos de fide vestra deturbent. Nam *vincere* haud dubie dicitur de iis, qui superiores hostibus discedunt, incolumes sunt, quibus illi nocere nihil possunt, vt Rom. VIII, 37 *vincere aduersa* per eum qui nos amauit; *vincere falsos doctores* 1 Io. III. 4, *vincere mundum* s. profanum vulgus *per fidem* c. V. 5. h. e. non cedere iis, non fallere fidem Christo datam. Et cum proxime ante haec verba Iesus de Apostolorum, non de suo periculo, locutus esset, istam victoriam hactenus sibi tribuit, quod cauisset s. cauturus esset, ne per aduersa aut hostium furorem a fide reuocarentur; fere vt in illo Iacobi c. V. 20: *eripiet animam aegroti de morte, obteget multitudinem peccatorum*, quod est, secundum v. 15 et 16. obtinebit precibus a Deo vt ille aeger sanetur eique peccata, quamquam multa, condonentur; quod quidem e sermone Christi Luc. XXII, 32. in re plane eadem luminis aliquid videtur accipere.

Atque ita perfecimus, quam institueramus, illustrationem postremi Iesu cum Apostolis colloquii. Reliquum est, vt Vos, *Carissimi Ciues*, adhortemur, ne ista, quae Christus complexus est suauissimo sermone suo, Vobis non dicta putetis, sed per hos in primis dies, quibus cum aliqua sollemnitate res publica Christianorum beneficium
Spi;

Spiritus Sancti celebrare consuevit, hoc diligenter cogitetis, quae Vester Saluator, cum iam adiret mortem, Vobis quoque dixit. Capietis autem vberimum huius postremi colloquii Christi fructum, si omni studio ac diligentia contenderitis, ut indueretis eundem animum quo Apostoli has Christi admonitiones exceperunt. Verissime illi amabant Dominum et amicum suum, aegerrimeque ferebant omnia quae Eius discessionem portenderent; sed iidem ipsi erant eius doctrinae cupidissimi, in eius voluntate acquiescebant, Eius consolatione recreabantur, Eius igitur alloquio et ab Eo facta spe illorum tristitia in perenne gaudium conuertebatur. Horum, agite, animum assumamus et sequamur pulcherrimum exemplum, ut non modo per hos dies, sed per omnem adeo vitam, laeti expectare possimus Domini nostri IESU CHRISTI reditum, qui nos quoque ad gaudia in coelis sempiterna perducet. P P. pridie Pentecost. d. XIII Maii A. MDCCLXXX.

III.

INTERPRETATIO GRAMMATICA

CAPITIS XVII

EVANGELII IOANNIS.

Quod iis vſu venire ſolet, qui ami-
cum vnice maxime carum acerba morte ami-
ferunt, vt in eius imaginem defixi continu-
aeque conſuetudinis memoriam repetentes
vagentur per omnes vitae cum eo ſuaui-
ter traductae partes, et. quid communiter ege-
rint, quid ex eo audierint, quantum in eius
virtute et amore acquieuerint. maxima etiam
animi oblectatione perſequantur: Id accidit
haud dubie diſcipulis Ieſu Chriſti, cum, eo
ſibi erepto, orbitatis ſuae quandam quaſi
medicinam quaererent. Natura id quidem
datum eſt ad leniendum dolorem, vt cum
animus, ſiue mollitudine aliqua impeditus,
ſiue praefentiſſima iactura depreſſus, aſſurge-
re non poſſit ad cogitationem, quam ſit bene
actum cum eo, cuius ex hac vita diſceſſum
doleamus, atque cum vnice eius, quem per-
didimus, deſiderio moueamur, haereamus
in vnus nobis erepti imagine, eam vel co-
gitando cupiamus retinere atque ſic, etiam
cum doloris renouatione, amiſſae iucundi-
tatis reſtaurationem anquiramus. Haec do-
lorum fomenta quis dubitet etiam Apoſtolos
admouiſſe vulneribus ſuis? Neque enim
ipſi ſperabant fore, vt Chriſtus reuocaretur
ad vitam, cuius ne dictis quidem, quibus
ſpem reditus ſaepenumero fecerat, credi-
diſſent; neque ipſius cogitationis caeleſtium

Faſc. II.

E

gau-

gaudiorum, quorum fructum capere aliquando cum Christo debebant, tanta vis erat in animos obrutos acerbissima tristitia, ut dolorem e praesentissima iactura reprimere potuissent commentatione rerum futurarum, quae et ipsae natura sua incertae essent et a Seruatore ab hostibus superato parum commendationis haberent. Erat igitur una relicta consolatio aut quaedam certe mitigatio doloris, ut commemoranda pristina suauitate sermonum Christi et pietatem alerent et desiderium non modo tolerabile sed etiam iucundum redderent. E quibus sermonibus quinam fuerint, quos aut lubentius retractassent aut facilius meminissent, quam illi postremi quos instituisse Christus eo ipso die, quo suis vale vltimum dixisset, in his praecipue preces eae, quibus familiares et discipulos suos tanta cum animi contentione commendasset Patri suo? In his quidem quod se tum maxime iactauerint, ita credibile est per ipsam naturam temporis, in quod incidissent, tenerrimique amoris et desiderii Christi quo flagrarent, ut ea de re dubitatio nulla possit esse.

Nos quoque quid dignius commentatione nostra pertractare possumus hoc ipso tempore, quo celebramus Iesu Christi ad vitam reuertentis memoriam, quam hos eosdem postremos sermones eius? Quare, cum ceteros alias simus persecuti, nunc in his

maxime precibus cogitandis versabimur, quibus omnem verissimum Patris suorumque amorem vna oratione complexus est; quorum diuina vi, quis est quin suauissime moueatur, nisi omnem veritatis, pulchritudinis et magnitudinis sensum amiserit? Sed illa quidem sentiri animo puro pietatisque pleno possunt, verbis exprimi non possunt. Itaque satis fecerimus causae et officio nostro, quod est in adiuuanda pietate eorum, qui cupiant hos dies cum dignitate, hoc est fructuosa cogitatione summi amoris Christi, celebrare, si seiunctis omnibus iis, quae istam pietatem impediant potius quam adiuuent, etsi breuiter, fideliter tamen redderimus sensum huius postremae et sollemnis orationis Christi, ut habeant certam viam quam sequantur, ne cogitatio ad ea referatur, quae sint a Christi sensu et consilio aliena.

Christus igitur cum finem dicendi fecisset, — dixerat autem Apostolis quae mitigarent sui desiderium, eosque aduersus tristicium e sua discessione orituram munerent — ipsi iam Deo tradit et commendat suam suorumque causam, ut et animum confirmet suum in imminente vitae periculo, et familiaribus suis modum ostendat quo depellere aegritudinem seque recreare Dei consilio deberent. Quam rem Ioannes Euangelii cap. XVII. ita commemorat: *Dixerat haec Iesus, atque tum sublati ad coelum*

oculis: *Pater, inquit, instat tempus; illustra filium Tuum, ut et filius Tuus illustret Te. Si quidem ei dedisti potestatem in omnes homines, ut, quoscumque ei dederis, iis det salutem sempiternam. Hac autem re continetur salus sempiterna, ut agnoscant Te, unum verum Deum, et, quem misisti Iesum, Christum. Ego quidem Te illustravi in terris; negotium perfeci quod mihi expediendum dederas. Nunc igitur illustra Me, Tu, Pater, apud Te, honore eo quem habebam ante quam hoc uniuersum existeret, apud Te.*

Videtur, quam sint haec omnia a pectore, quod disertos facit, eoque summae in Deum pietatis pleno, profecta! Nihil hic quidem de aduersis, quae ipsi *sibi* euentura praesentiebatur, nihil de causa et doloribus *suis*; vnus est et totus in causa *Patris*, hanc *vnam* contuetur, huius *vnus*, non *sui*, causa, petit ut sibi succurratur. In quo sunt expressa verissimae pietatis in Deum signa, quae non *sibi* viuit, non *sua* quaerit, sed est in vnum *Deum* intenta; nempe *huius* causa stante, stat quoque *nostra*, ut Christus non dubitat sibi cautum fore, ubi Dei causae prouisum fuerit. Quod quidem rectius intelligetur, si, quae sit ista *illustratio*, quam Christus expetit, viderimus.

Neque vero hic repetemus quae dicta nobis sunt alias*). per similem occasionem, quo-

*) In interpr. loci Io. XII, 20 sq. Supra p. 9 sq. 14 sq

quorum summa haec erat: vim formulae δοξάζειν τινὰ esse in iis quae fiant ad consilium voluntatemque alterius; Deum et Christum in primis *illustrari* propagatione doctrinae Christianae; hunc hoc maxime praemium pro susceptis doloribus reportasse, quod sibi conciliata sit magna discipulorum copia, quos regeret docendo felicitateque sempiterna mactaret; idque ibi locis bene multis confirmavimus. Iam huic nostro loco eandem subesse vim, omnia paene verba loquuntur. Nam quid est illud: *illustra filium Tuum, ut vicissim filius Tuus illustret Te*, nisi id quod vers. 2. exprimitur sic; *dedit ei potestatem, ut quoscumque ei dederis* (h. e. eius discipulos reddideris, ut Io. VI, 37. 44. 65. sq.) *iis det salutem sempiternam?* Atque haec salus v. 3. perspicue dicitur contineri *cognitione Dei et Christi*; et v. 4. *illustratio Dei in terris terminatur* eo quod Christus *negotium perfecerit sibi mandatum a Patre*. Enimuero cap. III, 34, quod Christus dicit τελειῶν τὸ ἔργον τῷ Θεῷ, idem illud ibi appellat ποιεῖν τὸ θέλημα τῷ πέμψαντος αὐτόν, idque, ut omnis sermonis contextus docet, erat in docendo. Nec aliter v. 6, ubi pro eo quod hic est v. 4: *illustravi te in terris*, substituitur: *declaraui nomen tuum istis quos mihi dederas inter homines*; et quem ad modum eandem rem v. 8. exprimit his verbis: *doctrinas, quas mihi dederas, easdem iis dedi: sic, ut interpretetur id quo ipse sit illustratus*

tus, subiicit: illi acceperunt et vere cognouerunt quod sim missus a te et crediderunt quod me miseris; hac re, addit v. 10, illustratus sum ab illis. Atque ita cetera aperiuntur omnia, quae interpretibus hoc in sermone Christi magnas difficultates obiecere. Ἐξ-
 σία quidem πάσης σαρκὸς vers. 2 haud dubie est vis Christi, quoad salutem hominibus vel impertiendam vel negandam pro conditione cuique sua. Nam iis, pergit, *omnibus, quos mihi dederis, videlicet discipulos, qui me eum agnoscerent quem mississes, dabo salutem sempiternam, et huius ἐξουσίας auctoritate* Matth. XXVIII, 18 iubet v. 19 sq. ut omnes gentes, baptismi interuentu, suscipiantur in numerum discipulorum suorum et doceantur sequi quidquid iis praeceperit Christus. Nec alium in sensum videtur intelligi debere similis formula Io. III, 35: πάντα δέδωκε ὁ Θεὸς ἐν τῇ χειρὶ τῆ υἱοῦ, cum ea sic ipsa Christus interpretetur v. 36: *Qui credit in filium* (hoc autem c. VI, 37 et 35. permutatur cum similibus loquendi modis: *qui datus est mihi a Patre, qui venit ad me*), *habet salutem aeternam; qui refragatur filio, non fruetur salute, sed poenae Dei eum persequentur.* Quae ipsa simul docent, τὴν αἰώνιον ζωὴν v. 33. loci eius, quem explicamus, positam esse pro eo, quo consequimur perennem salutem s. pro via et ratione ad eam perueniendi, ut c. VI, 36 ea quae Christus locutus esset, (τὰ ῥήματα αἱ ἐγὼ λαλῶ), πνεύ-
 ματος

μὲν καὶ ζωὴ h. e. cibus spiritualis (animi quoddam pabulum) et vita appellantur. Nec est admodum necesse admonere quemquam, in verbo γινώσκεν non modo cognitionem ac potius agnitionem contineri, sed etiam animi ac vitae ad haec, quae cognoueris, accommodationem; hoc enim sua sponte et ex ipsa rei natura intelligitur.

Sed quae sequuntur, multorum ea quidem disputationibus agitata, nihil ambiguitatis habent, nec opportunitatem calumniae praebent, si quidem sic distinguantur: ἵνα γινώσκωσιν σε, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ, ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν, Χριστόν, ut TE agnoscant - unum verum Deum; et, quem misisti Iesum - Christum scil. agnoscant esse; fere sicuti Christus dixerat c. XIII, 1: *confidite DEO, et MIHI quoque confidite.* Quae verba videntur omnem vim religionis *Christianae* complecti, quatenus ea vel a stultitia eorum disiungitur qui plures commenticios Deos colerent, vel ab errore Iudaico, qui Iesum negaret Christum esse. Nam etiam si premere nolimus ilud πάσης σαρκὸς v. 2. quod scimus esse qui referant ad salutem non modo Iudaeis, sed hominibus vniuersis oblatam, atramen Deus numquam *verus* dicitur nisi ut ab idolis discernatur, quem ad modum alibi apud Ioannem ep. 1. cap. V. 20. 21., cum is Christum dixisset *veniss* ut cognosceremus VERVM Deum, statim subiicitur admonitio: *cauete vobis ab IDOLIS;*

ut

vt falsissimi sint, qui hoc loco aduersus veram diuinam Christi naturam abutantur. Et locus similis c. XX 31, qui *vitam aeternam* tradit contingere credentibus quod *Iesus fuit Christus*, planissime docet, in nostro quoque verba postrema ita, vti diximus, distinguui et declarari debere.

Post haec cum Christus v. 4. commemorassét Patri, se eum in terris illustrasse et satis fecisse muneri quod sibi obeundum commisisset, *nunc me*, porro rogat v. 5, *Tu quoque illustra, Pater! apud te honore eo, quem habebam ante quam mundus existeret, apud Te*; in quorum verborum sensum non superuacuum videtur paullo diligentius inquirere, ita vt ipsius Christi vestigia in verbis declarandis sequamur, quorum nobis potior debet auctoritas esse quam consuetudinis. Ac *primum* perspicua est nostrum inter et versum 24 similitudo, in quo *honoris sui* mentionem facit, quem mihi, inquit, *dedisti propter ea quod me amaueras ante iacta mundi fundamenta*. Vbi parum referat, siue illa; *πρὸ καταβ. κόσμῳ* coniunxeris, vt quidem solent, cum verbo *ἡγάπησάς με*, siue cum superioribus *ἢ ἔδωκας μοι*, quam mihi dederas ante mundi originem; quamquam hic coniungendi modus versui 5 magis videtur consentaneus. Hoc certe teneamus, istum *honorem quem Christo Deus*

Deus dederit, eundem ab ipso Christo dicit v. 22. quem dederit vicissim *amicis suis*. At qui hunc intelligit *futurum* esse, quem nondum proprie iis *dederat*, sed *promiserat* aut *destinauerat*, quo sensu et alias vitur Ioannes isto verbo ep. i. c. V, 11, et Christus declarat eam rem Marth. XXV, 34 per *paratum* iis regnum a mundi primordiis. Itaque hoc sensu videtur in versu quem tractamus, intelligere honorem quem *habuerit ante quam mundus esset*, vt sibi is tum fuerit a Deo *decretus*, quem propter ea nunc iure quodam suo expeteret. Quod si ita accipiatur, magis etiam in promptu est intelligere, cur Christus sibi hunc a Deo datum ac porius destinatum dicat *amore quodam Dei* v. 24; neque enim intelligi potest, quo modo ab aeterno Christus diuinam naturam debuerit *amori* Patris, nisi quis velit aut nos in Mysticorum dumentia compellere, ne dicam, cum Arianis profiteri Christum existisse Deum *voluntate et consilio* Patris, aut eo, quod neget versus 5. et 24 similitudinem, ipsorum verborum lumen extinguere. Denique supra speramus effecisse, honorem, quo se cupit Christus illustrari, quaerendum esse in doctrina Christiana vbique spargenda: nec quidquam occurrit, quo quis contra nisi possit. At quo sensu alio *hunc* honorem iam *tenuisse* Christus dicatur *ante quam mundus existeret*, nisi eo, quod is tum ei *destinatus* fuerit? Sed haec haecenus, vt remoueretur sensus

a Christi verbis et consilio alienus; redeamus quasi e diuerticulo ad reliquum orationis Christi argumentum.

Nempe honorem Patris propagauerat in terrarum orbe, sic, vt, tamquam legatus Dei tradidisset eius oracula familiaribus suis h. e. Apostolis, in sui locum substitutis, per quos eadem latius diuulgarentur. Itaque et horum causam commendat Deo v. 6 ad 19., ac: *Patefeci, inquit, nomen Tuum, iis, quos mihi ex hominibus dederas. Tui erant, et mihi istos dederas, et doctrinam Tuam seruauerunt.* v. 7. *Nunc cognouerunt, quod omnia, quae mihi dederis, a Te sint profecta.* v. 8. *Namque doctrinas, quas mihi dedisti, eiusdem dedi illis, et illi admiserunt et cognouerunt vere quod a Te fuerint emissus, et crediderunt quod Tu me miseris.*

Nihill haec omnia obscuritatis habent. *Nomen Dei, eius doctrinae* (λόγος; ἡμᾶτα), *quaecunque Deus Christo dederit, eadem esse facile intelligas; vt Matth. XI, 27.* Christi formula: *omnia mihi sunt a Patre tradita*, nihil aliud continet nisi se, quidquid doceat, id omne Patri acceptum referre; nam in iis, quae sequuntur, addit: a nemine cognosci Patrem nisi a Filio, eoque, quem Filius id velit docere. Substituit igitur Apostolos in locum suum ita, vt non modo eos amori com-

commendet Patris tamquam qui dictis audientes fuerint, sed etiam curae Dei, cuius causam porro, Christi nomine, fideliter commendaturi essent. Quare pergit v. 9: *Ego pro istis deprecor, non pro profanis deprecor*, qui sunt illorum valde dissimiles haec tenus, quod repudiauerint doctrinam Tuam. ut illo Tuo amore non aequè digni sint ac illi qui lubentes lucentes arripuerint illam; *sed pro istis quos mihi dederas, erant enim Tui*, h. e. Te prius audierant ac pietate quadam in Te, discendi cupidi, me quoque audierunt, quem Tua tradentem et Tuo nomine loquentem agnouissent. V. 10. *Et mea omnia Tua sunt, et tua mea*, h. e. (ut v. 6.) et ea, quae hic subiiciuntur, docent), qui Tui discipuli sunt, sunt etiam mei, et vicissim, *et illustrabor per eos*, nempe eo quod, quae ego tradiderim, eadem ipsi tradant aliis. Vide v. 4. et c. XV, 8. nam ea re propagant quod ipse cupio propagari, atque, dum me profiteantur et commendent tamquam legatum Tuum, etiam me ornant.

Commendauerat Apostolos dupliciter, *primum* quod Dei ipsius essent, ab hoc tamquam suae disciplinae traditi; *deinde* quod sui loco suumque in honorem functuri essent munere magistrorum; *nunc etiam* tamquam orbatos et sibi quasi ipsis relictos, sic: v. 11. *Iam non porro ero in terrarum orbe, sed isti in orbe terrarum erunt, cum ego ad te proficiscar.*

ciscar. Sancte Pater! conserva istos per nomen tuum (doctrinam Tuam), quod mihi tradidisti, ut sint consentientes (ev) sicuti nos v. 12. Cum essem apud istos in hoc terrarum orbe, Ego conservaui istos per nomen Tuum (doctrinam); quos mihi dederas, conservaui, et nullus ex istis perditus fuit, nisi perditus iste, quare contigit quidem id quod Scriptura edixisset. v. 13. Nunc autem ad Te proficiscor atque haec loquor (dum verfor adhuc) in hac terrarum orbe, ut laetitia ex me percepta eaque pleniore fruantur. v. 14. Ego dedi illis doctrinam Tuam, sed profani homines oderunt eos, propter ea quod non probant profanos, quos quidem nec ego probo. v. 15. Non rogo, ut eripias eos terrarum orbi, sed ut tuearis eos, quo minus auferantur a Scelere. v. 16. Non fatiant cum profanis, quem ad modum nec ego cum profanis facio. Sed haec paullisper illustranda videntur.

Principio a se ipso Iesus animum reuocat atque rogat ut Deus omnem curam reterat ad Apostolos. qui eius, tamquam fidelis tutoris, patrocínio maxime egerent, quod haberet hanc praecipue vim, ut in fide continerentur per doctrinam eam, quam, inquit, tradidertis mihi. Rectius enim legendum putamus v. 11. pro vulgato ἡς δέδωκάς μοι, ὧν δέδ. μοι, quae est plerorumque, optimorum certe et vetustissimorum, codicum et versionum lectio. Nempe
huius

huius vim non assequebantur, idcirco vel
 ὁ substituebant, quod habet eundem, ut
 nobis quidem videtur, sensum, vel ὁ muta-
 bant in ἑς ut ad Apostolos. referretur, de-
 cepti simili forma v. 12, e quo haud dubie
 falsam lectionem duxerunt. Sed illud ὁ
 omnino pertinet ad ὁμομα σς debebatque
 esse Ὁ δεδ. μοι, ut optimae versiones expref-
 sere; at illa relatiua, ut innumerabilibus
 exemplis constat, non semper ad verbum,
 quod sequitur, effinguntur, sed imitantur
 casum eius, quod praecesserat, nominis *).
 Τηρεῖν quid sit? cognoscitur e contrario
 ἀπολέδαι v. 12, quod habet vim *perfidiae*,
 qua desinerent esse discipuli Christi, pro-
 pterseque satius est ἐν τ. ὀνομα. σς interpretari
per doctrinam Tuam. Quae statim post
 haec commemoratur *consensio inter se*, simi-
 lis illa consensio Patri inter et Filium
 (ἵνα ὡσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς), videtur de consen-
 sione in *veritate* s. *doctrina* intelligi debere.
 Nam primum ista concordia hic dicitur exi-
 stere ex eo quod tueantur et conseruent
 doctrinam (τὸ ὄνομα τ. Θεοῦ) quam Christus
 a Patre accepisset. Deinde eadem fere for-
 mula loquendi vitur Christus cap. XIII, 30:
 ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ μὲν, καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ
 ἐν ὑμῖν. Atqui v. 10. eiusdem sectionis, post-
 quam dixerat, ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατήρ
 ἐν

*) De quo dicendi modo conferant tirones GLASSIE
Philol. S. Tom. I. Edit. nouiss. p. 168.

ἐν ἐμοὶ ἐστὶ, statim ea declarat his verbis: *doctrinas, quas proposui vobis, non meo ex ingenio (ἀπ' ἐμαυτοῦ) proposui*; ergo et hic de nulla alia consensione cogitari oportet. Verſ. 12. nemo nescit υἱὸν τ. ἀπωλείας esse Iudam, Christi proditorem, | qui defecisset a Christo, nec inepte *seditiosus* diceretur, vt ille υἱὸς τ. ἀπώλ. 2 Tess. II, 3. cui eodem in loco ἀποστασία tribuitur; et formula: ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ remittit ad cap. XIII, 18. vbi locus e Psalmis excitatus conquerebatur de perfido, qui, cum *alumnus Christi* fuisset, *calce petiisset eum*.

Quid autem istud est, quod Christus dicit v. 13: *Haec loquor in terrarum orbe* i. e. antequam ad Te proficiscar, ἵνα ἔχωσι τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς? *Lacertitia* videlicet *Christi* non est ea quam percepturus esset in coelo, quaeque omnes lacertas res s. praemia complecteretur, quorum expectaret vsuram; sed gaudium Apostolorum, idque natum e fortunata conditione Christi quam subiturus esset, post discēssum ex hac vita, in coelis. Haec enim est ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ in loco simillimo cap. XV, 11. quod in eo loco interpretando planum fecisse speramus *) Christus quidem c. XIII, 28. dixerat: *ſi amaretis me* h. e. mei magis quam vestri amantes essetis, *certe gauderetis quod dixi-*

*) supra pag. 39 ſqq.

dixerim me ad Patrem profecturum, nam pater me maior est i. e. oportet me eius mandatis obsequi atque sic fructum pietatis amorisque mei in Patrem capere v. ibi vers. 31. Quotiescunque igitur Apostoli cogitabant de rebus prosperis Christi, non poterant non laetari doloremque e Christi discessione hactenus reprimere, quoad is esset nunc rebus humanis miseriisque exemptus; sed eum amiserant tamen et nondum erat plenum perfectumque gaudium (πεπληρωμένη χαρά) propter ea quod esset mixtum sensu ipsius orbitatis suae et desiderio doctrinae Christi. Quam ob rem rogat Christus Patrem: ut eos in fide contineat per doctrinam suam, quam si sequerentur, spes erat summa, fore, ut cum doctrinae incremento melioraque edocti non modo discerent dolorem ipsaque aspera laeti agentesque gratias ferre, sed etiam voluptatem maximam e felici doctrinae progressu capere, per quem ipsius Christi gloria illustraretur. Idcirco nec opus esse addit v. 15, ut e periculis, quae imminerent, eriperentur, nec se id quidem rogare; satius nimirum erat vel cum periculo aliquo in maximoque rerum discrimine bene mereri de causa Dei, quam, ea neglecta, non nisi suae salutis ac potius terrenis commodis consulere. Sed id rogat tamen, *ut seruentur integri a Scelere*. Sic quidem interpretari placet. Siue enim illa: ἐκ τοῦ πονηροῦ, accipias de Sarana, siue in eo verbo

bo quaeras peccandi notionem; idem est, *Scelus* enim dicitur utroque sensu, de actionibus videlicet et peruerfis aut malignis naturis. Hoc certe constat, *τηγεῖν τὴν ἐκ τ. πονηρὰν* habere vim *munendi contra perfidiam*; plane ut Ioannes. ep. 1. cap. V, quod v. 19. dixisset *profani omnes addicti sunt Sceleri* i. e. peccato aut, si mauis, Diabolo, postea v. 21 conuertit id in admonitionem: *caue-
te vobis ab idolis.*

Tum, quoniam in doctrina diuina erat praesidium contra perfidiam, Christus v. 17-19: *Consecra, inquit, eos per veritatem Tuam, doctrina Tua veritas est. Sicuti me misisti in terrarum orbem, sic ego in orbem terrarum emisi eos. Ac pro istis me ipse consecro, ut illi quoque sint per veritatem consecrati.* Vbi posset illud *ἀγιάζειν* idem esse ac id, quod superius dixisset *τηγεῖν*; sunt enim *ἁγιοί*, quicunque addicti sunt Deo et in Dei populo numerantur. Sed neque tum commodè posset explicari, quo modo se Christus v. 9. potuisset *ἡγιασμένον* dicere et versus 18 perspicue ostendit, hactenus eos *ἡγιασμένους* dici, quod essent emissi a Christo tamquam legati, qui eius loco doctrinam caelestem propagarent. Satis quidem constat, et hoc in loco illustrando adhibitum fuit, hoc, quod istud ipsum verbum sanctificandi frequenter de sacerdotibus inauguratis, ut Exod. XXVIII. 1. XXXVIII, 44, XL, 3. Num.

Num. III, 13. Ierem I, 5 etc. Christus quoque, quatenus erat legatus Dei, dicitur ὁ ἀγίος τῆς Θεᾶς, ut Act. XIII, 27. et alibi, eodemque sensu haud dubie appellat se ipse Io. X. 36. eum, ὅς ὁ Πατήρ ἡΓΙΑΣΕ. Nam statim sic ibi declaratur: *quem* emisit in terrarum orbem, atque ea re utitur in depellenda calumnia Iudaeorum, qui negauerant Christum Dei filium esse, aut ei, cum talent se dixisset, obrectauerant. Itaque et hic ne dubitemus in hunc sensum interpretari, ut Iesus dicat v. 19: Atqui ego ipse vel eorum causa tamquam legatus Dei veni (ἀγιάζω ἐμαυτὸν) in has terras. ut et ipsi tamquam doctores et legati Dei inaugurarentur per veram doctrinam.

Postremo et eos paternae Dei curae commendat, qui per Apostolos futuri essent suae disciplinae addicti v. 20 sq. *Neque vero pro his* (Apostolis) *tantum deprecor, sed pro iis etiam qui per eorum doctrinam discunt credere in me*, (v. 21.) *ut omnes isti consentiant, sicut Tu, Pater, mecum, atque Ego decem, ut isti, inquam, Nobiscum consentiant; quo fiet ut profani* (qui nondum meam doctrinam susceperunt) *credant Te me misisse.* v. 22. *Atque ego honorem eum, quem mihi destinasti, destinavi ipsis quoque, (his meis discipulis) ut consentiant quem ad modum Nos consentimus,* (v. 23.) *Ego quidem cum illis atque Tu mecum, ut planissime consentiant*
Disc. II. F *atque*

atque profani intelligant quod Tu me miseris
 amauerisque eos modo eo quo me amasses.
 v. 24. Cupio equidem, Pater! eos quos mihi
 dederis; (cupio igitur) ut, ubi ego futurus
 sim, ii quoque sint mecum, ut videant honorem
 meum quem mihi dederis (destinaueris), amo-
 re quidem in me, ante quam mundus exstisset.
 v. 25. Pater aequissime! profani quidem Te
 non agnouerunt, Ego vero Te agnoui, et hi
 (discipuli mei) agnouerunt quod me miseris.
 v. 26. et patefeci iis nomen Tuum (doctrinam
 Tuam) ac porro patefaciam, ut amore eo,
 quo Me amaueris, fruantur et ipsi, sicuti ego
 eos amore complector.

Vix quidquam post ea, quae supra
 dicta fuerunt, superest in his verbis quod
 lumen desideret doctrinae. Repetur enim
 Christus et eadem fere et iisdem paene ver-
 bis, in quibus grata quaedam negligentia
 regnat, profecta ab vna quasi cogitatione
 quae omnem occupasset animum Christi, et
 pectore amoris Dei suorumque familiarium
 ac discipulorum pleno, quale pectus Ipon-
 te emittit quaecunque menti obuersentur,
 non quaerit operose quae sint aut quo mo-
 do dicenda. *Consensus* is (το ἐν ἑνότητι), cu-
 ius saepe mentionem facit, est praecipue,
 quod supra defendimus, in doctrina (Vid.
 v. 11.), quamquam non infructuosa sed ea
 quam Christus v. 3. comprehenderat in illa
 cognitione ducente ad salutem sempiter-
 nam.

nam. Atque haftenus videtur tali concordiae s. consensui in vna doctrina tribuere vim conciliandi huic doctrinae eos qui adhuc alieni ab ea fuerint s. τὸν κόσμον. Nempe cum eandem doctrinam omnes Christiani tuerentur, non modo coniunctis viribus eandem propagabant ad alios, sed etiam ipsa virtus, efformata ad illam Christi disciplinam, commendabat doctrinam disciplinamque ipsam; qua re efficiebatur ut vel profani agnoscerent eius praestantiam et diuinam Iesu Christi, a Deo missi, auctoritatem. De versu v. 23. sumimus in interpretatione, eum ad v. 22. referri debere; ἐγὼ est pro καὶ γὰρ s. καθὼς ἐγὼ, hoc sensu: sicuti nos consentimus, atque ego cum illis, et Tu mecum. Τετελειωμένοι εἰς ἔν videntur esse qui vere, τελείως, aut ἀληθῶς v. 8, consentiant, ut Ioannes frequentat hoc verbum i Io. III, 17. 18. et alibi. De versu 24. supra satis est dictum, isque conferendus cum c. XII, 26. Cur Christus v. 25. Patrem aequum (ἰσάμενον) dicat, caussa in promptu est; nempe quod ei discipulos suos commendat propter ea quod animo docili discendique cupido admississent doctrinam caelestem, atque sic satis fecissent voluntati diuinae, secus ac ceteri, qui sub nomine τῶ κόσμου comprehenduntur. Denique amor Dei dicitur v. 26. μένειν ἐν αὐτοῖς, quoad eos Deus semper amore prosequitur suo, id quod etiam est in reliquis verbis; καὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς.

F 2

Sed

Sed haec haftenus, quae scripsimus ut etiam apud Vos, CIVES CARISSIMI, excitemus memoriam incredibilis amoris Christi, qui vere usque ad vitae exitum (Io. XIII, 1.) amavit suos. Et quidni semper, nos quoque, amaret nostramque causam apud Deum suam faceret, qui oravit pro omnibus secuturis doctrinam Apostolorum et suam? In quo eius amore erga nos certissimum est argumentum, fore, ut et Deus nobis sit propitius, cum, Christi causa, Dei quoque sit, ut nostra, Christi. Confirmemus hanc spem et incendamus pietatem erga eum, haec meditando etiam per hos festos dies, ut benivolentiae eius, qua una salus nostra continetur, vberimum fructum capiamus. P. P. in academia Fridericiana pridie sollemnit. Pasch. die XXX Martii A. C. MDCCLXXXII.

III.

DISPVATIO

SVPER LOCO PAVLLI APOSTOLI

AD ROM. VIII, 26. 27.

OMNINOQVE

SVPER VI VERBI ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

IN ISTO CAPITE,

CH. 1. 1893

1893-1894

1894-1895

1895-1896

1896-1897

Praeclarus est et verae consolationis in rebus aduersis plenissimus locus Paulli ad Rom VIII, 26. 27: *Succurrit Spiritus infirmitatibus nostris. Neque enim scimus, quid, sicuti deceat, rogare debeamus, sed ipse Spiritus deprecatur pro nobis, suspiriis quamquam non expressis. Qui autem introspicit animos, intelligit desiderium Spiritus, qui quidem apud Deum deprecatur pro Sanctis. At diu multumque cogitantibus nobis de vero horum verborum sensu saepe venit in mentem dubitare, an qui hunc locum sui aut aliorum confirmandorum causa frequentent, diuinam quoque sententiam assequantur? Neque enim satis est vel ad animi constantiam vel ad rectum promissorum diuinorum usum, acquiescere in primo, qui legenti oblatus fuerit, sensu, eumque ad animi motus quomodocunque sedandos adhibere, quatinus re temeritas potius animi quam vera pietas cernitur. Nullum quidem in locum sacrarum literarum incideris, e quo non possit utcumque elici sententia tolerabilis et vero etiam ad animum regendum aut recreandum fructuosa. Sed iis, qui oraculorum diuinorum sensum, ad quem siue fortuna aliqua, siue consuetudinis temeritate delati fuerint, confestim tamquam certum arripiunt, multa pereunt diuinitus dicta,*

Etia, plurimi etiam sapientiae fontes obstruuntur. quos curiosa inuestigatio repererit; nec consentaneum est pietati in eloquia Dei haerere in obuiis, cetera, quae abdita iacent, vel negligere, vel, ab aliis monstrata etiam, propter insolentiam contemnere. In quibus obuiis etiam hoc usu venire solet, ut, uice intenti in id, quod animum oblectet nostrum, aut opinionibus nostris quam maxime aptum sit, neque videamus neque curemus, quod idem illud nos impellat in difficultates maximas, aliaque parte veritati tenebras offundat. Quod si quis tamen ea, quae reperisse in Scripturae quodam loco gaudet, posthaec contulerit cum ceteris Theologiae suae partibus atque vniuerso huius disciplinae orbi quoquo modo aptauerit, non modo error confirmatur ipsa hac probabiliconiunctione, sed res etiam commenticia ab auctoritate diuina profecta putatur. Ita fit saepenumero, ut, si qua res, e verbis male intellectis hausta, ad animi tranquillitatem facere videatur, vel falsa spe detineamur vel, ubi fefellerit spes ista, nos ab ipso Deo delusos, aut certe desertos conqueramur.

Haec quidem aliena videri possent ab hoc loco consilioque nostro, nisi verendum esset, ne, cum audeamus diuersum ab aliorum interpretationibus sensum loco Paullino tribuere, vel haec ipsa diuersitas aequum et accuratum iudicium huius sententiae nostrae

strae impediret, aut intemperantia eorum, qui terre nihil possunt quod libi nouum atque insolens videatur, etiam diuina in discrimen adducta suspicaretur. Quenam sint et quam diuersae sententiae de re in isto loco tradita, satis constat, nec nobis necesse videtur repetere ea, quae ante triginta et quod excurrit annos super deprecatione Spiritus S. inter nostros disputata fuere, aut, cur nobis non probata fuerint, exponere.*) Nobis quidem satis fuerit, quid nobis de isto loco, et cur ita videatur, dixisse.

Pendet autem primum recta loci intelligentia a constitutione eius quod Paullus vocabulo *Spiritus* significauerit, qui quis sit, vniuersum orationis Paullinae contextum accurate cogitanti non potest esse obcurum. Quamquam nec in illo interpretando consentiunt; quam ob rem necesse videtur illa quoque superiora illustrare quae et quatenus lumen huic disputationi afferre possint.

Atque hic vtile est ad obseruandum, capitis VII versu 5 et 6 (nolumus enim nunc altius assurgere, quamquam vniuersa disputatio Paulli vel ad cap. V et VI referri atque cum istis coniuncta dici potest) illa

*) De qua controuersia legat, qui velit, quae congesta sunt et per compendium narrata in *der unpartheyischen Kirchenhistorie* Tom. III. p. 143 seq. et Tom. III. p. 139 seq.

illa igitur in parte capituli VII. Apostolum inter se contulisse *legem*, quam Iudaei a Deo per Moſem acceptam iactabant, et *Chriſti doctrinam*, longe quidem diuerſas effectio- nibus ſuis Cum enim, inquit, eſſemus ſub lege (ἐν τῇ σαρκί, quae eſt lex, vt cap. III, 1. pro qua c. VII, 14 ſubſtituitur νόμος), cupiditates vitioſae, (quaſi) per legem commotae, vini ſuam exſerebant in natura noſtra (ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, neque enim de corporis parti- bus haec dici, vel doceat c. VI, 13, Col III, 5 etc.). ita vt fructuoſi quidem eſſemus, ſed exitio noſtro. Nunc autem liberati ſumus a lege, (et) mortui (quaſi ei cui fueramus ſubieſti, ita vt Deum poſſimus colere accom- modate ad nouam eamque perfectam doctrinam (ἐν καινότητι Πνεύματος), non ad veterem illam eamque ſcriptam legem (ὁ παλαιότητι Γραμ- ματος). Hic nullo modo dubitari poteſt, vt Γράμμα dictum eſt de LEGE SCRIPTA, erat enim ante appellata ὁ νόμος, ſic Πνεῦμα DO- CTRINAM IEſV CHRISTI eſſe, plane vt v. 4 dixerat Paullus: mortui eſtis legi, interuentu corporis Chriſti, ſic vt alius (cultores) facti ſitis eiſque e mortuis reuocati, vt fructuoſi poſ- ſitis eſſe Deo Eandemque ſententiam Paul- lus expreſſerat c. VI, 14: Non eſtis ſub lege ſed ſub gratia ſ. beneficio h. e. doctrinae Chriſti addicti, quae et ipſa ſaepe dicitur χάρις, quem ad modum quod Act XIII, 43 eſt ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, cap. XIII, 22 exprimitur per ἐμμένειν τῇ πίστει. Nec ſe-

secus est 2 Cor. III, 6, vbi *γράμμα* dicitur *mortem afferre* i. e. exitium, sed *Πνεῦμα* s. Euangelium, *vitam* h. e. salutem.

Enimvero Paullus hanc legis et doctrinae Christianae comparisonem persequitur subiecta disputatione sic, vt mirerrimum statum eorum, qui sine hac, soli legi additi, viuunt, cap. VII, 7 seq., sed laetiores eorum, qui Euangelio fruuntur, hoc ipso cap. VIII. describat. In quo, quid magis est consentaneum, quam *Πνεῦμα* accipere sensu eodem qui esset in loco cap. VII, 6, quem sibi hac parte disputationis illustrandum sumserat? Videris enim hic cap. VIII, 2. nisi eadem fere verba, certe eandem esse sententiam. *Νόμος* igitur τῷ *Πνεύματος* *doctrina* est *Christiana*, quae et ipsa alias Gal. II, 19. *νόμος* dicitur, et addita interpretatione Rom. III, 27. *νόμος πίστεως* atque Iac. I, 25. *νόμος τῆς ἐλευθερίας*. Namque in loco quem tractamus, ei tribuitur *vis ad asserendam salutem* (quare dicitur *νόμος τῆς ζωῆς*), quam Paullus planissime c. I, 16 asserit *Euangelio*; tribuitur etiam hoc, quod nos *liberaueris a lege peccati et mortis*, quae cur ita appelletur, memineritis e loco c. VII, 5 qui est basis vniuersae disputationis. Quae eum ita sint, *περιπατεῖν κατὰ Πνεῦμα* v. 4. quid est aliud quam *sequi doctrinam Christi* eique accommodata vivere? vt κατὰ Πν. εἶναι, illi doctrinae addictum esse; et τὰ τῷ Πν.

Πν. φρονεῖν, *probare* istam doctrinam; quod verbum eodem sensu est cap. XIII, 6. E quibus, quid sit περιπατεῖν κατὰ σάρκα κατὰ σ. εἶναι, τὰ τ. σαρκὸς φρονεῖν, per disiunctionis legem facile intelligitur; si quidem hoc vnum teneatur, τὴν σάρκα, h. l. non esse sensu eodem quo erat c. VII, 5. Nam in ampliori istius loci explicatione cap. VII, 7 seqq. usurpauerat Paulus τὴν σάρκα de vitiosa natura nostra, quae sit infecta peccato, et sicuti dixerat v. 19: *Nōn, quod in me, hoc est in vitiosa natura mea* (ἐν τῇ σαρκὶ μου) *non habitet bonum*, eandem sententiam sic effert v. 23: *video etiam legem in natura mea* (ἐν τοῖς μέλεσσι μου), *repugnantem legi mentis meae* s. *legi Dei* v. 22 et 25; quare hic cap. VIII, 8: *qui sunt, inquit, peruersae naturae addicti* (ἐν σαρκὶ ὄντες) *Deo placere non possunt*.

Sit igitur hoc constitutum: το. Πνεῦμα, in principio quidem capitis VIII, de doctrina Christi, usurpatum esse. Quod si in principio, quidni et in iis quae sequuntur? Quid enim causae est, cur, cum per ea quae diximus, negari nullo modo possit, hanc esse vim vocabuli Πνεῦμα, ea tamen posthaec deferatur et vel ad Spiritum Sanctum referatur vel ad sanctitatem sanctosque motus quae a Spiritu S. proficiantur? Quae inconstantia quis dubitet in maximis vitiis vel Scriptoris vel interpretis esse, nisi per.

perspicue doceatur, illum progressus ab vna vi vocabuli ad alteram, certam significationem dedisse? Sed hoc quis docuit in loco nostro aut quis docere possit? Nihil profecto impedit quo minus eandem per totum caput vim vocabuli teneamus, et vero etiam satis clara sunt vestigia, quibus reperiatur, Paullum eandem, quam in superioribus, vim vocabulo Πνεῦματος etiam in ceteris huius sectionis partibus subiecisse.

Quod quidem versu 9. in promptu est videre propter ea quod Πνεῦμα iterum cum σαρκὶ componatur: *Vos autem non addisti estis libidini* (τῇ σαρκὶ), sed πνεύματι, h. e. doctrinae Christianae. At istud Πνεῦμα *habitare* dicitur in Christianis! est igitur per vim attributi intelligendus Spiritus S. Sed vicissim v. 10. *Christus* substituitur pro Πνεύματι, et planissimum est, quod eodem sint sensu haec: ἔχειν τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ v. 9. ac: Χριστὸν εἶναι ἐν τῷ. Nec tamen Christus et Spiritus S. iidem sunt; -*Christum* autem quam saepe Paullus dicit *doctrinam Christi*? quem ad modum et 2 Cor III, 17 formula: ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστίν, hunc habet sensum: Christus est istud Πνεῦμα, quod v. 6. dixeram, ita autem dixerat ibi doctrinam Christianam. Quodsi quis instet et vrgeat: tamen *habitandi* vocabulum (το οἰκεῖν) Personae significationem continere; valde oportet eum rudem aut immemorem esse dictionis Paulinae

linae, qui ignoret, vel de peccato dici cap. VII, 17, illud *habitare* in nobis; multo magis etiam Col. III, 16. λόγον τῆς Χρῆστῆς, Christi doctrinam, *habitare* in nobis i. e. nos assiduam ei operam dare debere; ac fidem *habuisse* in aua et matre Timothei 2 Tim. I, 5; vt praetermittamus, quod est a nobis alias probatum satis, in Ioannis Evangelio c. XIII, 23 τὸ μόνον παρὰ τινι ποιεῖν et similia haud dubie vim habere institutionis et doctrinae qua mactandi essent Christiani. Nec iste sensus alienus est a verbis iis quae in loco nostro sequuntur v. 10 et 11. *Quod si Christus in vobis est* i. Christi vos doctrina regit, *natura quidem vestra vos morti addicit propter peccatum* (τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτιαν), *sed spiritus h. e. doctrina Christiana, vitam reddit propter iustitiam.* Nemo si Spiritus h. e. doctrina eius qui Iesum excitauit e mortuis, *habitat in vobis* i. vos regit, *is quē Christum reduxit e mortuis, vitam dabit quoque vobis morti obnoxiiis* (τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν) *propter habitantem in vobis Spiritum.* Sed videmus haec sine confirmatione dimitti non posse.

Primum igitur haec neque de corpore intelligi possunt neque de eius futura restitutione in integrum. Nam, quem ad modum hic τὸ σῶμα disiungitur a πνεύματι, sic erant πνεύμα et σὰρξ disiuncta in superioribus huius capitis locis. Neque tamen ibi

σὰρξ

σὰρξ erat de corpore, sed de libidine, aut vitiosa per peccatum natura nostra, coll. c. VII, 18. . Atque eodem sensu c. VI, 6 το ΣΩΜΑ τῆς ἀμαρτίας non corpus est, sed eadem ipsa σὰρξ ἰ. vitium animi a peccato profectum, et, licuti cap. VIII, 3 Deus dicitur κατακρίνειν (vim frangere) τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, sic cap VI, 6, καταργηθῆναι dicitur τὸ σῶμα τῆς ἀμ. non de corpore destructo sed de vi libidinibus illata ἰ inferenda. Ac profecto c. VIII, 13 θανατῶν ταῖς πράξεις τ. σώματος, non est: vim corpori inferre, sed libidini suae aut peccati vim frangere. Quodsi cui durum videatur, quo modo non durum aut alienum a dictione sacrorum scriptorum putatur, quod Christus Matth. V, 29 seq. *oculum* et *manum* euelli velit et amputari, non sensu proprio vt de corpore accipiat, sed vt repugnetur libidinibus; aut quod Paullus Col. III, 5 ταῖ μέλη ὑμῶν dicat πορνείαν, ἀκαθαρσίαν et quae sunt generis eiusdem? quae et ipsa iubet νεκρώσασθαι h. e. vim iis inferri. Ac si ταῖ μέλη Rom. VI, 13 vetat adhiberi tamquam instrumenta peruersitatis, qua re seruiamus peccato, non corporis membra intelligenda sunt, sed plane eadem quae Col III, 5 improprie de libidinibus nostris dicebantur, vt cap. VII, 23 ἀμαρτία esse dicitur ἐν τοῖς μέλεσι, ἰ. e. ἐν τῇ σαρκί v. 18. Quae si verissima sunt, quis dubitet c. VI, 12 το ΘΝΗΤΟΝ ΣΩΜΑ ὑμῶν et cap. VII, 24 το ΣΩΜΑ ΤΟΥ

ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ non corpus esse mortale, sed ipsam *naturam* corruptam, quae nobis *mortem* h. e. exitium afferat? Nam sicuti θάνατος de exitio dicitur, propter ea quod c. VI, 21. 22. disiungitur a *vita* h. e. salute *sempiterna*, eodemque sensu saepius est cap. VII, 5. 10. 11. 13 cet.; itemque ut θάνατος saepius est pro *caussa* mortis s. exitii, veluti c. VII, 13 et alibi: sic θνητόν aut νεκρόν in hoc, de quo quaerimus, loco et improprie de *exitio* et de exitii *caussa* potest esse; quo fit, ut τὰ ΘΝΗΤΑ ΣΩΜ. s. ΣΩΜΑ ΝΕΚΡΟΝ, sint: natura s. libidines nostrae, quae nobis interitum s. miseriam consciscant.

Atque per haec ipsa et per disiunctionis vim cogitur, ζῶην v. 10 capitis nostri esse *causam* et ζωοποίησιν collationem istius *salutis*. Nec obstat id, quod reuocatio Christi e mortuis v. 11 proprie sit accipienda sensu; nam paene putidum est docere, quod ignorare nemo potest, saepissime a re quae proprie, ad eam rem quae translate dicta sit, orationem conuerti, quod in hoc ipso verbo et causa constat Paullum ad Rom. c. VI. fecisse.

Denique summus in interpretatione, praeferendam esse v. 11. lectionem: ΔΙΑ ΤΟ ΕΝΟΙΚΟΥΝ αὐτῷ ΠΝΕΥΜΑ, in accusativo, alteri: διὰ τὸ ἐνοικῶντος αὐτῷ πνεύματος

ματος, in genitiuo, quamquam & ipsi satis antiquae, quam, constar e dialogo MAXIMI aut, si mauultis, ATHANASII vel THEODORETI III. (Opp. Tom V. p. 1018. 1019 et 1027 Edit. Halens.), inde a controuerfia cum Macedonianis demum regnare in libris et illius alterius auctoritatem minuire coepisse Longum est omnia proferre, quae dici pro illa altera lectione possent; hoc quidem certum est, codicum vetustissimorum et versionum suffragiis, potiore eam esse hac quae nunc obrinet in libris nostris. *) Et habet ista lectio: διὰ τὸ Πνεῦμα non contemnendam commendationem, & consensu cum versu 10. Ibi enim πνεῦμα dicitur ζῶν διὰ δικαιοσύνην h. e. doctrina Christiana nobis salutem promittit, si quidem recte agamus, vel, ut Paullus supra loquebatur, si περιπατῶμεν κατὰ πνεῦμα, si accommodatè agimus ad Christi doctrinam; id quod hoc versu 11 videtur postulare: διὰ τὸ ἐνοικῆν πνεῦμα ἐν ἡμῖν, *propter ea quod regimur hac doctrina.* Esse autem regendi notionem in illis: πνεῦμα οἰκεῖ ἐν ὑμῖν et πνεῦμα Χριστοῦ ἔχομεν, vel versus 14 doceat, vbi

*) Lectionem quam praeferebam putamus, nemo plenius et accuratius defendit, quam GRIESBACHIVS V. V. commentatione prima de vera notione vocabuli ΠΝΕΥΜΑ in cap. VIII epist. ad Romanos (proklusione Pentecostali Academiae Iennensis A. MDCCLXXVI. p. 13 sqq.

ubi pro his substituitur: *πνεῦματι Θεοῦ ἀγα-
 πόι*, quod si factum fuerit, *sumus filii Dei*,
 vt v. 9 erat: *sumus Christi discipuli*. Videris
 omnia bene explicari posse, si statuat,ur,
Πνεῦματι, vt in vniuerso contextu, esse de
 Christi doctrina.

Sed nec praetermittenda videntur ea
 quae sequuntur versu 15 et 16; sunt enim
 in primis similia loci eius, cuius, causa erat
 haec disputatio instituta. *Neque enim*, in-
 quit Apostolus, *accepistis Spiritum seruitutis*,
vt iterum, sicuti tum, cum essetis sub lege,
timere debeatis, sed accepistis Spiritum adoptio-
nis, per quem exclamamus: Abba, Pater!
 Quae, quid causae sit, cur dubitemus de
Euangelio interpretari? Sumus enim, vt
 Paullus aiebat v. 2 et Gal II, 19 per *Euan-*
gelium (hoc ibi erat *Πνεῦμα*) *liberati a lege*,
 itaque nihil est quod metuemus, vt antea;
 non tamquam seruis minatur, sed nos tam-
 quam Dei filios de paterno Dei amore redi-
 dit certiores; possumus igitur Deum tam-
 quam *Patrem* inuocare. Atque sic v. 16 *ipse*
hic spiritus, ipsa haec doctrina, *confirmat Spi-*
ritum h. e. animum nostrum quod simus filii
Dei; tales enim erant, secundum v. 14,
 omnes, qui hac doctrina regebantur.

Satis dictum viderur de vocabulo *Πνεῦ-*
ματος, quod hic quoque v. 26. vim habere
 significandi *Euangelii*, non modo contex-
 tus

nus vniuersae disputationis Paullinae suadet, in quo nulla necessitas est secus ac antea interpretandi aut Paulum inconstantiae in loquendo accusandi, sed etiam ipsa verborum consecutio docet. Namque illa: *ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα*, et quae sequuntur, perspicue referuntur ad v. 16. Etenim v. 17 coeperat Apostolus loqui de rebus aduersis, atque iis praecipue, quae continebantur sensu infirmitatis in obseruanda lege diuina et peccati etiam inuitos trahentis in suas partes. Vid. v. 20 et 21 coll. cum cap. VII, 14 seqq. Quare, quem ad modum v. 16. tribuerat Evangelio vim nobis confirmandi nomen et iura filiorum Dei, sic nostro quidem in loco *ὡσαύτως, similiter*, dicit Euangelium (*τὸ Πνεῦμα*) *succurrere infirmitatibus nostris*, ita vt nobis afferat consolationem in sensu miseriae, quae nobis fraudi aut detrimento non debeat esse; quam rem persequitur per ceteras huius sectionis partes v. 28 - 39. Sed veniamus ad hanc vim, quam Paulus laudat in Euangelio, et videamus, an verba bene intelligi de Euangelio possint, aut ipsa doceant quoque, quod debeant ad Euangelium referri.

Succurrit igitur (συναντιλαμβάνεται) Euangelium infirmitatibus nostris. Quo modo? Τὸ γὰρ τί προσευξάμεθα κατὰ θεῖ, ἐν οἷς αἰδῶμεν, αἰδῶν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. Neque enim
G 2 *scimus,*

scimus, inquit, quid debéamus rogare modo eo quo oporteat, Ad quae illustranda peropportune occurrit locus similis Paulli 2 Cor. XII, 8 seq. ubi Paullus etiam in acerrimo rerum aduersarum sensu profitetur se rogasse Deum, ut malo liberaretur, illumque respondisse: Sustinet te benevolentia mea, vis animi mea maxime agnoscitur in aduersis. Quare acq̃ueuit Paullus seque iactauit etiam in aduersis, nam cum infirmum me, inquit, sentio, tum roboratum me video. Hoc loco ducti existimamus, Paulli mentem in loco nostro esse, quod rebus pressis aduersis nesciamus quo modo voluntati Dei conformemus preces nostras, esse enim quod suadeat grauitatem miseriarum deprecari, praesertim cum sint e genere earum quae peccandi necessitatem inducant; contra, cum Deus tamen, ut est v. 20, obnoxius fecerit homines τῇ μετασίτῳ sub spe futurae liberationis, satius videri, patienter ferre quae nobis non sine eius nutu ac voluntate contingant et deprimant ad tempus. Itaque cum vix audemus ingemiscendo liberationem quaerere, propter ea quod tempore demum suo parata est plenissima filiorum Dei libertas (Vide v. 21 seq.): ipse Spiritus pro nobis veluti suspiriis deprecatur. — At Spiritum intelligebamus Euangelium! cui quo modo talis deprecatio tribuatur, aut quo modo suspiria? Non magis profecto inepte nec durius quam Spiritui S. aut Deo ipsi. — Ar-
qui

qui nec proprie ea cadunt in Spiritum S. sed sunt translate, sunt pro modo subiecti interpretanda! Sunt ista sane; sed da nobis quæsitio, possentne eodem iure translate ad Christi doctrinam referri; atque ad eius naturam accommodare explicari? Quid? Nonne *peccata* dicuntur in Scripturis *clamare* ad Deum? aut *merces*, qua sint messorum fraudati hac V, 4? Quid hoc est aliud nisi tantam esse violentiæ atrocitatem ut Deum prouocet ad vlciscendum. Aut si desideras clamorem in bonam partem ac veluti deprecationem, an Paullus ipse dubitauit dicere Ebr. XII, 24: *sanguinem Christi expiantem meliora loqui* s. postulare *quam profusus Abelis sanguis*? h. e. Deum, ut olim Abelis caede prouocaretur ad vlciscendum, sic Christi morte moueri, ut nobis condonet peccata. Age igitur, transferamus hæc ad similem loquendi modum in loco nostro, et agnoscamus, *Euangelium* hætenus *pro nobis deprecari*, quatenus mouetur Deus promissis in Euangelio datis et fide sua, ut, quamquam, sed inuiti tamen peccent Christiani, necessitateque peccandi et malignitate quadam naturæ auferantur, tamen non vlciscatur ista peccata, sed ea condonet potius; quod beneficium memineritis Paullum tractasse in vniuersa superiori disputatione. Quod si quem offenderit vocabulum *Suspiriorum*, quò modo id insolens videatur in tali orationis contextu, ubi de nobis in illo

mise-

miseriae et imbecillitatis sensu *ingemiscen-*
tibus v. 22 et 23 dixisset Apostolus. Sed
 cur ἀλάληται dicuntur *συναγμοί*? Vt impro-
 prie, sic quidem suspicamur, hoc dictum
 agnoscat, cum antea de nobis proprie
 dictum fuisset. Nam quem ad modum
 1 Petr. II, 4 et 5 Christus et Christiani lapi-
 des *vivi* appellantur, e quibus exstructa so-
 cietas Christiana αἶλος πνευματικῆς h. e. do-
 minus *improprie* dicta est, et γάλα v. 2. λογι-
 ζὸν h. e. doctrina, quae lactis *inftar* esset:
 quidni et *συναγμοὶ ἀλάληται*, propter ea quod
 non verbis aut sonis contineantur sed sint
 improprie intelligendi?

Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, addit Paullus,
 αἶδε τί τὸ φρόνημα τῷ Πνεύματι, ὃ, τι κατὰ
 Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Eum qui *penitus*
cognoscit animos nostros, perspicuum est,
 Deum esse, qui *intelligat quid postulet Spiritus*
f. Evangelium, h. e. quamquam nos
 ipsi dubitemus ea mala deprecari et prae-
 sentem postulare liberationem, Deus tamen
 bene novit, quid postulet aut anquirat
 Evangelium f. data ibi fides sua, nempe
 misericordiam, gratuitam condonationem
 peccatorum propter Iesum Christum. Ὅτι
 autem, quamquam posset esse *quia, namque*,
 suaderemus tamen ut divideretur potius ὅ,
 τι, id quod, quod quidem, ut referatur ad
 Πνεῦμα, q. d. quod quidem Evangelium, sen-
 su eo quo supra explicauimus, *deprecatur*
pro

pro Christianis. De formula denique κατὰ Θεὸν nihil audemus definire. Nam, siue apud Deum interpreteris, siue ad Dei voluntatem, vt 2 Cor. XI, 17 κατὰ Κύριον, ad mentem Domini, vtrinque bonum habet sensum quamquam mallems hoc, quod ita et illi κατὰ θεῖ v. 26 et loco simili Ebr. XII, 24 (κρίνοντα λαλεῖ) melius respondeat.

Quantum autem hoc est, quod, etiam si nos ipsi saepe in eo rerum discrimine versemur, vt, quid agendum sit, nesciamus. DEVS tamen, tamquam verus Pater, provideat rebus nostris, atque vel sic confirmat istud, DEO cariores esse hominem quam sibi. Quod si variis iactamur curis, vt animus siue vrgeatur praesente necessitate quae spatium deliberandi non concedat, siue deliberando distrahatur, nec videat quid experandum fugiendumque, agendum aut intermitendum sit, proptereaque veretur, ne vel inuitus incidat in quandam peccandi necessitatem: aequissimus est atque indulgentissimus Deus, qui misereatur infirmitatis nostrae, qui vel errantes amore complectatur suo, qui, quasi re optime a nobis gesta non vlciscatur delicta, sed ea quoque sapientissime in verae beatitatis fontes conuertat. In summa sollicitudine, cum dubitat animus an simus gratiosi Deo, cum incertus est et tenebris obuolutus rerum nostrarum

cxi-

exitus, quid suavius illa consolatione, Deum tamen haec quam certissime tenere, nihil esse quod nobis amorem Dei auferre possit, Eum exoptatissimum vel turbulentissimorum temporum exitum esse daturum? Etiam si vel extremum perflugium in omnibus aduersis ereptum nobis videatur, quod est in precibus et inuocatione Dei habemus tamen lesus Christum, Seruatorem nostrum, habemus eius Euangelium, quod pro nobis deprecetur, quod causam nostram semper commendet Deo, ut, quem ad modum fallere non potest Deus, certissimi possimus esse, Eum sponte ac longe supra quam rogare aut intelligere possumus effecturum esse ea quae vires votaue nostra excedant. Nihil est enim quod non sit daturus nobis, qui vel Filium suum nobis dederit? Hanc magnitudinem beneficiorum, quorum memoriam reperimus hoc ipso tempore, quo, quid nobis contigerit per Spiritum sanctum, pietas Christianorum celebrat, diligenter atque gratias agentes cogitemus per hos festos dies, ut, quae nobis olim parata sint in coelis, iis, veluti praegustu aliquo suauitatis diuinae, animos nostros recreemus. P. P. in academia Fridericiana d. XVIII. Maii A. C. MDCCLXXXII.

* Sunt, quae in superiori disputatione castiganda videantur, de quibus rogo humaniss. lectores ut Appendix huius Fasciculi conferant.

V.

DISPVATIO

AD LOCVM PAVLLI

ROM. XIV, 17.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

Si veterum pietas Christianorum certa tempora sanctius et sollemnius celebranda hoc consilio constituit, ut singularium beneficiorum, quae Iesu Christo doctrinaeque ab eo traditae deberemus, memoria et seruaretur et diligenter repetendo altius imprimetur animis: hac una maxime re et illi consilio satisfacimus et alimus ipsam pietatem nostram, quod eorundem beneficiorum commentationem adhibeamus ad excitandum pietatis sensum, qui in continuo virtutis a Christo praeceptae studio cernitur. Ut enim fides Christiana nulla est, nisi sit item actiuosa, vana salutis consequendae spes omnis, quae careat disciplina virtutis: sic nullam illorum beneficiorum grata memoria repetendorum capere usuram licet, nisi, quales quamque sui similes nos voluerit esse Christus, diligenter cogitemus, nisi eius maxima de nobis merita ad inflammandam sustentandamque in eum pietatem conuertamus, nosque incitemus ad studium ea simili, quantum possumus, virtute remanendi. Quod quidem videtur in causa fuisse, cur sacri eius legati, cum incitarent ad virtutem officiaque non modo Christianorum propria sed etiam ea, quae ipsa natura praescripsit, cur igitur in istis commendandis

dis omnia referrent ad Christum et Spiritum sanctum, a quo tamquam auctore profectam Christianam doctrinam dicerent, cur in iis seruandis Christi amorem eiusque exemplum ad imitandum proponerent, cur Spiritus Sancti templa nos esse, eius nutum et dictum sequi, virtutes vniuersas per eum coli atque exprimi debere praeciperent.

Huius generis locus est is, quo Paulus Apostolus in Epistola ad Romanos cap. XIII, 17. vtitur, vt cautionem commendat his, qui sibi, liberis a seruitute legis Moisaicae, liberum quoque putabant vsum ciborum aliarumque rerum, quas ea lex interdixisset, nec semper prouidebant, ne quid detrimenti caperent animi ceterorum, qui seruandam arbitrarentur huius legis seueritatem. *Si frater tuus*, inquit v. 15, *cibo quodam* h. e. illectus exemplo tuo, qui promiscue vteris cibis quos profanos lex Moisaica esse edixit, his tamen vescitur proptereaque *in tristitiam coniecitur*, non, ut hactenus, *ducem secutus es amorem*, quem rudiori Christiano debebas. *Quaeso, ne hoc promiscuo cibi usu perdas eum pro quo Christus est mortuus!* In quibus verbis, perspicuum est, Paullum non hactenus castigare temeritatem eorum qui nullum haberent ciborum delectum, quod hac opinata profanitate offenderentur seueriores cultores Moisaici.

saicorum institutorum, pessimeque de leuitate ceterorum sentirent, sed quod exemplo suo ad imitandum prouocarent hos, qui sibi non licere putarent vesci cuiuscumque generis cibis, istis certe quos Israelitis negauerat Moses, et vel sic tamen se paterentur auferri liberiorum ac potius temerarium Christianorum exemplis, vt etiam cibum caperent repugnante animo, secus ac leges iudaicae praecepissent. Nam v. 14. loquitur de iis, quibus aliquid esset *profanum* (κοινόν) et nefas propterea quod istud *profanum* putarent, et in loco simili i Cor. VIII, 10. 11. perspicue Paullus explicat mentem suam sic: *Si quis viderit te, qui te melius edoctum existimas* (τὸν ἔχοντα γινώσκον), *in fano discumbentem* vescientemque etiam profanis cibis: *nonne animus tuus infirmus* h. e. qui dubitat sibi idem licere, *confirmabitur ita, ut etiam vescatur his quae Diis immolata fuere?* quo quidem fit, ut perdatur ille infirmus frater propter tuam, quam iactas, *melio-rem intelligentiam*, ille inquam propter quem Christus est mortuus. Neque igitur ἀντιόδοι nostro in loco est proprie *dolere*, nec est eorum quos poenitet alicuius rei, nedum qui aliorum libertate aut temeritate offenduntur, sed, per metonymiam consequentis pro antecedente, *male agere* eoque vim inferre animo suo repudiant ipsam facinus, cuius te postea poeniteat. Malum videlicet exemplum alterius, quo quis ad imitandum con-

contra recti conscientiam impelleretur, in loco simili ad Corinthios v. 9. *πρόσκομμα* dicitur, h. e. quo quis incitetur ad offendendum s. ad delictum magno cum sui ipsius detrimento. Nec alia vis est formulae: *νὸν ἐμὴν ἀπὸ τοῦ φαγεῖν τὸν ἀδελφόν σου* (μη ἀπὸ τοῦ φαγεῖν τὸν ἀδελφόν σου), aut alterius 1 Cor. VIII. *perditur frater infirmus*. Nam ut *καρθεῖν* aut *σῶσαι* 1 Cor. VIII, 20 et 22. de iis dicitur qui alliciuntur ad suscipiendam Christi disciplinam eique conciliantur, sic, ipsam per vim disiunctionis, ἀπολέσθαι oportet esse: *efficere ut quis desciat a lege Christi*; itemque, ut *exstruere* (οἰκοδομεῖν) v. 19. loci nostri, de eo dicitur, qui prodest aliis (coll. 1 Cor. X, 23.), qui alios meliores reddit confirmatque in virtute Christiana: sic *destruere* alterum (ἀπολέσθαι) necesse sit accipi de iis qui aliis nocent, deteriores eos reddunt, auocant exemplo suo a salubri Christi disciplina. Qua in re interpretanda habemus consentientem ac potius praeceuntem Paulum ipsum, qui, quae modo dixerat v. 15. *μη τῷ βρώματι σε ἐκείνους ἀπὸ τοῦ φαγεῖν*, posthaec v. 20. interpretatur: *μη ἐνεκεν βρώματος καρτέω τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ*, *noli destruere opus Dei*, ubi opus Dei haud dubie est de virtute, de recti sensu et animo pietatis in Deum pleno, qui, secundum versum 23, *non peccet, non se ipse condemnet* propter facinus admissum contra recti conscientiam.

Iam quem ad modum Paullus captio-
nem in sequenda libertate Christiana com-
mendauerat ab amore et acquitate erga eos
qui omnem huius libertatis ambitum non
agnoscerent ac saepe numero exemplis in-
ducerentur ad negligenda ea quae sibi a Deo
iniuncta putassent: sic eandem rem neces-
sariam esse demonstrat, ne ipsi libertatis
abusu occasionem darent eius infamandae.
*Μὴ βλασφημεῖτω ὑμῶν τὸ ἀγαθόν, videtis ne
huic bono vestro obtregetur!* quod quidem
futurum fuisset, si, qui vterentur hac liber-
tate, auctores exstitissent aliis ut consulto
negligerent id quod in officiis numerassent.
Est autem τὸ ἀγαθόν de ipsa libertate Chri-
stiana intelligendum, ut in loco simili 1 Cor.
VIII, 9. ἡ ἐξουσία, et c. X, 30 illud de quo gra-
tias agerent Deo, dum omnibus tamquam
sibi suoque vsui ab eo destinatis vterentur.
Ne autem nimii essent in hac libertate in-
standa, in eaque quasi praecipuam dignita-
tem et extremum bonorum quaererent, con-
tinuo addit v. 19: *Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ
Θεοῦ βρώσιν καὶ πόσιν, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ
αἰσθήνη καὶ χάρις ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, neque enim
regnum Dei continetur eo quod edamus aut bi-
bamus* h. e. Christianos nos esse non eo
demonstramus, neque praecipuam laudem
conditionis nostrae qua Christiani sumus.
poni oportet in eo, quod liceat vesci iis aut
ea bibere, quae sint Israelitis lege Mosaica
venita, *sed in virtute, et pacis. l. concordia.*

et aliorum gaudio promouendo per Spiritum
S. i. e. tali quod sit doctrinae Christianae a
Spiritu S. profectae consentaneum. Sic
enim audemus interpretari locum atque
hunc sensum breuiter nostro modo illustra-
re atque defendere.

In qua disputatione dum sumimus, Be-
nia-^{am} rē Deū esse id quo quis Christianus
est, vix vereremur ne quemquam contrā
nitentem reperiremus, nisi fuissent quibus
secus videretur, in his vir celeberrimus,
sive excellentissimus sacrorum librorum in-
terpres, IO. BENIAM. KOPPE, qui
omnino negaret, hanc formulam in N. T.
vsquam dici de religione Ecclesiae Chri-
stianae, deque modo quo eam in his terris
Christus regit ac tuetur, institueretque do-
cere, locos N. T. omnes, qui celebrant hoc
Dei s. Christi regnum agere de extremo illo
atque illustri regno Christi quod exspecte-
mus post hanc vitam in coelis. Cuius non
necesse est percurrere disputationem vniuer-
sam: neque enim sumus ii, qui velimus ne-
gare, multis in locis de hoc praecipue for-
mulam *regni Dei* adhiberi, nec opus est excu-
ssione locorum omnium, quos aliorum con-
fuetudo ad doctrinam Ecclesiamque Chri-
stianorum retulit, ille autem tentauit aliam

*) N. Test. Vol. I. Excursu I. ad Pauli Epist. ad
Thessalon. p. 212 seq.

in sensum interpretari. Satis est, idoneis quibusdam observationibus efficere, ut intelligatur, Iudaeos *regnum* Dei de recta doctrina omnibusque officiis et iuribus accepisse, quae cooptationem in veram Ecclesiam sequerentur; eundem sensum huic formulae, sed translatae ad Christum eiusque gregem, haud dubie subiecisse Christum eiusque Apostolos; eundem certe nostro in loco obtinere. Quod quidem ita instituemus, ut quae contra causam vniuersam sunt a Viro doctissimo dicta, breuiter discutiamus.

Principio, cum Deus in Vetere Testamento *Dominus* et *Rex* Israelitarum dicitur, hi autem *populi* Dei nomine ornantur, dubitari non potest, haec nomina non ad rem publicam eamque externam tantum referri, nec ad felicitatem eam quae bonorum vltura contineretur, sed etiam ad doctrinam, qua Deus Israelitas regeret ac moderaretur, itemque ad officia cultumque vniuersum, quo Deus esset ab iis prosequendus; omninoque nihil seiungi ab his nominibus debere, quod vel a singulari Dei erga eos benivolentia proficeretur, vel ab iis vicissim tamquam pueris documentum posset postulari. Erant etiam intelligentia diuinae legis, eius colendae agendoque exprimendae studium, ipsaque remuneratio siue huius siue futurae vitae, cuius spem fecerat Deus, ita coniuncta inter se, ut vnum sine

Fasc. II.

H

alce-

altero esse non posse, vno autem constituto alterum quoque constitutum intelligeretur. Et si igitur vnius rei, ceteris praetermissis, praecipua mentio fieri aliquo in loco sacrarum scripturarum poterat, nec tamen cetera excluduntur; nec mirabile videri debet, si menti eorum, qui ad vsus suos accommodabant tradita de regno Dei, vna huius pars in primis obuersabatur aut optabilis videbatur prae aliis, eos in hanc vnam partem defixisse oculos, hoc vno sensu accepisse huius modi dicta; quod quidem scimus vsu venisse Iudaeis, Christi certe tempore, quibus nihil potius esset libertate externa et liberatione a iugo populi Romani. Itaque si quis, quod nullo modo negamus, docuerit, quaedam loca Vet. Test. de regno Dei aut Messiae pertinere ad externam Israelitarum felicitatem, vel eo tracta esse a Iudaeis, quorum aetas in Christi tempus incidisset: non statim effecerit, hunc vnum esse *regni diuini* sensum, eundemque omnes Iudaeos esse amplexos. Quod si contra per descriptionem huius regni aliquot in locis constat, non his angustiis cogi amplissimae eius comprehensionem, itemque Christum eiusque Apostolos errorem Iudaeorum suae aetatis vel cauisse veriore interpretatione vel emendasse: recte is ipse amplior sensus transfertur ad loca N. Testamenti, in quibus cum eadem formula regnet libris Iudaeorum lacris frequentata, aequum est

VI,

ut, nisi adiectiones in locis singulis factae formulam eam vna parte terminent angustio-remque postulent sensum, latiore et infinito ambitu illustriorem sequamur.

Nec est, quod quis putet, substituta in locum formulae *regni* Dei aut coelorum altera illa regni *Christi*, immutatum esse veteris illius sensum; quae quidem substitutio non est alio consilio facta, quam ut a Iesu, qui se Christum demonstraerat esse, peteretur et requireretur quidquid siue spei siue officiorum, Dei nomine, porro et copiosius aut quasi descripte hominibus proponendum esset. Ipsis quidem in libris V. Test. aduentus Messiae a lege et doctrina, ab ampliori coetu, qui praeter Israelitas, gentes etiam complecteretur, a iustitia et probitate latius propagata, non ab vna beatitate, siue post hanc vitam futura siue angustis externae felicitatis in his terris circumscripta, commendatur. Ipsos etiam Iudaeos Iesu Christi tempore et sequiori aevo non ita obscuruisse ad altiore regni Dei sensum, ut vna de hac beatitate inprimisque externa cogitarent, perspicue docent loca quae sunt a SCHOETTGENIO ad calcem *hæzarum hebraicarum* s. in diff. *de regno coelorum* p. 1147. seqq. et WETSTENIO ad Matth. III, 2. et Iudaeorum libris collecta, in quibus, clarum est, hoc regnum de legi-

bus a Deo constitutis earundemque cultu et obsequio s. professione dici, ita vt planissime vel a negligentia officiorum vel a commenticia gentium religione discernatur. Quae quidem locorum perspicuitas nullis potest argutiis eueri. Nam quod vir doctissimus, quem contra dicentem ante appellauimus, vsum loquendi in N. Test. prorsus diuersum dicit ab eo quem frequentarent doctores Iudaici in istis locis, illumque opinionibus nri de regno per Messiam instaurando, hunc autem persuasione Iudaeorum, se esse prae ceteris gentibus populum, qui singulari numine et cura diuina regeretur, formulamque *suscipere regnum Dei* nihil aliud esse, nisi profiteri, *Deum esse regem in primis tutelarem Iudaeorum*, optantis videtur potius quam docentis, nec eius rei vlla sunt vestigia in istis locis, quae diserte *regnum coelorum* interpretantur per *verba illa: Dominus Deus noster Iehoua est*, idque et *vias Dei* appellant et in officiis seruandis collocant. Nec in istis locis, quod vir doctissimus volebat, *regnum Dei* s. *iugum regni Dei* discernitur a praeceptis Dei, sed vnum est alterius interpretatio, vt ipse Christus Matth, XI, 29. formulam illam: *suscipite iugum meum* interpretatur per alteram et *discite a me, iugumque suum leue, onus suum facile* dicit contra Phariseos qui *difficilia onera* h. e. officia imponent hominum humeris c. XXIII, 4.

Et

Et quamquam non ignoramus, non modo esse quaedam N. T. loca quae de futura in coelis beatitudine, tamquam aliqua parte argumenti doctrinae Christianae, utantur nomine regni Dei s. coelorum, sed etiam ea, quae non abhorreat eodem sensu accipere, in quibus quidem, si sint coniunctae notiones diuellendae, dubites, utra sit alteri praeferenda: certe nec alia desideres, quae sponte doctrinae aut Ecclesiae Christianae significationem offerant, non illustris aduentus Christi et beatitudinis hominibus pro suo cuique merito tribuendae *) Vt Matth. c. XIII, 33, ubi regnum dei comparatur cum fermento quod vniuersam farinae massam infecisset; quae imago alias haud dubie de doctrina est c. XVI, 12., nusquam, quod videbatur doctissimo illi viro, de

- *) Ampliorem illum regni diuini sensum, quo non modo felicitatem quandam complecteretur, sed etiam quidquid fieri aut suscipi deberet ad eam consequendam, agnouit quoque clarissimus academicae Lipsiensis Professor, C. A. TH. REIL in *historia dogmatis de regno Messiae Christi et Apostolorum aetate*, docte eleganterque scripta, cuius pars s. diss. prior edita est Lipsiae A. MDCCCLXXXI. §. XII. p. 31 seq. In qua cum magno doctrinae apparatu ornauerit vim regni Dei eam, quae fructu eximiae felicitatis contineatur, non habeo cur omnino dissentiam; mihi quidem satis est, si quis concesserit, non omnem vim et ambitum istius regni in eas angustias compelli a Christo scriptoribusque N. Testamenti, ut non sit, nisi illa de felicitate, cogitandum.

de tenui contemtaque vita Christi, cuius nec similitudo cum fermento intelligi potest, huius enim natura est in inficienda massa, ut in omnibus N. T. locis usurpatur. In eodemque capite Matthaei, omnis parabola de diuerso fructu ex agri diuersitate nato s. vario effectu seminis agro inspersi v. 3. seqq. ad varios hominum animos adumbrandos variumque usum doctrinae diuinae refertur, non ad variam mercedem in coelis. Nec in illo loco c. XXI, 43. vbi Christus: *eripietur, inquit, vobis regnum Dei et dabitur genti fructus eius referenti*, de iure loquitur ad regnum coeleste eripiendo Iudaeis, nam qui essent *eius fructus*, quos hi non exhibuissent patri familias v. 41? qui certe sunt in recte factis rectoque usu doctrinae diuinae, ut Io. XV, 8, non in mercede olim consequenda. Et vero etiam non vnus est locus, in quo ipsi Scriptores sacri *regnum Dei* de doctrina Christiana interpretantur: veluti is Act. XX, 25, vbi, quod Lucas v. 24 dixerat διαμαρτύραται τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος Θεῶ, reddit κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ut, quae Marcus c. X. 29: ἐνεκεν τοῦ Εὐαγγελίου, Luc. XVIII, 29 ἐνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ac si Christus ipse quaesitus a Pilato de regno suo Io. XVIII, 36. seqq. non modo illud negat terrenum esse, sed statim etiam, dum se natum regem profitetur, addit: *hoc consilio veni in terrarum orbem, ut veritatem profiterer*: quid-

quidni-eius interpretationem sequamur et definamus dubitare, intellexeritne eo in sermone nouam religionem hominibus tradendam, an sollemne regnum olim in coelis terrae noua inaugurandum?

Sed quid attinet haec persequi, nec potius relinquere aliorum iudicio, vtrum sensum istiusue viri docti, an quem nos suspicamur veriorem esse, magis probabilem reperiant? cum hic nobis proprie suscepta sit disputatio de loco quodam Paulino, possetque dici, non eandem vim eidem formulae subiectam esse in locis Apostolorum quae et in Christi sermonibus, certe non cadere eundem sensum in locum nostrum qui obtineat in ceteris. Qui sit igitur in loco quem tractamus, cum sensus formulae varie possit informari, nec quisquam, quem elegeris, alienus sit ab vniuersi loci sententia, id optime quidem, vt nobis videtur, definiatur ad loca Pauli similia. in quibus eandem aliis verbis sententiam expressit. Enimvero pro ea, quae hic est, formula: *Regnum Dei non edendo bibendoque continetur*, alias Gal. VI, 15. substituitur haec: *In Christo Iesu h. e. vbi constituendum est quis sit Christianus, neque circumcisionis ratio habetur neque praeputii sed noui hominis* (κρίσεως) et vero etiam clarius c. V, 6, *in Christo Iesu neque circumcisio neque praeputium valet*, vno verbo nulla legis Mosaicae ob-

obseruantia, quae nostro in loco, pro Paulli consilio, ad aliam legis partem conformatur, *sed fides quae se amore exferat*. Quae omnia satis ostendunt, *regnum Dei* hic virtutem continere et officia, omninoque non id cuius est Christianis spes facta in coelis, sed quod praestandum exprimendumque ab iis requiritur. Cuius rei in primis perspicuam significationem habent quae sequuntur in loco nostro v. 10. ὁ ἐν τέτοις δαλείων τῷ Χριστῷ, *qui his rebus COLIT CHRISTVM, is est probatus Deo et spectatus hominibus*.

Atqui id ipsum δαλείων τῷ Χριστῷ, quod est in agendo, quemuis potuisset eo deducere, vt agnosceret, in verbis iis, quae sequuntur, δικαιοσύνη, εἰρήνη, et χαρὰ, esse commemorationem non eius, quod in beneficiis esset habendum,*) sed quod in officiis, nec illa verba hic eandem habere vim quae aliis in locis huius epistolae ad Romanos

*) Dicere quis posset: formulam illam superiorem: ἐκ ἧς ἡ βασιλεία τῶ Θεοῦ etc. non exprimere id, quo *contineatur* regnum Dei, sed quo quis illud *consequatur*, fere vt in loco Ioh. XVII, 3 αὕτη ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ est pro: hac *reconsequimur* salutem sempiternam. Sed quo minus ita statnamus, haec ipsa verba impediunt: *qui his colit Christum* et quae sequuntur. Illud enim δαλείων τῷ Χριστῷ perspicue refertur ad *regnum Dei* cuius nos esse cives s. discipulos Christi hoc ipso profitemur quod, quaecunque iusserit, ea igitur vite moribusque exprimamus.

nos, veluti cap. V, 1. seqq., subñcitur; quae loca videntur obfuisse interpretibus eosque ita transuersosegisse vt ad nostrum quoque locum eundem sensum transferrent, reclamante orationis contextu, qui omnis est in officiis erga alios commendandis. Δικαιοσύνη igitur est h. l. recti studium s. virtus cuique tribuens suum neminemque offendens, vt in locis quam plurimis, maxime Matth. V, 10. in quo iis, qui vexantur ἐνεκεν δικαιοσύνης, asseritur, *regnum coeleste*, multo etiam magis nostroque loco accommodatius in altero cap. VI, 33. vbi Christus iubet contendere ad *regnum Dei eiusque iustitiam* h. e. probitatem qua ei probemur. Nec εἰρήνη, quae est altera virtus ab Apostolo commendata, secus est quam de concordia et pace cum aliis colenda, interprete ipso Paulo qui v. 19. *persequamini*, inquit, *quae faciant ad pacem mutuamque utilitatem* (οἰκονομίαν). Denique χαρὰ, laetitia, posset esse quam caperent ex aliorum siue felicitate siue recte agendi studio, quo sensu est Gal. V, 22, coniuncta, vt hic, cum *amore ac pace*, et numerata inter καρπὸς τοῦ Πνεύματος. Quamquam hic non dubitamus vim verbi potius accommodandam esse ad disiunctam notionem τῆς λυπῆς v. 15. sic, vt, quem ad modum λυπεῖσθαι illic dicebatur, quod supra demonstrauimus, de iis qui desisterent a probitate atque agerent cuius post-haec poeniteret, hic χαρὰ s. laetitia alterius,

in

in qua promouenda oporteat laborare, vicissim tribuatur illis, qui exemplo suo et tanto usu libertatis Christianae dent operam, ut alter agat id e quo possit laetitiam capere h. e. ut recte agat.

Sed hic quoque fefellisse interpretes viderur id quod χαρὰν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ reperissent, proptereaue cogitarent de gaudio quod esset effectum a Spiritu sancto. In quo non repugnarem admodum, nisi de beneficio aliquo diuino et suauis animi motione interpretarentur quae quodam felicitatis sensu contineretur; cum vniuersa orationis series et Pauli consilium postulet virtutem quandam, cui operam dare, officiumque erga alios, quod sequi oporteat. Enimuero nemini sacros N. T. libros tractanti potest esse obscurum, has formulas: ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἐν Κυρίῳ, ἐν Χριστῷ, ut alia verbis adiecta, veluti κατὰ πνεῦμα, κατὰ σάρα, τῷ αἰῶνος τέτῃς et similia, habere vim definiendi h. e. indicandi quo sensu, quaque cum cautione, accipiatur verbum cui adiungantur. Sic Rom. XVI, 8. ὁ ἀγαπῶνς μὲ ἐν Κυρίῳ est *amicus meus isque Christianus*, ut v. 9. συνεγὼς ἡμῶν ἐν Χριστῷ *commilito noster videlicet in Christi doctrina propaganda s. comm. Christianus*; 1 Cor. VII, 39. ἡμεῖς ἐν Κυρίῳ *nubere non tamen promiscue sed sancte ad voluntatem Domini*. Pariter

ter ad Rom. XV, 30. *ἡ ἀγάπη τῷ Πνεύματι* non est cuiusvis generis amor, sed sanctus, natus e Christi doctrina, vt Col. I, 8. *ἀγ. ἐν Πνεύματι* non amicitia qualis solet inter homines esse et proficisci ab animi quodam affectu rebusque externis quae amicitiam solent conciliare, sed *amor vere Christianus*. Planissime autem eadem, quae hic, formula est, 1 Thess. I, v. 6. vbi *χαρὰ Πνεύματος ἀγίου* quae sit alia nisi laetitia, non propter externam felicitatem, premebantur enim, vt ait Paullus, aduersis, sed quae esset a Spiritu S. effecta, siue nata ex euangelio quod Paullus Thessalonicensibus tradidisset? Quare videtur Apostolus nostro in loco ipsam sententiam conclusisse formula: si has secuti essent virtutes, fore vt sic colerent *Christum*, se veros Christi discipulos probarent, magis quam vsu libertatis Christianae in negligenda lege Mosaica.

Eandem mentem, quae Paullus oprabat vt suae aetatis Christiani ornati reperirentur, Vobis quoque, HUMANISSIMI CIVES, det DEVS O.M.; non quo in vno aliorum amore omnis virtutis omnisque religio sita sit, sunt enim longe plura quae continent vniuersum virtutis disciplinaeque Christianae studium; nec quod eadem omnino caussa, quae Paulli tempore propter Iudaeos necessariam reddebat istam admonitionem, hodie quoque obtineat; sed
nullum

nullum tamen tempus, nullum Christiano-
 rum genus carere hac lege et cautione po-
 test, ut non modo pacis cum quoque stu-
 diosi simus sed, dum agimus etiam quod
 liceat rectumque sit, ut aliorum parcamus
 animis nec incauto exemplo eos ad peruer-
 sum imitandi studium incitemus. In festis
 diebus, (placet enim exemplum ex tempo-
 re ducere) quibus otio honesto fruimur
 et plerique magis se quam alias hilaritati
 dare solent, crebrior est occasio peccandi
 et imprudenti voluptatis usu alios ad similia
 studia prouocandi, sed et incitamenti plu-
 rimum ut exempli seueritate alios ad ean-
 dem pietatem in Deum inflammemus. Quid
 igitur his quoque diebus fugiendum agen-
 dumque sit haftenus, pulchre videris. Fa-
 xit DEVS, ut nihil agamas nisi cuius
 nunquam poeniteat! P. P. die XIV Maii
 A. C. MDCCLXXXV.

VI.

SYMBOLAE

AD ILLUSTRANDA QVAEDAM

LOCA DIFFICILIORA

PRIORIS EPISTOLAE

PAULLI AD CORINTHIOS.

DISPUTATIO

DEFENSA D. XVI MAII A. MDCCLXXXVI

R E S P O N D E N T E

BENIAM. GOTTLIEB RVPERTO

SILESIO.

1110 15

MADE IN THE U.S.A.

100% COTTON

100% COTTON

MADE IN THE U.S.A.

100% COTTON

MADE IN THE U.S.A.

100% COTTON

MADE IN THE U.S.A.

100% COTTON

I Cor. I, 30. 31.

Ἐξ αὐτῶ ὑμεῖς ἐστε, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, [ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ], δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις ἡμεῶν· καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχώσθω.

Ita quidem haec verba interpungenda putauerat LAMBERTVS BOS *) VNO BELLOSOBRIO probante **) ad h. l. ceteris omnibus vel negligentibus hanc interpretationem, vel tamquam ineptam et longe durissimam repudiantibus. Quamquam hac deserta caussa nihil mihi verius videtur, si quidem verba δικαιοσύνη τε καὶ ἁγ. καὶ ἀπολ. coniungantur cum illis ἐξ αὐτῶ ὑμεῖς ἐστε, nec ad Christum ipsum, sed ad Christianos referantur, illa autem ὅς ἐγ. ἡμ. σοφ. ἀπὸ Θεοῦ ad Christum, proptereaque ab iis, quae sequuntur, seiuncta vncis includantur. Tota res veraque vis verborum ex hac veluti designatione facilius intelligetur:

1) Ὑμεῖς - ἐστε δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις, *Vos estis iusti quidem, et sancti.*

*) Observatt. miscellan. ad loca quaedam N. T. etc. Francq. 1707. 8. pag. 1. sq.

**) Remarques sur le N. T.

sancti, et redempti, ut abstracta posita sint pro concretis, δικαιοσύνη pro δικαιωθέντες cet. Quod quidem enunciatum

2) illustratur sic, ut commemoretur

a) Auctor scilicet is, cui hoc beneficium debeant, Deo videlicet. Εξ αὐτοῦ, *Eo auctore.*

b) id, quo tales facti sint. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, per Iesum Christum h. e. *per doctrinam Christianam, quae, Deo parante, tamquam vere sapiens doctrina nobis est patefacta, ὅς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ.*

c) quid intelligatur ergo? Ἰνα, καθὼς γέγραπται, Ierem. IX, 23. 24. ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω, *quare fit, ut, quemadmodum scriptum est, qui iactare se velit, non nisi de Domino se iactet h. e. Ei vnice hoc beneficium debeat tribuere.*

Iam primum, etsi verba δικ. και ἀγιάσμ. κ. ἀπολ. ad Christum referunt, magno tamen consensu profitentur interpretes, eorum vim esse haec, quod Christianos Paulus dicat, *iustos redditos esse per Christum, et sanctos et redemptos, nec aliter potest ipse* sen-

sensus constitui. De re igitur et sensu quoque verborum consentiunt, verba tamen ipsa secus, quam nobis videtur, flectunt. Ea quidem posse per linguae rationem referri ad ὑμῖς, quis dubitet in tanta exemplorum frequentia, in quibus Paullus abstractis pro concretis vritur? aut quid similis illi loquendi modo Phil. II. 3. ἡμεῖς ἔσμεν ἢ περιτομή, nos sumus circumcisi? Debere autem ad mentem Paulli eo referri, *primus* vel locus similis doceat 1 Cor. VI, 11. ubi, quod in nostro est: ὑμῖς ἔσεσθε δικ. κ. αἴγ. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, planissime exprimitur: ἡγιασθητε καὶ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τ. Κυρίου Ἰησοῦ; *deinde* id omnis orationis Paullinae consecutio consiliumque Apostoli postulat. Nam, quae dixerat Paulus a vers. 26: Βλέπετε τὴν κλήσιν ὑμῶν, *videte rationem qua vocati sitis* et quae sequuntur, haud dubie hoc continent: Deum in conferendo beneficio intelligentiae doctrinae Christianae et ab eo pendente beneficio salutis sempiternae non secutum esse externam s. naturalem hominum rationem, quae sit in ingenio, doctrina, potentia nobilitateque humana, sed in primis respexisse eos, qui ab istis rebus parum commendationis haberent; Deum igitur esse cui hoc vnice debeant, quod Christiani sint, eumque hanc viam tenuisse ut doceret, nihil vel sapientiam vel virtutem vel auctoritatem humanam valere ad dignitatem hominis Christiani consequendam.

Fase. II

I

(176)

ἵνα καταργήσῃ (καταργήσῃ τὰς σοφίας, τὰ ἰχυ-
 ρὰ, τὰ ὄντα), neminem itaque se contra eum
 iactare debere (v. 29.). Enimvero eadem
 est vis loci nostri, eadem ipsa eius conclu-
 sio v. 31, idem ergo sensus subiiciendus
 verbis ἐξ αὐτῶ ὑμῖν ἐστὶ δικαιοσύνη κ. τ. λ. qui
 erat in illis: ὁ Θεὸς ἐξελέξατο ὑμᾶς v. 27. 28,
 βλέπετε τὴν κλήσιν ὑμῶν.

Verba porro ea ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ non sunt
 coniungenda cum verbo ἐστὶ, ut reddantur:
Christiani estis, quem ad modum εἶναι ἐν
 Χριστῷ sic saepe dicitur Rom. XVI, 7. Gal I,
 22. et alibi, nec in istis quaerenda emphasis,
 quae nuper Viro docto placebat, ut ἐστὶ re-
 ferantur ad τὰ μὴ ὄντα v. 28, quasi tu dice-
 res: nunc etsi a profanis homines nihili pu-
 tamini, *aliquid* tamen facti estis per Deum.
 Sed ἐν Χριστῷ significat id, quo iusti atque
 sancti facti sint, *per Christum* videlicet h. e.
 per doctrinam Christianam. Namque ἐν
 Χριστῷ esse *per Christum*, ex eodem simili
 loco intelligitur, quo supra utebamur 1 Cor.
 VI, 11, ἡγιασθήτε, ἐδικαιώθητε, ἐν τῷ ὀνόμα-
 τι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, transuersosque egit inter-
 pretes idem siue oculorum siue mentis error,
 qui in loco 2 Cor. V, 19, fefellit plerisque,
 ut legerent: Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, *Deus erat in*
Christo, nec persequerentur orationis con-
 secutionem, qua duce intellexissent, vno
 tenore legenda esse verba: Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ
 κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ. *Dei sibi homines*
 I

conciliabat PER CHRISTVM, id quod perspicue indicat Paullus vers. 21 per haec: ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη Θεῷ ἐν αὐτῷ, *ut redderemur iusti e Dei sententia* PER ILLVM. Christum autem in loco nostro esse *Christi doctrinam*, adeo non est alienum ab omni orationis Apostolicæ contextu, ut hic sensus ibi vnice regnet. *Dei quidem virtus Dei-que sapientia*, quae v. 24. Christo tribuitur, v. 18 attributum est *doctrinae Christi*, planè ut Rom. I, 17 *Euangelii*.

Atqui hac ipsa perspicua significatione Paulli efficitur, id quod erat *tertium* cuius defensionem supra suscepimus, verba, quae sequuntur, ὅς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, ad Christi doctrinam referenda esse. Haec enim v. 23. μωρία τοῖς Ἑλλήσι dicebatur s. doctrina quae gentibus profanis stulta videretur, contra v. 24. τοῖς κλητοῖς Ἑλλήσι, Θεῷ σοφία h. e. *diuina sapientiaeque plena religio* iis qui de gentibus ad Christum essent adducti, et, secundum v. 21, tamquam *credentes*, ad salutem per *doctrinam* quae *stulta* putaretur (διὰ τῆς μωρίας τῆς κηρύγματος). Nec repugnat ipsa phrasis: ὁ Χρῆστος ἐγενήθη ἡμῖν σοφία. Nam 2 Cor I, 19 verba similia: ὁ Χρῆστος δι' ἐμὲ ναὶ γέγονεν secus intelligi non possunt quam de doctrina Christi. quae per Apostolum semper eadem et vera tradita fuerit. Nec dura nimis videri debet parenthesis, per quam sensus sus-

pensus fuerit et quasi dilata nimis absolutio sententiae; neque enim insolens est aut infrequentata Paullo, qui non modo periodos continuamque orationem, sed ipsa etiam membra s. partes propositionum, interiectis verbis nouisque enunciatis, diuelhit, veluti Col. I, 20. ἀποκαταλλαξαι τὰ πάντα (εἰρηνοποιήσας διὰ τῆ αἰματός τῆ σαυρῆ αὐτῆ, δι' αὐτῆ), εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Ephes. I, 12: ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ (ὃς ἐστὶν ἀρχαβών τῆς κληρονομίας ἡμῶν), εἰς ἀπολύτρωσιν τ. περιποίησεως, et in locis quam plurimis aliis.

I Cor. II, 15. 16.

Ὁ δὲ Πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' ἑβένος ἀνακρίνεται. Τίς γὰρ ἔγνω νῦν Κυρίῳ, ὃς συμβιβάζει αὐτὸν ἡμεῖς δὲ νῦν Χριστῷ ἔχομεν.

Is qui a spiritu edoctus est, convincere quemlibet (profanum, ψυχικὸν) potest, ipse autem a nullo (profano) convinci. Quis enim (profanorum) intelligit mentem Domini, ut rectius edoceat illum (a spiritu edoctum); nos contra (πνευματικοί) mentem Christi tenemus.

In quibus verbis illustrandis sumimus, πνευματικὸν significare Christianum, qui, ut ait Paullus in extrema parte sermonis, mentem Domini tenet. Etenim, VI V. 11. τὰ τῆ ἀνθρώπου

αὐθάρτη sunt consilia humana, nemini per-
 uia nisi ipsi hominis menti, sic τὰ τῷ Θεῷ,
 Dei consilia, mens atque voluntas Dei, quae,
 tamquam recondita in Deo (τὰ βόθρ. τῷ
 Θεῷ), nemini pateant, nisi Dei Spiritui.
 Sunt igitur haud dubie Πνευματικὰ Christia-
 ni, propterea quod acceperunt, ut ipse
 Paulus interpretatur v. 12, *Spiritus e Deo,*
ut intelligant quae nobis sint a Deo donanda.
 Atque sic, per vim disiunctionis, dubitari
 non potest, ψυχὸν de profano quolibet di-
 ci h. e. eo, qui ἔδχηται τὰ τῷ Πνεύματι
 τῷ Θεῷ, non admittit ea quae sunt a Spiritu
 Dei tradita; nam ἔδχηται v. 14. Apostolus
 perspicue post reddit, μαρτία αὐτῶ ἐστίν, *stul-*
ta illi videntur, ut τὰ τῷ Π. τ. Θ. v. 10. per
 ea, quae nobis illustravit per Spiritum suum.
 At quo modo haec notio profanitatis, per
 linguae naturam, inest in nomine τῷ ψυ-
 χῷ? Id miror a plerisque praetermissum;
 quamquam decebat subtilitatem interpre-
 tum grammaticorum, istud indagare quo-
 que, sine quo diuinando quidem vim verbi
 consequi possumus, non item docere, quod
 rectum perceperimus sensum, qui sit lo-
 quendi consuetudini accommodatus; nec,
 si eam rationem inuestigassent, obnoxii fuil-
 sent commentis quibus huius nominis vim
 etiam cum puritatis doctrinae detrimento,
 peruerterunt. Nobis quidem ita videtur.
 Ψυχή non est natura, ne quis erret, sic
 enim numquam dicitur, sed proprie id quo
 quis

quis animal est, in hominibus igitur quod commune omnibus cum animantibus habent, vita videlicet ac sensus. Sunt itaque *Ψυχῶν*, qui sensu ducuntur suo, nec, quod homines decebat, rectam rationem sequuntur, imprimisque in religione aestimanda ne alios audiunt quidem, nec utuntur opportunitate discendi, nec vel examinant oblata sibi, vel experimenta faciunt eorum quae audiuerunt, ut quale sit istis pretium statuendum, intelligant, sed temere reputant quae sentiunt suis opinionibus et libidinibus contraria. Quo sensu Iacobus c. III, 9, distinguit *sapientiam coelitus delapsam* ab ea quae sit *terrena, affectibus indulgens* (*Ψυχική*), *diabolica*. Hac ipsa de causa Paulus cap. I. epistolae nostrae v. 22, sq. reprehenderat *Iudaeos, prodigia, et gentes, doctrinam* requirentes, quibus propter ea Euangelium de Christo in cruce interempto vel *offendiculum* vel *stultitia* videretur. Atque hactenus non poterat nomen reperiri quod magis proprie ac subtiliter levitatem horum hominum opinatamque sapientiam exprimeret, quam ipsum hoc nomen *Ψυχικorum*. In quo Paulus sequitur rationem dicendi eam, quae est in praecipuis orationis virtutibus, ut vno verbo non solum rem sed eius etiam modum aut causam significet. Sic cap. VI, 1. *ἄδμοι profani iudices* sunt, coll. v. 6, ita propter *iniustitiam* appellati, cuius causa non adhibendi essent

a Christianis lite inter se contententibus; cap. VII, 36. παρθένος filia est, quatenus virgo esset nondum elocata sponso; sic ψυχικοί nostro in loco homines profani, quod sensum suum et affectus doctrinae Christianae inimicos, vno verbo τὴν ψυχὴν, non τὰ πνεῦμα, sequebantur.

Sed ad πνευματικὸν s. Christianum revertamur, qui ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' ἑδενὸς ἀνακρίνεται. Hic πάντα quidem, in plurali positum, de rebus s. doctrinis interpretari solent atque, cum videant infinite id accipi non posse, variis quasi determinationibus vtuntur. Nec contra Pauli consuetudinem, qui saepe verba infinita adhibet cum aliquo modo, vt ἑδὲν sc. βρῶμα Rom. XIV, 14. τὰ πάντα Col. III, 8, sc. τὰ μέλη, libidines, v. 5, vt in epistola nostra c. III, 21. iterum πάντα pro variis s. rebus s. hominibus. Sic πάντα h. l. essent πᾶν τὰ πνευματικά v. 13. omnia quae Spiritus S. docuit, et ἀνακρίνειν recte iudicare posse, vt cap. IV, 3 ἑδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω, nec me ipse quidem recte iudicare possum. Haud scio tamen, an satius sit, πάντα, tamquam singularis numeri accusatiuum de quolibet homine interpretari. Nam primum ea, de qua quaerimus, sententia: ὁ πν. ἀντεκρ. μ. πάντα perspicue recipitur in ea quae sequitur: αὐτὸς δὲ ὑπ' ἑδενὸς ἀνακρίνεται. Per legem igitur disjunctionis necesse est vt verbo ἑδὲν re-
spon-

spondeat *πας*, nemini, omnis s. quilibet, non omnia, omnis nimirum *ψυχικὸς*. Tum eidem interpretationi confirmandae seruit locus cap. VI, 2 quem nostri similem esse, eandemque sententiam continere posthæc docebimus. Vbi cum Paulus dicat *οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρίνῃσι*, *οἱ ἅγιοι* haud dubie respondent *τοῖς πνευματικοῖς* in loco nostro, *κόσμος* itaque interpretatur *τὰ πάντα*, atque indicat, hoc de *profanis hominibus*, non de doctrinis aut erroribus, intelligi debere. Quid est autem: *ἀνακρίνει μὲν πάντα ψυχικόν*, quam: *recte iudicare s. convincere potest quemlibet profanum* h. e. agnoscere eius errorem s. perspicere quod ille falsus sit cum sibi arroget rectam sapientiam, doctrinamque Christianam stultam esse putet, aut, Paulli ut verbis utar e cap. III, 20, *agnoscere, quod consilia doctorum*, qui doctrinam suam adversus Evangelii sapientiam iactent, *ut sint*. Quo modo id igitur agnoscit? nempe cum *πνευματικῶς ἀνακρίνει* v. 14 i. e. meliora *per Spiritum S.* edoctus, aut, sicuti Paullus loquitur Rom. II, 18, cum *intelligit quæ velit Deus et probat quod optimum est*, κατηχόμενος ἐκ τῆ νόμου, eruditus videlicet *per reuelatam a Deo doctrinam*. Ceterum in verbo *ἀνακρίνειν* etiam vim esse convincendi et arguendi, patet e loco c. XIV, 24 ubi ἐλέγχειν et ἀνακρίνειν, tamquam eiusdem virtutis verba coniunguntur; quare non dubitavimus enunciatum, quod sequitur,

αὐτὰς

αὐτὸς δὲ ἐπ' ἑδυνὸς ἀναγκιυεται, *vertere: ipse autem Christianus a nullo profano, convinci erroris potest.*

Iam, cum addit Apostolus v. 16: *τίς γὰρ ἔγνω τὴν Κυρίαν*, non est necesse, ut inter varias interpretum sententias decernamus. Versu quidem 11 erat: *τὰ τῷ Θεῷ ἑδυνὸς οἶδεν*, ut paullo ante: *τίς οἶδεν τὰ τῷ ἀνθρώπῳ*; *ἡ* igitur *Κυρίαν* *mens* est siue consilium *Domini* de eo quod nobis parauerit, coll. v. 12. Hac sententia videri posset negari, quemquam hominum per se, naturam suam, et sine Dei institutione, salutis suae rationem perspicere. Sed, cum subiiciat Paulus: *ἡμεῖς δὲ τὴν Χριστὴν ἔχοντες*; certe aperitur, Apostolum, hic quidem, non de omnibus loqui, sed de profanis hominibus, quam interpretationem male HEVMANNVS in IO. CLERICO reprehendebat. *Quis profanorum intelligat mentem s. voluntatem Domini; ut edocere posset eum (ὅς συμβιβάζει αὐτὸν)?*

De verbo *συμβιβάζειν* non est, quod lectorem admoneamus; satis constat vel e loco Act. IX, 22, ei adiunctam esse notionem *docendi*, inprimisque *convincendi*, plane ut illi superiori verbo *ἀναγκιυειν*. Sed AR-
TON valde miror ab omnibus, (vnum LOCKIUM excipio, qui, si quidem recte memini, dissensit) ad *Deum* referri, quasi
stul

stultitiae arguatur qui Deum docere velit. In quo primum vereor vt intelligi sententia villo modo possit. Quo modo enim, qui consilia Dei se perspexisse putet, idem quoque se, tamquam magistrum, Deum eruditurum existimet? mihi quidem is, qui se Dei mentem assecutum arbitretur, ex eo didicisse potius, quam eum meliora docere posse putauerit. Sed sit ita sane, intelligi posse sententiam, quam tribuunt Apostoli verbis: qui factum est, vt non viderent; ΑΥΤΟΝ de eodem dici: qui v. 15, ΑΥΤΟΣ appellatus esset, de πνευματικῷ videlicet s. Christiano? Neque vereor, ne cui, versum nostrum cum v. 15 accurate conferenti, similitudo vtriusque versus atque vnius ad alterum habitus, dubitationem habere videatur; vnius enim partes, alterius membris: haud dubie, quamquam inuerso ordine respondent. Quodsi enim quaeritur v. 15: *cur Christianus. s. edoctus a Spiritu agnoscere errorem profanorum hominum possit* (ὁ πνευματικὸς ἀναγκάσει πάντα ψυχῶν); respondet Paullus v. 16: quoniam nos Christiani mentem s. sententiam Christi tenemus (ἡμεῖς τὸν Χριστὸν ἔχομεν). Cur contra is (αὐτὸς) nullo profanorum erroris conuinci possit v. 15? Quis enim profanorum, respondet quaerendo Paullus v. 16, intellexerit mentem dominī, qui eum (αὐτὸν τὸν πνευματικόν) conuinceret? Πνευματικὸς quidem hic non de Apostolis interpretor, sed de quocunque qui teneat et

et admiserit Christianam doctrinam; his enim πνευματικοῖς dixerat Paullus, v. 13, Apostolos τὰ πνευματικά tradidisse; sunt igitur πνευματικοί, edocti per Apostolos, non ipsi Apostoli. Sed nos admonet hic locus, ut breuiter illustremus aliam, quem diximus similem, in quo plerique videntur quaesuisse aut inuenisse, quae dubito an Paulo in mentem venerint, locum, inquam

I Cor. VI, 2. 3.

Οὐκ οἰδατε, ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν Κόσμον κρινέ-
σι; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ Κόσμος, ἀνάξιοι ἔσ-
τε κριτηρίων ἐλαχίστων; Οὐκ οἰδατε, ὅτι ἀγγέλους
κρινέμεν; μήτι γε βιωτικά:

*Num ignoratis, quod Christiani profanos
iudicare possint? Quod si igitur a vobis pos-
sunt iudicari profani, nonne causas etiam mi-
nores iudicare possitis? Num ignoratis, quod vel
angelos iudicare possimus, quanto magis res
huius vitae?*

Si quis a superioris loci ad huius lectio-
nem accesserit, integer quidem a vitio con-
suetudinis popularis, quae tamquam verum
arripit sensum quemcunque, ut primum in
mentem venerit, aut a verborum alius loci
similitudine commendationem habuerit: vix
aliter constituet nostri loci sensum, quam
inter-

interpretatione ad illum superiorem directa, sic vt Paullus hoc fere modo reprehendat libidinem quorundam Christianorum inter se lite apud iudices profanos contendendum: „Experiundo didicistis, quam sint „iniqui hi, qui alienos se a lege Christiana „profitentur, quantaque cum voluptate ca- „ptent opportunitatem vexandorum Chri- „stianorum. Et vel sic tamen ferri et ex- „cusari posset delatio causae ad hos, si „nullus alii iudicio locus esset, nec ipsi „homines nostri tanquam iudices sedere li- „temque dirimere possent. Enimvero non „ignoratis, id quod supra est a me dictum, „Christianos recte posse iudicare de profa- „nis h. e. horum agnoscere errores in ré- „bus ad religionem pertinentibus: quidni „igitur terrenas etiam causas iudicent, quae „et leuioris sint momenti et facilius ad aequi- „tatis leges definiendae, si quidem sequi quis- „que Christianus admonitionem magistri sui „velit, vt, quod sibi quisque velit dari, id det „quoque alteri, omninoque mala ferre malit „quam fratribus inferre.“ Simplicissimus quidem sensus et verborum vim cum superio- ris loci argumento conferenti facile obuius. Vix opus est admonere, quod formula verbo- rum *κρίνει* et *κρίνεται* saepe adhibeatur de eo quod quis *possit* iudicare; nec aliter nisi de facultate intelligi iuberet locus ille capi- tis II, ac vel ipsa formula *ἀνάξιός ἐστι κριτῆ- ρων ἐλαχίστων*, *ἀξίος* enim *idoneos* esse, quis est

est qui ignoret? *κρίσις* autem causas esse de quibus contenditur, vel docent *βιωται κρίσις* v. 4. quae, nisi de causis s. rebus quae in quaestionem veniunt, intelligi non possunt.

Quamquam, quo minus hunc, se ipsum lectoribus quasi offerentem, sensum amplecterentur, interpretes impediuit et alienam in viam deduxit opinio, Paulo obuersatum esse dictum Christi Matth. XIX, 28, fore vt Apostoli olim sedent in duodecim thronis et iudicent duodecim Israelitarum tribus. Quod huc quidem ineptissime trahitur. Nam *primum* de Apostolis est ille locus; vt duodecim throni, duodecim tribus, ipsum etiam Christi consilium, quod Apostolis, pro contemptis Christi causa rebus omnibus, aliquid praecipui promittit, satis clare produnt; nec sine iniuria hoc Apostolis dictum licet transferre in Christianos vniuersos, praesertim, si sensus sit: fore, vt Israelitae olim iudicentur ad regulam doctrinae Apostolicae, quam cognitam temere repudiauerint, fere quem ad modum Christus alibi Io. XII, 48 dicit, doctrinam suam iudicaturam esse Iudaeos extremo tempore. Quo *porro* modo vel intelligi posset hoc de futuris Christi iudicis quasi assessoribus Christianis commentum, cuius equidem sensum non assequor, vel bene procedere Paulli argumentatio? Neque enim, quod quis olim

olim ad altiore conditionem intelligentiamque translatus posset, statim potest etiam in huius vitae infantia et tenuitate. Quid *denique* ambagibus opus est et longe arcessita interpretatione, cum propiorem ipsius Apostoli declarationem habeamus capite II?

At *angelos* tamen *iudicabunt* Christiani, inquit Paullus v. 3, de eo loquitur ergo quod futurum sit. Audio. Nec tamen moveor ista futuri temporis forma, cum iam admonuerim, in illa saepe nihil, nisi facultatis quandam significationem, inesse s. eius quod *possint*. Sensum quoque talis sententiae desidero, nec magis intelligo, quae sit vis huius olim de angelis ferendi iudicii, quam, quo modo Paullus, si hoc voluisset, potuisset rem tamquam satis notam et perspectam commemorare, (in illo οὐκ ὀιδάμεν, *an ignoratis?*) cum nihil quidquam eius rei e sacris Scripturis constet. Tentabimus igitur, an haec verba: *vel angelos iudicare possunt Christiani*, aliquo alio modo possimus illustrare. Nempe *αἰγιόχοι* in loco superiore cap. II, ad quem oportet hic interpretationem accommodare, habebat vim agnoscendi erroris aut fraudis eorum, qui Evangelicam doctrinam contemnerent atque pro ea falsam aliam substituere ac commendare vel lent. Enimuero Paullus, ut magnitudinem periculi Christianis imminentis, virtutisque Christianae et auxilii diuini exprimat, saepe

vri.

utitur imagine angelorum, qui sint Christianis inimici, his tamen, adiuuante Deo longe inferiores futuri, ut Rom. VIII. 38-39: *certo persuasus sum, quod ne angeli quidem eripere nobis amorem Dei possint*; ut Gal I. 8: *si vel angelus de coelo vobis nunciauerit aliud, quam quod ipsi nunciauimus, Euangelium, accete eum* (ἀνάθεμα ἔστω); ut 2. Cor. XI, 14: *ipse Satanas formam induit sancti angeli*, quo vult fallacem nebulonum Iudaicorum formam describere, quibus et ipse Col. II, 18 tribuit *θησκαίαν τῶν ἀγγέλων* i. e. ἐθελοθησκαίαν v. 23 s. infucatam commenticiamque sanctitatem, sicut in loco superiore profanis commenticiam sapientiam. His ductus suspicor, Iensum obscuriorum Paulli verborum in nostro loco hunc esse: Non ignoratis, si vel angeli vellent nobis veritatem doctrinae Christianae mentiendo eripere alienamque pro vera commendare, nos ita contra fraudem munitos esse per institutionem diuinam, ut fraudem facile agnoscere, quidque veri vel falsi sit, iudicare possimus: quanto magis igitur possimus res vitae communis iudicare, idque quod rectum prauumque sit, discernere? Nec contemnendam nuper attulit interpretationem SCHULZIVS. V. Cel. *) cum diceret, Apostolum verbis *τῶ Κόσμῳ* et *ἀγγέλων* forte horionem *omnium* complecti voluisse. Bene, si quid video

*) Paulli erst. Brief an die Korinther ad h. l.

video. Solet enim non modo Paullus talem diuisionem s. enumerationem adhibere ad rei cuiusdam vniuersitatem vel varietatem significandam, sed alii etiam quamplurimi, siue sacri siue profani, scriptores eadem paene formula vrantur. Exempla sunt in Paulli epistolis Rom. VIII, 38. 39. 1 Cor. III, 22. Phil. II, 10. inprimisque

1 Cor. IV, 9.

Δοκῶ γὰρ, ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶς τὰς ἀποστόλους
ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθαινώτας, ὅτι θάνατον ἐγενήθη-
μεν ΤΩΙ ΚΟΣΜΩΙ, ΚΑΙ ΑΓΓΕΛΟΙΣ,
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΩΙΣ

Arbitror enim, Deum nos Apostolos postremos constituisse mortique addictos, spectaculum nos esse mundo et angelis et hominibus.

Quem locum obiter hic illustrare placet, non quidem vniuersum, cum sit ab aliis satis tractatus, sed eius postrema verba, quae torquent interpretes frustra quærentes bonisne an malis de angelis aut de vtrisque? loquatur Paullus. Quae sunt alienissimae quæstiones tenebrasque potius loco quam luminis aliquid afferunt. Mihi quidem videtur formula nihil, nisi vniuersitatis significationem, continere, vt in loco

CICERONIS ad diuers. I. ep. 9. p. 53. Edit. Graeuii: *neque solum dixi sed etiam saepe facio*, DIIS HOMINIBVSQVE *approbantibus*, ad quem locum MANVTIVS alia eiusdem formulae exempla ex epistolis ad Quintum fratrem II. ep. 4 III. epist. 1. attulit; vt in Nouo Testamento quoque Luc. XXIV, 19: *factis et oratione validus* CORAM DEO OMNIQVE POPVLO h. e. omnium confessione clarus. Ita veterum scriptorum consuetudinisque loquendi curiosum studium saepe, et male sedulam in interpretando diligentiam impedit, et ad veram sacrorum librorum intelligentiam ducit! Nec vereor, ne me hic ipse tefellerim. Nam v. 13, περιόλαια et περιψήμα. *ramentum* et *propudium*, haud dubie idem est quod in loco nostro θέατρον, homo publicae ignominiae iniuriaeque obiectus, τὸν κόσμον autem ipse ibi Paulus per πάντας interpretatur.

- I Cor. VII, 33.

Μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος

Et uxor habet suas curas et uirgo.

Multiplex in codicibus et interpretibus, veteribus certe, de lectione et interpreta-

K

tio-

tione varietas sententiarum cernitur. Namque

1) vel nihil adiungunt verbo *μεμέρισαι* praeterquam quod textus noster offert,

2) vel adiiciunt huic verbo particulam *KAI* ita, ut ea *vel* reperiatur ante hoc verbum: *KAI μεμέρισαι ἡ γυνή κ. τ. λ.*

3) *vel post* illud: *μεμέρισαι KAI ἡ γυνή καὶ ἡ παρθένα.*

4) *vel utrinque*: *KAI μεμ. KAI ἡ γ. καὶ ἡ παρθένα.*

De sensu si quaeritur, *prima*, *tertia* et *quarta* lectio haecenus consentit, quod verbum *μεμέρισαι* referendum sit ad ea, quae sequuntur, hoc est ad homines sequioris sexus, de quibus loquitur Paullus v. 34, ut vers. 32 et 33 de maribus. Sed lectio *secunda* dupliciter intelligi potest, si quidem *vel* ad sequentia refertur, eodem, quo diximus, sensu, *vel* ad superiorem sententiam: *Ὁ γαμήσας μεμινᾷ τὰ τῷ Κόσμῳ, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί, καὶ μεμέρισαι.* q. d. *Qui subit matrimonium, nimis s. praecipue curat mundana, quo modo placeat uxori, atque sic diuisus est*; h. e. diuisa sunt eius studia Dominum inter et uxorem; ita eum oportet huic operam dare, ut libero satis animo praecipuoque

que studio Domini coire non possit. Commodò satis sensu, quem lubens alii cui-
libet praeferrem, nisi interpretationem eo-
rum quae sequuntur, in difficultates vix ex-
pediendas coniceret. Quid enim hoc esset:

Ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τῷ
Κυρίου, *femina et virgo non nupta curat quae
Domini sunt? Virgo* quidem est ipsa non
nupta, superuacua igitur adiectio *non nu-
ptae*; ἡ ἄγαμος plane poterat debebatque ab-
esse, cum eius vis iam insit in vocabulo
παρθένης. Nisi forte ἡ ἄγαμος referretur ad
vtrumque vocabulum τῆς γυναικὸς καὶ τῆς
παρθένης et significaret. Paullum de non nu-
pta loqui, siue sit γυνή siue παρθένος, siue
virgo, siue *coniux*, non nupta tamen h. e.
vidua, vt multi veteres interpretantur, lati-
ni in primis; qua opinione inducti fuerunt,
vt *vel* transponerent verba sic: ἡ γυνὴ καὶ
ἡ ἄγαμος καὶ ἡ παρθένος, *et non nupta femina*
h. e. *vidua et uirgo*, *vel* in vtroque vocabulo
τοῦ ἄγαμος repeterent h. m. καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἄγα-
μος, καὶ ἡ παρθ. ἡ ἄγαμος, vt quidam codi-
ces prae se ferunt. Sed vtrumque durissi-
mum, quidni enim Paullus, si hoc voluisset,
viduam dixisset potius proprio nomine
τὴν χήραν? Nec intelligi potest, cur in com-
memorandis *feminis* talem partitionem in vi-
duas et virgines adhibuerit, cum in *maribus*
v. 32 nullo tali discrimine vltus sit. Omni-
noque omnis haec lectio, siue transponat
vocabulum ἄγαμος, siue reperat, nimis su-

specta est correctionis, quae glossam induxit, ut tamen aliquis verborum sensus extorqueretur.

Abiecta igitur interpretatione lectionis secundae: ΚΑΙ μεμείρισται, quae haec verba ad superiora s. ad mares refert, teneamus alteram, quae haec cum sequentibus s. cum feminis coniungit; atque sic nihil referret, quamcunque lectionem inter quatuor istas supra commemoratas sequereris; nisi quod de sensu verbi μεμείρισται in hoc loco disputari posset. Sunt enim, iique plerique, qui ei tribuant significationem diuersitatis q. d. *Diuersa est conditio coniugis et virginis*, quam diuersitatem Paullus v. 34. declaret; quo sensu valde dubito hoc verbum vnquam occurrere. Itaque, cum μεμείρισται saepe sit de curis, quibus animus distrahatur, quod pluribus exemplis docuit ΚΥΡΚΙΟΥS *) atque Paullus ipse v. 35. coelibem vitam commendat ab eo, quod ita quis possit operam dare Domino ἀνεπιστάτως i. e. minori cum distractione animi: malletem vertere: *distrita est et coniux et virgo*, sensu eo, quo verbum est apud CICERONEM ad diuers. II, 15. h. e. suas quaeque habet curas, quamquam diuersas; *quae non nupta est* videlicet s. virgo, *magis intenta potest esse causae Domini,*

*) Obs. SS. ad h. l.

mini, ut sancta sit et corpore et animo, sed nupta s. coniux magis sollicita est de rebus mundanis, quo modo placeat marito. Vbi *sanctam* tamen, caue, ne de virtute intelligas, quasi coniugium in vitio dicat esse Paullus, quæ esset stultissima interpretatio, contra eius ipsius verba v. 28; sed, sensu verbi Ebraico, quo *sanctum* disiungitur a communi, atque significat *singulare*, inprimisque quod præcipuo quodam modo, quamquam non nisi externo, sacrum Deo dicitur, ut primogeniti inter Israelitas Luc. II, 23, ut Hierosolyma Matth. XXVII, 53, ut mons sanctus 2 Petr. I, 18 et alia sexcenta.

Ceterum, quæ lectio sit origine prima, eaque ab ipsius Apostoli manu, difficile dictu videtur. *Quarta*, quam diximus, haud dubie conflata est e secunda et tertia. Hanc ipsam *tertiam*, credibile est, e secunda existuisse; poterat enim, si Paullus scripserat *καὶ μεμὲρ ἡ γ. καὶ ἡ παρθένος*, videri magis consuetudini loquendi consentaneum, ut *καὶ* ante *μεμ.* poneretur ante *ἡ γυνή*, ut membra orationis sibi inuicem magis apte responderent: Districta est *et* coniux *et* virgo. Vix autem crediderim, si Paullus simpliciter receptam hodie *primam* lectionem expressisset: *μεμὲρ ἡ γυνή*, alicui in mentem venturum fuisse, ut particulam *καὶ* allineret in principio propositionis: *ΚΑΙ μεμὲρ καὶ ἡ γυνή*
Quare

Quare equidem et illam *primam* non matrem alterius esse putem, sed filiam, ut ἡ το ΚΑΤ deleuerint ante μεμέρισαι, qui veriti essent ne μεμέρισαι, cum superioribus coniungeretur. Ex ea quidem, quam supra diximus *secundam* lectionem, hoc modo facile duci ceetere omnes possunt, eaque antiquissimorum optimaque notae codicum auctoritate commendari viderur.

1 Cor. VIII, 1-3.

Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν ὅτι πάντες γινώσκιν ἔχουμεν. (Ἡ γινῶσις φυσικοῦ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομῆς. Εἰ δὲ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, ἔδἐπω ἔδεν ἔγνωκε, καθὼς δὲ γινῶναι. Εἰ δὲ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, ὅτος ἔγνωσαι ὑπ' αὐτοῦ.).

De iis autem, quae idolis sunt immolata, nouimus quod omnes intelligamus, quam recte iis liceat vesci. (Huiusmodi intelligentia contemnit alios, facit, ut nullam rationem habeamus eius quod aliis ea de re videatur, amor autem consulit iis. Quod si autem quis sibi videtur intelligere aliquid, nondum quidquam ita intellexit ut oportet intellexisse. Quod si contra quis amat Deum, is rectam intelligentiam ab eo est consecutus.)

Qui locus est saepenumero excussus, ut non necesse videatur repetere quae opti-
mi

mī cuiusque interpretis diligentia ad eum illustrandum attulerit. Sumimus igitur verbum ἐγνώσκειν reddendum esse per *consecutus est veram intelligentiam, recte edoctus est per Deum*, secuti morem Ebraeorum, qui verba neutra adhibent pro actiuis, γινώσκων igitur, vt Ebraicum הוריע, pro *docere*, γινώσκουσιν pro *doceri* s. *edoctum esse*, vt Gal. IV, 9. 1 Cor. XIII, 12 etc! quod praeclare admonuit ac demonstrauit ad locum nostrum THEODORVS BEZA. Nihil enim aptius huic loco et verbis v. 2 εἰς τὸν θεὸν ἐγνώκει καὶ διὰ τοῦ θεοῦ γινώσκει, quidquid etiam contra dixerit IACOBVS PEIRCIVS *) qui perinepte τοῦ θεοῦ ad Deum, ἐπ' αὐτῷ ad hominem refert, q. d. *Si quis amat Deum, hic sc. Deus recte ab eo cognoscitur*. Nec in varietate lectionis haerere placet, quae hic quidem nullam infert varietatem sensus, nec tentare vulgatum textum, quamquam lectio illorum codicum, qui habent: εἰ τις δοκεῖ ἐγνώκειν τι, εἰς τὸν θεὸν (ἐπ' αὐτῷ) ἐγνώκει κ. δ. γν. concinnior, et vero etiam antiquior videtur. Sed attingemus pauca quaedam, in quibus vel boni etiam interpretes dissentiunt, vel quae, nisi fallor, haud paullo rectius constitui possunt.

Principio solent sumere, abruptam esse et versu 4 demum continuatam plenior-

rem-

*) Diss. sexta, quam adiecit commentario in epist. Pauli ad Phil. et Col. p. 62. 199.

remque redditam orationem, ita ut Paullus, cum coepisset dicere de iure vescendi iis, quae Diis immolata fuerant, interiecerit suam de ea re, aut certe de cautione in ea re adhibenda, sententiam, proptereaue verba: *ὅτι πάντες ὑπ' αὐτῶ* parenthesi concludenda putant. Quae consuetudo etsi commendationem habere videtur ab eo, quod v. 4 iisdem paene verbis Paullus orationem persequatur: tamen eadem repetita formula orationis quidem continuationem ostendit, non item interruptam antea orationem. Omnis quidem satis plena est oratio v. 1 - 3, nec quidquam desideraretur, si Paulo placuisset, praetermissis iis, quae v. 4 sequuntur, his vniuersam de illo iure sententiam concludere. Nec eadem est sententia v. 4. sqq. quae erat v. 1 - 3; ibi quidem examinat rationem, qua Corinthii ius suum defenderent, sed versibus superioribus vniuersae admonet, cauendum esse, ne illo recto scilicet iudicio abutantur. Quid autem causae est, quod vel verba *ἵδμεν, ὅτι πάντες γινώσκοντες ἔχομεν*, Paulli dicant esse, ac non Corinthiorum potius, quorum sententiam recitet atque tum contra dicat his verbis; *ἡ γινώσκεις φρασίς* et quae sequuntur? Quo modo enim Paullus haec ipse scripserit; ΠΑΝΤΕΣ γιν. έχ. qui versu 7. tamen dicit: ΟΥΚ ἂν ΠΑΣΙΝ ἡ γινώσκεις? Quae quidem repugnantia statim depellitur, eo quod dicamus, Apostolum ipsis Corinthiorum verbis uti, quibus scripsit.

psissent: ὡς ὅτι π. γν. εχ. quae castiget subiunctis his: ἡ γν. φυσ. et ceteris. Respondere enim Apostolum Corinthiorum literis, patet e cap. VII, 1, et c VI, 12 sqq. affert similia quae postea confutat. Sic igitur sentio, v. 1. verba: περὶ-ἔχομεν Corinthiorum esse, quibus siue sententiam de iure εἰδωλοῦτοῖς velcendi defenderent siue consuetudinem excusarent, hisque obijcere Paulum ea quae sequuntur, a nobis propterea vncis inclusa, post autem duplicem eorum rationem refellere, vnam v. 4-7, alteram v. 8. sqq.

Γνώσις poro non desiderat doctam illustrationem. Omne quidem argumentum disputationis ab Apostolo susceptae postulat, vt neque de cognitione vniuersa, neque de doctrinae s. literarum excellentia, sed de recti conscientia cogitemus siue de persuasione quod recte ac sine officii negligentia fieri aliquid possit. Ipse adeo Paullus, γνῶσιν v. 7 et c. X, 28 sq. de συνειδήσει interpretatur h. e. recti prauique intelligentia, vt in loco plane simili Rom. XIV, 22 23, πῶς substituit h. e. persuasionem de eo quod rectum est. Sed illa γνῶσις (γν. pro αὐτῇ ἡ γνώσις), φυσιοῦ, vt ait Paullus: Est autem φυσιοῦται eorum, qui, acquiescentes in eo quod licere putant, sibi viuunt, non aliis, ea curant quae

quae sibi, non quae aliis, prodesse videantur, inprimisque non cauent quae aliis offendiculo sint, atque exemplo suo auferunt ad imitandumque alliciunt eos, qui recte se facere, non intelligentia sua sed aliorum exemplo persuasi sunt. Namque ὁ ἀγαπῶν οἰκοδομεῖ, *qui aliorum amantes sunt, curant quod aliis profit.* Haec est vis τοῦ οἰκοδομεῖν in vniuersa hac Paulli disputatione, ut locus cap. X, 23 perspicue docet, ut contra φουσιῶσαι κατὰ τινος *contemnere alterum*, commodi eius negligentio-rem esse. Vide cap IV, 6 Rom. XI, 18. Gal. VI, 4. Quare addit Paullus v. 2: *si quis sibi sapere videtur, summa iniuria iactat rectam recti intelligentiam, nondum quidquam ita intelligit, ut intelligere oportet.*

In iis, quae subiungit Paullus v. 3. mirari quis posset, cur *de amore Dei* loquatur, cum quaereretur de amore et cura aliorum. Nec tamen necesse est, ut post verba: *Qui amat Deum*, suppleamus: *et propter ea alios quoque.* Sed, vel posset in illo ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν significatio vniuersa pietatis in Deum esse, idque sic omnia in vniuersum officia complecti, quasi tu diceres; *qui vere probus est*, quem ad modum 1 Tim. V, 5. et 1 Petr. III, 5. ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Θεὸν non spem proprie in Deo collocatam continet sed descriptionem

nem probitatis vniuersam, vt Ebraeis קרי יורה
sunt de quibusuis probitatis studiosis Psalm:
XXV, 3. XXVI, 1. XXXVII, 9 et alibi, item-
que *Dei amantes* Rom VIII, 28 eodem pror-
sus sensu, qui alias in illa oratione vi 33
ἐκλεκτοὶ et γ. 21. τὰ τέκνα τῆ Θεῆ appellatur;
vel est iste quasi praegnantior loquendi mo-
dus, cuius supra exempla dedimus ad vo-
cabulum ψυχικῆ 1 Cor. II, 15. Nempe per-
spicuum est, Apostolum de *aliorum* amore
loqui, cuius negligentiam haecenus in pri-
mis reprehendit, quod, non externa eo-
rum commoda negligantur, sed ipsius ani-
mi probitas et salus, plane vt simili ratio-
ne ad negligentiae talis peruerfitatem de-
monstrandam vitur v. 11. *Perit* s. peruer-
titur *infirmus frater*, qui eam, quam tu te-
nere putas, persuasionis certitudinem non
habet (sic enim est ὁ ἀδελφῶν τῇ πίστει Rom.
XIV, 1.) *per tuam intelligentiam* (ἐν τῇ σὴ
γνώσει), CUIVS TAMEN CAUSSA CHRIS-
TUS MORTVVS EST. Sic nostro quo-
que in loco officium ipsum, eius cum com-
mendatione coniunctum et sensus hic pos-
set esse: Si quis non curat quae aliorum
commodis seruiant, atque, in hac quidem
caussa, sic, vt exemplo suo vim inferat eo-
rum animis faciatque vt alii sine recti con-
scientia tamen vescantur iis, quae sacra pu-
tent esse Diis, is ipse offendit Deum, cui
curae sunt animi humani, atque in caussa
est, cur ab aliis pietas in Deum negligatur,
quo

quo fit ut ipse Dei amans dici non possit.
Quod si quis contra cauendo aliorum offendiculo, *amans etiam est Dei, hic vere ab eo edoctus est* l. ei recta demum atque vera diuina intelligentia potest tribui.

VII.

DISPUTATIO

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΩΤΙΣΜΟΥ

ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΕΝ ΠΡΟΣΩΠΩ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

A D L O C V M

2 CORINTH. IV, 6.

Etsi nihil est ad cognoscendum pulchrius, nihil ad ipsius animi humani dignitatem agnoscendam, omninoque ad bene beateque viuendum vberius, quaestione de natura Dei: tantae tamen ei rei offusae sunt tenebrae, ut multis, iisque non indoctis, hominibus satius visum fuerit, hac in causa nihil, quam omnino aliquid, definiri debere. Quod quidem vel inertissimae desidiae est, cum, prima ubi arripere non possunt ac summa, nec minuta sequi velint aut mediocria, sine quibus nec fieri tamen potest ut illa prima consequantur; vel fastidii delicatissimi, nemo enim tam stultus est, ut esurire malit, quam ea, quae non optima fiat neque exquisitissima, degustare. At huic siue vitio siue errori aliquid tamen veri adiunctum est, cuius causa istud, quod diximus, vitium, nisi nimium esset, etiam pudoris et vero etiam pietatis speciem haberet. Neque enim modo tanta est Dei altitudo, ut eam attingere mentis humanae humilitas non possit; sed, quis qualisque sit Deus, ne intelligeretur quidem, aut aliqua eius umbra reperiretur, nisi se Deus ipse adumbrasset atque prodidisset effectis, quibus, tamquam ansis, teneri quodam modo posset. Quod si verum est de rebus iis, quibus, per huius vniuersi fabricatio-

nem

nem, Deus quasi sui simulacrum expressit, ubi, qualis sit ille, necessaria ratione vel probabili tamen e signo colligitur; longe etiam verius reperietur in Dei consiliis, quae neque sensu ullo neque mente, ne dicam complecti, sed neque inuenire possumus, nisi, quae sint abdita imperuique humano ingenio, perspicua declaratione ipse significauerit. Atque hoc sensu verissime Ioannes Apostolus. (Euang. c. I, 18.) *Nemo Deum, inquit, unquam vidit, vnicus ille filius, qui fuit in sinu patris, ille declarauit, et Christus ipse (Io VI, 46.): Neque enim quisquam vidit patrem, nisi qui apud patrem fuit, is patrem vidit; quare, addit alias (c. XIV, 9.), me qui vidit, patrem vidit quoque.* Hoc ipsum quo sensu dixerit Christus, quaesiuere interpretes; non quo sit hoc admodum ad reperiendum difficile, sed, quod varietas sententiarum atque dissensio docet, in loco tamen Paulino eiusdem argumenti 2 Cor IV, 6: "Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους ὥς λάμψαι, ὃς ἐλάμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τῆς Θεῶ ἐν πρωτόπῳ Ἰησοῦ Χριστῷ; quem hanc per opportunitatem illustrare constituimus, non neglectis ceteris, qui eandem rem continere videntur.

Magna pars huius epistolae ad Corinthios versatur in defendenda auctoritate dignitateque muneris Apostolici, quo esset orna-

ornatus Paullus, a cap. II, 14. ad c. VII, 1.; quam quidem defendit ita, vt se quidem primum profiteatur non esse eum qui ipse sit aptus ad illum locum cum dignitate tuendum, sed ornatum a Deo ea fide donisque iis, quibus tanto oneri ferendo, ac potius ornando loco, parem se esse sentiat; quae disputatio ad v. 6. cap. III. extenditur. Tum ille fidenter, vt solet de ipsius Apostolici muneris praestantia, quae tanta sit, vt se quidem non modo non pudeat eius dignitatis, sed libere etiam ac perspicue disciplinam Christianam propaget; quo fiat, vt, si qui sint, qui neque intelligant vim Euangelii neque eius aliquem fructum capiant, ipsi sint in culpa, Euangelii ipsius aut Pauli obscuritas nullo modo. Ista de praestantia cap. III, 7-11, de ceteris post dupliciter, aliis paullo verbis. Solet enim eadem saepe bis dicere, vt in animos fortius influant, veluti ad Rom. VII, 15-17. et iterum plenius v. 18-25; nec nostro in loco dubitari potest, quae cap. III, 11-18. dicta sunt de liberalitate perspicuitateque doctrinae suae, itemque de tarditate ingenii Iudaici, eadem, sed alio modo, cap. III, 1-6. repetita esse; quod quidem cuilibet vtrique conferenti patet. Qua in re habemus, vnde loco ei, quem tractamus, lumen afferri possit, si quidem eius obscuritas, praeter quam cum adiectis, etiam cum illo superiore conferatur.

Fasc. II.

L.

Itaque

sentiente f. probante *Deo* ut pariter se hominibus ac *Deo* probauerit, idem est; quamquam hoc ad loca propter eandem rem similia 2 Cor. V, 11. et VIII, 21. aptius dici videatur.

Iam, *neque enim*, pergit v. 5. (praetermittamus enim quae interiecta sunt vll. 3. et 4. de indocili Iudaeorum ingenio, quae postea repetemus) *neque igitur nos ipsos profitemur, sed Christum Iesum, Dominum, at nos seruos vestros propter Iesum*. Quid opus est longa interpretatione? quam offerunt ipsius Paulli verba 1 Cor. III, 5: *Quis est Paullus, quis item Apollonius, nisi ministri per quos ad fidem adducti estis, prouti quidem cuique Dominus facultatem dedit?* Itaque, vel e disiunctionis lege *Dominorum et seruorum*, post *κνηύσομεν* repetendum est: *κνηύσας*, ac seruos Christianorum doctores dicit *δὲ Ἰησοῦν*, propter *Iesum*, quod ab hoc essent missi et imbuti doctrina ea, qua Deus per Iesum homines imbuisset: vide cap. III, 4-6. Atque sic deducimur ad versum sectionis nostrae sextum, cuius maxime causa haec nostra instituta est disputatio.

Ac de verborum inter se coniunctione parum est, quod laboremus. Etiam si relationum *ὅς* ante *ἐλάμψε* aliquot in codicibus, quod otiosum videretur, male praetermissum fateamur, nihil sensum afficit ipsum, siue *ἐστὶ*, quod omnes suppleri iubent, ante *ὅς*

ἢ εἰ λαμβάνει statuas, siue post illud, ὁ Θεός, *) quamquam et ὁς poterit esse pro ἑστος, vt Rom. XVI, 27. Nec attinet repetere quod εἰπεῖν sit pro *iubere*, aut disputare: rectiusne εἰ λαμβάνει pro *illuxit* accipiatur, an transitiva significatione luminis *accendendi*? quod vtrumque potest. Minuta haec sunt quidem. Hoc igitur quaeratur: quid sit: πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τῷ Θεῷ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ?

Atque hic non admodum necessaria videri posset quaestio: genitius, τῆς δόξης, sitne cum γνώσει copulandus vt attributi vim habeat. q. d: *illustris cognitionis Dei*, an notionem potius palmarem eamque in disputatione vniuersa regnantem contineat, itemque vim habeat subiecti, *diuinae videlicet maiestatis*, quam contuerentur agnoscerentque Apostoli? Sed ab ea quaestione, quod nobis quidem videtur postea, ceterae omnes pendent. Quid quaeso causae est, cur Paulus fidenter se ad omnium intelligentiam dirigere doctrinam Euangelii profiteatur, cur miretur ita hebetes ac caecos Iudaeos, vt neque lumen istius doctrinae neque muneris Apostolici dignitatem videant, nisi quod tantus splendor (δόξα) Dei et Christi emicuerit per Euangelium, radiosque in partes omnes

*) Quod HERMANNVS putabat, operose contra dicente FRATIEQ. V. V. in *Bibl. Bermens.* 1804 Class. V. Fasc. I. p. 90 sq.

omnes sparserit? Hinc, ante quam de se atque Iudaeis dicat c. III, 12 sq. iterumque c. IV, 1 sq., illa vberior disputatio de *splendore* Dei ad Moſen deriuato, de splendore ac maiestate Domini ad Apostolos eorumque munus affluente, cap. III, 7 sq., quam eandem rem ita ſemper cum ſui deſenſione et accuſatione Iudaeorum miſcet, vt in hoc ſplendore (δόξη) caput et arcem diſputationis ineſſe facile intelligatur. Neque nos conturbat id quod in contrariam ſententiam afferunt: τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης v. 4. eſſe *illuſtre Euangelium*, γῶσιν τῆς δόξης igitur *illuſtrem cognitionem*; nam ibi quoque ἡ δόξα τοῦ Χριſτοῦ poteſt eſſe *splendor*, magnificencia, *Chriſti*, quae fiat per Euangelium conſpicua, vt c. III, 18. eadem δόξα Κυρίου cum Apoſtoliſ communicata traditur.

Atqui iſta δόξα Θεοῦ reſplenduit ἐν πρόσωπῳ Ἰησοῦ Χριſτοῦ. In quibus explicandis mira eſt interpretum diſſentio; multi, tamquam rem conſectam, ne dignati ſunt quidem attingere. Sunt, qui vertant: *in facie Chriſti*, non male noſtra quidem ſententia, at quonam ſenſu? Si ad naturam diuinam Domini noſtri Ieſu Chriſti, ad nomina illa Chriſti ἀπαυγάσματος τῆς δόξης, χαράς τῆρος τῆς ὑποστάσεως Ebr. I, 3. ſi ſe referant, agnoſcimus diuinitatem iſtam, ſed veremur, ne hoc in cogitationem non cadat; quid eſt enim: e *diuinitate* Chriſti, Patris diuinitatem

tē agnoscere? Aut: in facie Christi expressam quasi fuisse Patris maiestatem, quod alii solent dicere, id quomodo intelligatur? nisi verbis nos aliosue fallere velimus. Nec profecto quaerendum est hoc loco: an Christus verus sit Deus? an vel vultus nobilitate retulerit maiestatem Dei? profitemur utrumque; sed ex alterutro, quomodo pervenirent ad Evangelii propagandi agnitionem, de qua quidem loquitur Paulus, nemo assequatur. Quod si ii, qui *in persona Christi* interpretantur, eodem id sensu dicant, eodem siue in errore siue prauitate loquendi tenentur. Sin explicant: nomine, auctoritate Christi, tamquam eius legati: videmus intelligi posse, si quidem docuerint: *ἐν προσώπῳ* vniquam apud Paulum hoc sensu esse; quod enim *πρόσωπον* de persona dicatur, notum est, sed nihil ad rem, de formula *ἐν προσώπῳ Χριστοῦ* quaeritur. In quo ipso errore GROTIVS est, vir magnus, *πρόσωπον* dicens significare omne id, quod sensibus exterioribus percipiatur, ut Christi dicta et facta, et splendorem illum in mente, et resurrectionem et quae sint eam secuta; verus ille quidem quodam modo, de re si quaeratur, si de verbo, quomodo illa vis verbi efficietur? Quod si etiam de nostro aliquid esset afferendum, probabilius certe diceremus: *ἐν προσώπῳ Χριστοῦ* esse *per Christum*, ut *πρόσωπον* redundaret Ebraeorum more, veluti in illo Matth. XI, 10.

πρὸ

πρὸ προσώπου αὐτοῦ i. e. ante ipsum; nam de Christo saepe Paullus, tamquam per quem et missus, et edoctus et adiutus sit, c. II, 17. III, 4 seq.; id et rei esset et verbis conuenienter dictum. Sed quid est quod neue videant neue fateantur, πρόσωπον I. X. referri ad πρόσωπον Μωσέως cum eoque componi, vt, quamquam Israelitae ferre splendorem vultus Moïsis non possent eundemque contueri, Apostoli tamen in vultu Christi splendorem maiestatemque Dei agnoscerent. Quae inter se comparari, viderunt ERASMVVS, BEZA, LOCKIVS, alii quoque, vt verbi aut imaginis proprietas non negligenda videatur. Id igitur latius persequamur, vt vel sic, quae vis sit istorum verborum, perspicue intelligi possit.

Vnde autem rectius initium dicendi faciemus quam ab iis quae proxime a loco nostro absunt, ac potius, vt supra dicebamus, ipsi illi interiecta reperiuntur v. 3. et 4. ? Etenim quis neget similitudinem φωτισμῷ τῆς γνώσεως τ. δόξης τοῦ Θεοῦ cum illis v. 4. quae continent φωτισμὸν τ. εὐαγγ. τ. δόξης τῆς Χρῆστῃ? Itaque, si in nostro loco maiestas diuina reledisse dicatur *in facie Iesu Christi*, in illo autem Christus *imago Dei*, similitudo pariter agnoscat; nihil est igitur, quod quaeretur, nisi quo sensu ibi sit Christus *imago Dei*? Quod quidem non est e longinquo repetendum. *Iussit Deus*, sunt Pauli verba v. 6, *ut a se-*
ne-

nebris lumen emergeret, cum conderet hanc terram. Atqui alius Deus, ut ille ait v. 4., *Deus huius saeculi, mentem profanorum hominum* (τῶν ἀνίσων) *occaecavit, ut lumen Evangelii de Christi maiestate non videant.* Virinque lumen est, proprium illud v. 6., improprium v. 4., quod per Christum illuxit terrarum orbi. Quid est igitur quod Christus hic dicatur *imago Dei*? nempe quod haecenus Dei similis est, ut, quemadmodum Deus lumen attulit terrarum orbi, tenebris ante, quam formaretur, sepulto, maiestatemque suam quasi spectandam, dedit, ita Christus quoque, depulsis ignorantiae tenebris, veritateque consiliorum divinorum ad hominum intelligentiam translata, lumine homines compleverit, et demonstraverit magnificentiam suam. Mirabile videatur iis, qui altioris, quem dicunt, sensus curiosi sunt, quod non nisi tali, quo diximus, sensu Paullus Christum imaginem Dei appellauerit. Hoccine mirabilius est illo Paulli, in quo maritus dicitur εἰκὼν καὶ δόξα Θεῷ, 1 Cor. XI, 7.? qua de causa? nempe quod, ipso interprete v. 3. Christus est caput h. e. dominus viri, hic feminae, ut Christi Deus.

Hac re aperitur quomodo δόξα τῷ Θεῷ fuerit ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. Non haecenus, quod Christi facies lineamentis aë forma referret Deum, sed quod, qui Christum contue-

ren-

rentur in his terris h. e. tamquam veritatis
 diuinae interpretem, Deum se dictis factisque
 adumbrantem cernerent. ROBERTI STE-
 PHANI codex quintus pro ἐν προσωπῳ substituit
 ἐν παρρησίᾳ; rem non male expressit, simi-
 litudinis s. imaginis rationem non habuit. Sed
 ea de re post. Id summo locorum consensu
 doceri potest: vbicunque Christus profiretur,
 se qui videat, Patrem videre, Deum, qui
 cerni sensibus non possit quasi sensibus subie-
 ctum esse per Filium, non secus haec intelligi
 debere quam per facta dictaque Christi. *Ne-
 que me, inquit Christus Io. VIII, 19, cognouistis,
 neque Patrem meum, si me cognossetis, Patrem
 cognouissetis quoque;* quod c. XV, 24. sic qui-
 dem effert: *Nisi ea edidisssem inter eos facta,
 quae alius nullus ediderit, rei non tenerentur
 peccati (profanitatis, contumaciae, ἀμαρτίας);
 nunc et viderunt, et oderunt, et me, et patrem
 meum;* vbi clarum est: e factis s. miraculis
 Christum, tamquam Dei legatum, Deum,
 tamquam mittentem, perspectum fuisse.
 Dilucidius etiam Christus Io. XII, 45: *Qui
 me videt, videt eum qui me misit.* Quo modo
 hoc dicit? *Ego, pergit v. 46., tamquam
 lumen ueni in terrarum orbem; v. 49: Ego ex
 ingenio meo non loquor, sed, qui me misit,
 Pater, is mihi dedit in mandatis quae dicerem.*
 Io. XIV, 8sq. Philippo roganti: *ut Patrem
 monstraret Apostolis,* respondet: *qui me vidit,
 Patrem vidit,* ac paullo post: *verba (doctri-
 nas) quae proloquor vobis, a me (meo ar-
 bitra-*

bitratu) *non loquor. Pater, qui mecum est, is edit illa facta*; hoc sensu ante, *se cum patre, et Patrem secum esse*, dixerat, h. e. vnam rem vtrumque tuentem. Praetermittimus cetera, vt c. VI, 36. 40. 46. 1q. Ita planum est, hactenus, vt ait Ioannes cap. I, 18, cerni Deum, quatenus *ἐκεῖνος ἐξηγήσατο*; proprie cerni non potest. Nec propter ea nostro in loco de propria facie. s. forma Christi cogitandum est, sed de doctrina et rebus gestis, quibus praesentem Deum hominibus exhibuit.

At proprietatem horum verborum negligendam negabamus. Recte. Non sensu tamen, qui est translatus, sed quoad in istis verbis est significatio comparationis cum facie Moſis coluſtrata diuino ſplendore. Id igitur e capite ſuperiore doceamus, in quo omnis haec res latius explicatur, nouaque praemonſtratur via, qua poſſimus ad intelligendam Pauli formulam accedere. Nempe ibi Paullus, vt Iudaeorum maleuole obtrectantium calumnias repelleret, Moſen cum Apoſtolis, illius locum a Deo ornatum cum Apoſtolici muneris magnificentia componit, cuius comparationis haec ratio eſt. Videbat in monte Moſes ſplendorem ac maiestatem quodam modo Dei, qua re factum, vt ab illo eius facies aliquid etiam ſplendoris traheret, qui, eſſi non manderet niſi ad tempus, erat tamen tantus, quantum Iſraelita-

litarum oculi sustinere non possent, c. III, 7. cogereturque Moses velamen faciei adhibere, ut ista splendoris vis aliquantisper mitigaretur, v. 13. Qua quidem in re Paullus aliquem veluti imaginem Iudaeorum videt, qui, quamquam legis Mosaicae usuram habentes, istius legis quasi ultimum et extremum, Christum, non contuerentur (hoc est illud *μη ἀτενίσαι εἰς τὸ τέλος τὸ καταργημένον*, v. 13.); id quod ita exprimit, ut hodie quoque, dum Moses legatur h. e. lex eius, velamen dicat animis Iudaeorum incumbere, v. 15., quod tolli non possit, nisi se ad Dominum applicent h. e. Christum audire velint, v. 14. et 16. Nec tamen deteriorem esse dicit, et vero etiam longe meliorem, conditionem Apostolorum, quam Moysi, v. 8. Viderant et illi omnes, ut est v. 18, primum, tamquam in speculo, splendorem maiestatemque Domini, non quasi obvelata facie h. e. non ea in re similes Iudaeorum, quorum mentes obductae essent velo impediēte quo minus Christum in lege Mosaica agnoscerent. At Moses proprie splendorem viderat: his maiestatis divinae fructum dederat Christus per doctrinam suam (id quod est in illis: *ἀπὸ Κυρίου πνεύματος*). Tum, quem ad modum illius facies illustrata Dei adspectu fuerat, sic eandem ipsam quasi imaginem Christi sibi impressam sentiebant Apostoli h. e. se eius similes redditos, eius videlicet splendorem docen-

docendo referentes. Sed ea in re ipsum vincebant dignitate Moſen, quod eius splendor perbreuis eſſet (*δόξα καταργημένη* v. 7.), horum ſemper noua incrementa caperet, ſiue ſcientia aucti eſſent ſiue celeberrate. In eo quoque erat aliqua Moſis eorumque diſſimilitudo, quod virorumque doctrina apud Iudaeos vacua effectis eſſet, v. 15. c. IV, 3. 4., ſed ea illius quidem primum propter figurarum umbras, deinde quod nollent Iudaei Chriſtum, iſtarum umbrarum vim ſua praefentia declaraturum audire, cap. III, 14-16, horum autem i. e. Apoſtolorum, non quo obſcura eſſet ad intelligendumque difficilis, vt illa Moſis, ſed quod Iudaei lumen ipſum, tamquam deſperati (*ἀποθυμένοι*), refugerent, IV, 3. 4. Haec omnia cogitanti quo modo dubium eſſe poſſit, omnes orationis Paulinae partes inter ſe referri, vt nihil etiam figurarum ſine cauſa, nihil ſine iſto, vt ira dicam, reſpectu ad Moſis hiftoriam poſitum ſit, qui cum vel Dei ipſius expetiſſet adſpectum, non illo quidem, qui contingere non poſſet adſpectu, ſed ſingulari tamen ſplendore, ſui ipſius faciei impreſſo recreatus eſſet? Verba igitur ea, quibus Apoſtoli perhibentur *in facie Ieſu Chriſti* Dei ſplendorem viſiſſe, ea igitur otioſa, ea ſine reſpectu ad Moſem poſita putemas?

Sed

Sed veremur, ne sint, qui, dum hoc concedant, negent tamen modo eo, quo sumus vsi, explicari hanc similitudinem debere. Quibus etsi difficile videtur satisfacere in tanta obscuritate loci c. III, 17. 18. quam vno ore omnes fatentur, hoc aequioribus tamen nos vsuros speramus arbitris, dum interpretationis nostrae rationem reddere conemur. Est igitur hoc primum quod sumimus: de Apostolis, ac potius doctoribus disciplinae Christianae, dicta esse ea, quae v. 18. leguntur. De his iam venit in mentem aliis interpretari verba, et qui ad Christianos vniuersos referunt, ne diffiteri quidem possunt, illos doctores etiam comprehensos esse. Verum tamen, etsi rem eandem suo modo non negamus in omnes Christianos cadere, non, an hoc ita sit? positum esse in quaestione potest, sed Paullus hoc quidem in loco, quaeritur, de quibus dixerit? Nobis quidem, de doctoribus, videtur. Nam vniuersae disputationis Paullinae vsque a vers. 7. primum est et extremum in defendenda gloria doctorum Euangelii, et τῆς διακονίας τοῦ πνεύματος; neque propter susceptam talem disciplinam, sed διακονίαν, cap. IV, 1. se profitetur non concidere animo, ac veritatem potius palam tradere, v. 2, non de se sed Christo Iesu, tamquam Domino, concionari; vt nulla oausa sit sermonis ad alios, quam doctores, referendi. At, ἡμεῖς πάντες, inquit. Omnesne Chri-

Christianos intelligit, an *doctores* aut Apostolos vniuersos? nam *ἡμεῖς, nos*, ante de se vno dixerat, itaque orationem nunc ad omnes sui similes transfert h. e. ad omnes, qui *διανοίαν τῷ πνεύματος* suscepissent, quam, nihil aliud, demonstrauerat esse *ἐν δόξῃ*.

Hos igitur Apostolus dicit *κατοπτριζόμενους τὴν δόξαν Κυρίου*, *hunc Domini splendorem tamquam in speculo videntes*; quibus, vt nobis videtur, verbis, non tam debilem et imperfectam exprimit quam eam cognitionem, quae, vt a speculo redditi radii oculos ferire solent, sic tributa esset interueniente doctrina Christi. Nam illud quidem primum docet Paullus ipse adiectis verbis: *καθ' ὅσον ἀπὸ Κυρίου πνεύματος*, quae, nisi modum acquisitae cognitionis, nihil, significant; in quibus explicandis ne cum lectoribus nos in interpretum dumeta compellamus, quid maxime probabile videatur, breuiter expediemus. Ac illud *ἀπὸ Κυρίου πνεύματος*, non potest esse, vt multis placebat a *Spiritu Domini*. Quod ne admittunt, quidem verba, quae esse deberent, vt v. 17. *ἀπὸ τῷ πν. τῷ Κ.*; ac frustra nobis adnumerant exempla in quibus omissus articulus sit, neque enim docent quod tali in forma potuerit omitti, quodque per hunc verborum ordinem esse talis sensus possit. Tum ipsum nomen *Κυρίου*, tamquam subiectum, per vniuersum orationis contextum regnat; ad hunc se vertere

tere Iudaei debebant, v. 16, hic πνεῦμα appellatur v. 17, huius splendorem contuebantur Apostoli v. 18, hunc commendabant aliis c. IV. v. 5, quo fit ut neque hic subiectum esse non debeat. Neque tamen ἀπὸ K. π. potest esse a Domino Spiritus, sed quoniam Paullus v. 17. clare dicit: ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν, verba sunt, quem ad modum Grammatici loquuntur, in appositione posita, quasi tu diceres: ἀπὸ K. ὅς ἐστι πνεῦμα, veluti c. I, 22. ἀρραβὸν τῆς πνεύματος, Col. III, 24. ἀνταπόδοσις τῆς κληρονομίας pro: ἥτις ἐστὶ ἡ κληρ. cuius generis alia quam plurima exempla tirones reperiant a BAVERO V. CI. collecta *). Quid igitur hoc est v. 17. ὁ δὲ Κυρ. τὸ πνεῦμά ἐστιν? Acu tetigisse videtur ERNESTIVS, excellentissimus interpres, **) *Ille Dominus*: (ὁ Κυρ. pro ἐκεῖνος ὁ Κυρ.), ad quem confugere deberent Iudaei, *Spiritus est*, is videlicet quem Paullus v. 6 sq. ita dixisset, h. e. Iesus non modo ipse (persona eius, sed per Euangelium quidem suum, quod πνεῦμα appellauerat Paullus, ut γράμμα scripturam s. religionem Iudaicam; quamquam et FLACIVS atque HAMMONDVS eius rei aliquid subodorati videntur. Licēbit addere: πνεῦμα per metonymiam esse posse pro auctore perfectioris doctrinae

*) Philol. Thucyd. Paullin. p. 29 seq.

**) Nouae Bibl. theol. Vol. 2. p. 503.

esse posse pro auctore perfectioris doctrinae ut Christus ζῶν dicitur, ἀληθεια, ὁδός, ἄριστος ἐκ τῶ ἁπάντων et similibus modis, pro eo qui haec omnia monstret siue largiatur. Quibus omnibus efficitur, non secus ac per doctrinam Christi interpretes eius vidisse splendorem maiestatemque Christi.

Eius rei ratio aliqua est, *etiam* in modo quo eam vidissent, ἀνακακαλυμμένῳ προσώπῳ, ut ait Apostolus. Nam, etsi sunt, qui haec verba referant ad faciem Christi, non, quem ad modum Moïsi, obvelatam, quam opinionem copiose in primis defendit CONR. IKENIVS *) cuius argumenta hic examinare non lubet: claris tamen verbis Paullus Iudaeorum mentibus quoddam quasi velum insiectum commemorat v. 14. 15., non nisi a Christo detrahendum qui Κύριος sit idemque πνεῦμα. Atqui ab isto illo Κυρίου, πνεύματι, hoc, de quo loquimur, beneficium deriuat, quod ἀνακακαλ. προσώπῳ eum intueantur; nec igitur, nisi de Apostolis s. doctoribus, illud ἀνακακαλ. προσώπων intelligi posse videtur. Quod si ita est, pariter eos Christi splendorem, Evangelii interuentu, perspexisse patet. Etenim si Christus tamquam πνεῦμα h. e. tamquam Evangelii auctor, detrahit istud velum, vers. 16. et 17., idque de mentibus Iudaeorum, deque legentibus libros V Test. v. 14. 15. detrahatur; facile est ad intelligendum, non nisi cognitionis

*) Diss. philol. theolog. p. 44. 1799. emen-

emendatione id fieri, quae existat ex Evangelio. *Hoc ubi est*, inquit Paullus v. 17, *ibi libertas est*, plane ut Christus ipse Io. VIII, 31. 32: *Ubi manseritis in mea doctrina, intelligetis veritatem, et veritas in libertatem vos vindicabit.* Adhibere possemus et hoc: Paullum in loco eo, quem proprie tractamus, loqui de cognitione splendoris Dei in facie Iesu Christi, quae tum existerit, cum Dei lumen Apostolorum *in mentes* illaberetur (sic enim καρδίας intelligantur, ut vers. 4. τὰ νοήματα), imbuerenturque doctrina *Euangelii*, quod Paullus ibi, προγνώσει in loco nostro, substituit. Sed satis de hoc, id quod e difficiliore loco (vers. 18.) reliquum est, persequamur.

Nempe nos, inquit, dum Domini splendorem contuemur, μεταμορφώμεθα (κατὰ) τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. In his postremis significationem esse incrementorum, omnes vident; in μεταμορφώσεως similitudinem quamcunque cum Christo quaerendam, nec quidquam aliud quam in ἀνακαινώσει κατ' εἰκόνα τινος, Col. III, 10, nemo neget, nisi qui notationis vanitate deceptus, nescio quam arcanam sapientiam quaesiverit. Sed qui illam de animi correctione atque etiam fructu beatitudinis sempiternae siue in hac siue in altera vita interpretantur, veremur ne ab hoc quidem loco plane aliena videant. *Videre splendorem Domini* quid est aliud quam agnitionem magni-

gnificentiae Domini; per Christi ipsius doctrinam consequi? quod quidem, pariter ac Paulum Doctoribus Christianis hoc beneficium asserere, speramus planum fecisse. Quodsi igitur Paulus eiusdem metaphorae continuatione profitetur eodem cum Christo eos splendore ornari, eandemque eius imaginem ab iis referri: quid potest aliud intelligi, quam quod, eadem doctrina tradenda, eandem celebritatem cum Christo nanciscantur? Propter ea, quem ad modum in huius muneris (*δῶκον*) praestantia se ante iactauerat oratio Pauli uniuersa, ita statim subiicit cap IV, 1.2.: *quare cum tam nobili ornati simus munere, non perturbamur, sed Deo nos hominibusque probamus veritatis professione.* Locum videris similem eius, quo Christus vitur Io VII, 38. cuius vim esse hanc, ut, quae consecuti sint Christi discipuli, ea et aliis iterum tribuant, agnoscunt omnes interpretes, ac de doctrina accepta eaque ad alios propaganda ibi intelligi verba debere, alias nos meminimus docere *)

Liceat huius commentarioli in γῶσιν τῆς δόξης τῆ Θεῆ ἐν πνεύματι Ἰησοῦ Χρῆστου facere commemoratione nobilissimi loci Ioannis Euang. I, 14. ubi: *continebamur, inquit, maiestatem (τὴν δόξαν) Christi, maiestatem tanquam unici filii (qui erat) apud Patrem, plenam* (vid. Grotium) *verissimis beneficiis*

M 2

Χαῖ.

*) Opuscul. ad interpr. SS. Scrip. Tom. I. pag. 66 sq. et 57 14.

(*χάριτος κ. ἀληθείας*). Quid hoc sit, is ipse explicat verbis 16. 17. quosad illum verbum referri vel verborum similitudo doceat: *Atqui ex eius plenitudine* (*πληρώματι* h. e. locupletissimo thesauro) *nos omnes accepimus* (*grandius*) *beneficium pro beneficio* (*minori*); *ἐλάβομεν* et *ἐγένετο* v. seq. de beneficio clare loquitur, quod essent consecuti. Quale igitur minus illud est, atque grandius? *Namque lex*, addit v. 17., *per Moysen data est, verius beneficium*, hoc nomine multo etiam magis dignum, longe illo grandius, *per Iesum Christum contigit*. Itaque, si benefaciendo demonstravit maiestatem divinam, qua in gratificatione natura Dei maxime cernitur, quaeritur id quale sit? Nempe *nemo* inquit v. 18. *Deum unquam vidit, unicus ille filius* — *is nobis exposuit*. Quid ergo est? Viderunt Deum s. Dei maiestatem per Christi doctrinam; viderunt maiestatem Christi e beneficiis videlicet iis, quae ista doctrina tradidisset, ut quae vel ipsa maximum beneficium esset. Quae si comparentur cum verbis Paulli, de quorum sensu disputatur, in promptu est iudicare, agnitionem maiestatis s. gloriae Dei in facie Iesu Christi non aliam esse posse, nisi quae per Iesum, tamquam consiliorum divinatorum interpretem, contingerit.

Restat docere paucis: qui sit *φωτισμός ταύτης τῆς γνώσεως*, cuius causa lumen Dei animis Apostolorum immissum fuerit. Quem ple-

plerique de cognitione ea interpretantur, qua fuerint Apostoli ipsi imbuti, aliis rem referentibus ad propagationem Evangelii per Apostolos. Quod quidem verius nec propter ea commode videtur sententia eorum, qui φωτισμὸν dictum putent pro φωτὶ, lumine ipso, aut genitium, της γνώσεως, positum tamquam interpretationem τῆ φωτισμῆ q. d. φ ἥτις ἐστὶ γνώσις, quod nuper admodum in mentem venit doctissimo cuidam viro. Nam omnis Paulli disputatio, ut saepe diximus, de propagatione Evangelii est, et locus similis consentit ad Ephes. III, 8 seq, vbi Paullus se dicit *infirmam opulentiam Christi tradere* (εὐαγγελίζεσθαι) et docere (φωτίζειν) *quam admirabilis sit administratio incognitae doctrinae, ab aeterno absconditae apud Deum* (ἡ οἰκονομία, sic enim legendum, τῆ μυστηρίου τῆ ἀποκεκρυμμένης ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ) *omnia constituentem per Iesum Christum.*

Quidni vero, HUMANISSIMI ACADEMIAE NOSTRAE CIVES, et nos fruamur hoc tanto beneficio, quod nobis est a Deo, Christo eiusque Apostolis administrantibus, tributum. Quae enim potest esse vera eaque stabilis felicitas, nisi quae a religione proficiscatur? quantam autem haec potest consolationem afferre, animumque vel in huius vita procellis confirmare, vel mitigare sensum tarditatis, impotentiae, peruersitatis quae humanae, vel ad virtutis studium, quod sine Dei confidentia nullum est, inflammare, aut laetam spem dare se.

secuturæ beatitudinis in coelo nisi sciamus, placatum nobis Deum atque propitium semper futurum? Cuius quidem spei firmitatem vni Christo debemus qui Dei consilia summi amoris ac beniuolentiæ plena detulit ad nos, itemque tot tantisque voluntatis diuinæ signis confirmavit vt, quicumque in Eo contueantur Deum dubitare de huius animo paterno non debeant. Hocce igitur beneficio ita fruimur, vt pieras in Deum postular? vt agnoscamus, quantum hoc sit: edoctum esse ab ipso Deo, vt discere ab eo cupiamus sitienterque anquiramus diuinæ sapientiæ incrementa. vt animis moribusque ad illam sapientiam conformandis gratum animum Deo probemus? Quod vtinam, vel hoc tempore, quod est ad recolendam memoriā luminis terrarum orbi in Iesu Christi persona affulgentis a veteribus constitutum, diligentissime perpendere mus. cogitantes, quæ sit huius beneficii maximi vis, quis noster erga Deum animus, quis optimus huius amoris diuini pierate remunerandi modus! Vtinam inter Vos ii in primis qui se studio cælestis sapientiæ deditere, excitari Apostolorum exemplo, acerrimo sensu contuerentur splendorem Dei in facie Iesu Christi. vt. ad eandem imaginem informati reddere et aliis illum splendorem possent. atque hunc summum honorem putarent. vel sic Domini nostri Iesu Christi imaginem referre. P. P. d. XXIII. Decembris A. C. MDCCLXXV.

VHL.
COMMENTATIO
DE
CHRISTI COGNITIONE SECVNDVM
CARNEM
AD LOCVM
2. CORINTH. V, 14 -- 17.

Religionis Christianae ortum a diuino quodam fonte repetendum esse, cum multis significationibus constet, tum ita haud scio an maxime, quod, qui eam primi tradidere hominibus, Iesus eiusque Apostoli, abiectis aliis, quibus imperitae multitudinis stupor praecipue allicitur atque tenetur, omnem Dei cultum ad veram virtutem et animum Deo sacrum vnice referant. Nihil enim nobis ingeneratum est a Deo quidquam magnificentius mente ea, quae possit optimum quodque, inprimisque Deum ipsum, agnoscere, seseque accommodare ad illud quod huic sit cognitioni consentaneum, in quo vno vera virtus, ac potius pietas in Deum, cernitur. Quodsi extremum omnium bonorum, quo nos ducere religio debet, in vera est hominis cum Deo similitudine: quae maior potest esse similitudo, quam quae optimarum rerum videndarum et amplectendarum societate continetur? ad quam si accesserit perpetuum studium applicandi se ad id, quod Deum esse, velle aut agere, intelligimus, eumque ea in re semper imitandi: nihil tali religione, quae id quam maxime docet et suadet, excogitari potest diuinius.

Huius.

Huius modi religionem tam puram, tam omnia ad virtutem pietatemque in Deum referentem, ante Iesum Christum vel nullam vel ad communem intelligentiam non traductam fuisse, omnis antiquitatis memoria docet, subitque animum mirari, quo modo, si humano ingenio inuenta, nec diuino quodam afflatu cognita fuisset, Iesus potuisset cum suis tam absolutam omnibus numeris excogitare incredibilique felicitate commendare. Nati erant enim et adoleuerant hi, quos auctores praeclarae doctrinae dixeris, in Iudaeis, gente barbara, eaque non solum nullo philosophiae lumine exulta, sed etiam opinionum vanitate ac vitiorum vbertate deprauata, quam et ipsa institutorum non a ratione sed arbitrio legislatoris profectarum natura, et religio in obseruandis cultus externi minutiis, alienauerat potius a Deo casta *mente* colendo quam incitauerat. Ex hac igitur gente exstiterunt, non viri docti aut cogitandi exercitatione subacti, sed plerique quidem illiberales de plebe homines, iidemque ut auitae religionis tenacissimi, sic ad intelligenda probandaque aliorum quaeque tardi, quibus quo modo in mentem venire potuerit tam bene perpurgata et caelestis sapientia, intelligi nullo modo potest.

At

At sit ista res, sicut est, magna, sit igitur, excogitasse talia, alienissimum ab hoc hominum genere: longe etiam maius putandum est et ab eorum natura alienius hoc, quod, quae aliunde, a Iesu, didicissent Apostoli, ita tradididerint aliis, ut non modo oratione non impediretur rectus de Deo sensus, sed etiam adiuuaretur. Neque enim eos ab hoc magistro vel verba petiisse sua, eaque, ut praecepta ipsa, singula veluti adnumerasse auditoribus, *et illud* arguit quod in enarrandis iisdem sermonibus Christi rebus quidem congruant, sed differant loquendi genere *et hoc*, quod pro necessitate temporis et lectorum, multa tradiderint, quae nec attingisset Iesus nec ipsi, ille dum viveret intellectu fuisse. In his autem cum orationem admiramur et illud quasi os diuinum, in quo haud obscura significatio sit, non suam se omnino naturam secutos fuisse sed diuino numine adiutos: non id tantum volumus, perdifficile esse, quod homines artis iuendi rudes de rebus non cadentibus sub sensu apte et commode dicant, praesertim cum nouae sint res, in quibus accurata oratione exprimendis vel doctiores et exercitati haereant. Sed sapientiam magis admiramur eam quae est in exquisitiore religione tradenda his, quorum inscitia neque capere eam neque probare posse videbatur. Non profecto doctis loquebantur Apostoli aut liberalis ingenii hominibus, qui vacui essent ob opinionum temeritate, qui seueris philosophiae legi.

legibus calidiora ingenia subegissent, qui dedissent operam, ut, animo a sensibus revocato et detractis rerum diuinarum inuolucris, pura mente ipsam rerum caelestium naturam contuerentur; sed Iudaeis, qui vna in auctoritate maiorum magistrorumque acquiescerent, omnem Dei cultum corporis actionibus et religiosa caerimoniarum obseruatione concluderent, et, assueti rerum diuinarum umbris, erigere se ad contemplationem Numinis rerumque diuinarum non possent. Horum igitur imperitiae et tarditati se accommodarunt quidem ita, ut ferrent quae ferre sine ipsius religionis detrimento possent. ut opiniones intactas relinquerent. quibus illata vi vereretur ne vel tenerae horum in Deum pietati ipsi vim inferrent. ut, tamquam cum infantibus, ad sensus magis quam ad mentem eorum rationemque loquerentur. Sed in oratione tamen apta in primis puerili lectorum ingenio, sic temperant omnia, ut non agnoscere diuinam sapientiam non possimus. Neque enim quidquam ibi reperiatis, quod dum rudioribus placere possit, inimicum sit veritati ipsi aut eius vim ineptis adiectionibus frangat; sed alliciunt Apostoli his ipsis imaginibus et retinent lectores, his veluti umbris mitigant luminis vim eique sensim aduofaciunt impatientes lectorum oculos, et, quem ad modum sapiens quisque magister seueriorem veritatem inuoluit fabulis, exemplis, aliisque

que huius generis inuolucris, quæ viderit amatu-
ros esse et appetituros pueros, sic iis-
dem, quibus Iudaei delectabantur, inuolu-
cris vtuntur Apostoli, vt illi vel sic sensim
intelligere discerent et amplecti quæ sine
his fastidium imperitorum contemisset.

In quo genere sapientiae in primis re-
gnat Paulus Apostolus, cuius epistolae, in
his illa ad Ebraeos, quæ omnis in delenda
Iudaicae religionis auctoritate versatur, per-
fectum continent exemplum huius artis
ingenia Iudaica Iudaicis argumentis obli-
gandi, eademque sensim a studio pristinae
superstitionis ad altiorem Christi philoso-
phiam, a rebus externis atque caducis ad
perennem mentis animique cultum, flecten-
di. Quem arcem esse et caput, vt vniuer-
sae, sic Christianae religionis, Paullus
identidem disputat, veluti in nobilissimo
loco 2 Cor V, 14-17., cuius quidem sen-
sus ita reddi posse videtur: *Namque Chri-
sti amor pellit nos vt ita statuamus* (operam
videlicet dare vt Domino probemur v. 9).
Quodsi enim vnus pro omnibus mortuus est,
certe oportet omnes mori sibi arbitrioque suo.
Et pro omnibus quidem mortuus est, vt, qui viuunt,
non porro sibi viuant, sed mortuo pro istis et re-
uocato ad vitam. Quare in posterum nemi-
nem agnoscimus Christianum secundum carnem
h. e. propter externa quaedam. *Quod si*
autem

autem quoque alias agnouimus secundum carnem Christum, nunc tamen non porro agnoscimus ita. Quare, si quis Christianus vult esse, nouus sit homo; praeterierunt vetera, ecce facta sunt noua omnia. Quae animum induximus, latius per hanc occasionem declarare.

In nobili disputatione qua Paullus loci, quem tamquam Apostolus tuebatur, dignitatem defendit contra aduersariorum calumnias, a cap II, 14 ad c. VI, 10, *primum* a Deo se dixerat Apostolum constitutum esse ornatumque dotibus ad locum cum dignitate suscipiendum idoneis, c. II, 14-III, 6; *tum* praestantiam doctrinae Christianae a se quidem satis perspicue traditae exposuerat c. III, 7-IV, 6; nec *denique* neglexerat mentionem facere aduersorum, quae et strenuo tulisset animo et muneri operam maximam dedisset, c. IV, 7-VI, 10. In quo postremo loco c. V, 9: *summo*, inquit, *studio contendimus, ut, et mortui et uiui, probemur Domino.* Vbi obiter animaduertendum videtur, *εὐαγγελῆσαι τῷ Κυρίῳ* non tam habere hanc vim, ut se Domino gratiosum dicat, quam, vim vitae accommodatae ad Dei voluntatem. Quem sensum saepe subiicit interpretatio Alexandrina huic formulae substitutae pro Ebraica הָיָה לַיהוָה לְפָנֶיךָ Genes V, 24. VI, 9. XVII, 1 et alibi, repetitque Paullus a primo isto Geneseos loco in epistola ad Ebraeos c. XI, 5, ubi *εὐαγγελῆσαι τῷ Θεῷ* inter-

pre-

pretatur v. 6. per προσερχεσθαι τὸ Θεῷ, quod in illa epistola de Dei cultu vsurpatum videtur, vt Ebr. X, 2 λατρεύοντες dicuntur ii quos vers. 1. προσερχομένους nuncupauerat, et in loco ipso, quem citauimus, v. 6, ἐκζητοῦντας τὸν Θεόν, qui vbique, veluti Psalm. XIII, 2. LXIX, 7. 11. a peruersis Deumque contemnentibus disiunguntur. In loco quidem nostro (2 Cor. V.) haud dubie regnat ista significatio probandi se Deo *recte agendo*, propter ea quod Paullus statim v. 10 subiicit iudicandos nos esse olim secundum ea que *sive recte siue peruerse egerimus*, et v. 14, se Christo *uiuere*; vt cetera praetermittamus. Verba autem illa, εἴτε ἐκδημῶντες, εἴτε ἐκδημῶντες, quo rectius referamus quam ad ea quae modo dixerat vers 6 et 8? Atqui illud ἐκδημῶντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημῶμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου, *dum domi sumus in hoc corpore, peregrinamur a Deo*, quam continet, nisi vitae praesentis, descriptionem? vicissimque v. 8 contraria formula; ἐκδημῶντες ἐκ τοῦ σώματος, ἐκδημῶμεν πρὸς τὸν Κύριον quid, nisi futurae? Quare ἐκδημῶντες κ. ἐκδημῶντες in loco, quem tractamus, non nisi *mortui et viui* possunt esse, atque existit hic sententiae Paullinae sensus: *Quomodocunque sit, siue mox deferamur, quod quidem scienter anquirimus, ex hoc corporis domicilio ad Dominum, siue, quod patimur magis quam optamus, adhuc seiuncti a Domini consuetudine detineamur in hoc corpore,*

re, omni enitmur studio, ut Ei recte agendo probemur.

Hanc sententiam dupliciter illustrat Paullus, primum v. 10 – 13, deinde v. 14 seq. *Illos* verius esse cum praegresso coniunctos non video dubitari, *horum* autem eandem rationem esse, vix cuiquam venit in mentem; etsi verissimum videtur nobis et ad intelligendum sensum loci eius, cuius causa hanc disputationem suscepimus, vultissimum. *Principio* praetermittere placet ac potius obiter magis tangere id, quod nulla tolerabilis coniunctio v. 14 seq. cum iis quae a v. 10 praemissa sunt, aut demonstrari possit aut a quoquam, quod sciam, demonstrata sit; cum contra, si copulatio admittatur ea, quae v. 14 cum v. 10 intercedere nobis videtur, omnia quam optime coniuncta reperiuntur, hunc fere in modum: *Probari studemus Domino; urget enim nos amor Christi, ut ita statuamus* hoc consilium Domino placendi aut viuendi capiamus. *Neque enim nunc oportet quemquam sibi vivere sed Christo pro nobis mortuo*, et quae sequuntur. Et quem ad modum Paullus saepenumero repetitis vritur particulis *γὰρ, ὅτι, ὡς* ceterisque similibus, quibus, tanquam vinculis, coniuncta et ad se inuicem referenda, veluti digito demonstrare solet: sic, quod secundo loco admonendum videtur, eadem qualis significatio facta hic quoque obseruantibus

ribus facile agnoscitur. Nam post illam sententiam v. 9, primum τὸς ΓΑΡ πάντας addit cum ceteris, deinceps v. 14 ἡ ΓΑΡ κτίσις et reliqua; omninoque eadem est viro- rumque versuum summa propter, ea quod haec sententia: oportet nos Domino bene agen- do probari, non modo v. 10 seq. sed etiam v. 14 seq. haud dubie ea est, in qua commen- danda vterque locus versatur. At ita eadem his dixerit Paullus. Quod quidem ab eius dicendi modo sane non abhorret. Sed, si huius modi repetitio in vitiis numeranda videatur, sic potest ista accusatio depelli, ut nouo argumento ea, quam volumus, di- ctorum coniunctio confirmetur. Nempe arx erat et caput vniuersae disputationis haec sententia v. 9: *damus operam ut pro- beamur Domino*, id vero dupliciter, tamquam *mortui*, cum versemur apud Dominum (ἐνδυναστεύτες), et tamquam *viui* i. nondum soluti corporis huius vinculis (ἐκδυναστεύτες). *Illud*, si quid videmus, latius persequitur Paullus v. 10 seq. ubi de ratione olim red- denda loquitur et conditione *future* eaque pendente ab his quae hac in vita egerimus; *hoc*, quod nunc, dum viuimus in his terris, agendum restat, versu 14-17. Nec negli- gendum putamus locum in rebus et verbis simillimum Rom. XIV, 7-12, quod vel ipso causa quam defendimus adiuetur. Cuius quidem vis vniuersa in eo est ut *Domini simus*, Et omnino additi (τὸς Κρίσις σοφῶν v. 8),

Esse, II. N v. 8),

v. 8), ira videlicet vt ei et *uiuamus* et *moriamur*, Eius siue *uiui* siue *mortui* simus; (v. 7 et 8,) si quidem est vtrorumque et mortuorum et viuorum Dominus (v. 9). Enimuero in illustranda vtraque re, eadem ibi, quae in nostro loco adhibentur. Namque et in illo loco rationis olim reddendae mentionem facit Paullus, v. 10 et 12 vt in nostro v. 10 sq. et ibi v. 9 viuere nos debere ait Christo hac de causa quod mortuus fuerit redieritque ad vitam, vt hic v. 15, propter amorem Christi qui vitam profuderit pro nobis eamque postea recuperauerit.

Iam si locus is, quem illustrandum suscepimus, veluti commentarius est quo declarentur ea, quae Paullus v. 9 dixerat: sua sponte quasi aperitur, quo sit illud *κρίναντας τῷ* referendum, quod inepta consuetudo textum in versus aut commata discindendi versui 15 attribuit. Sicut enim nemo est quin videat *κρίναντας τῷ* coniungi debere cum iis quae antecesserint, *συνέχει ἡμᾶς*, quibus verbis clauditur sententia Paulli: sic pariter debebat agnosci; *τῷ* esse idem illud, quod Paullus v. 9. declarauerat sibi constitutum esse. Quam coniunctionem cum non animaduertissent, male retulerunt *τῷ* ad ea quae sequuntur, existimantes *τοῦ* significare id quod Paullus iudicasset. Quodsi vero quis sequatur rationem coniungen-

iungendi eam quam speramus probasse lectoribus, existet haec sententia: *Namque amor Christi urget nos ita statuentes* [ut hoc capiamus consilium, illud videlicet v. 9, recte agendo nos probandi Domino. Nam *κρίναν* non semper est *iudicare*; certe, si velis ita reddere, est eo sensu quo *iudicare* Latinis dicitur, ut *censere*, pro eo quod quis *decernit* aut *constituit*, ut Act XXVII, 1. 1 Cor II, 2; *amor* autem *Christi* non est Pauli in Christum, ut quibusdam videbatur, sed is quo nos complexus est Christus, quem statim post haec verba mortuum pro nobis et restitutum in vitam dicit Apostolus, quod et locus similis Gal II, 20 iubet. Addit igitur v. 15: *Si unus pro omnibus mortuus est, profecto omnes oportet mori* sibi suoque arbitrio; *est ille quidem pro omnibus mortuus, ut quisque, dum vivit, non sibi vivat sed ei, qui pro singulis mortuus est rediitque in vitam.* In quo non veremur ne incurramus in reprehensionem eorum qui recte iudicare possunt, cum verba: ἀγαπᾷ πάντες ἀνθρώποις, interpretati simus de eo, quod nostri officii sit, et illud ἀνθρώποις in hunc sensum, ut nos oporteat vale dicere et repugnare nobis ipsis, libidinique et voluntati nostrae. Nam Paulus ipse, cuius auctoritas potior debet esse interpretum consuetudine. Interpretatur illud ἀποθνήσκων per: μὴ κτενέειν τοὺς ἑαυτοὺς, non sequi suum arbitrium sed Christi, ut ne necesse quidem sit etiam adhibere

illustrissimum locum ad Rom. VI. qui totus est in illa imitatione Iesu Christi commendanda, quae fiat per vim inferendam libidini-
bus nostris.

Ex hoc, quod vnice debeamus Christo vivere, colligit Paullus v. 16. aliud his verbis: "Ὡς ἡμεῖς ἀπὸ τῆ νῦν ὀδεῖν οἴδαμεν κατὰ σάρκα. Vbi, peripicuum est; ὀδεῖν esse de quocunque qui Christum pro se mortuum, qui se Christi discipulum proficitur; vt est paulo post, v. 17. in ea, quae nostrae quodam modo, per repetitum ὥς, responderet sententia: εἰ τις ἐν Χριστῷ, si quis Christianum se dicit esse. Sed subobscurum est, quod sequitur, ΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ, cuius sensum assequi, variis coniecturis tentarunt interpretes. Ac vera quidem vis, verbi aliquantum aperitur per illam καινήν κτίσιν, nouum hominem, cuius mentionem facit Apostolus subiecto versu 17. Quo substituto vocabulo etsi nihil videri possit significari nisi hoc, κατὰ σάρκα esse aliquid vetustum aut abiciendam pristinam consuetudinem, vt nondum intelligatur quid sit istud, quod alias regnasset, nunc autem contemni rescindique deberet? tamen, si conferantur ea, quae Paullus alibi disiungit ab ista καινή κτίσει, vera vis formulae κατὰ σάρκα sua sponte recluditur. In loco quidem similimo Gal. VI, 15: ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, inquit, ἔτε περικομή τι ἰσχύει, ἔτε ἀκρεβυστία, ἀλλὰ καινή κτίσις

κρίσις; e quo efficitur, τὴν σάρκα esse *externa*, quae iactare Iudaei solebant, quibus quidem Iudaeis contrarium dicit esse v. 16 τὸν Ἰσραὴλ τῷ Θεῷ, id est veros Israelitas e Dei sententia, qui hanc, quam commemorasset regulam, nouorum videlicet hominum, sequerentur, aut, vt Paulli verbis vtar Rom. II, 28. 29, *non conspicui essent Iudaei, signaque circumcisionis in corpore prae se ferrent, sed qui intus essent Iudaei, animumque circumcisum haberent, mente puri essent, non ad legis scriptae normam.* Quod externum populi diuini signum, ceterasque huius generis vanissimas laudes enarratas Phil. III, 5 seq. quas Paullus ipse alias, tamquam magnificas quasdam, iactauerat (ἀτρεκέως ἢν μοι κέρδη), propter Christum nunc contemnenda putabat v. 7.

Neque nos in declaranda vi formulae: κατὰ σάρκα, falsos esse, vniuersum Paulli consilium in suscepta defensione dignitatis Apostolicae suae docet. Ad quam quidem prouocatus erat calumniis doctorum Iudaicorum aut Iudaicae vanitatis amantium, qui, vt auctoritate sua reprimerent auctoritatem Paulli, et commendarent praestantiam seruandae religionis et consuetudinis Iudaicae, omnes neruos intenderant ad ornanda iura quibus tamquam Iudaei ceteris omnibus praestarent. Qui quidem, vt ait Paullus 2 Cor. XI, 18, sese iactabant κατὰ τὴν σάρκα, qua

qua re vel inuitum cgebant Paullum vt et ipse se pari modo iactaret enarraretque ea, in quibus et parem se illis et vero etiam potio- rem posset existimare v. 26 seq. Enimvero quae ibi laudat Paullus, externa sunt omnia, res praeclare gestae, suscepta pericula, in primisque ornamenta in quibus sibi placebat arrogantia Iudaeorum; vt dubitari non possit, quid Paullus nomine τῆς σαρκὸς complectatur. Atque hoc est idem illud quod paullo ante locum nostrum, 2 Cor. V, 12 appellauerat ἐν προσώπῳ καυχᾶσθαι καὶ ἡ καρδιά h. e. efferre se propter externa, non propter animi quandam virtutem, e quo suspicamus intelligi debere id quod Paullus Gal VI 12 dicit εὐπροσωπῆσαι ἢ σαρκί, quod quidem vsu venit explicari per: *indulgere corpori, delicatam vitam agere*, sensu satis bono, sed nobis magis placet: *laudem quaerere in rebus externis*. Namque illud ἐν προσώπῳ καυχᾶσθαι quod est disiunctum a laude quae ex animi recta indole existit, suadet, vt εὐπροσωπῆσαι eodem sensu accipiat, et verba quae sequuntur Gal. VI, 13: ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχῆσονται, optime tum respondent superioribus, si eundem in sensum explicentur: *vt laudare se possint quod vos quoque per eos excitati, illa externa sequamini vel magnificatiis*. Neque dubitamus, cum Paullus ibi statim addat haec v. 14: *A me vero absit, ut laudem quaeram in alia re ulla quam in aduer-*

aduersis propter Dominum nostrum Iesum Christum suscipiendis, cuius causa mundus mihi quasi cruci fixus est, et ego vicissim mundo, eum eandem Iudaicam vanitatem repudiare. Est enim, id quod satis constat, κόσμος saepe de Iudaismo, ut in σκηνείοις τῷ κόσμῳ et alibi, et in illustranda hac sententia v. 15 id planissime sic declarat: ἐν Χριστῷ ὁ περιτομή τι ἰσχύει, nulla ratio circumcisionis habenda est, eademque pro formula substituit c. II, 19: τῷ νόμῳ (Mosaico) ἀπέθανον. Quodsi igitur apud Paullum 2 Cor. V, 12 disiuncta sint haec: καυχᾶσθαι ἐν προσώπῳ, καὶ ὁ κάρδια, illud autem sit: gloriari de externis iisque quae cadunt sub adspectum: sane conficitur, formulam hanc, ad quam reuertimur oratione nostra: ἀπὸ τῆ νῦν ὁδὸς οἶδαμεν κατὰ σάρκα, hoc sensu dici, non eum nunc Christianum agnoscimus, qui externis rebus in quibus Iudaei maximam laudem putant esse, conspicuus est, sed qui animi Christo addicti praestantia excellit.

Restat altera propositio: Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν ἔτι γινώσκουμεν, in qua interpretanda fere solent in duas partes discedere; neque enim attinet ceteras referre, copiectantes magis quam interpretantes, quorum ingentem vim adnumerant HEVMANNVS et alii. Sunt igitur, quibus Paullus videatur reprehendere eos, qui gloriabantur de felicitate quae con-

contigisset istis, qui vel oculis suis vidissent Christum dum viueret in his terris, quam felicitatem nullam dicat esse, longe maiorem hanc, si quis animo cognouisset Christum eiusque doctrinas et imbibisset et sequeretur. Alii vicissim Paullum arbitrantur loqui de iis, qui, quod humili Iudaeorum ingenio quasi proprium esset, a Christo s. Messia fortunam externam, opes, aliaque huius generis exspectassent. De vtraque quid sentiendum videatur, breuiter nostro modo dicemus. *Illius* quidem superioris aliquam quæerunt commendationem in loco 1 Cor. IX, 1, ubi Paullus se gloriatur Iesum Christum vidisse. Sed nulla quidem illum et nostrum locum intercedit similitudo, ut hic noster videri possit declarari per illum debere; sumitur enim, hic idem Paullum velle quod in illo nimirum loco, non docetur. Accedit, quod, si sensum eum fuisse statuas formulae ἐγὼ κατένοι Χριστὸν κατὰ σάρκα, neque praegressa neque consequentia coniungi hac cum sententia commodè possint. Quid enim hoc est quod sequitur: ἀλλὰ νῦν ἐκ ἐτι γινώσκωμεν? An: nunc quidem non amplius Iesum usurpamus his oculis nostris? Quid hoc igitur quaeso ad rem praesentem? Eratne qui dubitaret? aut quem ea de re admonere esset necesse? Suntne vel in vno loco vestigia huius laudis s. felicitatis quam aduersarii e Iudaeis sibi tribuissent propter ea quod Christum ipsum his
in

in terris ipsi vidissent? Aut quis est qui haec: *Neminem agnoscimus Christianum propter res istas in quibus sibi placent Iudaei; etsi Christum alias praesentem spectauimus, nunc tamen oculis est nostris subductus; quare Christi discipulus non debet nisi ex eo aestimari quod nouum induerit animum*, quis est igitur qui haec apte coniuncta videat esse et bene copulata? Aut quis haec disiuncta dixerit: Christum oculis vidisse suis, et: animum probitatis plenum habere, vt Paullus haec tamquam contraria ponere debuisset? Ac, de coniunctione talis sententiae cum superioribus, omnino sensus verborum ἐγνώκεναι κατὰ σάρκα καὶ Χριστὸν constituendus est et accommodandus ad vim eiusdem formulae in propositione ea quae praecesserat. Atqui εἰδέναι οἶδαμεν κατὰ σάρκα haud dubie continebat hoc: neminem propter ornamenta, quae magna putabantur a Iudaeis, Christiano nomine dignum iudicamus. Itaque nec ea de qua quaeritur formula: ἐγνώκαμεν ΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ Χριστὸν alio debet aut eo sensu accipi vt de proprio adspectu Christi eiusque formae intelligatur.

Longe quidem praetulerim huic interpretationi *alteram*, quae Paullum sic inducat loquentem: „Etiam si alias Christum spectauerimus tamquam statorem aut restauratorem felicitatis externae, quam sibi vel postulant et expectant a Christo afferendam.

dam: nunc tamen non amplius talem putamus Christum esse debere, aut his in rebus Christianorum dignitatem ducimus contineri, sed in eo quod noui sint homines, mente Christi ac virtutibus ornati; videtis enim quam bene haec fluant omnia et vtrunque cum ceteris consentiant. Τα ἀρχαία igitur, *vetera illa*, non quaerenda essent in pristina eaque praua consuetudine viuendi, et vitiis quibus ante fuissent addicti, quam ad Christi societatem accessissent, sed in veteri eaque peruersa consuetudine consistendi haec externa et magni faciendi vanitatem Iudaicam. Namque haec *vetera* quis neget, si quidem tueri contextum et consecutionem sententiarum velit, id ipsum continere quod antea complectebatur formula κατὰ σάρα? et quid magis frequentat Paullus, cum pungit aduersarios e Iudaeis, aut noua de felicitate sua, tanquam Christiani, gloriatur, quam illum generosum contemptum earum rerum, in quibus vnice Iudaei honorem laudemque quaerebant, ut Phil. III, 3 sq? ubi nos, inquit, *vere circumcisi sumus, mente videlicet colentes Deum, et gloriamur de Christo Iesu, nec confidimus ἐν ΣΑΡΚΙ, rebus externis, quanquam ego ipse alias his rebus confisus fueram*. Quibus vero? Nempe. ut ipse addit, generis, circumcisionis, disciplinae, ceterorumque nobilitate v. 5 sq quae omnia vno verbo ΣΑΡΚΟΣ complectitur, tanquam post tergum relictā dicit

dicat v. 14, tamquam ramentum et stercus contemnenda putat.

Sensum igitur Pauli affectos credimus eos, qui verba, de quibus quaeritur, modo eo, quo diximus, interpretantur. Hoc vnum veremur, ne quis desideret aptam factis coniunctionem membrorum vniuersae sententiae quae v. 16 continetur. Neque enim paribus paria respondere videntur, propter ea, quod: Ὡς ἡμεῖς ἀπὸ τῆ νῦν ὁδὸν οἶδαμεν κατὰ σὰρκα de *Christianis* loquuntur eorumque dignitate recte constituenda; contra, quae sequuntur: εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν Χριστὸν κατὰ σὰρκα, de recta cognitione *Christi*. Huic, si quae est, difficultati occurri potest eo quod doceatur: verba εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν et quae sequuntur, eandem cum superiori propositione continere rem, nec de Christi propria cognitione, sed de iudicio super veritate Christianorum recte dirigendo intelligi debere. Nam quotusquisque est qui nesciat, γινῶναι ἢ ἐγνωκέναι, τὸν Χριστὸν, saepenumero dici de Christianis, ut γινῶσιν τὸν Χριστὸν non de cognitione Christi sed de doctrina Christi ipsa? veluti 2 Cor. IV, 6, vbi γινῶσις τῆ Θεοῦ idem est illud quod v. 4 εὐαγγέλιον τῆ Χριστοῦ, itemque c II, 13. Eph. I, 17 aliisque quam plurimis in locis. In illustrissimo quidem nostri que simillimo loco Phil. III, γινῶναι τὸν Χριστὸν planissime est id quod v. 8 κερδῆσαι αὐτὸν, pariter

riter vt. Gal. IV, 9 γνόντες Θεὸν disiunguntur ab ἐκ εἰδῶσι Θεὸν, quales Paullus dicit. Galatas tum fuisse cum edlerent istos qui nequaquam *Dii essent natura sua*. atque reprehendit eos quod γνωσθέντες ὑπὸ Θεῶν h. e. *edocti a Deo*, Christiani facti, reuenterentur *ad infirmas miserabilesque figuras*, ad Iudaicae legis minutias, quibus iterum se, vt alias, addicerent. Ἐγνωκέντας igitur κατὰ σάρκα Χριστὸν, non dubitamus esse eos. qui Christiani facti sint disciplinamque Christi susceperint, sed ita vt, quae antea τῇ σαρκὸς vocabulo comprehendebantur, hoc est Iudaicam vanitatem, magnificerent, vno verbo, Christiani essent Ἰουδαίζοντες. Haec vt contemnant et pure mente colant Christum, iubet Paullus his verbis: ἀλλὰ νῦν ἐκ ἔτι γινώσκουμεν ἱς, ἕως, quae commode possent reddi: *nunc autem non porro oportet tales (Iudaismi amantes) Christianos esse*. Nam quem ad modum v. 15 ἀπέθανον est: *mortui esse deberent* et ζῆν τῷ Χριστῷ, Christo viuere *debere*, itemque v. 17 καὶνὴ κτίσις ἐστίν, nouam *debet* formam induere: sic et verba, de quibus quaeritur, de eo accipienda sunt quae *oporteat* fieri hoc sensu: *Etiamsi alias fuerimus Christiani sectantes Iudaica: nunc tamen non porro tales oportet esse. Si quis Christianum se profitetur, eum oportet nouum esse hominem; vetera reiciantur, ecce noua facta sunt omnia.*

Atque

Atque utinam omnes, qui Christianos cupimus nos dici, eandem indueremus mentem, et, abiectis omnibus his, quae in explorandis animi recessibus et vita nostra vniuersa; deprehenderimus aliena a saluberrima Domini nostri IESU CHRISTI disciplina, vnice coleremus hanc, quam ipse de coelo detulit ad nos, sapientiam et exempli sui beneficiorumque magnitudine commendauit; nec, quod vel nunc maxime usu venire solet, sequeremur temeritatem aut stultitiam magistrorum eorum, qui, dum se puritatem doctrinae Christianae, detractis, quod quidem prae se ferunt, humanis adiectionibus vniuersis, tradituros profitentur, sua, pro Christi sapientia, substituant commenta, aliumque nobis adumbrant Christum quam fuit is, quem sacrarum Scripturarum refert auctoritas, sed hunc vnum et vnice sapientem magistrum, cuius obsequio et imitatione, illustri discipulorum eius nomine vnice digni simus. Hoc certe consilio instituti sunt et celebrandi dies festi, sacri illi quidem renouandae memoriae IESU CHRISTI *redeuntis e sepulchro*, vt, quid EI debeamus, qua pietate infinitum amorem, qui EVM vel atrocissimae morti nostri causa obiecit, remuneretur, quam EI similes reddamur eo quod pariter atque ille DEO viuamus, diligenter cogitemus, exerceamus, omninoque animo vniuerso et vita exprimamus illa:

Vt.

Vetera praeterierunt, ecce nova sunt facta omnia. Quo VI Vos, CARISSIMI CIVES, hos quoque per dies, summo studio contendatis, etiam atque etiam hortamur. P. P. in academia Fridericiana pridie sollemnitate paschalis d. X. Aprilis A. C. MDCCCLXXXIV.

IX.
PROLVSION
DE
PERFECTIONE CHRISTIANORVM
ANTIIVDAICA
ET
ΣΤΟΙΧΕΙΟΙΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ORIGINAL

INSTRUMENT OF THE

STATE OF

NEW YORK

FOR THE

Nuper admodum cum, inuitati oportunitate dierum, quibus pietas Christianorum celebrare solet Iesu Christi e mortuis reducti memoriam, incidissemus in commentationem cognitionis Christi eius, quam Paullus exilem dixerat, (*κατὰ σήμας*) 2 Cor. V, 16: similia etiam in mentem venerant dicta, quibus ille Apostolus stuporem Iudaeorum castigat, quaeque digna illustratione videbantur; sed non licebat vagari longius. Differendam igitur tum putauimus illam disputationem et restaurandam hoc tempore, quo indicenda esset religiosa celebratio beneficii concessi Apostolis eo tempore quo Christianae Ecclesiae fundamenta ponerentur, quodque sacri libri nomine illapsi in eos Spiritus sancti completuntur. Quomodocunque enim hanc rem interpretèris, eam certe habebat vim, ut meliora docerentur, abiecta quoque opinionum Iudaicarum vanitate, rectius et amplius cognoscerent doctrinam Christianam eandemque ad aliorum intelligentiam traducerent; omninoque quidquid varietatis hoc nomine comprehenditur, id omne siue ad res ipsas, plures illas quidem et grauiores, siue earum subtilius cognoscendarum tractandarumque modum, referri potest.

Fasc. II,

O

Doctri-

Doctrinam quidem suam Apostoli saepe multumque profitentur perfectam omnifere numero, non modo haecenus quod esset a Iesu Christo, longe illo optimo ac caelesti magistro, profecta, qui p̄o illa veterē inter Iudaeos regnante, eaque et rudiore per se et humanae incitiae temeritatique commentis deteriore facta, puriorem et vberiore substituisse, sed multo etiam magis, quod post Christi discessionem ex his terris, altiore philosophia imbuti essent a Spiritu sancto, qui, quae essent a Iesu inchoata, perfecisset. Ab hoc quidem tempore et ea tradebant aliis, quae Christus, dum viueret et impeditus esset stupore discipulorum temporisque iniuria, inclusa tenuisset, et reuocabant auditores non modo a pristina incitia erroribusque quos tamquam Iudaei inbibissent, sed impellebant etiam, ut quae eruditi recta Christi doctrina cognouissent, exquisitis rationibus confirmarent. In quo cauendum est ne, quod quam plurimis usu venire videas, illam intelligentiae Christianae perfectionem vel extenuemus nimis vel amplificemus. Namque, ut nihil est tam alte constitutum, quin superari possit pertinaci diligentia, nec ingenium humanum tam arctis conclusum angustiis, quin ad meliora niti et vero etiam ea consequi valeat: sic et multa ieiuna videri possunt atque pueris magis quam viris apta, quae didicisse nec

nec viros poeniteat, nec omnia omnis fert
 ætas aut omne ingenium, sed sensim ad al-
 tiora euehimur, quæ in loco adhibita pro-
 sunt, intempestive dicta nocent, ut magno-
 pere metuendum sit, ne, qui, quæ sibi
 imperfecta videantur, omnia detrahant de
 Christi disciplina, ii imprudentes, id quod
 huius disciplinae proprium sit, ipsi deleant.
 Quotusquisque enim est quin videar, illa
 frequentata: Iudaica hæc sunt, accommo-
 data puerili imperitorum ingenio, initia ru-
 dioris disciplinae! abiicienda igitur aut vel ru-
 dioribus relinquenda vel ad altiorem sensum
 transferenda! ea igitur non nisi suo modo
 vera esse et constituendum ante, quam ita
 decernere velis, an digna sint hoc nomine
 et dedeçant veros Christianos, ne con-
 temnamus quæ vel vere docuerit, nos
 quoque, Christus cum suis Apostolis, vel
 quibus, nisi doctoribus profint, carere ta-
 men rudiōres magno sine detrimento non
 possint. Sequitur enim quisque ingenium
 et quasi gustum suum, quo fit, ut, nisi
 ipsum Christum aut Apostolos audiamus de-
 cernentes de eo quod omnium aut quorun-
 dam, quod perfectiorum aut rudiorum,
 quod proprium doctrinae aut alienum sit,
 nisi in ea re certa indicia sequamur et signi-
 ficationes in sacris libris factas, non Christi
 sensum consequamur sed pro arbitrio obtru-
 damus quæ ei numquam in mentem vene-
 re. Visum est itaque, hac disputatione
 breuiter illustrare ea, quæ super Christia-

nae doctrinae perfectione in Apostolorum libris tradita reperiuntur in primisque in epistolis Paulli, cuius auctoritatem maxime se sequi profitentur ii, qui abutuntur hoc illustri nomine perfectae doctrinae Christi.

Atque hic bene habet, quod, quotiescunque Christus eiusque Apostoli perfectam huius modi doctrinam commendant, isti non haesitantes relinquunt lectores quo modo eam perfectam dixerint esse, sed istius *perfectiois* intelligentiam interpretatione adiuvant. Christus quidem, ut his utamur, cum, estote, inquit, *perfecti*, sicut Pater in coelis *perfectus* est, Matth. V, 48, aditum auditoribus ad haec intelligenda fecerat his quae ante dixerat: imitari nos debere Deum, qui non modo, ut solebant Iudaei, amet bonos et amicos et pietate beneficia remunerantes, sed omnino omnis generis homines, impios etiam et ingratos; et, cum adolescenti: quid sibi ad salutem perfectionemque virtutis deesset? respondeat c. XIX, 21: si vis *perfectus* esse, vende omnia tua eaque tribue pauperibus: non est ad intelligendum difficile, Christum hoc maxime desiderasse in adolescente alias bono et virtutis studioso, quod nimis esset amans et cupidus bonorum, cui quidem libidini is praecipue vim deberet inferre. Paullus etiam cum se sapientiam diuinam profiteretur tradere inter *perfectos* 1 Cor. II, 6.

can-

eandem sapientiam *occultam* dicit v. 7. nec perspectam primariis in re publica Iudaica viris v. 8, ut nemini obscurum sit, eam sapientiam Christiana doctrina contineri, quam isti viri docti inter Iudaeos repndiaf-
sent. Sed haec obuia sunt et ante oculos posita, paullo autem difficiliora ea, quae Paulus hoc nomine *τελειότητος* et similibus comprehendat tum, cum disputat aduersus Iudaeos aut sequentes Iudaicum sensum, quam perfectionem placet *Antiudaicam* appellare; haec enim in primis in disputationem venire videtur. Huius generis sunt fere haec dicta Paulli Ephes. IV, 13, Phil. III, 15. omninoque ea quibus deserenda suadet τὰ στοιχεῖα τῆ κόσμου, Col. II, 8. et 20. Gal. IV, 3 et 9.

Ab istis igitur στοιχείοις τῆ κόσμου ut ordiamur, primum iis in loco Gal. IV, 3. ad dictos dicit Paulus hos qui νήπιοι essent, a quibus alias saepe disiungit τελείους; ut dubitari non possit, Apostolum, dum illorum seruire ingenium reprehendit, maxime desiderare perfectionis Christianae studium. Porro et istud dubitationem non habet, quod illa στοιχεῖα legem Iudaicam completantur; nam eosdem ipfos appellat τὰς ὑπὸ νόμον v. 5. et v. 10. sollicitam vituperat observationem temporum sacrorum, quae Israelitis imposuerat legis Mosaicae arbitrium. Est autem subobscurum, quid sit, quod legis

gis istius instituta nouo hoc nomine τῶν σοι-
 χείων τῷ κόσμῳ appellet, quod quidem ali-
 quid luminis postulare videtur, quo ratio
 eius nominis declaretur ex vsu loquendi.
 Nempe κόσμον, in cuius sensu aperiendo
 veremur, ne sine causa idonea et fructu tri-
 centur plerique interpretes, facile videas
 ignobili atque ignominioso sensu dici, vt
 alibi κατατομήν pro περιτομή, τὴν σάρκα et
 verba similia de Iudaeorum legibus. Er-
 enim quis ignorat, τὸν κόσμον, κατὰ τὸν τὸν
 αἰῶνα et alia, saepenumero esse in Noui Te-
 stamenti libris de profanis hominibus, qui
 alieni essent a gente dei, quam ornare sole-
 bant scriptores sacri *selektorum, sanctorum*
 atque huius generis ceteris nominibus;
 quod nomen τῷ κόσμῳ, vt consuetudine Iu-
 daica proprium erat eorum, qui re-
 ctam Dei neque doctrinam neque cultum
 haberent, hic postea ab Apostolis non modo
 ad omnes in vniuersum transfertur, qui ce-
 rerent doctrina Christiana aut eam repu-
 diarent, sed in primis etiam ad Iudaeos,
 quoad hic alieni essent a vera gente Dei i. e.
 a Christianis; quem postremum verbi sen-
 sam miror reprehensum ab IKENIO, in-
 terprete non indocto, fuisse *) qui, cum
 teneret, κόσμον saepe de gentibus vsurpari,
 intelligere non poterat quo modo id ipsum
 vocabulum ad Iudaeos, a gentibus disun-

ctissi-

*) *Dissert. philol. theol. diss. XXIV. §. 14.*

Atissimos, posset referri. Sed vere ita Paulum hoc a gentibus ad Iudaeos, propter similitudinem ignorantiae aut fastidii, quo utrique ab amplectenda disciplina Christiana reuocarentur, transtulisse, perspicue doceri potest.

Principio in loco Ephes. II, 11. 12.

Christiani ex Ephesiis olim dicuntur fuisse gentes easque expertes circumcisionis, proptereaque ante, quam Christiani facti essent, seiuncti a iure ciuitatis Israelitarum, alieni a promissis, spem nullam habentes fore ut eadem salute cum Israelitis fruerentur, καὶ ἄθεοι, ἐν τῷ κόσμῳ; sic enim interpunctione seiungenda sunt verba. Ἄθεοι haud dubie sunt qui carent recta Dei cognitione, ut

1 Thess. IV. 5. εἶδη τὰ μὴ εἰδὼτα τὸν Θεόν.

Sed illa, ἐν τῷ κόσμῳ, nequaquam coniungenda sunt cum ἄθεοις, quid enim hoc est: *atheï in mundo?* referenda potius ista, posito seiunctionis signo post illud ἄθεοι, ad superiora: ἥτε ἐν τῷ καιρῷ τῷ ἐν τῷ κόσμῳ ἐρατῆς eo tempore profani, ut εἶναι ἐν Χριστῷ alias est: Christianum esse, sic ut planissime haec sibi respondeant: ἥτε χωρὶς Χριστοῦ et ἥτε ἐν τῷ κόσμῳ, non eratis Christiani sed profani.

Qua re, per disiunctionis legem, aperitur: ad κόσμον referri omnes qui sint *sine Christo*, et vocabuli istius amplitudinem esse eam ut ad Iudaeos quoque, qui pariter sine Christo essent, referri possit, id quod significa-

re

re Paullus videtur eo quod, quem ad modum Iudaei gentes per contemptum appellassent *praepreputiatis* (τὴν λεγομένην ἀκροβυστίαν), vicissim v. 11. et ipsos Iudaeos quasi infami nomine *circumcisorum* (οἱ λεγόμενοι περιτομῇ ἐν σαρκὶ χειροποιήτος) notet. Enimvero quod eo in loco de gentibus dixerat, non dubitat in aliis transferre ad istos, qui alias, ante quam ad Christum accederent, *Iudaei* fuissent. Namque Gal. IV, 8. et 9. iisdem paene verbis hos nuncupat *qui olim nullam revelationem Dei notitiam habuissent* (τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεοῦ, vt in superiore loco αἰδώς), *nunc autem, cum agnouissent Deum, ac potius edocli a Deo essent* (sic enim verterim γνωθέντας ὑπὸ Θεοῦ, quod bene docet BEZA ad h. 1.), *itaque reuerterentur ad σοιχειῖα, quibus se denovo vellente addicere.* Neque veremur, ne nobis quisquam ita occurrat vt neget, de Iudaeis pronunciasse Paullum, propter ea quod dixerit: ἐπαλυσάτε τοῖς μὴ φύσει θεοῖς, neque enim Iudaeos coluisse commenticios Deos. Etenim illud τότε, olim i. e. cum essetis legi subiecti v. 5. et ἀπὸ Θεοῦ, denovo, et reuersti ad pristinam conditionem s. τὰ σοιχειῖα planissime coarguit *Iudaeos*, atque si quis offendatur illo: *coluistis qui non essent natura sua Dii*, possent ea in Profelytos Iudaicos dicta videri, quod nobis maxime placet, cum isti admonendi essent ne circumciderentur, non Iudaei, qui iam suscepissent istam ceremoniam.

Alius

Alius locus, isque, ut nobis videtur,
 haud paullo illustrior ad id, quod quaeri-
 mus, persuadendum, est in epistola ad Col.
 II, 20, quem nemo dubitet Iudaeos perstrin-
 gere; in quo, εἰ ἔν, inquit Paullus, ἀπε-
 σάμνετε σὺν τῷ Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου,
 τί, ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ, δογματίζεσθε. Sic
 enim interpungenda videntur et in hunc fe-
 re modum interpretanda verba: *Quod si
 igitur abdicastis vos cum Christo* s. tum cum
 Christiani redderemini, *Iudaismi signis, cur,
 tamquam viuentes inter profanos, amplectimini
 ni arbitraria praecepta?* Δόγματα videlicet
 sunt decreta s. instituta legis Moisaicae ut
 v. 14. et Eph. II, 15; δογματίζεσθαι igitur, se-
 qui haec arbitraria decreta; id quod et ratio
 docet qua Paullus vniuersum argumentum
 concludit, si quidem is colligendi modus
 conferatur cum simili Col IV, 9. Nam
 quod in nostro est: *qui repudiastis Iudaismi
 signa, ea tamen ipsa decreta amplectimini*, id
 erat in illo: *iterum reuertimini ad signa Iu-
 daismi*. Quo cum reuerterentur, erant ὡς
 ζῶντες ἐν κόσμῳ i. e. veteris profanitatis rei.
 Videte quam fit hic locus classicus fere in
 ea re quam volumus! Quod si enim στοιχεῖα
 τοῦ κόσμου instituta sunt Iudaicae religionis. ut
 omnes confitentur: profecto κόσμος ipsa
 haec est religio ac potius superstitio Iudaica,
 quae, quoad disiungitur a Christiana reli-
 gione, profana recte dicitur; videtur sa-
 pientia esse (λόγον ἔχει σοφίας v. 23), sed
 est

est ἐλαθρησκειά, vana et commenticia religio, immo, vt Paulli verbis vtamur, Tim. VI, 20. quae et ipsa non dubitamus ad vanitatem Iudaicam respicere; ψευδῶνμος γνῶσις est, verae cognitionis Dei nomē meritur, et vero etiam digna est quae appelletur ΒΕΒΗΛΟΣ κερφωσία, profanum quoddam commentum.

Sumamus igitur iurē nostro ac potius concludamus ex his quae modo in medium prolata fuisse: κίσμον Iudaismum esse; restat vt breuiter de στοιχείοις dicamus, quae non videntur *elementa* esse aut cognitionis diuinae *initia* et quasi rudimenta, quod tantum non omnibus visum est, sed *signa*, sensum mouentes caerimoniae, externus atque adumbratus Dei cultus, qualis describitur Gal. IV, 10. et Col. II, 16. ac 21. Στοιχεῖα quidem satis constat de quibuscunque signis dici, quod demonstrauit in primis SALMASIUS *), nec ignorat quisquam, Paullum Ebr. X, 1. profiteri, legem Mosaicam *adumbrasse* tantum futura bona, nec quidquam continuisse praeter βρώματα καὶ διαφόρας βαπτισμὸς καὶ δικαιώματα σαρκὸς, quae *expiare* (τελειῶσαι) non possent *animum cultoris Dei*, Ebr. IX, 9, 10. planē vt in locō epistolae ad Galatas a nobis frequentato istum externum cultum Iudaicum dicit ταῖς αἰθερῶν καὶ

*) in libro de transubstantiatione pag. 55.

καὶ πτωχὰ σοφεῖα, *miserabilia et futilia signa*. Haec qui sequuntur, ἡπίοι sunt Paulo Gal. IV, 3. ut qui *mancipia* sunt horum *Iudaismi signorum*, contra, filii Dei hi, in quorum *animos inmisit Deus Spiritum filii sui clamantem Abba h. e. Pater!* v. 6. h. e. quos de paterno amore suo certos reddidit per Christi longe excellentiorem doctrinam. In hoc igitur vera est τελειότης Christiana, longe diuersa ab ea quae talis putabatur inter Iudaeos, qui quidem externis actionibus contenti in his spem omnem ponebant suam, cum Christiani, contemptis his, sequerentur Euangelium et fide promissa Dei amplecterentur, Patremque, ut ait Christus, colerent *animo et vero cultu*.

Atque haec perfectionis descriptio in ceteris quoque, quae attulimus, regnat epistolae Pauli locis. In loco quidem eo qui est ad Ephes IV, 13. vult, ut contendamus omnes εἰς ἄνδρα τέλειον, *ad virorum perfectionem*, quae ibi v. 14. ab infantia discernitur. Illam autem masculam veluti integritatem ponit in eo, *ut ne fluctuemus aut variis commentis, tamquam vento, circumferamur aut agitemur versutia humana, calliditateque ea quae quasi arte aliqua fallat; sed veritatis amantes finius aliosque amore complectamur* (ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ), atque sic in vnum corpus coniungamur, cuius caput sit Christus, a quo integritas et incrementa

cor-

corporis proficiscantur. Quam perfectionem oppositam esse ei, in qua se Iudaei solabant iactare, locus similis docet c. II, 15. sq. in quo hoc consilio dicit Christum *destruxisse morte sua parietem gentes a Iudaeis seingentem h. e. deleuisse τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι*, legem quae praeceptis iisque arbitrariis contineretur, ut e duabus istis gentibus, pace inter istas conciliata, unum novum hominem crearet; quod v. 21. 22. ut in loco altero cap. IV, illustrat similitudine ducta ab aede s. templo pluribus e lapidibus exstructo, cuius fundamentum sit ipse Christus. Multo magis etiam, contra Iudaicam vanitatem et contentionem haec dici, alter ille locus demonstrat ad Col. II, ubi eadem ipsa similitudo inter bene compositum corpus et conjunctionem Christianorum adhibetur in admonitione de fugiendo cuku institutorum Iudaicorum. Denique disputatio ea, quae est ad Philipp. c. II, omnis versatur in deprimendo fastu Iudaico, ubi generoso contemptu Paullus abiicit vanitatem rerum earum quas magnificerent Iudaei, propter longe praestantiorum Christi cognitionem; quod exemplum suum ad imitandum proponit his qui τελειοι vellent esse v. 15. Sed de ista τελειότητι omninoque loco subobscuro afferre pauca ad eum illustrandum idonea, non alienum a nostra disputatione videtur.

Paul.

Paulus igitur cum τελείοις v. 15. legem, cui pareant, scribit, non videtur alios intelligere quam Christianos, qui ad eandem, quo ipse, felicitatem siue praemium contenderent. Qui enim sint τέλειοι, id videtur aperire verbum τελειῶσαι sensu eo quo v. 14. adhibitum reperitur, ii nimirum, qui percurso stadio ad metam peruenerunt et propositum consecuti sunt praemium. Nam v. 12. Paulus: *non quo iam ceperim*, inquit, praemium, fidei videlicet et vero etiam aduersorum cum Christo eiusque causaceptorum (v. 9. 10.), *aut iam pertigerim ad metam* (cursum perfecero), *persequor potius illud ut capiam, postquam et ipse captus sum a Christo Iesu*. Nempe (licebit enim reddere huius interpretationis rationem) τελειῶσαι quis nescit ad praemia referri, ea praecipue, quibus currentes in spatiis aut certantes ornarentur? quo sensu verbum frequentat etiam Paulus in epistola ad Ebraeos c. II, 10. V, 9. XII, 23., quem sensum nostro quidem in loco confirmant verba διώκειν, καταλαμβάνειν, τέλος deteriori sensu pro poena s. rei exitu v. 19, imprimisque illud διώκειν κατὰ σκοπὸν ἐπὶ τὸ βραβεῖον, ut valde mirer, quo modo fuerint, qui, cum de praemiis post hanc vitam tribuendis debuissent, de absoluta fere virtute et animi bene morati perfectione cogitarent in hoc loco, praesertim cum Paulus ipse v. 11, spem futurae reuocationis ad vitam, tamquam

quam praemii, ad quod contenderent, differre commemorasset. Nec minus constat, *εἰ καὶ* non dubitandi vim habere, ut sit *fortasse*, sed plane affirmandi, *ut consequatur*, quo modo deprehendas *εἰ ἀρα*, *εἴπως* et similia Act. VIII, 22. Rom I, 10. In vertendis autem verbis: *ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ*, adhibito verbo *capiendi*, *διὰ τὴν* voluimus Paullinam seruare, *εἰ καταλάβω*, *ἐφ' ᾧ κατελήφθην*, sic, ut verbo uteremur sensu eo, quo, secundum GELIVM *), virgines Vestales omninoque alii qui Sacra facere deberent, *capi* dicebantur pro creati aut seligi in ordinemque sacrum cooptari. Nobis quidem videbatur, in verbo *καταλαμβάνεσθαι*, hic certe, esse vim, a sacris scriptoribus ab ebraica consuetudine ad graecam traductam, ut, quem ad modum actiua verba, vim coniugationis Hiphil, sic passiuā, coniugationis Hophial imitentur; **) quo sumto *καταλαμβάνεσθαι* hic erit de Paulo adhibitum, quoad is eo esset a Christo per Euangelii doctrinam deductus, ut posset capere praemium h. e. tamquam a brabeuta inuitatus et prouocatus. Quid enim magis sit contentaneum, quam, si verba *εἰ καὶ καταλάβω* agnoueris. signi-

*) Not. Attic. I, 12.

**) Cuius consuetudinis exempla videant tirones prolata post Beza et Gatakerum a Dethio V. V. ad Glassii Philol. S. T. I. p. 253.

significare: *ut consequatur praemium*, alteram formulam ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην *vertere: si quidem et me ad consequendum provocavit Christus?* aut quid certius hac interpretatione, cum Paullus ipse addat v. 14. διῶκω ἐπὶ τῷ βραβείον τῆς ἀνω κλήσεως τῷ Θεῷ ἐν Χ. 1? Quae est enim haec *caelestis invitatio Dei per Christum Iesum*, nisi facta per Christi doctrinam, ut Ebr. III, 1 et alibi? cuius ob praesentiam (διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χ. Ι.) Paullus omnia, de quibus Iudaei gloriarentur, quisquilias et stercorea putauerat v. 8. *Quicumque igitur*, inquit Apostolus v. 15, *ad hanc perfectam conditionem contendimus* (ἔσοι ἐν τέλει), *ita simus animati!* nempe ut, (συμμιμηταί μὲν v. 17), *quae retro sint, obliuiscamur* i. e. vetera iactata a Iudaeis et laudata, *et ad anteriora contendamus*, h. e. ad praemia Christianis proposita, *ad metam feramur, ad praemium quod offert Deus qui nos per Christum Iesum provocavit*, v. 14. Quae sequuntur καὶ εἰ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τῷτο ὁ Θεὸς ἀποκαλύψει, κ. τ. λ. *quod si aliter adhuc animati estis* s. alia probatis; *hoc quoque vobis Deus docebit*, ita ausim interpretari: si nondum eo profeceritis, ut haec Iudaica omnia contemnenda putetis, sed aliquam tamen laudem in his quaeratis, meliorem vobis aliquando mentem dabit Deus, ut vel haec propter excellentiorem Christi doctrinam contemnatis, *dummodo, quam cognovimus, eandem et sequamur legem* (πλὴν οὕτως

ὁ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ σὺν ἡμῶν). h. e. institutionem doctrinae Christianae (coll. Gal. VI, 15), quae nobis excellentissimum praemium promittit, cuius nobilitate percepta, non erit quod magnificiamus quas Iudaei praecipua ornamenta putent.

Sed iam tempus est, ex his fere primariis locis ad cognoscendum proponendi vim perfectionis Christianae, quoad illa disiungitur ab ea quam iactabant Iudaei. Nempe, ut Christianus nemo poterat dici, quin Iesum Christum eiusque doctrinam sequeretur: sic Paulus in omnibus istis locis urget illud in primis, ut teneamus hoc caput nostrum, quod uniuerso corpori Ecclesiae Christianae praebeat necessaria idque coniunctum per iuncturas et vincula conferuet, quo vinctum habeat crescendi, Col. II, 19, vel, ut, detrahis his imaginibus, simplicius loquitur v. 10, ut simus a Christo imbuti (ἐν αὐτῷ πληρωμένοι, coll. v. 6. et 7.) h. e. eum doctorem audiamus, non quae homines tradiderint i. e. philosophiam et decreta Iudaica, qua omnem legem Mosaicam, nullo paruum discrimine facto, complectitur, ut vel Gal. II, 13. doceat coll. cum v. 10. qui locus omnia huc refert in legis libro scripta, quae fieri deberent. Haec igitur Iudaica dum contemnenda iubet, duo complectitur, primum praecepta, veluti de cibis et potibus interdictis Col. II, 11. omninoque de seueritate

tate in corpus v. 23, de celebrandis diebus festis v. 16. de circumcisione v. 11. Gal V, 2. quaecunque videlicet propria essent Iudaeae gentis eamque ab aliis seiungere. Eph II, 14. 15; *deinde* ea quae in *laudibus* numerabant Iudaei, quorum praecipua Paulus enarrat Phil II, 3. seqq. Per haec vicissim demonstrat quae *quaeri haberique in honore* deberent a Christianis, si quidem perfecti vellent esse. *Quaeri* igitur vult Col. II, 11. *circumcisionem non factam* h. e. impropriad, a Christo praeceptam, quae contineatur τῇ ἀπεκδύσει τῶ σώματος τῶν ἀμαρτιῶν, (ut peccata quaecunque fugiant,) et studio *veritatis cum aliorum amore coniuncto* Ephes. IV, 15, aut *fide per amorem expressa* Gal. V, 6, breui, vt plane *noui sint homines* Gal. VI, 15. *Haberi autem in honore* atque sic quoque *quaeri*: peccatorum condonationem propter Christum Col. II, 13. Gal. V, 5. Phil. III, 9, certitudinem paternae benivolentiae nobis Christi causa concedendae Gal. IV, 6. Ephes. II, 10. recuperationis etiam vitae post mortem coniunctae cum beatitate sempiterna Phil. III, 11. seqq.

Haec igitur, tamquam Christianae perfectionis partes, in promptu sunt cuilibet conferenti loca quae breuiter illustranda putauimus; cetera, si quid video, aliena, quae si tamen vel ad sensum superstitionemque Iudaicam vel ad Christianam integritatem referun-

Fasc. II. P ferun-

feruntur, commenta sunt potius eorum qui optant cum docere deberent. Sed, quae, contra Christi et Apostolorum mentem, tamquam Iudaica habita contemptaque fuere et magna iniuria proscripta e doctrina disciplinaque Christiana, ea igitur longum esset omnia persequi et defendere. Attingemus breuiter vnum quod cum consilio celebritatis eius, quam commendare cupimus, maxime coniunctum videtur, historiam Iesu Christi religionisque Christianae, quam video esse qui magnifice contemnant, omniaque, quae perfectum Christianum scire atque obseruare oporteat, paucorum virtutis praeceptorum angustis concludenda putent. E quibus *primum* cupio discere quid sit cur ita sentiant? Nihil est enim vel in ipsis primariis, quae illustrauimus, dictis, vel in loco Noui Testamenti illo, quod iubeat ita decernere, atque ab Euangelistis et Apostolis narrata, omninoque quae non sunt e morum praeceptis, veluti vitrea fracta, ut ait ille, et somniorum interpretamenta abiicere. Historia potius Christi, et, ut hoc utar, fides resurrectionis eius atque communicati cum Apostolis aliisque Christianis Spiritus S. tamquam fundamentum ponitur in omnibus orationibus epistolisque Apostolorum Act. II. III. IV. XI. et alibi, imprimisque I Cor. XV. In quo postremo loco non pudet Paullum partes quoque huius historiae narrare resque eas, quae vel

igno-

ignorari potuissent sine detrimento capitis
 causae i. e. resurrectionis Christi ipsius,
 nempe ut fidem faceret huic rei; quo qui-
 dem exemplo docet Apostolus, ne haec
 quidem leuia putari debere quae ad rei cu-
 iusdam gestae descriptionem pertineant. ne-
 dum rem ipsam de cuius credendi necessita-
 te satis seuerè pronuntiat v 2 12 seqq. *Atque*
 si nec ~~ita~~ religionis Christianae auctores hi-
 storiam coniunxissent cum ipsa doctrina, ut
 illa huius ipsius quasi quaedam pars facta,
 illaque labefactata magnam quoque huius
 partem conuelli necesse sit, aut negligentibus
 illam haec non satis certa possit esse:
 vel sic tamen illius historiae studium ma-
 gnam vim haberet ad cognoscendam com-
 mendandamque doctrinam. Quaeso enim,
 nihilne referat scire, an, qui hanc doctri-
 nam primi tradiderint hominibus, viri bo-
 ni fuerint aut in iactanda diuina doctrinae
 origine fraudis rei vel certe suspecti? an
 significationes reperiantur in historia, quid
 effecerit in animis hominum, quanta bona
 in re publica atque priuata attulerit, quot
 vitia siue mentis siue morum correxerit,
 quam Deus providentia in conuersionibus
 huius doctrinae dirigendis vel probauerit
 eam vel repudiandam docuerit? Nihil refe-
 rat, exempla magnorum bonorumque viro-
 rum cognouisse quibus ad simile studium
 huius modi doctrinae et amorem incenda-
 mur? nihil omnino, hunc quoque fructum

veteris memoriae capere vt, quae vel bona vel mala e virtute Christiana aut neglecta pietate protecta fuerint, intelligamus atque vel sic et agnoscere virtutem et amare discamus? Sint *tamen*, si ita placet, tam excellenti ingenio viri, qui ex ipsa intima philosophia haurire vniuersam Christi doctrinam possint, (non inuideo id quidem, miror potius); sit sane historiae cognitio non necessaria ad ipsam philosophiam Christi amplectendam; longe profecto maior est numerus eorum, qui carere historiae Evangelicae adminiculo non possint, quos certitudinem animique tranquillitatem suo modo quaerentes traducere tamquam stuporis ludaei reos, quid est illud quam vim eorum pietati inferre? Nec, quae abesse vtrumque possint aut minus necessaria sint, superuacua propterea sunt aut contemnenda omnino; magna quidem sequentem laudabile est, si prima assequi non valeat, in secundis tamen tertiisque quominus consistere possit non impedire, sed adiuuare. Sapientiam et probitatis studium admiramur in Apostolis, qui nec contemni volebant amantes legis Mosaeicae quam deserere omnino religionem ducerent sibi, et tamquam crimen fugiendum docebant id, quod vel infirmis offendiculo esset. Cur non imitamur hanc sapientiam et parcimus iis, pro quibus, vt ait Paullus, Christus quoque est mortuus? ac, cum illi vel Iudaeam imbecillitatem tulerint,

lerint, cur nos ipsi quoque non ferimus in aliis quae ne sunt quidem vitio vertenda et vero etiam promouenda in his qui assurgere, nisi sensim, nisi suo modo, ad excellentiorem cognitionem Christi non possint. *Postremo*, si vel *Iudaica* sunt quaedam, nec tamen sunt huius modi quae contraria videantur dignitati aut perfectioni Christianae. Iudaicus, ut hoc utar, est Iudaeorumque proprius modus interpretandae sacrae Scripturae is, quem Paullus sequitur in epistola ad Ebraeos; nec tamen hic ipse dubitat hunc τελειότητα appellare Ebr. VI, 1. Nam etsi plerisque videatur τελειότης ibi esse pro excellentiore cognitione Christi quae sit primis doctrinae Christianae initiis opposita, huius tamen, quam exquisitiorem dicunt, nihil posthaec Apostolus commemorat; sed postquam dixerat v. 3. *hoc agamus* h. e. ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, *perfectiora sequamur*, copiose persequitur rationem more Iudaico e Scripturis eruendi excellentiam Christi doctrinaeque Christianae cap. VII. seqq. et Ebraeos ὑπὲρ dicit ac πλεονεκτοῦν ταῖς ἀκούαις c. V, 11. propter ea quod comparatio Christi cum Melchisedeco esset difficilis ad interpretandum h. e. eruendum e scripturis (δυσεξημήναιτος λέγειν). E quo consequitur, *lac infantibus praebendum* v. 12. primas quidem esse doctrinas Christi, sed *solidiorem cibum*, subtiliorem modum haec, quae in primis didicissent, ducendi ex umbris Veteris Testamen-

menti. Nec Berhoeenses Iudaei Act. XVII, 11, qui quotidie inuestigabant; V. Test. scripta, vt inuenirent, an ita, vt dixisset Paullus, esset, stuporis Iudaici accusantur, sed appellantur *magis liberales* quam Thessalonicenses Iudaei, qui ipsi, vt alibi speramus docuisse, sunt iidem Ebraei, quibus epistolam ad Ebraeos dictam scripsit.

Sed satis haec dicta sunt pro tempore. Erat autem nobis haec omnis disputatio eo consilio suscepta, vt Vestrae, *Cives humanissimi*, pietati commendaremus non modo admirationem sed etiam vsuram singularis beneficii, quod et nobis tribuit Deus per datum primis Euangelii interpretibus Spiritum sanctum, a quo cum omnis plenior doctrina Christiana fluxerit, hoc veriorum eius capiemus fructum et habebimus quo pietatem in Deum excitemus et alamus, si diligenter, quantum et quo illustri modo is mouerit Apostolos, a quibus, exiguis quidem, initiis profecta, eorum excellentior sapientia, quibus rebus praeparata fuerit, quae impedimenta repererit, quo modo et quanto cum successu propagata sit, cogitauerimus. Quod vt his maxime diebus studiosissime agatis etiam atque etiam hortamur. P. P. die xxviii Maii A. C. MDCCCLXXIII.

X.

COMMENTATIO
IN ILLVD PAVLLI

COL. I, 19 ET II, 9.

ΤΟ ΠΛΗΡΩΜΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ
ΚΑΤΟΙΚΗΣΑΙ
ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΣΩΜΑΤΙΚΩΣ.

Essi non omnino iniquae sunt quærelae de obscuritate sacrarum Scripturarum, nec eius vnica caussa quaerenda est in obscuritate rerum gestarum veterumque morum et institutorum; e quibus multa habent adpersa, quorum quidem memoriam tempus deleuit iisue caliginem obduxit, sed in ipso etiam scribendi modo, quo sacri Scriptores vsi sunt etiam tum, cum diuinam doctrinam traderent: tamen, vel in hac maxime doctrinali parte librorum diuinorum agnoscendum est et grata mente vsurpandum studium Apostolorum, qui, cum in tradendis nouis rebus nouis quoque verbis vti cogerentur, ita omnem orationem temperant ac moderantur, vt et analogiam linguae teneant quantum possint eique loquendi insolentiam accommodent, et sententiarum vim vel ipsi declarent statim verbis aut rebus, vel aliis in locis, atque per vniuersam doctrinae summam, lumen obscurioribus affundant. Vnde fit, vt, si quaeratur de sensu eorum quae sunt noue ab Apostolis dicta, eius assequendi duplex omnino via pateat. Vna est, qua inuestigamus consuetudinem loquendi regnantem in lingua ea qua vsi sunt Scriptores sacri, non modo graeca vniuersa, sed multo magis etiam

etiam conformata modo loquendi Ebraicae proprio, vnde magnam partem dictionis Nouo Testamento propriae ductam inprimisque in doctrina tradenda frequentatam esse constat. Quae quidem via non habet hanc vim, vt aditum statim faciat ad veram sententiam; nihil enim docet, nisi quae *possit* sententia esse, non quae vere *sit*, et in iis, quae tamquam noue dicta sumuntur, semper ad loquendi consuetudinem additur aliquid ab ingenio scriptoris, siue noua nouarum rerum nomina faciat ad similitudinem eorum quibus iam vtitur consuetudo, siue vsitatis nouam quandam vim tribuat. Sed admonet tamen haec via, quam tenemus, ne incidamus in sensum, quem omnis loquendi vsus repudiet; nullus est enim scriptor, qui vult intelligi, tam stultus, quin, etiam quae inaudita loquatur, accomodat ad ea quae sunt vsu loquendi tripta; et, nisi ipse scriptor quandam mentis suae significationem vel in ipso, de quo quaeritur, loco, vel alibi dederit, hac vna via, vel diuinando ad sensum maxime probabilem ducimur. Fit autem interdum, vt nos loquendi vsus deficiat aut videatur deserre, omninoque, cum quaedam in interpretando diuersitas existit ac plures interpretationes non abhorrent a loquendi consuetudine, ea sit illarum comparatio instituenda, quae ad vnicum in aliquo loco sensum deducat. Et, quoniam in noue dictis, a
scri-

scriptoris consilio, vti diximus, accedit aliquid ad vſitatum loquendi vſum, quo is vel amplificetur vel contrahatur: necesse est profecto tenere, vtram in partem haec variatio inducta, et quo modo vſus loquendi regnans in illo verbo vſurpando, hoc ipſo ſcriptoris arbitrio affectus et conuerſus fuerit. Quam ob rem altera via quaerenda et cum illo ſuperiori coniungenda eſt, qua ipſo a ſcriptore ducti, eiusque veluti veſtigii orationi impreſſis perſequendis, ad veram dictorum intelligentiam contendamus.

Hanc igitur vtramque ſequamur in quaerendo ſenſu locorum Pauli in epiſtola ad Coloſſenſes cap. I, 19 et c. II, 9. vbi proſitetur, in Chriſto κατοικῆσαι, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος ſωματικῶς; qui nobis in mentem venerunt cogitatione agitantibus beneficia nobis a Deo conceſſa per aduentum Ieſu Chriſti in terrarum orbe, cuius memoriam Chriſtiani hoc tempore celebrare ſolent. Neque enim dubitari poteſt, vtrumque locum eandem ſententiam completi, cum idem ſit in vtroque conſilium Apoſtoli, quod eſt in aſſerendo principatu Chriſti, qui omnibus ſuperior atque vnicę ſequendus ſit, verba etiam paene eadem, niſi quod paullisper diſcrepet dicendi forma et acceſſione quadam ad communem ſententiam, qua haec definiatur quodam modo,

modo, non immutetur. Placēt autem in principio disputationis nostrae seiungere enarrationem variarum opinionum de huius loci sensu, quae, quid existimatum sit, docet, non quod debuerit existimari, nec ducit ad plenam sensus intelligentiam, sed saepe transuersos agit interpretes, vti, vbi commodus sensus oblatus sit, in primis is qui videatur dogmatibus confirmandis seruire, ne requiratur quidem alius aequē probabilis, saepe etiam probabilior sensus, propter ea quod nondum quisquam obseruando in eum incidisset. Quae consuetudo, fons est multorum errorum et caussa, cur in iis, quae inuenta sunt, haereatur, et impediatur vltra progrediendi studium. Faciamus igitur, quod ii solent, qui existare quidem audiuerint terram quandam eamque dignam quae omni studio requiratur, sed quae ita procul sit a cognitione cuiusque vt, qualis sit, quaeque ad eam attingendam via detur, nunc primum reperiri debeat, et ipsi tentemus, quo modo propria diligentia ad eam cognoscendam deferamur. In quo speramus fore, vt literarum sacrarum studiosi, quibus haec maxime scribimus, habeant exemplum rectae viae ac rationis qua, curiosa locorum difficiliorum inuestigatione, accedere ad verum eorum sensum ipsi possint.

Enim.

Enimuero, ut primum intelligatur, quis sensus loci, de quo quaerimus, aut quotuplex esse possit, videndum est de singulorum verborum vi, quatenus quidem hic venire in quaestionem videtur. Ac verbum πληρῶσαι, quod originem τῷ πληρώματι dedit, proprie vim habet *replendi* ac de vasis dicitur omninoque omni re quae aliquid capit aut continet. Unde in libris sacris notionem in primis accipit *habitandi* aut *possidendi*, quoniam, qui incolunt aliquem locum, eum replere, et, qui possident, repleti aliqua re, nec utrique tum vacui esse videntur; ut in illo Gen. I, 28 *replete et subigite terram* dicitur pro: incolite laborandoque in usus vestros conuertite, aut Deus *coelum atque terram replere* Ierem. XXIII, 24. h. e. ibi habitare omnique loco praesentem esse. Simili translatione πληρωμένοι dicuntur ii, qui edocti sunt aliquid doctrinaque imbuti, plane ut Latinis *imbuta* dicuntur utroque sensu, proprie quidem vasa et testae, quae, ut ait HORATIVUS, *imbutae semel odorem servant*, translate hi, qui literis aut quacunque institutione imbuti reperiantur; ut Rom. XV, 19. Col. I, 9 et alibi. *) Eadem vis verbi cadit in verbum πληρώματος, quamquam id actiue et passiue accipitur h. e. de iis quae implent, dant, docent, aut quae capiunt aliquid, possident, eoque ornati sunt vel imbu-

*) V. VITRINGAE Obs. SS. lib. I. c. V §. 3.

imbuti. Quare de copia quacunque si quis vocabulum in SS. Scripturis usurpatum aut idem esse velit ac πλήθος, vt Ioh: I, 16 et Rom. XI, 25 et 12, non est cur admodum intercedamus; quamquam in loco Ioannis pro thesauro potius videatur, vt non tam vim habeat copiae aut multitudinis, quam facultatis aliis tribuendi quod ipse possideas, in utroque autem Paulli loco, pro eo quod vacuitatem repleat et instar *supplementi* sit. Nam πλήρωμα τῶν ἐθνῶν gentes videntur esse substitutae in locum Iudaeorum, qui Christi doctrinam repudiassent, (vide v. 17. 17, 19.) et πλήρωμα Rom. XI, 12 quod cum ἡττηματι, tamquam cum contrario, componitur, non tam copiae exprimendae vim habet, quam accessionis cuiusdam et incrementi verae Ecclesiae, quo sarcitur quasi et expleatur diminutio (ἡττημα) facta eo, quod tot Iudaei contemnendo Euangelio a fide in Deum defecissent.

Sed tralatitia haec quidem sunt; dirigent tamen animum ad videndum, quam varius possit esse huius loci sensus; quod statim post intelligitur, quam dixerimus de vocabulo θεότητος quod est adiectum πληρωματι in loco Col. II, 9. Neque vero necesse est, hunc genitium intelligi de ipsa natura Dei, tamquam de eo quod habitat in aliquo; sed de illo etiam quod sit a Deo profectum, ab eoque originem ducat, vt

αὐτοῦ

ἐργον

ἔργον τῷ Θεῷ Ioh. VI, 29 non est quod a Deo factum sit, sed quod is fieri velit, ἔργον τῷ νόμῳ Rom. II, 15 quod lex iubeat, imprimisque in ipso capite, quod tractamus, v. 19 αὐξήσις τῷ Θεῷ, non ipsius Dei incrementum, sed nostrum, quod et quatenus a Deo proficiscitur. Istud autem hoc sensu vere in loco nostro esse, vel e loco simili cognosci potest. Namque ibi πλήρωμα est τῷ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρωμένοις, *viui, qui omnes* (Christianos) *omnibus* (donis) *replet*, vt, dubitari vix possit, in genitiuo θεότητος esse significationem eius, a quo tamquam auctore το πλήρωμα exstiterit.

Secundum haec, quae diximus, et quoniam το πλήρωμα vel actiue potest vel passiuè accipi, ad duplicem vel potius triplicem sententiam deferimur, quae possit esse in verbis. *Primum* enim, si actiuam sumas significationem τῷ πληρώματος h. e. si interpreteris de eo quod resideat vel habitet in aliquo, idque quasi repleat: *vel* de natura Dei intelligatur aut proprietatibus diuinis, vt sensus sit, in Christo reledisse vniuersam naturam Dei, neque ei quidquam, quod Dei est, defuisse, *vel* de dotibus, quas ei Deus concesserit imprimisque de cognitione Dei quam tradere hominibus, doctrinaque caelesti, qua viam monstrare ad veram animi salutem deberet. *Deinde*, si passiuam τῷ πληρώματι vim sub-

subieceris, Ecclesia poterit esse, omnesque ad vnum ii, qui repleti sunt siue imbuti illa caelesti doctrina; fere quem ad modum Ephes IV, 16 Paullus dicit *a Christo vniuersum corpus Christianorum coniunctum et coagmentatum per omnes iuncturas, per quas una pars alteri viui sufficiat, et pro modo cuiusque partis, incrementa capere.*

Iam videamus, dederitne Paullus vel hic vel aliis in locis similibus significationem aliquam, quae ducat ad veram sententiam, atque ostendat, quatenam sit alteri praeferenda. Nobis quidem vniuersum locum vno tenore legentibus statim succurrit id, quod verba Col. II, 9. ἐν Χριστῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ ΠΛΗΡΩΜΑ τῆς Θεότητος, vna continuatione persequatur his v. 10: καὶ ἔσθε ἐν αὐτῷ ΠΕΠΛΗΡΩΜΕΝΟΙ, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησίας. Quae alteram probant aut tertiam interpretationem, non primam, per quam πλήρωμα esset ad diuina Christi attributa referendum. Quodsi enim τὸ πλήρωμα τῷ Χριστῷ accipiendum est secundum id quo Christiani πεπληρωμένοι dicuntur: non isti profecto induerant ipsam eamque vniuersam Numinis naturam, sed imbuti erant vera intelligentia Dei voluntatisque diuinæ, vt Christus hactenus esset, h. e. per doctrinam, quasi caput corporis, quod magis deberent sequi quam quemque alium ducem (πᾶσαν ἐκκλησίαν καὶ ἐκκ-)

ἐξῆσιν). Quae verba haud dubie remittunt lectores ad ea quae Paullus dixerat v. 8: *Cauete, ne quis vos auferat per philosophiam hoc est erroris vanitatem, secundum (s. qua sequimur) hominum traditionem profanitatemque, quae umbris s. imaginibus continetur, non secundum Christum.* Vbi perspicuum est, nos *Christum* ducem sequi debere; in eo enim, inquit Paullus, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικεῖ; itemque aperitur, τὸ πλήρωμα ἐν Χριστῷ esse παρὰ δόξιν, *traditionem s. doctrinam, non humanam* (v. 8), sed *diuinam* (τῆς θεότητος v. 9). A quibus verbis certe, alteram, quam afferebamus, sententiam, quae τὸ πλήρωμα putabat *doctrinam* esse, maximam prae ceteris commendationem habere intelligitur.

Quodsi porro ultra persequamur orationem Paulli, et ad eam quidem delabamur, quae antecedit vniuersam admonitionem de fugiendis ducibus peruersis v. 4 seq. quid, si sententiarum similitudo quaeratur, similis potest esse verbis nostris quam quod est vers. 3: Ἐν Χριστῷ *) εἰσι πάντες ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΩΣ ἀπόκρυφοι?

*) Sunt, qui ἐν ᾧ v. 3. non ad Christum referant, sed ad μυστήριον, quibus nullo modo repugnemus, praesertim, cum c. I, 27 hoc ipsum μυστήριον Christus expelletur inter gentes nundatus.

Vel

φοι? Planissime enim ἀπόκρυφοί εἰσι et κατοικῆσαι eadem sunt; *thesauri sapientiae et intelligentiae*, τῷ πλήρωματι respondent.

Nulli autem dubitationi locus relinquitur, si quidem quis contrulerit clarissima dicta cap. IV, 12 et c. I, 9. Namque, quod est in loco nostro v. 10: ἔστ' πεπληρωμένοι ἐν αὐτῷ hoc est Χριστῷ, siue, quod fere magis placet, πληρώματι τῆς Θεότητος, id redditur in illo loco c. IV: πεπληρωμένοι ἐν ΠΑΝΤΙ ΘΕΛΗΜΑΤΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, in altero loco c. I. πεπληρ. ΤΗΝ ΕΠΙΓΝΩΣΙΝ ΤΟΥ ΘΕΛΗΜΑΤΟΣ αὐτοῦ, ἐν ΠΑΣΗ ΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΣΕΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ. Tenemus igitur, πᾶν τὸ πλήρωμα τ. Θεοῦ. nihil esse aliud quam *omnem Dei voluntatem, ac potius eius cognitionem quae omni sapientia intelligentiaque spiritali continetur.*

Hic, quemadmodum substitutis in locum obscuriorum clarioribus verbis declarat Paullus verborum, quae in quaestione sunt, sensum: sic in epistola Ephesiis scripta, quam omnes nostrae simillimam profitentur, vitur ipsas adeo, de quibus quaeritur; de quorum vi dicemus pauca, ut, hac agnita

Vel in ipso loco v. 8 et 9 *Christus* hoc potest sensu esse, ut doctrina Christi vniuersam Dei voluntatem complecti dicatur. Nihil quidquam, si hoc admissum fuerit, de vi argumenti, quo vsi sumus, detrahatur.

agnita in illo loco, eadem in nostro pariter agnoscat. Nempe Eph III, 19 *υὐκ ἔστι πληρῶσαι Εἰς Πᾶν τὸ Πλήρωμα τοῦ Θεοῦ*; quae possunt dupliciter intelligi. Primum sic, *υὐκ ἔστι πληρ. τ. Θεῶ* sit ipsa Ecclesia, quae donorum Dei esset plena, quo quidem sensu dicebatur cap. I, 24, possetque vniuersa formula eodem sensu esse quo alia cap. II, 21 *αὐξήσῃ εἰς ναὸν ἁγίον* aut cap. IV, *καταστήσῃ εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τῷ Πλήρωματι*. Nec tamen abhorreret, *εἰς τὸ πλήρωμα τῷ Θεῷ* accipere pro *ἐν τῷ πλ. τ. Θ.*, vt Col. I, 9 *πληρῶσαι τὴν ἐπίγνωσιν* pro *ἐν τ. ἐπίγνωσει* et v. 10 *αὐξάνεσθαι εἰς τὴν ἐπ. τ. Θεῷ*, vt *πᾶν τὸ πλήρωμα* interpretari de donis vniuersis, inprimisque de intelligentia voluntatis diuinae quae nobis a Deo concessa sit per doctrinam Christianam. In qua sententiarum diuersitate si discernendum sit vtra sit probabilior? magis inclinatur animus in hanc partem. Nam *primum*, si de Ecclesia interpretari quis velit, quo modo Πᾶν τὸ πλήρωμα interpretabitur? Neque enim *πᾶν τ. πλ.* potest esse de tota siue vniuersa Ecclesia, quod ne intelligi quidem potest. Quod si vero per dicta quae his similia videantur, de *perfecta* deberet Ecclesia intelligi, aut, quod nuper doctissimo viro visum est, verti hoc modo: *receptis estis in vniuersum hoc regnum diuinum* (*ihr sollt aufgenommen werden in sein allgemeines goettliches Reich*): quo-

Q 2

mq.

modo hoc docebitur inesse in verbis? *Pot-*
ro in loco simili cap. IV, 10, ubi pariter amor
 Christi in nos, ut in contextu nostri, ce-
 lebratur, Christus dicitur πληρῶσαι τὰ πά-
 ρα. Atqui hanc formulam Paulus haud
 dubie substituit pro illa altera v. 8. ἐδωκε
 ΔΩΜΑΤΑ τοῖς ἀνθρώποις et v. 7. *cuiuslibet datum*
est beneficium (χάρις) κατὰ τὸ μέτρον τῆς
 ΔΩΡΕΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, *pro modo doni*
quod Christus tribuit, idque ipsum beneficium
 (χάρις) cap. I, 8 *nobis copiose concessum* dici-
 tur EN ΠΑΣΗ ΣΟΦΙΑΙ ΚΑΙ ΦΡΟΝΗΣΕΙ.
Denique, ut in loco Eph IV, 19 Deum ro-
 gauerat: ἵνα πληρωθῇτε eis ΠΑΝ ΤΟ ΠΛΗΡ.
 sic planissime in loco Col. I, 19, quem iam
 commemorauimus, habet: ἵνα πληρ. ΤΗΝ
 ΕΠΙΓΝΩΣΙΝ ΤΟΥ ΘΕΛΗΜΑΤΟΣ ΑΥΤΟΥ
 EN ΠΑΣΗ ΣΟΦΙΑΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΣΕΙ ΠΝΕΥ-
 ΜΑΤΙΚΗΙ. Itaque in hoc quoque loco ad
 Ephesios, qui est nostro in verbis quidem
 paene par, neque de virtutibus Dei cogi-
 tauit Apostolus, neque istam Ecclesiam
 verbo πληρώματος complectitur, sed de iis
 dixit, quae Christianis tributa sint, de vera,
 qua sint imbuti, sapientia, quam et in lo-
 co, quem praecipue tractamus, propter
 vtriusque in verbis sententiisque simila-
 dinem oportet intelligi.

Est tamen hic ipse loquendi modus
 non vni Paulo proprius, sed is ei com-
 munis cum Ioanne, qui eodem, in simili
 con-

contextu quoque, vocabulo, aut simili verbo vitur. Quid est enim illud πλήρωμα, e quo Ioannes cap. I. Euangelii v. 16. ait *nos omnes accepisse χάριν ἀντὶ χάριτος*, quam beneficiorum, imprimisque verae doctrinae, veluti thesaurus, e quo omnia nostra depromimus? Πλήρωμα quidem in eo loco perspicue refertur ad Christum, qui ΠΛΗΡΗΣ dicebatur ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΣ v. 14. Enimvero v. 17. *χάρις καὶ ἀλήθεια*, quae nobis per Iesum Christum contigit, opponitur legi a Mose profectae, in qua magnum Israelitae beneficium acceperant, digni etiam propter ea habiti, qui filiorum Dei nomine maestarentur. Sed longe excellentius collatum erat in Christi discipulos, quod hac de causa *χάρις καὶ ἀλήθεια* h. e. *verum beneficium* et hoc nomine magis dignum dicitur, aut *χάρις ἀντὶ χάριτος*, maius beneficium pro beneficio minori redditum, ut longe maiori iure filii Dei appellentur *quicumque in eum credidissent* v. 12. *Χάρις* igitur *καὶ ἀλήθεια*, cuius plenus (πλήρης) dicitur Christus, non est benivolentia vera, quae residet in Christo, sed quae collata in Christianos est, v. 17., quem ad modum ἡ *χάρις* eodem sensu reperitur Ephes. IV, 7; nec ΠΛΗΡΩΜΑ, quae Christo tribuitur, aliud potest esse, quam id, e quo veram doctrinam hauserint, thesaurus ille plenus divinae sapientiae, tamquam verissimi beneficii, quod nobis attulit Christus

v. 18.

dum Deum nobis cognoscendum dedit. Nec ΠΑΝ τὸ πλήρωμα, quod est in locis, ad Colossenses, desideratur apud Ioannem, eadem quidem de re aliis verbis loquitur cap. IV, 24: *Quem misit Deus, is docet doctrinas Dei*, ΟΥ ΓΑΡ ΕΚ ΜΕΤΡΟΥ διδωσιν ὁ Θεὸς τὸ ΠΝΕΥΜΑ. *neque enim Deus cum aliquo modo dedit Spiritum.* Πνεῦμα ibi de intelligentia voluntatis diuinæ esse qua Christus ornatus esset, dubitari propter eā non potest, quod hic substituatur pro ῥήμασι Θεῶν quæ Christus tradidisset hominibus; eamque non accepit tantum *cum aliquo modo* (ἐκ μέτρως, vel, ut bene de ceteris hominibus loquitur THEODORETUS ad 1 Cor. III, 5, μέτρῳ τινὶ χάριν ἐκομίσασθαι) sed *universam*, ut omnem Dei voluntatem cognitione et ipse complecteretur et communicare cum aliis posset, quod Christus alibi c. V, 20 expressit sic: ΠΑΝΤΑ δείκνυσιν αὐτῷ ὁ Πατὴρ ὃ αὐτὸς ποιεῖ. Haecenus ante haec verba cap. III, 30 sq. Ioannes Baptista dixerat: *illum augeri debere, se autem minui* h. e. honorem ei ac palmam concedere; nam *qui, inquit, de caelo venit, omnibus superior est, qui e terra profectus, terrenus est, nec nisi terrena* h. e. vulgaria, obuia, tralatitia v. 12. *docet; ille, quæ vidit et audit, hæc profitetur.* Est igitur in promptu videre, hunc illis verbis subiectum esse sensum: „Omnes quidem prophetae, qualis ego ipse sum, Spiritum acceperunt Dei

(ἐλάττω).

(ἐλάλησαν, inquit Petrus, ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου
φερόμενοι), sed cum aliquo tamen modo, ita
nimirum, ut aliquid tantum eius co-
gnoscerent, quod vellet Deus ad homi-
num cognitionem traduci. Isti autem ma-
gno Dei legato Deus *plene* cognoscen-
dum dedit quidquid doctrinae diuinæ tra-
dendum putauit. „ Hoc est ΠΑΝ ΤΟ ΠΑΗ-
ΡΩΜΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ, quod erat in
Christo.

Satis quidem haec doceant, in πλη-
ρωματι Θεότητος, quod Christo tribuatur,
nihil esse aliud, nisi vniuersam comprehen-
sionem eorum, quae Deus per eum vellet
in homines transferre, eamque maxime ve-
rā sapientia contineri, quae in voluntate di-
uina recte cognoscenda omnique genere vir-
tutis exprimenda cernitur. Sed quamquam
his ipsis argumentis, quibus vsi sumus,
effectum putari potest, ceteras interpreta-
tiones alienas esse ab Apostoli sensu: videa-
mus tamen, an quidquam aut quid pro iis
dici probabilius possit, ut, si nihil huius ge-
neris repertum fuerit, aut, quod allatum sit,
labefactari posse videatur, vel sic fidem
sententiae nostrae faciamus. Ac prima qui-
dem interpretatio, quae verba refert ad na-
turam Dei vere et quasi plene cum Chri-
sto communicatam, non ea quidem verbis
repugnat, ac posset ferri, si alia nulla con-
sistere cum verbis posset. Nunc nihil
omnino

omnino habet quo se prae ceteris commendet, ac ne comparari quidem cum illis potest, cum nec consilium Apostoli orationis, quae contextus eam requirat, nec Paulli consuetudo umquam το πλήρωμα Θεῷ de Dei natura dicat, sed alio ubicunque sensu; ut, commenticiam esse eam nec vñ loquendi sacrorum librorum probatam, facile agnoscatur. Altera, quae το πλήρωμα τῆς Θεότητος de Ecclesia interpretatur, non noua est, quamquam in vulgaribus commentariis, etiam iis, qui sententiarum varietatem studiosissime collectam continent, non magis quam nostra commemoretur. Eius quidem, tamquam in antiquitate Christiana frequentatae, veteris Ecclesiae graecae interpretes non modo mentionem fecerunt, sed etiam consensu probarunt suo, id quod THEODORETVS in vtrumque locum epistolae ad Colossenses proficitur; eandemque nostra quidem memoria diligentissime ornarunt excellentissimi interpretes CIVIL. ABRAH. TELLERVS *) IO. CHE. DOEDERLINVS **), et IO. BENJAMIN KOPPIVS ***), a quorum magna profecto auctoritate cur hic dissentire cogamur, breuiter exponendum videtur.

Est

*) Woerterb. d. N. T. v. PHILIZ.

**) Institut. Theologi Christiani, Edit II. Part. prior. p. 331 sq.

o. f. ***) N. T. ad Ephes. III, 19. Vol. I. p. 321 et 287 sq.

Et si enim non ignoramus, το πληρώματα
 de Ecclesia posse dici, idemque vocabulum
 a Paulo vere ad eam fuisse translatum.
 Ephes. I, 23: nihil tamen, nostro quidem
 sensu, durius illo loquendi modo, quo πλη-
 ρωματα κατοικεῖ ἐν Χριστῷ poneretur pro: omnes
 Dei ciues incolae sunt templi a Christo in-
 structi, ab eo, tamquam capite, omnes
 pendent, et per eum sunt in vnum con-
 iuncti corpus. Hoc enim deberet esse: ὁ
 Χριστὸς κατοικεῖ ἐν τῷ πληρώματι, Christus ha-
 bitat in Ecclesia, non, Ecclesia in Christo;
 ut Deus dicitur in nobis, non nos dicimur
 in Deo, habitare; *in corpore mortui nullas
 residet sensus*, recte CICERO dixit, sed
 quis ferret hoc: *nullum mortui corpus resi-
 det in sensu*? Huiusmodi catachresin nullius
 linguae analogia tulerit; itaque doceri de-
 buisset, non, πληρώματα Paulo de Ecclesia
 dici, quod nemo neget, sed hanc phrasin
 vniuersam aut aliam simili modo factam,
 Pauli esse, nec talem verborum coniu-
 ctionem hoc sensu linguae regulis contra-
 riam. Nam quod doctissimo cuidam vi-
 ro excidit, existimanti, neminem forte
 aliter quam de Ecclesia hanc phrasin inte-
 pretaturum fuisse, nisi verborum notationi
 s. etymologiae nimis adfueri essent interpre-
 tes: nihil id quidem ad nos, qui, πληρώματα
 de donis, rectaque in primis cognitione
 Dei, accipientes, itemque το κατοικεῖν re-
 ferre

ferentes ad doctrinam diuinam in aliquo residentem, vsum loquendi, ipsius etiam Pauli, tenemus, cuius consuetudo isto sensu πλήρωμα dicit c. I, 9. Eph. IV, 10, et ἐνοικεῖν 2 Tim. I, 5; cum contra secus sentientes nihil ne in analogia quidem linguae habeant, quo doceatur, vel posse phrasin illam sensu, quo comminiscuntur, vsurpari. Idcirco se referunt ad similia dicta Pauli, quibus cogatur, πλήρωμα aliter quam de Ecclesia intelligi non debere. De quibus dubitare licebit an parallela recte putentur. In omni quidem interpretatione fundamenti loco ponendum est hoc, quod sensus vsui loquendi, certe analogiae linguae, non repugnet. Sed is, quem vnice hic verum esse arbitrantur, veremur vt defendi possit contra repugnantiae suspicionem; atque haec ipsa suspicio, nisi depellatur, iustam dat causam dubitandi de similitudine locorum; quo modo enim verus sit sensus atque idem qui in aliis loquendi modis, si ne eum quidem constiterit cadere in verba posse? Atque hoc ipsum cognoscetur, si quis accurate dicta contulerit Pauli, quae huius, de quo quaeritur, phrasios, similima putent. Nempe πλήρωμα τῆς Χριστεῖς Ephes. I, 23, καὶ τὸν ἄνθρωπον (cap. II, 15.) πᾶσαν τ. οἰκοδομήν (V. 21.), πᾶσαν πνευματικὴν ἐν ἐρανοῖς κ. ἐπὶ γῆς, haec igitur omnia eadem dicunt esse. Recte hoc quidem. Eadem porro aiunt haec quoque esse: Ἐν αὐτῷ

κοσμοί-

κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα ἔει πάντα πληροὶ ἐν
 πᾶσιν, τὰ πάντα ἀνακεφαλαιῶνται ἐν αὐτῷ
 (Eph. I, 10), πάντα δι' αὐτῆς κ. εἰς αὐτὸν ἑκ-
 τισαί (Col. I, 16). Quod quidem sumunt,
 non probant, aut, si probandum suscep-
 rint, haud scimus an non satis probent.
 Nam primum sensus, quem formulae, ἐν
 Χριστῷ ΚΑΤΟΙΚΕΙ π. τ. πλήρωμα, de qua
 quaeritur, tribuunt, verendum est ne com-
 menticius sit, cum ab omni loquendi con-
 suetudine aut analogia, vti diximus, abhor-
 reat; verendum igitur, ne eos fefellerit ver-
 borum quaedam similitudo, quae non sta-
 tim rerum, aut *uniuersam* verborum similitu-
 dinem continet. Nam omnis comparatio-
 nis vis est in verbo πληρώματος, quod esse
 de Ecclesia Ephes. I, 23. et c. III, 19, eique
 locos in epistola ad Colossenses, quorum
 sensus sub dubitationem cadit, accommo-
 dandos statuunt. Illum ad Ephesios cap.
 III. statim seiungimus; nec enim ibi necessa-
 rius est, quem volunt, sensus, isque a no-
 bis, vt videtur, supra satis labefactatus;
 manet igitur vnus ille capituli primi locus,
 de quo dicendum restat.

Nempe πλήρωμα ibi Ecclesiam signi-
 ficat Christianam, sed quo sensu, quaque
 de causa? quaeritur. Volunt autem, πλη-
 ρωμα idem esse atque το πλήθος, quo sumto
 colligunt, id esse vniuersam multitudinem
 eorum, qui ad Ecclesiam Christi pertinent.

At

At exempla omnia, quae solent afferre ut hanc vim τὸ πλήθος τῷ πλήρωματι afferant, non necessario habent hanc vim, ut supra professi sumus, nec potest intelligi, quo modo haec multitudinis, ac potius *uniuersitatis* significatio existat e verbo coniugato πληρᾶν; omnia quidem exempla, quibus vtuntur, intelligi possunt de eo, quod contineat aliquid, aut contineatur aliqua re vel locum aliquem occupet, ut πλήρωμα τῆς γῆς, πληρώματα τῆς πόλεως, quae terra aut vrbe continentur i. incolae eius, etiam sine copiae aut vniuersitatis notione. Nec videmus, cur haec significatio continendi vel incolendi deferri debeat apud Paullum, qui de πληρώματι θεότητος ipsum verbum κατοικεῖν, incolere, adhibet. Est etiam in promptu, τὸ πλήρωμα e coniugatis, quae Paullus ipse addit, hoc est e πληρωμένῳ τὰ πάντα ἐν πασιν explicari debere. Hoc igitur de Christo vel Deo dictum, existimant planissime respondere illi formulae (Ephes 1, 10) ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα i. e. omnes; et Iudaeos et gentes, coniungere et communī imperio complecti. Sed tum quid fieri formula ἐν πασιν? quam, sunt, qui propterea redundare arbitrentur; et quid est, quod ad illam formulam capitis primi confugiant, eamque sumant eandem cum nostra esse? cum ipse Paullus haec secus interpreteetur, quem malumus ducem sequi, quam sine causa sumere quod ipsum est disputationi obno-

obnoxium. Nam capite quidem IV ad Ephesios versu 10. clavis verbis dicit, Christum ΠΛΗΡΩΣΑΙ ΤΑ ΠΑΝΤΑ h. e. vt ipse Paullus significabat v. 8, ΔΟΜΑΤΑ ΔΙΔΟΝΑΙ ΤΟΙΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ. Est igitur Christus haecenus πλήρως τὰ πάντα ἐν πάσιν, *quatenus omnes Christianos suis domis replet* i. sapientia caelesti imbuit, vt Paullus pluribus in locis, quae supra annumerauimus, profitebatur; et verbum πλήρωματος in illo loco ad Ephes. cap. I. de Ecclesia dicitur, quoad his donis esset repleta, quasi tu diceret receptaculum illud, in quod omne genus donorum diuinorum effundit.

Supereft vt attingamus, quid fit in loco Col. II, 9. σωματικῶς, sed paucis; vix enim est quidquam quod nobis in eo explicando clarissimorum interpretum diligentia reliquisset, nec necesse est examinare diuersitatem opinionum quibus alii verbum obscurarunt, quae, confirmato vero sensu, sua sponte collabitur. Sequamur igitur hic quoque praeuntem Apostolum, qui versu 17. Iudaeorum instituta σκῆν τῶν μέλλοντων, *umbra* i. *imaginem futurorum* appellat, τὸ δὲ ΣΩΜΑ, τῆς Χρῆσῆ. Nam similem esse hunc locum ad eumque rectam interpretationem dirigendam, Paulli consilium docet et orationis contextus; in vtroque quidem loco deferri Iudaicas imagines (τὰ

σοιχεῖα) et praecepta iubet auctoritatemque
 vnius Iesu Christi commendat. Sunt autem
 σκιά et σῶμα disiuncta, plane vt Ebr.
 X, 1. σκιάν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν et εἰκόνας
 τῶν πραγμάτων h. e. ipsam rem perspicuam,
 discernit, et genitiuus τῶ Χριστῶ vim ha-
 bet declarandi, vt sit pro: τῆς ἐστὶν ὁ Χρι-
 στός, *) quem ad modum in loco simi-
 li Ioannis, Euang. I. 17' χάρις καὶ ἀλήθεια,
 veri nominis beneficium item a beneficio,
 quod erat in Mosis lege, disiungitur. Re-
 cte igitur σωματικῶς vertitur *vere, re ipsa*;
 Iudaei nihil in Mosaicis institutis nisi inuolu-
 cra tenebant futurorum bonorum, Chri-
 stus haec ipsa bona vere attulit. In quo
 iterum obseruari licet significationem eius
 quod Christus nobis *tribuit* et *donauit*, quam
 vim dicebamus in πληρώματι θεότητος inesse.
 Nam instituta ista imagines erant τῶν με-
 λόντων sc. ἀγαθῶν, in Christo est veluti
 comprehensio istorum bonorum, τὸ σῶμα,
 ipsa illa bona, quorum vsuram capere Chri-
 stiani debebant.

Itaque et nos capiamus horum benefi-
 ciorum fructus, inuitati in primis oppor-
 tunitate horum dierum, quibus eorum me-
 moria per totum fere terrarum orbem in-
 ter

*) Vid. supra p. 178.

ter Christianos celebratur. Vita quidem in coelis futura haecenus praestat ei, quam degimus in his terris, ut hic *δια πίστεως*, ibi *δια εἰδός* (2 Cor. V, 7), Dei beatissima consuetudine fruamur. Sed quantum, quidquid ibi nobis paratum est bonorum, magnitudine et praestantia vincit id, quo in huius vitae nostrae exilitate fruimur; tantum eorum, in quae incidimus, temporum felicitas praestat conditioni eorum, qui ante Christi tempora vixere, qui quidem sperando magis quam fruendo delibauerant caelestis illius vitae suauitatem. Nobis autem Christus omnes sapientiae divinae fontes reclusit, Deum vere tamquam Patrem omnium eumque etiam non merentibus propitium ostendit, certiores spem vitae immortalis fecit, verae virtutis non adumbratam imaginem sed expressum in se ipso signum exhibuit, hoc ipso exemplo suo et disciplinae excellentia virtutem amabilem reddidit, atque nos sic ad felicitatis, quae coeli propria est, usuram propius adduxit. Utinam, qui verae sapientiae in primis studiosos et custodes nos profiteamur, hanc etiam magis ceteris et amplecteremur et commendaremus, nunc quidem et per hos dies diligenti commentatione beneficiorum, quae nobis per Christum contigerunt, ac pietatis in eum verissimo exemplo. Quod ut Vos quoque

HV.

256 COMMENTATIO AD COL. I, 19 ET II, 9.

HUMANISSIMI COMMILITONES, fa-
ciatis, etiam atque etiam hortamar. P. P.
in Academia Fridericiana die XXIV De-
cembri A. C. MDCCLXXXVI.

XI.
IN LOCVM
PAVLLI APOSTOLI
EPIST. II.

AD THESSAL. II, I -- 12.

DISPUTATIO
MENSE DECEMBRIS A. MDCCLXXIX.

DEFENSA
RESPONDENTE
IO. MICHAELE WINNE
BEROLINATE.

Fasc. II.

R

I.

Etsi multum agitatus est variisque interpretationibus etiam impeditior redditus sensus loci eius, quem nobis illustrandum sumimus, neque sumus ii, qui nos primos veram loci vim, tamquam a ceteris omnibus neglectam, ad communem intelligentiam adducturos arbitremur: tamen, ut nihil dictum est prius, quod non possit melius ad persuadendumque aptius dici, sic reliquisse videntur interpretes quasi post messem spicilegium, ut et vetera confirmando defendendoque illustrari, et, nisi de totius loci sensu, de partibus certe addi praetermissa quaedam possint. Quam disputationem ne defugiamus, admonent nos quoque ea, quae vel ad constituendum loci sensum vel labefactandam eius auctoritate Apostolorum integritatem, a viris doctis valde inter se dissentientibus vel nuper admodum dicta fuerunt. Ac nobis quidem, excussis locis omnibus, qui ad definiendam oraculi Paullini vim apti esse videbantur, ea maxime probatur sententia, quae illum sceleratum hominem (τὸν ἀνδραπῶνα τῆς ἀμαρτίας), cuius seditionem et fraudes descripsit Paullus, interpretatur de praefectis Iudaeorum iis, qui, cum ceteris essent auctores concitatae aduersus Romanum imperium seditionis, rei publicae Iudaicae interitum attulerunt.

II.

Principio cuilibet, ne optanti quidem aut requirenti, quo modo euentus rerum, quas Paullus narrauerit, dūces sint ad inueniendas res ipsas quas ille significauerit, sed vno tenore hanc alteram ad Thessalonicenses epistolam et sermonis continuationem legenti, facile venerit in mentem, vt locum nostrum ad superiorem epistolae sectionem interpretetur. Tanta enim est, non in verbis quidem, sed rebus, similitudo, vt, Paullum eundem, quem instituerat, persequi sermonem, quamquam accommodate ad aliquam Thessalonicensium sollicitudinem, dubitari non possit. In vtroque, de Iesu Christi, Domini nostri, aduentu s. praesentia c. I, 7. II, 1, eoque inimicis horribili, at fausto Christianis I, 5-7. 10. 12. II, 1. (*ἐπισυναγωγῇ ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν*) 8 et 13. loquitur; in illo, v. 8, de iis qui Deum non norint aut curent, nec pareant Euangelio Iesu Christi, in hoc, v. 10, de perituris propter ea quod veritatem salutarem noluerint suscipere; in illo istis miseriam et ignem quasi, v. 6 et 8, in hoc, v. 12. poenam et v. 8. interemptionem veluti halitu Dei factam minatur. Enimvero Iudaeos fuisse, qui Christianos e Thessalonicensibus hostili odio exagitarent, et Ecclesiae illius historia docet Act. XVII, 5 seq. et Paullus ipse epistola I ad Thess. c. II, 14-16, Vtitur etiam iisdem, quibus 2 Thess. I, 5 seq. et cap. II, 2.,

verbis

verbis in epistola ad Philippenſes, Theſſalonicenſium populares ac vicinos, cap. I, 28, quibus admonet, ne ſe patiantur *terreri ulla re per aduerſarios*, quibus (illud *terrere*) documento ſit futuri exitii, *Chriſtianis autem* (hoc *terreri*) *ſuturae ſalutis*, idque ita *temperante Deo*; nec quiquam intentus ad vniuerſum argumentum iſtius epistolae ad Philippenſes, alios ibi, quam Iudaeos, intelligi ſuſpicabitur.

III.

Quae ſi ſua ſponte iubent, vt in loco noſtro, de quo quaeritur, exſpectemus eiſdem generis aduerſarios a Paulo caſtigatos, (quid eſt enim cur quaeramus alibi quae ſignificante Apoſtolo poſſint eſſe in promptu?) eandem exſpectationem alit quaſi et adiuuat id quod Paullus; quotieſcunque, vt in loco noſtro, de hominibus impia fraude obligatis, iisque aliorum ducibus in contemnenda aut deſerenda doctrina diſciplinaque Ieſu Chriſti, et vèro etiam ipſos in magiſtratus contumelioſis, loquitur, toties animaduertat in Iudaeos aut qui de Iudaeis in coetus Chriſtianorum irrepiſſent. Atque hic praefentio, reclamatuſos eſſe pleroſque, praefertim eos qui in Noui Teſtamenti libris Gnoſticos vbique notatos videant. Quibus quod reſpondeam, non ſane deſidero, atque etiam audeo docere, nullum eſſe librum Noui Teſt. in quo Gnoſticorum quae

quae feruntur commenta et mores castigen-
 tur, itemque quibusdam in libris signa non
 ementientia exstare reprehensionis errorum
 Iudaicorum, in aliis certe non esse necesse, vt
 Apostolorum dicta ad Gnosticorum disci-
 plinam accommodentur, cum possint eodem
 iure ad Iudaeos aut eorum inter Christia-
 nos similes referri. Sed istud docere et lon-
 gum est et ab hac disputatione alienum.
 Nam quid commemorare attinet epistolas
 eas, quas contra Iudaicas opiniones scri-
 ptas esse omnes consentiunt? aut istas, qua-
 rum auctoritate hac quidem in caussa facile
 careamus propter ea, quod in iis quidem
 confutentur somnia moresque Iudaeorum,
 sed ii valde dissimiles horum quos Paullus
 notat in altera ad Thessalonicenses episto-
 la? Nec mea quidquam refert, vtrum,
 quorum errores moresque ceteris in episto-
 lis castigantur, ii omnem religionem contem-
 serint, aut anilem superstitionem secuti, aut
 nimii in sanctitate colenda fuerint. Quae
 de caussa vel quali consilio susceperint quae
 essent religionis Christianae puritati contra-
 ria, non id quidem disputo; hoc sum con-
 tentus, quod Iudaeos, aut generis eius-
 dem, concedatur fuisse eos, quorum ratio-
 nem et disciplinam Paullus in omnibus epi-
 stolis fugiendam proposuerit. Quod si hi
 ipsi erant, a quorum odio et vi sibi cete-
 risque Christianis maxime metuebat Paullus,
 quorum decreta consiliaque omnium maxi-
 me

me probabantur in primis Christianorum Ecclesiis, quibus denique certissimum exitium minabatur Apostolus: nonne, si in re opinabili fas est conicere, eosdem hic quoque notatos suspicemur? Nihil enim in rebus huius modi magis ad veritatem dirigit quam observatio eorum quae maxime et saepissime fiunt aut dicuntur; quibus ubi similia in iudicando accommodamus, et, quod fit in disciplinis omnibus, analogiam quandam sequimur, proxime ad veritatem reperiendam accedimus.

IV.

Hac igitur analogia utamur etiam hactenus, ut videamus, an conferendis ceteris vaticinationibus, quae sacri scriptores N. Test. retulerint in literas, iisque non leuem adumbrationem sed accuratam descriptionem rerum futurarum continentibus, certa significatio earundem in loco, quem tractamus, reperiri possit. Sunt autem earum, quae amplitudine, copia, signorumque multitudine ceteris praestant, in primis duae, una ipsius Iesu Christi. Matthaei cap. XXIV. a Marco etiam cap. XIII. et Luca cap. XXI. repetita, altera per omnem Apocalypseos Ioanneae librum diffusa. Illa vix dubitari potest quin Paulo cognita fuerit, cum incredibile sit, Paullum non audiuisse, quae tam celebraretur inter Christi discipulos, ut, praeter Ioannem, qui iam a ceteris
vita

vitae Iesu Christi scriptoribus tradita praetermittere solet, eam ne vnus quidem horum scriptorum negligeret narrare, praesertim cum Paullus de cultu, quo Iudaei Deum prosequerentur, abrogando, eorum erroribus, odio aduersus Christianos, fatali denique exitio, vnus omnium maxime loquatur. Est etiam locus is, de quo quaeritur, in altera epistola ad Thessalonicenses, ita similis illi vaticinationi Christi, vt vel verbis ex illa expressus videatur. Vtrumque locum constar de aliquo Christi aduentu et die loqui; nostrum quidem de quadam Christianorum ἐπισυναγωγῇ ἐπ' αὐτόν, plane vt Matth. XXIV. 31, et Marc. XII, 27. ἐκλεκτοί, h. e., vt in omnibus Paulli epistolis, Christiani dicuntur ἐπισυναγείσθαι. Hic admonet Paullus v. 2. 3. ne se subito moueri deque mente deiici patiantur aut terreri, illic Christus Matth. XXIV, 5. 6. vt caueant, ne perterreantur. Hic Paullus v. 3. de defectione (ἀποστασία) loquitur, ibi Christus de seditionibus, tumultibus, aliisque multis nil nisi defectionem Iudaeorum a Romanis spectantibus. Sed negat Christus iam tum adesse finem Matth. XXIV, 6. 7, aut aduentum suum v. 30; ante quidem praedicat non modo experturos esse Christianos odium violentiamque hostium v. 9, sed multos etiam existuros qui, se diuinitus euocatos, per fraudem profiteantur (ψευδοπροφήτας) auferantque bene multos, signis etiam

etiam editis et fallacibus portentis v. 11 et 24. Pariter et Paullus, ante quam dies Christi accesserit, futurum praenunciat aliquem, qui se Deum quasi profiteatur v. 5. auctoritatemque sibi conciliet variis prodigiis quorum fraude fidem sibi faciat apud eos qui veritatis non sint amantes v. 9 seq. Haec vtriusque loci perspicuam similitudinem casu extitisse putemus? ac non eam maxime secuti vnum potius ex altero, quoad per cetera licet, interpretemur?

V.

At isti loci multis rebus similes admodum, sunt tamen aliis inter se valde dissimiles. Audio, nec propter ea ita numeris omnibus pares profiteor, ut in vno non plus minusue sit quam item in altero. Sint sane dispares, quod nec ego ipse diffiteor, satis est, si, Paullum Christi vaticinationem cognouisse, eamque, cum scriberet ad Thessalonicenses, ob oculos habuisse, agnoscat, eaque de causa sic statuatur, prius, quam interpretandum suscipiamus locum Paulli, de quo quaerebatur, conferendam esse illam Christi quasi obnuntiationem, ad eamque dirigendam interpretationem Paulini sermonis, quoad per verba ceterasque res licuerit. Quod nisi concesserint, negent etiam vim omnem locorum parallelorum, aut doceant quis debeat alius eorum adhibendorum modus esse. At solent ta-
men

men scriptores sacri locos veteres accom-
modare ad eas res, de quibus ipsi loquun-
tur, etiamsi illi loci rem longe diuersam
amplectantur, leui etiam vtriusque rei simi-
litudine ducti, inprimisque, qui inter istos
euentura praenuntiant, ab aliis vatibus ima-
gines sumere ad easque transferre res quae,
quamquam a veteris memoriae rebus diuer-
sae, iisdem tamen imaginibus adumbrari
possunt; vt incidere in errorem facile possit,
qui, propter verborum imaginumque simili-
tudinem, ad eandem rem referre veterem
nouumque locum audeat. Recte hoc qui-
dem obseruatum esse concedo, sed dabunt
mihi vicissim, cum sequioris aevi scriptores
eandem rem designant, quam a vetustiori-
bus verbis proditam imaginibusque inuolu-
tam viderint, eos in describenda eadem re
iisdem, quae aliorum, sacrorum inprimis,
hominum vsus triuerit et tamquam rei pro-
pria constituerit, verbis et vmbris vti sole-
re. Itaque in quoque loco videndum vtrum
sit verius? Equidem opinor consentientes
me habiturum omnes, cum dicam, si scri-
ptorem constat verba, imagines, et paene
vniuersos, vt ita dicam, colores, saepe
etiam ordinem rerum atque continuationem,
ab altero esse mutuatum: sic esse iudican-
dum, eum easdem quoque res tradere
voluisse, quae iisdem signis ab altero sint
traditae, nisi sunt in alterutro scriptore quae
rerum diuersitatem perspicue prodant. Vt
enim

enim ii, qui verbis vtuntur iisdem quae aliorum consuetudo sanxit, eandem quoque vim subiecisse putantur, nisi se deseruisse loquendi vsum quocunque modo significauerint, ita, qui in pictura iisdem lineamentis coloribusque vtuntur, etiam eandem rem delineasse censendi sunt.

VI.

Sed vt reuertar ad illam Iesu Christi vaticinationem, quam tres vitae eius scriptores retulerunt in literas, licebit hoc loco breuitatis causa sumere, omnem illius orationem ad euersionem Hierosolymorum, signaque antegressa, vt vexationem Christianorum a Iudaeis, fraudem eorum qui Iudaeis auctores essent seditionis aduersus Romanos, ceteraque, referendam esse; quamquam nec inficior, sed prae me fero etiam, ab isto rei publicae Iudaicae exitio Christianorumque liberatione posthaec apud Matthaeum Christi sermonem ad diem hominibus vniuersis fatalem conuerri. Atque hic ne necesse quidem videtur demonstrari, huius vaticinationis partes quo quaeque loco terminentur. Quidquid de tali partitione statuatur, aut quocunque, siue ad rei publicae Iudaeorum interitum, siue ad extremam huius terrae conuersionem, referatur pars oraculi Christi ea, quae in Matthaei Euangelio narrationem inde a v. 29. cap. XXIV. persequitur: nihil id quidem

dem ad me, satis est, si concedatur, quod
 ferè nemo interpretum dubitat, locum istius
 capitis, qui a v. 4. ad 28 producitur, ad
 rerum Iudaicarum exitum spectare. Verum-
 tamen vel ipsius consensionis causa, quae
 inter plures N. T. vaticinationes cernitur,
 non dubito dicere, verissimam videri sen-
 tentiam eam, quae non modo priorem par-
 tem orationis Christi, sed etiam postero-
 rem, quae incipit v. 29 apud Matthaeum,
 de Hierosolymorum euersione adiunctisque
 rebus vniçe interpreteretur. Neque enim
primum apud Marcum c. XIII, 4. et Luc. XXI,
 7. quidquam percunctando quaerunt Chri-
 sti discipuli praeter tempus, quo sit templi
 Hierosolymitani euersio futura, atque signa
 e quibus eam instare colligatur. Neque no-
 uam atque ab illa diuersam rem complecti-
 tur ἡ συντέλεια τῆς αἰῶνος apud Matth. v. 3;
 ea enim, si vniquam, certe non in illo lo-
 co de extrema eaque fatali terrarum orbis
 conuersione dicitur, sed de Iudaici vt ita
 dicam orbis confectione, vt Ebr. IX. 26 coll.
 1 Cor. X, 11, cum perspicua sit apud Mar-
 cum quaestio: ὅταν μέλλῃ ΠΑΝΤΑ ΤΑΥΤΑ
 ΣΥΝΤΕΛΕΙΣΘΑΙ. *Praeter ea* si vel torquere
 placeat alicui verba Matth. XXIV, 29: εὐθέως
 μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, h. e. sta-
 tim post ea quae ante dicta erant signa in-
 stantis aduentus Christi, quamquam meo
 quidem sensu ne subobscura quidem sunt
 ista: ita clara tamen sunt illa Christi apud
 Mar.

Marcum v. 24: ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις et Lucam v. 25, qui ne anſam quidem dat alio de tempore cogitandi, cum, quae de ſolis, lunae, aſtrorumque conuerſionibus narrat, ſuperiora perpetua ſerie proſequantur, vt vehementer difficilem oporteat eſſe, qui animum inducat tantam perſpicuitatem dubitando peruertere. Chriſti autem ipſius ſignificationem, quis tandem poteſt contemnere? qui, narrantibus vno ore omnibus Euangelisſtis, perituram negat ταύτην τὴν γεγενῆσθαι ante quam haec omnia contigerint. Eſſe enim τ. τ. γεγενῆσθαι (quod verbum etiam multorum calliditate tentatum fuit) iſtius aetatis homines, vel ea doceant quae paulo ante hunc ſermonem Chriſtus dixiſſet Matth. XXIII, 38: *deſerta vobis* (Hieroſolymitanis videlicet) *relinquetur domus veſtra*, et: *poenas dabitis profuſi ſanguinis* v. 35, adiectis verbis v. 36: *Profecto haec omnia accidunt ἐπὶ τὴν γεγενῆσθαι ταύτην*, quae γεγενῆſime a Chriſto appellatur *Vos*, quibus ipſe miſiſſet doctores v. 34, atque a maioribus Iudaeorum diſiungitur. Mitto alia. Nam quid haec diſputem, quae ſunt tot diſputationibus interpretum trita? niſi eſſet videntum, ne, cum torqueretur Chriſti vaticinatio in alienum ſenſum, eius etiam cum aliis ſimilibus locis conſenſio in interpretando negligeretur.

VII.

Qua re nec praetermittendam puto mentionem Apocalypseos eius quae Ioanni Apostolo, ut mihi quidem videtur, recte tribuitur. Quam, etsi aliis, iisque non adumbratis, sed quasi expressis, signis, complecti eandem rem, quae sit a Paulo Thessalonicensibus, itemque a Christo locis supra commemoratis tradita, nescio an dubitet quisquam, aut, iure quidem suo, dubitare possit? In Apocalypseos capite VI. incipit narrare Ioannes, quo modo resignatus fuerit liber sibi per visum obiectus; atque descriptio eorum, quae resignatis quatuor prioribus signis euenerint, v. 2-8, quid continet aliud nisi bellum, seditionem, famem pestem, verbo, ea ista quae Christus Matth. XXIV, 6 seq. tamquam ante Hierosolymorum interitum exstitura nunciasset? Tum quinti resignatio v. 9 seq. eandem prorsus saeuitiam aduersus Christianos tradit, quam Christus apud Matthaeum v. 9. posuerat signum imminentis interitus Iudaeorum. In declaratione signi sexti v. 12 seq. iisdem adeo verbis imaginibusque utitur Ioannes, quibus ante eum Christus in Euangelio Matthaei v. 29, quaeque illuc tributa sunt verba hominibus desperatis qui vel mortem appetant tamquam dolorum leuamentum, ea sunt ipsa quae Christus Luc. XXIII, 30 ab Hierosolymorum incolis adhibenda praedixerat. Porro, ne Christiani (οἱ ἐκλεκτοί)

rei) inter Iudaeos communi miseria perirent,
 cauturum Christus ait Deum, ne vel pilus
 eorum pereat Luc. XXI, 18, et vero etiam
 eorum causa curaturum, ut vel tempus
 istius miseriae decurtetur, Matth. XXIV, 22;
 quo eodem modo vidit Ioannes cap. VII, 3
 seq. seruos Dei numeratos quasi et fronti-
 bus signatos, ne laederentur cum ceteris.
 Post, aperto sigillo septimo cap. VIII ir-
 ruentes vidit plagas ipsas quae Hierosoly-
 mitanos conturbant, earumque lugubrem,
 sed Christianis laetum, exitum; in quibus
 describendis si quis neget hanc et Christi
 narrationem inter se similitudinem habere,
 non cogitat Christum vniuersae, Ioannem
 describere, veluti per partes eundo, istam
 calamitatem repraesentare. Et tamen non
 raro, vel verbis ipsis, utramque vaticinatio-
 nem consentientem animaduertet, ut c. XIII,
 13 coll. Matth. XXIV, 21 et Luc. XXI,
 23; c. XI, 2 cum v. 24 apud Lucam;
 c. XII, 6 cum v. 16 Matthaei; c. XIII, 13. 14
 cum illius v. 24; c. XIV, 7. cum Matth.
 c. XXV, 1; cap. XX, 11 seq. cum v. 31 seq.
 eiusdem loci, atque etiam alibi. Similiter
 locus Pauli, de quo instituta erat disputa-
 tio, ita conferri potest cum Apocalypsi
 Ioannis, ut Paullus compressius, Ioannes
 latius eandem rem proposuisse, atque hic
 Pauli sententias quasi commentario dilata-
 se, videatur. Sed haec postea, cum ad lo-
 cum ipsum peruenerimus. Nunc liceat hoc
 fume-

sumere, Apocalypsin Ioanneam, praeter epistolas eas, quae sint ad Christianarum in Asia ecclesiarum rectores scriptae, completi continuationem quandam feriemque rerum earum, quae Hierosolymis omninoque rei publicae Iudaeorum exitium parauerint, quarum enarratio, coniuncta cum historia molestiarum quas Christiani eodem fere tempore sustinuerint a Iudaeis, liberationisque diuinae, terminetur proposita laeta spe nouorum Hierosolymorum siue ciuitatis florentissimae in coelis. Hoc, inquam, sumere liceat, non docere, ut e similitudine libri cum loco Paullino, huius argumentum et finis, quo sint omnia referenda, cognoscatur. Neque enim ratio fert instituti nostri, ut persequamur hanc disputationem, quae copiosior esset futura hac ipsa, quam suscepimus, omnisque omnino libri interpretationem necessariam redderet, et ea commode caremus post ea quae GROTIUS, WETSTENIUS alique, quibus non omnino assentior, inprimisque nuper admodum HERDERVS *), Vir Celeb. ad quem me hac in causa maxime retulerim, vel congesserunt vel docuerunt diligentius. Quodsi tamen sint, qui hanc vniuersam Apocalypseos interpretandae rationem contemnant (erunt enim, vereor, quam

*) in *Μαργαρίταις*, das Buch von der Zukunft des Herrn, Riga 1779 octonis,

quam plurimi): et nos, spero, ferent, qui libenter patimur quemque suum sequi sensum, et si ita visum fuerit, seiuncta hac confirmatione proferendae interpretationis loci Paullini, cetera argumenta sequantur.

VIII.

Ad locum Paulli ipsum ut veniamus igitur, principio *Rogamus vos*, inquit, *Fratres, de praesentia* (aduentu) *Domini nostri Iesu Christi nostraeque ad eum conuocatione, ne subito dimoueamini de mentē aut perterreamini vel oraculo, vel, sermone vel epistola tamquam nostra, quasi iam instet dies Christi. Nemo vos ullo modo fallat!* Hic Paulum loqui de postremo, quem appellare solent, aduentu Christi dieque ad iudicandos viuos omnes et mortuos constituto, facile equidem agnosco, is enim *dies* atque *aduentus* Christi dicebatur in priore ad Thessalonicenses epistola c. IV, 15. V, 2, vbi iam simili eos sollicitudine liberauerat. Nec aliam esse arbitror *ἐπιστολήν* aut diuersam ab ea quae est Matth. XXV, 32; quamquam, nisi me meus sensus fallat, Paulus hoc ipso vocabulo videtur mitigare terrorem, quem iste Christi dies iniecerat Thessalonicensibus, ut, cum eidem verbo notio insit tutelae et exemptionis e periculis, Matth. XXIII, 37 et XXIII, 31, non sibi infaustum aut horribilem illum arbitrarentur. Nam ita clare maximo de terrore loquitur Apostolus v. 2,

Fasc. II.

S.

VI

vt, quomodo Vir vere doctus nuper ad hunc et alium locum 1 Theff. IV, 13 potuerit existimare, Christianos inter Thessalonicones hunc diem tamquam laetum anhelasse proptereaque cunctationem doluisse, itemque summam huius loci esse in hac quoque fallacis spei exemptione, assequi certe non possum. Sed huius timoris qui fuerint fontes? quaeque causa? videndum est. Illos *πνεῦμα* dicit aut *sermonem* aut *epistolam tamquam suam*. Qua in re subit animum admirari, quid sit quod tanto consensu interpretes huius loci fraudem oraculorum et commenticios siue sermones siue epistolas Pauli suspicentur; non quo ita esse non possit, sed idoneam rationem non reperio. Etenim *πνεῦμα* non diffiteor dici de eo qui se Dei iactat appulsu loqui diuinaque oracula proferre, aut item est de iis qui vere diuino instinctu loquuntur, vt Apoc. II, 29. XXII, 17, 1 Cor. XIV, 14 seq. nec ipse *κορρίνιος*, Vir reuerendus *), negat *πνεῦμα* hic etiam posse referri ad oracula Prophetarum V. T. quibus male intellectis opinionis huius vanitatem superstruxerint. Immo retulerim ego potius ad ipsius Christi oraculum Matth. XXIV, quod animo Pauli in loco nostro obuersatum supra videbatur. Nam, si omnis hic locus responder alteri 1 Theff. IV. et V, si verba et imagines ibi eadem sunt quae Matth. XXIV, 30. 31. 43. si Christus in vitro-

que

*) *Abu. Tst. Vol. I. p. 191.*

que loco de inopinato aduentu suo, et vero etiam ita loquitur v. 34 vt ea ipsa aetate omnia euentura profiteatur: quidni inde credamus natam esse suspicionem Thessalonicensium? Porro *sermonem* (λόγον) Pauli et *epistolam* cur secus interpretemur atque v. 15 huius ipsius capituli? praesertim cum ipse v. 5 dicat: *memineritis quod, cum essem apud vos, haec dicerem vobis*, atque is ipse 1 Thess. IV, 15. profiteatur, quae ibi de Christi aduentu dixerit, enunciaſſe ſe ἐν λόγῳ Κυρίου. Quid est autem quod *epistolam* aliquam per fraudem Paulo subiectam comminiscantur? Si verum est, quod alibi planum feciſſe ſperamus *), *epistolam* ad Ebraeos scriptam eſſe noſtra priorem, eamque Thessalonicenſibus in primis deſtinatam: verba ea Ebr. X, 37: *Quantum quantum eſt, eſt tamen perbreue tempus, quo veniat Venturus, nec cunctetur*, non poterunt iis metum iſtum iniicere? Quamquam, ſi nec iſta placuerint, vel in loco illo 1 Thess. IV. ſecum Thessalonicenſes appellauerat *viuos et relictos* (in vita) *ad Domini aduentum*, ſuſpicionemque aluerat c. V. eo quod negaſſet ſe de *definito* huius aduentus *tempore* ſcripturum, ſatis autem eſſe dixiſſet, quod *dies Domini furis inſtar venturus ſit*, itaque *eſſe vigilandum*. At Paullus hic

S 2

V. 3

*) In diſp. quae eſt in *Opusculorum* ad interpret. SS. *Script.* fasciculo I. decimo.

v. 3 admonet, ne *fallantur* huius opinionis re-
 meritate. Recte. Christi enim aut Paullidicta
 cum traherent in alienum sensum, certe falle-
 bantur. Sed loquitur de epistola *tamquam* sua
 (ὡς δὲ ἡμῶν). Hoc quoque recte. Nam si ipse
 Paulli erat, ut equidem arbitror, perterre-
 bantur epistola tamquam a Paulo scripta;
 neque enim particula ὡς semper negandi
 vim habet aut dubitandi, sed definiendi, ac
 saepe redundat ut 2 Cor. V, 19. Denique
 admonitio Paulli cap. III, 17. epistolae nostrae
 de manu sua, quae sit signum in quaque
 epistola, cur significet commenticias tum
 irrepsisse eius sub nomine literas? cum et
 alia possit esse causa, cauendi videlicet, ne,
 quae manu alterius forte, ut Siluani, ut
 Timothei (v. cap. I, 1. Rom. XVI, 22.),
 scripta esset, propterea Paulli tamquam au-
 ctoris esse negaretur.

IX.

At quo modo factum fuerit ut Thessa-
 lonicenses aduentum Christi; rem maxime
 laetabilem, formidarent? Si me negem asse-
 qui istius timoris causam, nihil ignorem
 nisi quod Paullus ipse neglexerit tradere,
 omninoque obscurae sunt omnes causae e
 quibus Thessalonicensium Christianorum de
 futuro Christi aduentu opiniones nasceren-
 tur. Fuerit Christi et Apostolorum aetate
 communis Iudaeorum sententia, accedere
 Messiae regnum non posse nisi horribiles
 cala-

calamitates cum peruerfitate morum maxima praecefferint; nec tamen audeo dicere, eam rem Theſſalonicenſes ad formidandum Chriſti aduentum compuliſſe. Nihil enim contra dicit Paullus, nec iſtum erroris fontem obſtruit; hoc vnice atque proprie urget, non ita propinquum eſſe, vt putallent, diem Domini. Itaque hac e propinquitatis opinione neceſſe eſt hunc Theſſalonicenſium errorem fluxiſſe. Nec mirum illud videri debet. Eſt enim ea vis ac porius imbecillitas animi humani, vt vel incertitudine rerum moueamur, nec poſſit id quod inopinatum acci-dat celeriterque opprimat animum, non videri terribile, iis contra quae ſenſim videamus obrepere, etiamſi moleſta ſunt et aſpera, aſſuefacti, moderate ea feramus, praefertim ſi miſta tuerint quadam praefenſione voluptatis, quae et iſta rerum adiunctarum acerbitate acuitur. Ita quidem intelligitur, quid fuerit in cauſſa, cur et rem ſua natura optabilem Theſſalonicenſes reformidarint, et Paullus ſe exiſtimare potuerit iis ſatis feciſſe docendo, quod vano timore proxime imminentis aduentus Chriſti tenerentur.

X.

Negat autem Paullus venturum eſſe Chriſtum v. 3 ſeqq. *prius quam exſtiterit deſectio quaedam, ſequē prodiderit homo ille ſcelera-tiſſimus et perdiſſimus, qui ſeditionem faciat*

ciat efferratque sese contra omnem qui Deus dicatur aut venerabilis, ita ut is, instar Dei, etiam audeat in templo Dei confidere, atque se ipse praebere Deum. Nonne meministis. addit, me haec vobis dicere cum essem apud vos? Quibus postremis verbis planissime profitetur, se eadem nunc repetere quae alias dixisset. ut stultissima sit calumnia nescio cuius, qui librum effudit nuper editum de Iesu discipulorumque eius consilio *), corrigere Paulum voluisse temerariam in priori epistolae epistola denunciationem proxime instantis diei Iesu Christi, quem cum frustra expectassent Christiani, causasse eum dilatoria, eaque obscura, consolatione in loco nostro, ne fraudem vaticinantis deprehenderent. Quaeso, qui poterat arte corrigere iactum tesserarum quas numquam iecerat? nam neque, cum esset Thessalonicae, secus locutus erat ea de re quam in epistola nostra, et in priori, c. V, seq. negauerat se definiturum tempus aduentus Christi. Hoc tantum dixerat ibi et c. IV, 15, quod omnes, quibus de tempore nihil certi constet, nempe, qui existituri sint tempore, quo Christus venerit, non praestituros ceteris qui essent mortui, omninoque vigilandum esse, ne Christi dies nos opprimeret non opinantes. Quod autem nec in hac altera epistola profiteatur, id quod hodie, quidem tene-

*) *Von dem Zwecke Iesu und seiner Jünger*, cura G. E. LESSINGII, Brunonici 1778. 8. p. 200.

tenemus, aetatem suam multorum seculorum interuallo distare a Christi aduentu, quo quidem responso sollicitudinem Thessalonicensium radicitus sustulisset: primum non erat necesse; namque nec curiosorum vanitatem alere cupiebant Christus et Apostoli, ac potius aliqua rerum futurarum incertitudine alendae acuendaeque fidei ac virtuti prouidebant, et satis poterat videri Apostolo, repressisse primam quaerentium perturbationem, reliquam tempori sanandam reliquisse. Deinde, si ipse ignorauit, longene an prope abesset dies Christi, quo modo longe dicere potuit sine errandi periculo? ignorasse autem quid mirum sit quae Christus ipse ignorauit Marc. XIII, 32? nec eum, qui nesciuit quo proprie tempore aetatis istius exstitura esset rei publicae Iudaicae ruina, credibile est tempus remotissimi aduentus Christi tenuisse.

XI.

Iam quae sit *ἀνομία* s. *defectio* ea, cuius mentionem faciat Paulus, inuestigandum videtur; cadit enim in disputationem quo sit referenda? atque sunt qui imperum in magistratum, alii qui impietatem et Dei contemptum interpretentur. Ego vero hic nihil video caussae, cur huius impietatis aduersus Deum terminis circumscribi debeat. Nam etsi de hac quoque verbum est in Scripturis sacris, habentque verba quae sequuntur per-

perspicuam eius significationem: tamen non potest certa ratione concludi, haec quae subicit Paullus, continere defectionis quandam quasi definitionem, poterat enim impietas adiuncta esse seditioni ciuili. Enimuero conferentibus vaticinationem, quam demonstrauimus similem, ipsius Christi Matth. XXIV, quae alia potest videri, quam Iudaeorum impetus in dominationem Romanam? Haec etiam, intelligi potest, cur digna sit visa Paulo, quam commemoret apud Thessalonicenses, cum inter eos versaretur, v. 5. Namque a Iudaeis proficiscebatur omnis molestia ac vis, qua ii propter religionem Christianam exagitabantur (§. II.), habebatque maximam vim ad animos Thessalonicensium Christianorum tranquillandos denunciatio, fore vt Romani Iudaeorum furore lacessiti horum seditionem vlscerentur, contra Christiani, labefactata Iudaeorum impotentia, liberarentur a perpetua Iudaeorum vexatione. Hanc consolationem, similem certe, adhibuerat Paullus cap. I, 4 seq. nec alia magis apta, vt mihi quidem videtur, intelligi potest causa, cur eam rem, quaecunque sit, quam hoc loco descripserit, narrauerit Thessalonicensibus; et Christus ipse subiecerat narrationi funestae calamitatis Iudaeorum hanc admonitionem Luc. XXI, 18: *Cum harum conuersionum initium videritis, erigite vos et capita vestra attollite, propter ea quod instat liberatio vestra!*

XII.

XII.

Fiet autem omnis res clarior per ea quae sequuntur apud Paullum, qui ἀνθρώπον appellat τῆς ἀμαρτίας, τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας (וְיָן שֵׁן בְּלִיעַל אֲדָרָה. בן Prov. VI, 12), *scethestissimum illum*, aut si mauis, *seditionosissimum*, (nam ἀμαρτία dicitur de quocunque scelere, de seditione etiam, vt Ebr. XII, 3, in primis aduersus Deum, vt Ebr. X, 26 et alibi), itemque *perditissimum* aut *desperatissimum*. In quo obscurum est vnumne aut singulatem hominem notaue-rit Paullus, an plures? cum collectiuum, quod aiunt, nomen esse possit, et plures saepe vno nomine aut vna imagine significentur, vt Ioannes ipse i epist. II, 18 τὸν ἀντιχρίστον, de multis Christi aduersariis interpretatur, qui locus perspicue docet, nullam vim esse praepositi articuli, quae efficiat, vt non nisi vnus hic debeat intelligi. Qui cum dicitur v. 4. ἀντικείμενος κ. ὑπεραίρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, nihil subest causae cur iterum ad vnam in Deum impietatem referatur. Paulo quidem λεγόμενοι Θεοὶ i Cor. VIII, 5 etiam Principes sunt et magistratus, nempe illi *terreni* (οἱ ἐπὶ τῆς γῆς) qui et Κύριοι appellantur, vt אֱלֹהִים Ebraeis, et σέβασμα *venerabile* est quodcunque, nescio an etiam aliqua subobscura significatione τὸ Σεβαστὸν h. e. Romanorum Augusti. Nam quod in loco Danielis XI, 36, e quo visus est Paullus haec verba duxit.

duxisse, proprii Dii significantur, nihil id quidem ad hunc locum. Sit verba mutatus, vt saepe Apostoli, num sensum quoque? cum illo de rege, cuius res gestas Daniel narrauit, minime loquatur, allaque pro Danielis verbis substituatur, in quibus substitutis significatio est ea quam volumus. Neque tamen a nominibus *Dei* aut *sacrosancti* (σεβασματος) seiungendam puto notionem veri Dei, quem ille scelestus contemserit; quidquid venerabile putatur aut cultu dignum, his verbis complectitur Paulus, et impietatem hominis aduersus Numen ipsum diuinum notat his verbis: *ita ut in templo Dei tamquam Deus confideat, seque tamquam Deum adorandum praebeat.* Proprie haec possent intelligi de aliquo, qui ipsum templum, quod apud Iudaeos Dei putabatur, h. e. Hierosolymitanum, occupasset, et spreto ac turbato cultu eo, quem ibi Deus praescripssisset ipse, sese vel contra Deum extulisset; nec, si eius rei significationem historia daret, huius sensus proprietatem, qua nihil esset significantius, negligendam arbitrarer. Sed et ii se quasi ingerere in cultum honoremque diuinum dicuntur, qui persuadendo aut cogendo se magis audiri postulant quam Deum, omninoque qui pari cum Deo dignitate fruuntur, vt *Deus*, vel in sacris Scripturis, est pro omni re aut persona quam quis maxime colat et sequatur. Sic ventrem eorum qui
rell.

religione abutuntur ad mercedem et quaestum, eorum *Deum* appellat Paullus Phil. III, 19, avaritiamque *idololatriam* Col. III, 1, magistratus etiam *Deos* Io X, 35, et Satanam *Deum huius saeculi* 2 Cor. IV, 4. Sic ii, qui aduersa superauerint et illecebras peccandi, *in throno Dei* collocantur Apoc. III, 21, IV, 4, ita tamen vt adorantes Deum summum se prosternant coronasque suas v. 10, non vt ille nefarius, quem Paullus se ipsum dicit constituisse Deum. Cultum denique et adorationem diuinam postulare sibi, quid est aliud quam velle, ea sibi fieri quae vni debentur Deo, vt Matth. IV, 9. Apoc. XIII, 4. et alibi, veluti c. XIV. vbi, qui agnum secuti fuerint quocunque duxerit v. 4, disiunguntur ab his qui beluam adorassent c. XIII.

XIII.

Iam, si consulamus vtramque vaticinationem Christi et Ioannis, quam supra diximus monstrare nobis vias ad significationem huius imaginis reperiendam, in Christi oraculo omnino omnes ii sibi vindicabant auctoritatem Dei, quos Christus ibi *ψευδοπροφήταις* dicit, quorum quisque se Christum inter Iudaeos h. e. liberatorem populi Iudaici mentiebatur, efficiebatque oblatiis monstris et portentis, vt Iudaei decepti ad bellum Romanis inferendum persequendumque inflammarentur; vt omnes

ii,

ti, qui talem tamquam a Deo ad Iudaeos
 seruitute Romana liberandos missum cole-
 bant laudabantque, eum tamquam praesen-
 tissimum Deum venerabantur. Ampliora
 etiam et vberiora indicia affert Apocalypsis
 Ioannea, si quis quaesierit, Namque, vt
 in loco Paullino v. 9. *Satanæ* tribuitur vis,
 qua se praesentem exhibeat prodigiis quo-
 que commenticiis ad fallendumque compo-
 sitis: sic idem ille *Satanas* Apoc. XII, 9 dicitur
 ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, isque eodem
 in loco v. 3 seq. cernitur sub imagine draco-
 nis rufi septem capitibus diademate ornatis
 decemque cornibus terribilis, qui impetunt
 faciat in feminam fuga se eripientem peri-
 culo, vt societas sacra insidiis aduersariorum
 obiecta et liberata tamen ab inani impetu fa-
 cile intelligatur. Ad prosequendum tamen
 impetum, draconem vidit Ioannes v. 17. se-
 se accingere ad bellum inferendum ceteris
 feminae liberis *observantibus praecepta Dei,*
doctrinamque Iesu Christi tenentibus, propter-
 eaque potestatem suam tradere bestiae e ma-
 ri s. abyssu prorepenti, iridem septem capi-
 tibus decemque cornibus et *diadematis*
 spectabili, cuius capitibus sit inscriptum no-
 men ΒΑΑΣΦΗΜΙΑΣ; in qua quis non agno-
 scat, vt in ceteris figuris pardi, ursi, leo-
 nis, v. 2. ferocissimam tyrannidem? prae-
 ferim, si contulerit c. IX. 12 vbi rex s. dux
 terribilis exercitus adumbrati locustarum
 imagine, qui sit ἄγγελος τῆς ἀβύσσος, quasi
 tu

tu diceret *legatum voraginis*, ebraice אבאδ-
 דאן, graece Απολλύων, *Perditor* igitur, no-
 minetur, qui, secundum c. XI, 7 intulerit
 bellum τοῖς μέγιστοις, quorum ab eo interem-
 torum corpora insepulta iacuerint in plateis
 urbis magnae, ubi *Dominus noster actus fue-
 rat in crucem* v. 8, h. e. Hierosolymis. Istam
 porro bestiam narrat Ioannes locutam μεγά-
 λα καὶ βλασφημίας q. d. *insolentiam* et *conuicia*,
bellumque gessisse *menses quadraginta duo* h. e.
 tres cum dimidio annos; *conuicia proiecisse*
in Deum eiusque nomen, templum (τὴν σκηνὴν),
coelique incolae; *adoratam* tamen esse *ab omni-*
bus terrae (an Iudaicae?) *incolis*, quorum
quidem nomina non fuerint inscripta libro vitae
Agni maciati i. e. qui non essent Christiani
 c. XIII, 5 seq. Exstitisse etiam, pergit, *be-*
stiam, cornibus pariter munitam, sed *agnis*,
quamquam vocem draconis ediderit, v. 11.
 Hanc prioris bestiae vim omnem, eius sub con-
 spectu, exercuisse atque effecisse, ut terrae inca-
 lae adorarent priorem illam bestiam, propter-
 eaque magna edidisse prodigia, iisque fefellisse
 terrae incolae; ut adorarent illius imaginem,
 eiusque charactere signarentur, nisi morte ple-
 cti vellent, v. 12 seq.; denique *characterem* s.
nomen s. *numerus* illius (superioris) *bestiae*
 comprehendi numero DCLXVI, v. 18.

XIV.

Neminem arbitro fore, quin, cum ad
 utriusque loci comparisonem integer ac-
 cessa.

cesserit, magnam statim similitudinem agnoscat. Iam quidquid aduersatur Dei consiliis, inprimisque impedit doctrinae cursum, Satanae tribuitur in scripturis. Hinc *Satanam sequi* 1 Tim. V, 15 nihil est aliud quam *perfidum fieri* (τὴν πρῶτην πίσιν ἀδερεῖν); hinc *Satanam contere* Rom. XVI, 20, *compescere* eos qui *dissensionem serant et offendicula*, v. 17; hinc *Satanas* pro iis qui impetum facerent in Christum Io. XIV, 50, aliaeque similes formulae; nec mirum igitur eum a Ioanne *draconis*, malorumque ministros *bestiarum* ex abyssu prorepentium, imagine adumbrari. Atqui omnis prioris bestiae apud Ioannem figura c. XIV tyrannos exhibet magna iactantes, feroces, crudeles, nulli, ne Deo ipsi quidem, obrectando aut eius nomini ac templo parcentes, conterentes quemcunque qui cultum neget, aut se signari, tamquam militem aut cultorem, characterem tyrannorum derrectet. Haec quidem omnia cum Paullina descriptione perspicue consentiunt. Rei theatrum Hierosolymis est, ut ante e loco Apoc. XI, 8. vidimus coll. v. 2.; bestia ipsa alias c. IX, 11 sub nomine *Perditoris*, imagineque ducis cohortis bellicae cernitur; comminatio quoque ea quae est c. XIII, 10, homines ostendit gladio et vinculis furentes. Itaque haud scio an figura sit *Zelotarum*, ut quidem se ipsi appellabant praedones, qui post direptam terram sacram iuramentum irruissent in urbem,

omnia-

omniaque ibi caede, raptu, sacrilegio, flagitiisque nefandis compleuissent *). Nec ceterae partes imaginis dissentiunt. *Capita* enim VII et *cornua* X significant plures, apud quos esset potestas (quamquam, qui fuerint? nominatim nihil attinet hic inuestigare, cum Paulli locum interpretari velimus non Apocalypsin), *diademata*, itemque *thronus* cum *imperio* bestiae a Satana traditus, tyrannidem violentiam et scelus anhelantem. Quantam vim calamitatesque experti sint Christiani a furiosis his Iudaeis, facile est iudicare, cum toties narret Iosephus, nemini hos furiosos Iudaeos pepercisse, qui vel suspectus esset, propter pacis studium, quod conspirare his cum seditiosis noller. Menses XLII, quibus furor eorum terminatur, planissime cum rebus a Iosepho narratis consentiunt. Denique, si vera est HERDERI V. V. coniectura, facilitate quidem non minus quam ingenio commendabilis **), numerus tributus bestiae DCLXVI, Ebraicis literis expressus erit סססו, aut traiectione Cabbalistica סססו, nomen videlicet ipsum *seditionum* (*ἀποστασιών*), quod tanquam sollemne et proprium scelera vocabulum usurpat Paullus. Altera autem bestia Apoc. XIII, 11 seq. quae minis blanditiisque, et vero etiam prodigiis, compulisse dicitur quoscunque, ut

prio-

*) V. ROSKINUM de Bello Iud. V. 3, 3 et 9.

**) l. c. p. 149.

priorem bestiam adorarent h. e. cultu et obsequio prosequerentur Zelotas, quid est nisi imago eorum qui hoc modo Zelotis amicos conciliarent aut sceleris certe socios? Hi igitur decepti portentis et fraude nefaria, sunt, οἱ ἀπολλυμένοι, ad interitum ruentes, non admittentes veritatem, qua servari potuissent, sed fidem adhibentes fraudi, vt Paulli verbis vtar v. 10 seq.

XV.

Fuisse autem Zelotas, quos diximus, tales, quales Paullus Ioannesque descripsit, omnes eorum mores, si IOSEPHVM audiamus, loquuntur; quod quidem ex eius commentariis breuissime trademus, vt, nihil his seditiosis sanctum fuisse, intelligatur. Plenae harum querelarum sunt Anani atque Iesu, Pontificum maximorum, orationes contra Zelotas de iisque dictae apud IOSEPHVM *). Ille inter alia, vt sacri scriptores, clare domum Dei nefandis piaculis repletum et sacra conculcata dicit, Iudeos autem medio sanctuario inambulare, calidis quasi cade popularium manibus, Numenque diuinum contumeliose tractare, cum ne Romani quidem ipsi vel vinguam limitem profanorum transierint, vel sacras consuetudines violarint, sed sacrorum locorum ambitum quasi omnis cum horrare adspexerint. Hic: locum adoratum

*) de bello Iud. IV, 3, 10 et c. 4, 32

a terrarum orbe uniuerso, et ab alienigenis ubicunque honoratum, a feris domesticis protritum quëritur, plane ut Apoc, XI, 2. τὰ ἱερῶν, quae sunt ipsi hi profani, templum et urbem sanctam quasi pedibus contriuisse dicuntur. Neque enim modo templum occupauerant, quo tamquam perfugio et quasi tyrannæo utebantur, ut verbis IOSEPHI utar *), sed id quoque horribili caede multorum millium contaminauerant **), donaria vasaque sacra diripuerant ***), primi quoque sacrae aedi ignem admouerant ****). Tum contra datam fidem Romanorum praesidium interfecerant *****), omnes, etsi aequissimas, sibi, a Tito Imperatore in primis, Agrippa Rege, et Iosepho, oblatas pacis conditiones ad extremam vsque rerum suarum desperationem contemserant †), profundissimae se impudicitiae foedissimaeque libidini dederant ††), infinitum de plebe non solum sed primariorum quoque virorum

*) IV, 3, 7.

**) IV, 5, 1. V, 1, 3.

***) V, 13, 6.

****) VI, 2, 9.

*****) II, 17, 10.

†) II, 19, 3. V, 9, 3 seq. II, 21. VI, 2, 1 et 4, 6, 2.

††) IV, 9, 10.

rorum numerum crudelissime occide-
rant †). Ne sacerdotibus quidem pe-
percerant, e quibus, iisque Pontificibus
Maximis, non dubitauerant Ananum et
Ezechiam *), Ananum alium, virum san-
ctum pacisque studiosum, itemque Iesum **)
et Matthiam interficere ***), contra pro
arbitrio, secus quam lex iussisset Dei, con-
temptoque successionis iure, ipsi novas Pon-
tifices constituere †), Imperatori denique
et facta seditione obsequium, et in extre-
mo discrimine urbis deditiorem, et sacri-
ficium, quod pro eo offerre in templo mo-
ris erat, negauerant ††). Mitto reliqua;
quae IOSEPHVS copiosius persequitur.
Qui quidem †††) de fraude etiam et com-
menticiis prodigiis: *miserum populum*, in-
quit, *Deum ementiti* (καταψευδομένους τῷ Θεῷ)
in suas partes traxerunt. Causa interitus
Iudaeorum, ut paullo ante refert ††††), *erat*
falsus quidam propheta, qui illo tempore ciui-
bis nunciauerat: Deus iubet in templum ascen-
dere

†) IV. 3. 5. V. 1. 3. 13, h. X. 1. 4. etc.

*) II, 17, 9.

**) IV, 3, 7. V, 1, 2.

***)) V, 13, 1.

†) IV, 3, 6. 7.

††) II, 17, 2.

†††) VI, 5. 3.

††††) ibidem §. 2.

dere consecuturos salutis signa. Multi autem tum erant subornati a tyrantibus ad populum prophetae, nuntiantes expectandum esse auxilium a Deo.

XVI.

Ceterum tempore eo, quo Paullus haec scelera praenuntiabat Thessalonicensibus Christianis, nondum erant assecuta maturitatem. Καὶ νῦν τὸ κατέχον, inquit, οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἐκούτῃ καιρῷ, κ. τ. λ. Tenetis quoque id quod nunc cohibeat *isa*, ut ille (*seditiosus*) suo demum tempore emergat. Namque occulta iam modo serpit seditio, usque dum, qui cohibet, sit sublatus e medio. Tum demum sese seditiosus prodet, v. 6-8. Nempe in verbo κατέχειν haud dubie est notio *cohibendi* aut *impediendi* quo minus statim erumpant prava consilia in seditionem ipsam; addit enim Paulus, tum, hoc cum sublatum fuerit, sese seditionem prodituram esse. Nec video quo possit particula νῦν referri, nisi ad illud tempus, quo Paullus haec Thessalonicensibus scripserit; cum disiungatur ab eo quo existura esset illa seditio (ἐν τῷ ἐκούτῃ καιρῷ), quem ad modum ἤδη et τότε paullo post temporum diversitatem indicant. Ἀνομίαν iterum de seditione interpretor, erat enim ante ἀποστασία dicta v. 2, quamquam minime excludendam puto impietatem in Deum et ipsius religionis Iudaicae contemptum, ut

T a

alias

alias verbum adhibetur de his, qui defecerant ab ista religione, 1 Macc. II, 44. III, 5. *Μουσῆται* interpretatur Paullus ipse, cum dicit v. 8: futurum esse aliquando ut vis seditioforum erumpat; antea igitur latebat in tenebris. *Ἐνεγείσθαι* tamen, inquit, h. e. ut bene GROTIUS vertit, *cuditur*, aut, si mauis, *elaboratur* atque *serpit*, *dummodo, qui nunc vim seditionis quasi compressam tenet, sublatus sit*. Quae variae possunt intelligi; nec, quo modo debeant, audeo pronuntiare in tanta breuitate Paulli; qui se referre ad Thessalonicensium notitiam poterat. Satis fuerit diuinasse, *τὸν κατέχοντα* fuisse *Claudium*, qui tum, cum Paullus haec scriberet, summam imperii Romani tenebat; eo enim extincto, sub Nerone, Successore, inueteratum Iudaeorum odium tacitaeque discordiae sese ostendentes emerferunt.

XVII.

Sed furor ille seditioforum maxima repressus fuit vi Romanorum, ac potius Dei. Tanta enim pertinacia erat, tanta rabies, tantus etiam in summo periculo apparatus Zelotarum, ut Titus ipse confiteretur: *se bellum Deo opitulante, confecisse, Deumque fuisse qui Iudaeos istis munimentis exturbauerit* *) Merito igitur Paullus hanc furoris Iudaici

euerit

*) apud IOSEPH. de bell. Iud. VI, 9, 1.

euerſionem repetit v. 8. ab *illuſtri* aut praeſentiſſimo *aduentu Domini*, quem contineri excidio Hieroſolymitano ſua ſponte intelligitur. Nec vereor, ne quis iure mihi occurrat ita, vt dicat, alio tum ſenſu accipi *παροχας* Domini quam verſu I. vbi Paullus, nobis non diſſidentibus, de poſtremo Chriſti aduentu dieque hominibus vniuerſis fatali loqueretur. Namque vt *παροχας* Dei in ſacris Scripturis de quacunque effectiōe diuina, itemque Deus aut Chriſtus *venire* dicitur, quotieſcūque beneficia conferat aut inferat mala, remuneretur aut vlcilcatur, veluti Rom. IX, 9. 2 Petr. I, 16: ſic, cum de vlcilcenda Iudaeorum contumacia et Chriſtus et Apoſtoli ſaepe loquantur, mirari non debemus, quod iſtud verbum pariter cum *diu Chriſti* nomine in primis ad hoc quoque rei publicae Iudaicae excidium transferatur. Ita quidem eſt Luc. XVII, 24. Matth. XXIV, 27. et alibi; omninoque, quo fit ſenſu accipiendum? aut quis intelligendus aduentus? ceterae res indicant, quae commemorantur in aliquo loco. At quem ad modum ille lugubris rerum Iudaicarum exitus non vna erat poena quam dabant propter Dei contemtum Iudaei, ſed aliqua eius pars potius, nec Chriſtiani euerſione poteſtatis Iudaicae liberati erant ab omni genere vexationis; omninoque Chriſtus eiusque Apoſtoli cupiebant ſuos ſemper auocare a felicitatis aut mitigationis externae ſpe, eorum.

rumque animos vđ laetiozem in caelis spem beatitudinemque nulla vicissitudine turbendam conuertere: sic etiam tum, cum consolationem ab interitu tyrannidis Iudaicae repetitam afferunt, ei longe laetiozem spem exoptatissimi aduentus Christi ad viuos mortuosque iudicandos adiungunt: quod in oratione Christi Matth XXIV et XXV atque in Apocalypsi Ioannis maxime cernitur. Paulus autem, vť supplicium, quo Christus affecturus esset Iudaeos, aptissime appellat *παροικίαν τῆς Κυριας*, propter ea quod eam tamquam contrariam opponere vellet *τῇ παροικίᾳ τῆς Ἀγάπης*; sic nullo modo erat necesse, vt haec *παροικία τ. Κυριας* ab altera illa v. i. aliter discerneretur, quam commemoratione rerum, quae, qualem Christi *παροικίαν* v. 8 significasset, planissime docerent. Fac igitur, Paulum nesciuisse, num dies Christi postremus tempore diuersus foret ab illo qui Iudaeis fatalis esset, an vterque idem in tempus incideret? aut cognouisse, vtrumque a Iudaeis, quales erant Thessalonicenses (1 Thess II, 14), nullo modo discerni, sed vnum in tempus coniici: certe et ipse poterat vtriusque mentionem coniungere; idque hoc magis, quod, si eos admonuisset de seditione Iudaeorum nondum imminente, per se esset perspicuum, nec vltimum Christi diem v. i. iam tum instare posse.

XVIII.

Istam autem vim Christi, qua se praesentem Iudaeis seditiosis ostenderit eosque funditus deleuerit, exprimit Paulus his verbis: *Dominus euerget eos halitu oris sui*, quae continent imaginem Ebraeis uerbis frequentatam Esa. XI. 4. Hof. XIII. 3, eamque magnitudine non minus quam perspicuitate illustrem, cuius significatio in promptu est. Quae quam fit apta huic loco, docebit Apocalypsis Ioannis, in qua, quae hic pressius dicta sunt, explanatius et uerius expressa cernuntur, ita, ut, quo modo poena ad crimen exactissime referatur, facile intelligi possit. Nempe Dominus, is, cuius per librum uniuersum victoria describitur, statim in libri principio cap. I, 16 pingitur tanquam e cuius ore *gladius anceps et acutus procedat*, quo *bellum inferat* hostibus, c. II, 16. Post, cum uidisset Ioannes bestiam utramque illam, quam supra e c. XIII. contuendam proposuimus, quae et interfecisset omnes qui cultum negassent et obsequium, et ita esset a cultoribus adorata, ut etiam hi auderent exclamare v. 4: *quis potest bellum cum ea suscipere*, mox non modo uidit urbem adumbratam meretricis imagine c. XVII, euersam c. XVIII, sed bestiam quoque, quae ausa esset praelio dimicare cum eo, cuius nomen esset: *ὁ λόγος τῷ Θεῷ* c. XIX, 13, itemque Rex regum et Dominorum Dominus v. 16., e cuius ore acutus gladius prodiret ad feriendos pro-

profanos v. 15 (τὰ ἔθνη, ea videlicet quae conculcassent urbem sanctam c. XI, 2), eam igitur vidit captam cum falso propheta, qui eius in gratiam prodigia edidisset (h. e. cum altera bestia), pariterque coniectam in lacum igneum sulphure ardentem; quod de iisdem, deque dracone, qui et ipse tamquam flumen e faucibus ad Ecclesiam opprimendam emisisset c. XII, 15, reperitur c. XX, 10. Nec negligendum videtur illud; quod, cum Paulus sediciosos dixisset *templum Dei* occupasse atque ibi *tamquam Deum* *condidisse*, omnes sententias Dei latus de bestiis ceterisque hostibus reperiamus tamquam e *Dei templo* in caelis pronuntiatas, atque inde emissas quasi poenas. Vide Apoc. XI, 19. XIV, 15, XV, 5. 6. XVI, 17 etc. Sed finem faciamus dicendi de loco Paulino. Neque enim necesse est excutere aliorum de eodem loco sententias, neque, quae contra nostram dici possint, examinare. Haec enim occupata videntur per ea quae disputationi ipsi adpersimus; et illae falsae reperientur, ubi de veritate constet interpretationis illius, quam confirmandam nostro modo suscepimus.

XII.
CONIECTVRAE
AD HISTORIAM CATHOLICAE
IACOBI EPISTOLAE.

THE
HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM 1630 TO 1880
BY
JOHN R. HARRIS

Vetus est doctorum virorum, nec ea quidem iniquorum aut intemperantium, querela: nullam fere historiae Christianae partem obscuriorem esse ea, quae in originem incidit, ac potius primam rerum Christianarum progressionem. Quae certe obscuritas non modo hactenus molesta est, quod, ubi antecessiones rerum perspectae non sint, nec consequentia intelligi satis possint aut cum superioribus apte et ita coniungi, ut causae rerum et effecta perspicue cognoscantur, sed ipsam quoque impedit interpretationem sacrorum librorum, qui, cum vel complectantur veterem rei publicae Christianae memoriam, vel sententias quam plurimas ab ea ductas aut referendas ad istius temporis conditionem, vix possunt ad perspicuam intelligentiam adduci. Iam si ab iis discesseris, quae Lucas, solus ille idoneus cui credatur, literis tamquam ab Apostolis acta consignavit, aut quae sunt virorum diuinorum epistolis de rebus istius aetatis adpersa, nihil est propemodum, in cuius auctoritate quisquam acquiescere possit, suntque fere omnia, quae a tempore eo, quo desierunt sacri scriptores, contigerunt, ad saeculi P. C. N. tertiū initia, nisi incerta, tantis tamen inuoluta tenebris, ut ea refellere eorumque vanitatem agno-

agnoscere facilius sit quam, quaenam fuerint, affirmare. Qua quidem in re haud scio an veritati cognoscendae obsuerit magis quam profuerit diligentia eorum, qui inter veteres antiquissimae huius historiae fragmenta collegerunt. Nam cum curiosi magis essent conquirendarum earum rerum, quae vel fabularum studium alere stuporemque imperitorum retinere possent, vel eorum, qui in doctrina dissentirent, auctoritatem infamare, maioremque in congerendis quam examinandis rebus diligentiam ponerent: effectum est, ut et veritatis vis fabularum mole opprimeretur, et perirent, quae ad cognoscendam magis necessaria essent, in primis ea, quorum esset aliquis ad historiam librorum sacrorum usus.

Neque vero in vilo genere librorum Novi Testamenti magis aequum est moueri historiae desiderio, quatinus eo quod epistolas complectitur quas usu venit *catholicarum* nomine appellari. Nam in ceteris Pauli Apostoli impressa sunt tamen vestigia hominum, opinionum, institutorum, rerumque gestarum, quibus vniuersa oratio accommodata cernitur; non item in catholicis, quarum argumentum et sententiae plerisque ita infinitae sunt visae, ut nullam ad singularem Ecclesiam directae, eaque ipsa de causa catholicarum nomen tulisse putarentur. In Paulinis etiam, Lucae commentarii de initiis Ec-

cle.

clesiae Christianae plurimum adiuuant interpretationem, propter ea quod res a Paulo gestas in primis est persecutus, de ceteris Apostolis aut nihil omnino narrauit, aut non ea certe, quae scriptas ab iis epistolas attingere videantur.

Nec tamen illam causam veteris historiae Christianae vel vniuersae vel eius, quae pertinet ad libros N. Testamenti, tanquam desperatam relinquamus, sed imitemur curiosos naturae et antiquitatis inuestigatores, qui vbi nihil oblatum fuerit aut repperit, quod perceptum aut comprehensum dici posset, minuta etiam et subobscura festantur, quibus, vel coniectando, propius ad veritatis cognitionem accedant. Circumspiciamus igitur ea, quae sint in epistolis, quas diximus, ipsis, vestigia quae persequamur, vt, nisi exitum, viam tamen demonstrent qua sit eundum et vnde proficiscendum, ne incerta in tenebris erret disputatio. Tum ex historia istius temporis quae ramus, detne illa aliquam significationem rerum, quibuscum illud, quod quasi tenemus, filum h. e. quod ex epistolis decerpimus, connecti atque copulari possit? Quodsi repta sit apta et ab omni parte bene munita coniunctio, videamus, an scriptoris consilium et loca ea, quae videantur referri ad eorum, quibus, aut temporis, quo scribebatur, conditionem, cognitis his historiæ

storiae vestigiis, illustriora appareant. Quod ubi contigerit, non magis aequum fuerit, de veritate repertae historiae dubitare, quam de veritate lectionis in aliquo scriptore, eadem, qua diximus, cautione inuestigata, vel causae eius, a qua duci naturae effecta debeant.

Hac quidem via procedere in reperienda epistolarum N. T. catholicarum historia, venit nobis in mentem, cum indicenda esset disputatio, quam ad consequendam Doctōris in Theologia dignitatem defendet KNAPPUS, V. V. coniunctissimus Collega noster, quae et ipsa in illustrando aliquo loco epistolae catholicae versatur; nec veremur, ne haec omnis a nobis suscepta disputatio aut nullius ad harum epistolarum intelligentiam momenti aut omnino superuacua videatur. Neque enim liber vllus ipse scriptus alicui, eiusque ad ingenium, mores, necessitatēque accommodatus, carere historiae lumine potest; quae quo plenius intelligitur et accuratius, hoc erit liber ipse ad intelligendum dilucidior; neque ita laborarunt viri docti in requirenda harum epistolarum historia, ut nihil videantur reliquisse quod aut noue aut forte rectius dici possit. Itaque et mihi licebit, in his tentare quid possim, non quo putem recentissima quaeque, ut ait CICERO, correctae esse et emendatae maximē, aut certiora me daturum esse his quae ab aliis pro-

po-

posita fuerint. Est suus cuique sensus, nec in tali rerum inopia et obscuritate, nisi quis quam plurimas easque leues per se significationes apte coniungere, conflatamque ex iis veritatem quasi sentire didicerit, sperare licet fore ut, quae ipse senseris, ei pariter persuadeas. Sed in rebus arduis etiam voluisse sat est, et, cui prima non licet assequi, is in secundis tamen tertiisque consistere cum aliqua laude potest. Neque tamen peruulgata repetam et ab aliis discussa satis, sed quasi post messem spicilegium instituiam, ut vel remoueantur ea quae, semel animis percepta, ut mihi quidem videtur, veritati in hac causa reperiendae obfuerunt, (fracta enim auctoritate rationis eius, in qua omnes permanserunt, facilius ad veritatem aditus datur), vel qui, quae diximus, nec satis tamen elaborata aut hanc ad causam illustrandam adhibita, agnouerint, ea, iisdem vestigiis persequendis, uberiora et certiora reddere possint.

Ab ipso igitur nomine epistolarum catholicarum ut ordiamur, primum, quod Icio, EVSEBII auctoritate ¹⁾ ita coepit usurpari, ut eo istae a Paulli epistolis discernerentur. Nam quod illo aiunt ante EVSEBIUM, ORIGENEM usum et ALEXAN-

1) Hist. Eccl. lib. II. c. 23. extr. lib. VI. 14.

XANDRINVM DIONYSIVM 2), haecenus
 verum est, quod vnam, eamque primam,
 Ioannis, *catholicam* dixerint, ceteras eius-
 dem nominis nullo modo. Sed quo sensu
 hanc vnam appellauerint catholicam, id
 quidem cadere in disputationem potest.
 Neque enim necesse est intelligi talem, qua-
 les sequior aetas catholicas dixit, propter
 ea quod viderentur ad *uniuersam* Ecclesiam,
 nec ad singulares vnius loci coetus scriptae,
 sed quae ab *omnibus* eiusdem, cui tribueba-
 rur, auctoris, esse agnoscitur disjungitur-
 que ab iis, quas vanus aut incertus rumor
 Ioannis esse ferebat. Quod quidem verius
 videtur. ORIGENEM satis constat secun-
 dam et tertiam non ignorasse, quas tamen
 negat ab omnibus probatas 3), nec negligit
 vnumquam in libris iis, qui graece supersunt,
 primam diserte catholicae nomine ornare 4).
 DIONYSIVS autem 5) vnam hanc primam
epistolam simpliciter appellat, aut *catholicam*
epistolam, non item ceteras, duas, quas
περομένων nomine discernit ab illa; vt dubita-
 ri non possit, vtrumque scriptorem *catholicam*
 pro

2) V. praeter ceteros NATH. LARDNERI Supple-
 ment to the — Credibility of the Gospel history,
 Vol. III. p. 2.

3) Apud EUSEBIUM I. c. VI, 25. Ed. Cantabr.
 p. 291.

4) Loca concessit LARDNERVS Credib. of the G.
 H. Part. II. Vol. III. p. 268.

5) Ap. EUSEBIUM VII, 25. p. 353. 54.

pro legitima et omnium consensu probata dixisse. Ipse etiam EUSEBII aetate eandem vim verbo subiectam fuisse in hoc genere, comparatio docet ab eo Petri inter libros instituta ⁶⁾. Nam primam eius epistolam *ὡς ἀναμρόληκτον* confirmat adhibitam esse in veterum presbyterorum scriptis, sed alia, quae Petri sub nomine ferrentur, scripta τὰ *Κήρυγμα* videlicet et *Ἀποκάλυψις* Petri, in catholicis numerata non fuisse, quorum nec testimoniis vel veteres vel suae aetatis Ecclesiastici homines uterentur. Principio igitur proprium fuisse videtur nomen primae Petri et Ioannis epistolae, quo distinguerentur a ceteris eorundem scriptorum quae incertae fidei essent, utraque certe tulerat cunctorum suffragia; post, cum didicissent, ceteras quoque eorundem Apostolorum, itemque Iacobi et Iudae, epistolas veterum scriptorum usu tritas, plurimis etiam in Ecclesiis publica lectione probatas esse, translatum est ad vniuersas, quas discernere a Pauli epistolis vellent. ⁷⁾. Nec alio,

6) H. E. III, 3.

7) Haec vera videtur origo communis harum epistolarum nominis et consuetudinis earum in vnum septem epistolarum corpus coniungendarum. Neque secus acceptum esse nomen ab EUSEBIO, sique qui eius aetate id usurpare coeperunt, aut inditum esse huic collectioni propter ea quod

Fasc. II.

alio, opinor, offensum posthac ad eas su-
perius canonicas nuncupavit 8); erant enim

Этот документ является частью архива, хранящегося в Государственном архиве Российской Федерации. Он содержит информацию о деятельности органов государственной власти и управления в период с 1917 по 1925 год. Документ относится к категории «Делопроизводство» и имеет номер 100. Он был опубликован в 1992 году.

REF ID: A68097

101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-1064-1065-1066-1067-1068-1069-1070-1071-1072-1073-1074-1075-1076-1077-1078-1079-1080-1081-1082-1083-1084-1085-1086-1087-1088-1089-1090-1091-1092-1093-1094-1095-1096-1097-1098-109

et universas Ecclesias scriptas essent. doceri villo

ad universas Ecclesias scriptae essent, docent viro
argumento potest. EVSEBIUM potius vidimus

carholicum dicere librum, qui citando probetur a

scriptoribus Ecclesiasticis (αρχαίως ἢ τοῖς κατὰ

ἡμᾶς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῖσι,), cuius et
audacitatem securi fumus in commemorandis

causis. chr. de quibus olim dubitasset, episto-

lae eandem cum ceteris auctoritatem nascae sine.

Nec popularis interpretatione nominis conciliari

cum secunda et tertia loannis potest, quarum
mentes dante designatae erant pluribus Ecclesiis.

neutra certe destinata erat pluribus Ecclesiis.
Onde res ita perturbavit WETSTENIUM, ut

qui primi nomen his imposuissent, eos neutram

illam recepisse, contra omnem historiarum fidem

conuiceret, (Not. ad N. T. Tom. II. p. 638).
Nec uerum uir debuit qui edidit Iacobi et Iudae

Nec verior vir doctus qui edidit Iacobi et Iudae
epistolas a se illustratas. *(Briefe zweener Brüder Jesu)*

in unserm Kanton p. 96,) contemtisque aliorum in-

interpretationibus, epistolas catholicas dictas vult

esse hactenus, quod Ecclesiae interceptae fuerint
orientem solum spectantibus sed Beullinæ cum

orientem Iohem Ipectentibus, sed Pauline cum
Lucæ et Marci Evangelio. occidentalibus. Quod

ne assequor quidem quid sit, nisi memorise quo-

dam errore ἀνατολικᾶς πρὸ καθολικαῖς arripuerit.

[illegible]

8.) De institut. divin. litter. c. VIII; nec tamen pro-

prio his epistolis nomine. vt omnes audio nar-
rare. Nam eodem nomine Paulli etiam episto-

rare. Nam eodem nomine Pauli etiam episto-
las complectimur, quod clara verba docent, appel-

latque eorum ordinem epistolarum canonicorum tam

des. *S. Pauli quam diversorum Apostolorum.* Post, cum

semel ita omnes dixisset, missis Paullinus episto
lis, eo nomine de ceteris h. e. catholicis praece

lis, eo nomine de ceteris n. e. campis praeci-
pue ac separatim videtur.

que se representa visual:

Digitized by Google

Ecclesiarum probatae consuetudine, quae saepenumero *canonis* nomine ornatur apud veteres 9).

Sed veniamus ad singulas, deque IACOBI epistola, quam EUSEBIUS ipse 10), etsi non communi consensu receptam, primam tamen inter catholicas appellavit, hoc quidem tempore dicamus. De cuius auctore levis dissensio est, nec admodum difficilis ad expediendum. Nam qui a Iacobo, Domini fratre, scriptam putant, ad vñum omnes fere eundem cum Apostolo istius nominis, Alphaei filio, profitentur, alteram autem sententiam, quae scriptionem refert ad Iacobum, maiorem quem dicunt, Apostolum, vix discussione dignam existimant. Quo in postremo haud scio an cognitioni praecurrerit asserio, neque enim nulla sunt quae contra dici possint, et talia profecto quae efficiant, ut aequum sit assensionem, antequam audieris, cohibere 11). Mihi quidem haec ipsa plerorumque temeritas in

V 2

caus.

9) V. 1. A. M. A. S. V. M. de prima Pape p. 32.

10) H. E. II, 33.

11) N. MICHAELIS. V. Cel. Einleitung in die goetl. Schriften des N. Bundes. Ed. III. p. 1135. seqq. et ZACHARIAE. Erklaerung der Briefe

Iacobi, Petri cet. sub initium Illog. praemiss.

caussa fuisse videtur, quod ne inciderint quidem in viam eam qua reperiri origines huius epistolae potuissent. Ne igitur et nos eadem transuersos agat, seiungamus paululum hanc omnem de auctore epistolae quaestionem, ceteraque ita tractemus, ut, siue hic siue ille scripserit, pariter procedat disputatio.

Ut igitur utrinis tribui possit, primum quaeramus de tempore, quo scripta esse videatur, si quidem eius quaedam significatio oblata fuerit conferentibus ea, quae in epistola ipsa reperiuntur, cum Luciae commentarius de rebus gestis Apostolorum; cuius libri cum una maxima sit in hac antiquitatis Christianae parte auctoritas, cum vnum quoque sequemur narrantem quae inter Christianos ante Iacobi maioris obitum (Act. XII. 2) contigerunt. Sunt autem in ipsa epistola significationes fere huius modi. *Prima*, quod scripta sit duodecim tribubus dispersis (Iac. I. 1.), quamquam id non habet hanc vim, ut nulli sit assignata singulari Ecclesiae. Τὰ δωδεκάφυλον de Iudaeis quidem vniuerse dicitur, nec tamen de omnibus statim; neque enim, ut hoc vult, premenda sunt verba Pauli Act. XXVI. 7, quibus duodecim tribus ait sperare reditum animorum in corpora, quem a Sadducaeis tamen repudiatum esse constat, cap. XXIII.

6 et 8. 12). Nec plures, teste IOSEPHO (13), e captiuitate redierunt quam duas tribus per Asiam et Europam Romanorum sub imperio viuentes, decem reliquae manserunt ultra Euphratem, nec graeca vsae sunt lingua, ut graecam ad illas scribere epistolam Iacobus potuisset. Et quem ad modum non omnibus Iudaeis inscripta est epistola, sed Christianis et Iudaeis (Iac. 1, 2 et alibi): sic pariter licet nomen vniuersum angustiori sensu ad aliquod Iudaicorum Christianorum genus aut quosdam ex iis referre. Nec ea res est sine exemplo. Paulli epistolam ad Ephesios, sunt, qui encyclicam putent, ad Ecclesiarum Asiae proconsularis vniuersitatem scriptam; rectissime quidem; Paullus certe (Col. IV, 16) iubet, ut, quam proprio ad Colossenses dederat, epistola Laodiceae, et vicissim, quam e Laodicea acceperant, a Colossensibus legatur; et, quod est causae nostrae similitudinem, epistola ad Ebraeos, ut alibi demonstrasse speramus (14), Thessalonicensibus Christianis scripta est, quamquam prae se fert nomen generis Ebraeorum vniuersi.

Con-

8 12) V. et alia exempla apud scilicet Ananiam
 pess. ad Eusebii, *Chronicon* p. 123 et c. 27
 LIONEM cum de v. 10. ad 1 Cor. XV, 1. 12

-013) *Antiquitates* XI. c. V, 12. lev. mutua in

14) *Optical. ad. interpret. sacrar. Script. Tom. I.*
 p. 269 lqq.

Continet autem Iacobi epistola non
 summam doctrinae Christianae, non ea
 quae cuique Christiano vel religionis Iudai-
 cae studioso ad cognoscendum prae ceteris
 necessaria viderentur, quae quidem maxime
 expectes in scripto, quo erudiri Ecclesia
 uniuersa deberet; sed admonitionem de di-
 uitius contemnendis, de aequitate in paupe-
 res, de verecundia in ambiendo munere, de
 lingua cohibenda, de recta aegrotorum cu-
 ra, aliisque, quae, cur, praetermissis aliis
 iisque grauioribus et in omni vitae condi-
 tione necessariis, hic tradita sint et vnice
 commendata, non potest intelligi, nisi alie-
 quam statuamus singularem Ecclesiam aut
 vnus generis plures Christianos, quorum
 conditione ac moribus haec ipsa magis quam
 alia ad inculcandum necessaria redderentur.
 Sumamus igitur hoc, tamquam *alterum* in
 hac disputatione praemittendum; in quo
 concedendo non veremur ne quis *almon-*
 dum difficilis sit, qui ipsius epistolae argu-
 mentum contulerit. Succedat *tertium*, nec
 illud ad observandum inutile: nihil omnino
 quod in ceteris plerisque epistolis cernitur,
 adpersum esse de dissidiis inter Christianos
 e Iudaeis et ceteros, aut de imminente Ec-
 clesiae periculo ab iis, qui aliena a vera
 Christi doctrina spargerent; quod incredi-
 bile est praetermissum fuisse, si quidem vel
 alterutrum vel vtrumque iam tum tempo-
 ris exstirpisset. Nam etsi secus visum est qui-
 bus

busdam existimantibus, referri ea, quae Iacobus de virtutis recteque factorum necessitate. (cap. II.) tradit, ad Pauli disputationem de fide, ysaie & sermone officii, nos probante Deo, in qua tota est fere ad Romanos epistola, scripta tempore eo, quo iam exarsissent illae Iudaizantium controuersiae, itemque magnam vel in verbis et loquendi formis hanc inter et Pauli epistolas similitudinem intrudere. id: nec tamen ita inueniatur his omnibus, ut statium temporis scriptae a Iacobo epistolae vel hac, quam ingressi sumus, via exquirendi relinquamus. Quid enim ea, quam arguit, verborum quorundam similitudo effecerit, ut vnum ab altero lectum putemus, nisi sint ita vni scriptori propria ab eoque vno aut primo usurpata, sicut, si aliter adhibuerit quoque, necesse sit eam ex illius in suum sermonem reduxisse, aut nisi integrum locum alter ex altero descripserit? quamquam neque hoc neque illud in locis ceratur iis, quos et Iacobus et Paulus epistolis protulerunt. Praeterea quicquid recipere conclusio possit, sit enim vis maior et si velint, maxima similitudo locorum: verum est, Iacobum sequi Paulum potuisse, sed non minus tamen, hanc Iacobi epistola uti potuisse et cauere, ne a Iacobo de recte factis dicta praua interponeret, de qua etiam in praefatione praenotata. Hanc epistolam nemo amplius et doctius ornavit. Ven. SEMLER in Prolegomenis ad Paraphrasin epistolae Iacobi p. 27 sqq.

pretatione peruerterentur. Quod si etiam Iacobi epistolam catholicam h. e. ad omnes aut. capis quam plurimas ecclesias directam profuturam hanc longe magis credibile est etiam ad Romanos delatam, quam, quae Romanis destinata esset, ad Christianos in omni terrarum orbe dispersos, quo efficacior, ut si quidem una ad alteram mitiganda scripta sit, magis necessariam fuerit per epistolam ad Romanos mitigare quae atrox in Iacobi epistola legissent, quam per hanc quae in illa quadam religionis calumniam in tabernum sensum detorta esset, nasci tamen admodum propagata propter ea quod pauciorum in Marcus epistola ad Romanos peruenisset. Sed quid contra haec disputem, quae si verissima sint, nullo modo possint demere nos fuisse, id quod ante dicebamus, nihil controuersiarum tractari in Iacobi epistola, quae ingenia Iudaeorum non querepti, nec in eos animaduerti, qui erroribus, quos ceteris in epistolis viri diuini castigant, perturbarent istius temporis Ecclesiam? e quo probabiliter colligi potest, necesse, cum scriberetur epistola, istas sine controuersias siue errores viguisse.

Nunc, istis, quae diximus, quasi manu ducti, quaeremus in Lucae commentariis, an et cui ante Iacobi maioris obitum tempori accommodari optime possint? Atqui Lucas cap. VIII, 1. seq. et XI, 19. seq. *disperfos* post

post fatalem Stephani diem *Iudaeos* narrat, Hierosolymis, in Iudaeam et Samariam, deinceps, per Phoenicem et Cyprum, Antiochiam pervenisse, qui nullos, nisi *Iudaeos*, docerent. Fuisse tamen inter eos aliquos, Cyprios videlicet et Cyrenaeos, qui Antiochiam ingressi, ne conferrent cum *Hellenistis*, vniuersum Dominum proponerent; quo factum sit, vt fortunante Deo, magnus numerus fide se verteret ad Dominum, doctrinam amplecteretur Christianam. Quo in loco *Ελληνισαί* legeris siue cum aliis *Ελληνας*, idem est. Vtrumque quidem Profelytos significat *Ελληνας* eosdem proprie effectum *Ἰσραήλ*, nomen dabit. Enimuero τὰ ἔθνη in vniuerso contextu narrationis Lucae Profelytos esse perspicuum est. Lucas quidem cum c. XI, 14 τὰ ἔθνη dicit recepisse doctrinam Dei et vii 18 Iudaeos Hierosolymitanos laudasse Deum, quod τὰ ἔθνη quoque ad meliorem frugem reduxerit, ceteris sermonem refert ad exemplum Cornelii, quem Profelytum fuisse omnia loquuntur c. X, 2 seqq; ipsa quoque τὰ ἔθνη c. XIII, 42 paullo post v. 43 appellantur τῶν σαρβόμενων προσήλυτων nomine. Nec alio sensu *Hellenistas* dicuntur, quod copiose contra popularem errorem demonstravit SALMASIVS (16). Neque mirari debemus, Iudaeos Hierosolymis profectos Antiochiam et ceteras regiones transiisse, ut

186) in commentario de Hellenistica p. 175. seqq.
189. seqq.

tiochiae profelytos requisivisse. Namque Hierosolymis profelytos etiam ad Christianam Ecclesiam accessisse et in honore fuisse, exemplum docet Nicolai profelyti Antiocheni Act. VI, 3, qui et ipse Diaconi munere praeditus legimus, et Antiochiae, Iosephus refert, Iudaeos *semper magis multitudine Graecorum* (E. 1. 1. 1. 1.) *ad religionem suam perduxisse* eoque *quodammodo sui aliquantulum partem fecisse*. Sed ut ad Lucam revertamur, hic de felici doctrinae Christianae progressu rumor percrebuit in Ecclesia Christiana quae Hierosolymis esset, quae Bariti Barnabam iussit Antiochiam proficisci, plane ut eodem Paullus commemorat quosdam a Iacobo in e. Hierosolymis venisse (Gal, II, 12). Quidni igitur tam ad nascentem modo Antiochenam Ecclesiam Iacobus epistolam scripserit nostram? idque eo magis, quod prima esset extra Palaestinam orta, cui, necesse erat, ut statim succurreret Ecclesia in metropoli. Quod si sumeretur, *primum* causam teneremus, cur *dispersis* Iudaeis eam inscriberis, erant enim, qui constitissent novam Ecclesiam, inde a Stephani morte dispersi; quanquam nec certum est quae urbe aut in reliquis Syriae partibus viventes Christianos excluderim, qui, ut omnes extra Palaestinam Iudaei, *in τῇ διασπορᾷ* vivere dicebantur. Teneremus *porro* etiam cur dissensionum et controuersiarum nihil in epistola commemoretur. Neque enim

tum temporis erant ortae, nec existerè prius, quam eo alii e Iudaea venissent, qui Antiochenos salutem negarent consequi sine circumcissione posse (Act XV, 1). Hoc autem, de quo loquimur, tempore, paucis exceptis, ita admirabili animorum consensione Antiochiaë utrumque genus Christianorum conspirabat, ut paulo post, cum accessisset Paulus, per integrum annum uno in coetu convenirent, communique Christianorum nomine coalescerent. Denique et illud aperiretur, cur Iacobus non tam initia doctrinae Christianae aut eius potiora capita, sed huius modi res tractet, quae ad singularem lectorum conditionem necessitate remque referri videantur: hoc enim vel ipsa natura epistolae postulabat, quae esset singulari cuidam Ecclesiae destinata (8).

Ha-

18) Posset autem epistola eo vel per Barnabam missa esse v. 22, vel per eos, qui cum Agabâ Hierosolymis Antiochiam venissent, prophetas. Hoc quidem probabilius videtur, hanc maxime ob causam, quod Iacobus c. II, 7 commemorat praecelaram nomen, quo ii, quibus scriberet, appellarentur, in quo quis non agnoscat inquam Christianorum, quod demum susceperant Antiocheni, postquam, et a reditu quidem Barnabae in illam urbem, integrus annus effluxisset. Nec obstat, quod, si iam tum Antiochens Ecclesia e Iudeis profelytisque confecta fuisset, non debuisset duodecim tribubus, hoc est, videretur Iudeis, epistola inferibi. Neque enim mirum est, Iacobum, tanquam Apostolum Iudaeorum (τῶν Ἰουδαίων, ut ait Paulus Gal. II, 9), Iudeis potissi-

Habebit autem haec ipsa res perma-
gnam vim ad persuadendum: si docuerimus,
multa istius epistolae non satis intelligi posse-
ret declarari cur et quo modo dicta fuerint,
nisi ea sumamus ad singularem quandam Ec-
clesiam scripta: hoc autem sumto, facilius
intelligi, consiliumque Iacobi melius illustrari
posse. Quam causam non ita suscipimus,
et omnem epistolae rationem ac modum,
quo Iacobus ad locos singulos delatus fue-
rit, huius functionis auxilio nos expli-
cutores spondeamus. Quis enim hoc au-
deat in tanta breuitate Lucae et ignoratio-
ne originum Ecclesiae Antiochenae? Satis
facit rationem reddidisse probabilem quo-
rundam locorum et dictorum quae propria
sint huius epistolae, et lumen attulisse locis
iis, quae maxime torquantur interpretes non
tam verborum sententiarumque difficultate,
quam obscuritate consilii, quod Iacobus
in iis adhibendis secutus sit.

Ac de eo, quem primum tractat, lo-
co, qui est de *aduersis* aequo animo toleran-
dis (cap. I, 2 et alibi), non est quod labore-
mus; erat enim non modo necessarius omni-
bus Christianis, sed et apertissimus iis, qui
tam-

num scripsisse; praesertim cum Profelyti et ante,
quam Christiani redderentur, Iudaicae Ecclesiae
infili, et, quemadmodum *ros et huius* supra
(not. 17) de profelytis Antiochenis loquebatur,
quasi aliqua pars Iudeorum facti essent.

ramquam exules venissent Antiochiam aut
ibi, ramquam Iudaei, magno in reliquo-
rum odio viverent, cuius exempla et ortas
inde Antiochiae per Syriamque vniuersam
seditiones IOSEPHVS commemorat. 19).
Quamquam videtur ea in primis aduersa
significare, quae a paupertate venirent.
Namque a locolde aduersis statim delabitur
ad alterum de *pauperum contentu et opulet-
torum arrogantia* (c. I, 9 sqq. II, 1 sqq. IV, 1
sqq. 13. sqq. V, 1 sqq.); in quo persequen-
do ita copiosus est, vt necesse sit, ab hac
parte maxime vel illis meruendum, vel his
cauendum fuisse, etiamsi nihil appareat quod
eius rei in hac epistola praecipue tractandae
occasionem dederit. Quodsi, secutus ea,
quae summi, dicerem: commune hoc esse
vitium magnarum et diuitiis affluentium
urbium, pauperes ibi pressos, diuites glo-
riosos et contumeliosos esse; exules Hiero-
solyms venientes, vt solebant, pauperes
fuisse, in his forte aliquos, qui nimia
liberalitate in egentes Hierosolyms
bona sua perdidissent. Barnabam e. g.
(Act. XI, 23) qui sua in vsum paupe-
rum vendidisset (cap. IV, 37) haberetque
necesse, vt victum manibus laborando pa-
raret (1 Cor. IX, 6); similemque necessi-
tatem Antiochiae, in tanto confluxu Iudaeo-
rum ex omnibus Orientis partibus, eorum-
que

que odio in eos, qui secessione a vetere religione facta Christianae se Ecclesiae addixissent, ~~similem~~ igitur necessitatem, quam Hierosolymis, nouitiis iisque pauperibus Christianis succurrendi existuisse: nihil equidem dicerem quod ab istius temporis, loci et Christianorum conditione alienum videretur. Sed videtur ipse Lucas propiorem istius admonitionis occasionem significare eo quod narrat (Act. XI, 27 sqq.), ipso illo tempore, quo scriptam collegimus epistolam esse, *Antiochiam venisse Hierosolymis prophetas, e quibus Agabus divina afflatu significationem dederit famis existituras per uniuersum terrarum orbem* (h. e. Iudaeam, ut recte doctissimi interpretes admonuerunt 20),) *quae et ipsa regnante Claudio, Caesare, acciderit.* Illam rem ponit Iacobus ante ex Agabo discere quam hic proficisceretur; nec est credibile huic aut Antiochiae demum hanc rem diuinitus significatam, aut ea de re; cum iam Hierosolymis didicisset, celatos Apostolos esse; Hierosolymitarum enim, quibus imminabat istud periculum, quam maxime intererat admoneri ut sibi prouiderent. Neque Apostoli unquam neglexerunt videre, ne pauperes, qui Hierosolymis essent, victu et adiu-

(20) V. instar omnium ANT. PAGII Criticam in annal. Baronii ad A. C. XLII. §. VII. ac A. LXVI. §. 3. et IQ. TOB. KREBSII Obs. in N. T. e Iosepho pap. 210. sqq. et 100.

ro exterorum Christianorum carerent, qui et ipsi Paulo et Barnabae imposuerunt hanc curam, cum ad gentes Christo conciliandas proficiscerentur (Gal. II, 10). Denique cum fames ipsa accidisset, Christianorum Antiochenorum quisque, summa animi promptitudine, quidquid praesto esset, obtulit, ut fratribus in Iudaea per Pauli Barnabaeque manus offerretur (Act. XI, 30). Quae inter se coniuncta facile persuadent, Iacobum eo consilio tot admonitiones diuitem pauperumque in epistola frequentasse, ut illis liberalitatem, his fiduciam persuaderet, e quo posteriori genere locus pulcherrimus exstat cap. V, 7 sqq. Nec, quod Iacobus non directe liberalitatem in pauperes commendat, alienum eius consilio existimari debet. Sapientis est, cum viderit, ad virtutem non esse animos lectorum paratos, remouere quae obstant et impediunt, vitiorumque radices ante euellere quam virtutis semina spargar, et ita colere animos ut, si posthaec opportunitas exstiterit et bene faciendi incitamentum, sponte, nec admoneri, liberalitatem suscipiant, in qua studiosa nullisque admonitionibus prouocata promptitudine proprie *liberalitas* cernitur.

Qui sequitur locus Iac. I, 18, in quo appellantur *quasi quaedam primitiae eorum quae creauit Deus*, intelligi quidem potest, ut solet, de Iudaeis, qui priores profanis ho-

hominibus ad Christianam Ecclesiam accessissent, sed sit idem clarior tamen, si ad Antiochenum, quod volumus, Christianorum coetum refertur, quem scimus primum fuisse, qui extra Palaestinam existerit, primum certe qui assumeret novum nomen Christianorum, ut Epiphanius Rom. XVI. 5, est ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας τοῖς Χριστοῖς, *primus qui in Achaia Christum secutus sit.* Hac de Ecclesia in primis et aptissime dictum esse τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐκκλησίαν εἶναι ὑμᾶς cap. II. 7. h. e. Christianorum nomen, sua sponte intelligitur; sed illud iam supra tetigimus.

Pulchre autem consentit cum eo, quod volumus, universus illeisque primarius locus de *massitate factorum*, quibus ornari et demonstrari debeat fides cap. I, 23 sqq. et cap. II. *Eti* enim et videtur inspiratus esse et *alibi* quoque, tamen ad aliorum amorem beneficentiamque praecipue refertur, planissime ut temporis ratio et causa novae legationis Agabi aliorumque ad Antiochenos postulabat. Namque virtutem universam, qua veritatem fidei doceant, non modo liberalitatis erga pauperes exemplo commendat c. II, 15 sqq. sed, cum naturam velit puri intaminatique cultus Dei declarare, eum dicte c. I, 27 coniungi eo quod *curam orphanorum habeamus, et viduarum, cum affligantur, itemque nos puros, seruemus a rebus mundanis.* Enimvero illi rei Hierosolymis quam

quam maxime providebant Apostoli, qui quidem ea ipsa de causa, ne viduae negligerentur, constituerant Diaconos; ex quo intelligitur, cum Antiochiam miserint eos qui pro pauperibus Hierosolymitanis necessaria colligerent, non potuisse Iacobum ad hanc temporis conditionem accommodari veram Christianam virtutem describere, quam tali de viduis et orphanis providentia. *Κόσμος* autem non dubito de bonis huius vitae diutiusque dictum esse; nam et ita est saepe, et cap. IV, 4. tribuit *φιλίαν* *τῆς ἀγάπης*, eamque *ἀμὲν*, Dei contrariam, iis, qui inviderent aliis bonorumque cupidissimi essent quae in voluptates impenderent γ' 2 seqq. quorum hominum genere nihil a vera libertate alienius reperias. Omnino ille *νόμος* *τῶνδε τῶν ἐλευθερίων*, *perfecta doctrina* *quae sit verae libertatis magistra*, sic enim interpretari audeo, nihil aliud viderur esse, nisi doctrina Christiana, quoad in primis amorem erga alios iniungit. Neque enim *νόμος* aut ea lex esse potest, quam Iudaei hoc nomine suspiciebant, aut Evangelium, quod proprie ita dicitur, hac sui parte nimirum, quae continet promissiones, quod plerisque est visum. Nam ille *νόμος* *τῶνδε τῶν ἐλευθερίων*, quo quasi facti essent primi quos Deus creasset c. II, 18, quemque non modo audivisse deberent sed etiam factis sequi v. 12., ubique locorum de doctrina Christiana adhibetur, qua Paulus Ephes. II,

9 nos dicit tamquam ποιητής. Quasi creator ad recte facta. Omnis autem, qui apud Iacobum sequitur, locus, in commendandis bene factis versatur et fide ea, quae se prober aequabili aliorum amore, misericordia, ceterisque virrutibus; eandemque doctrinam in hoc veluti genere regnantem (νόμον βασιλικόν, illustrem, primum) diserte Iacobus effert c. II, 8 per hanc: *Alterum tanquam te ipsum amato!* Nec absolui quemquam aut liberari a culpa dicit per istam doctrinam, (in quo propria vis fixa est Evangelii), sed, si quis contra, delectum, verbi causa, personarum fecerit, *crimini ab illa connivere* v. 9 et *condemnari* v. 12, nec effugere istius iudicium nisi bene faciendo posse v. 13. 21). Ex his omnibus aliud necitur quoque, nempe νόμον τῆς ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ non magis in hoc loco quam in altero c. I, 25, esse eum, qui nos a culpa, sed qui ab imperio vitiorum potius et libidinum liberet, eodem prorsus sensu, quo Christus dicit apud Ioannem VIII, 31. 32: *ubi manseritis in doctrina mea* (παρεμείνεν ἐν τῷ λόγῳ, eum Iacobus habet), *vere eritis discipuli mei, et veritas vos vindicabit in libertatem; cum, qui peccato serviat, peccati mancipium sit* v. 34. Harum enim libidinum pravitatem, linguae peti-

21) Hoc enim est: κατακαυχῆσθαι ἑλπίας, καίτοι, quasi tu dicere: *beneficentia concemnis iudicium* i. e. non habet quod illud reformidet; fere vt in v. 18. c. I II Georg. II, 360. *consentire ventis*.

petulantiam c. I, 26, προσωποληψίαν, c. II, 1, inhumanitatem v. 15 sqq. maledicentiam c. III, inuidentiam, contendendi studium c. IV, aliaque generis eiusdem, fugienda iubet latiusque persequitur per vniuersam epistolam; quam ob rem νόμον τῆς ἐλευθερίας interpretatus sum per *doctrinam libertatis magistranti*. ΤΕΛΕΙΟΝ denique νόμον verterem *perfectam doctrinam*, hoc quidem sensu, quod nulli, iubeat, indulgere libidini, neque se velit vlla ex parte neglectam, sed obsequium in omnibus officiis seruandis requirat. Quod perspicue docet Iacobus cap. II, 10 sqq., nec aliter acceptum arbitror illud cap. I, 4: ἡ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἔχειτω, *constancia factum perfectum contineat* i. *factis se planissime*, aut in omnibus, *probet*. *Facta* enim vbicunque commendat, et τέλειον, vt mihi quidem videtur, ipse explicat per ea quae in versu sequuntur, *ut perfecti (τέλειοι) et integri sitis, quibus nihil omnino desit*.

Sed e diuerticulo ad viam, h. e. ad consilium Iacobi et lectorum quibus scripserat, conditionem reuertamur. Μὴ πολλοί, inquit c. III, 1. διδάσκαλοι γίνεσθε, incertum quo sensu? Sunt enim qui dictum putent in maledicentiam obrectandique studium vniuersum, cum alii Iacobum admonere voluisse existiment, ne nimii essent siue in ambiendo doctoris loco, siue in seueritate erga eos quos lapsos agnouerint, omnino-

X 2

que

quæ in castigandis aliorum moribus. Illorum quidem sententia pulchre consentit cum orationis contextu, qui rotus est in demonstranda coercendaque linguae petulantia. Verumtamen, si ambitionem et intemperantiam in quaerendo doctorum munere tetigisset, non minus potuisset, ut solet, ad vniuersam in loquendo intemperantiam progredi. Omninoque ante, quam secundum orationis contextum pronunciaretur, quaerendum erat: quid ferret loquendi usus? quem valde dubito confirmare illam interpretationem. Sit sane, πολλὰς positos esse pro πολλῷ, adiectiuum pro aduerbio, ut videtur e. c. MARO. VI, 13: an *reprehensores*, διδασκαλοὶ potuissent dici? καὶ τὰς certe in hac re semper usurpat Iacobus. Nec satis allequor, quam sibi *sapientiam intelligentiamque* (v. 13) tribuere potuerint propter calumniandi facultatem et scientiam.

Sed repetamus, quæ ad historiam huius epistolæ supra sunt dicta. Venerant Antiochiam plures Hierosolymis propter religionem expulsi, alii qui non nisi Iudæis, alii qui Proselytis nunciarent doctrinam Christianam. Qui cum utrique quam plurimos traxissent in suas partes, dubitari vix potest, quin dissensio existeret ea, per quam quæque pars nouitios sibi conciliaret auocaretque ab altera parte. Nouimus enim Iudæorum ingenium, nec erat vlla istius temporis Ecclesia, quam qui-

quidem cognouimus, quin istis de necessitate circumcisionis religionisque Iudaicae vniuersas contentionibus turbarentur. Nec est credibile, hos, qui posthaec Hierosolymis Antiochiam venere Act. XV, r. sqq. iterumque Gal. II, 12 sqq., tam facile se Antiochenis probaturos fuisse, nisi iam eas rei semina ante ibi sparsa fuissent. Quid est etiam causae, cur tot atque tam crebro Antiochiam doctores mitterentur, primum quidem Barnabas, tum Paulus, denique, iam constituta ibi Ecclesia, alii etiam prophetae (Act. XIII, 27), nisi Apostoli sua auctoritate et per legatos ipsi suos voluissent reprimere eorum studia, qui se ipsos doctores Antiochenis obtrusissent? neque enim in tanta doctorum copia, qui eo primi venissent, doctores ipsi desiderabantur. Quae cum ita essent, seseque doctores Iudaicae religionis studiosi ingerere regnareque cuperent, aptissime Iacobus admonuit: *No multi intro vos ambient docendi locum!* atque, cum inter exules eosque primos Antiochenorum doctores essent, qui vel pleni reperirentur sapientia (*πληρεις σοφίας* Act. VI, 3 coll. c. XIII, 19) vel sese plenos putarent: quam aptum illud quoque Iacobi (cap. III, 13 sqq.): *Quis inter vos sapiens vult esse et intelligens? is igitur recta vita se sapientem demonstrare esse* (*δείξαι τὴν σοφίαν αὐτοῦ*), idque per conditionem sententiae sapientiam, non inuidentia, non odio,

208

non contentionis studio. Non est ista (inlata) sapientia de coelo delapsa (Act. II, 1. c. erat; *πρόφατος αὐτῶν καὶ σοφία*); sed terrena, animalis, diabolica; caelestis autem sapientia primum est pura, deinde pacis studiosa, modesta, decilis, beneficentia et benefactis plena, nullius discrimen habens (sive Iudaei, sive alieni, adiacerent eos) non simulata. Cum autem continua subiiciat (IV, 1 sqq.): unde bella inter vos et pugnae? nonne a cupiditatibus vestris? et quae sequuntur de auiditate bonorum, quibus voluptatem vellent alere v. g. non in apte quis diceret: tangere Iacobum hos, qui se tamquam doctores insinuasent; talis enim quaesivisse et lucrum capisse hos homines Iudaici ingenii, saepenumero conqueritur Paulus, vt Gal. VI, 12. Phil. II, 18. 19. 1 Tim. VI, 3. 10. atque etiam alibi.

Mihi autem vix quisquam alius huius epistolae locus: difficilior vniquam visus est perobscuro illo (cap. V, 14 sqq.) qui iubet, si quis in morbo sit, advocari presbyteros Ecclesiae, qui precantur pro illo eumque ungant oleo in nomine Domini, quae preces a fide profectae, adiuturae sint aegrotantem isto, vt Dominus eam restauret e morbo, isque, si peccaverit veniam consequatur. E quo quid collectum fuerit, quid consolationis quaesitum, quid sequiori tempore etiam Ecclesiae consuetudine, post etiam decretis, proberum, satis con-

constat 22), sed nihil illud ad nos. Docti quidem interpretes communi fere consensu agnoscunt singularem facultatem depellendorum morborum, quae tum diuinitus data esset quibusdam; recte nisi me omnia fallunt. Haec ipsa certe facultas asseritur inter cetera miracula Apostolis Marc. VI, 13. c. XVI, 18; preces etiam eae, quae, coniunctae cum vſu olei, a fide profectae dicuntur (*ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως*), cui haec nostro in loco effectio tribuitur; non communis fidei sed eius esse videntur, quae propria esset eorum, quibus miraculorum edendorum facultatem Deus concessisset. Eliae id quidem simili exemplo. Iac. V, 17 et loco Act. III, 16 maxime consentaneum videtur; nec dubito *δενον ενεργυμένον* in loco nostro (v. 17) de precibus interpretari quae sint diuinitus h. e. sensu illius facultatis prouocatae; nam plane responderet *τῇ εὐχῇ τῆς πίστεως*, et *ενεργυματα* aut verbum *ενεργεῖσθαι* hoc sensu frequentantur e. c. i Cor. XII, 10. Enimuero, si haec epistola, vt fert communis sententia, catholica est h. e. ad omnes Ecclesias, non ad vnam singularem praecipue, scripta; sequeretur, omnes omnium, eius certe temporis, Ecclesiarum presbyteros hae facultate morborum miraculo expellendorum ornatos fuisse; quod nullo modo credibile est, nec eius rei, quod

scio,

22) 19. 10. La Vigne Abrum de sacramento visionis infirmorum, recusum. Tom. I. Opp. Part. I. p. 444. seqq.

scio, exempla in antiquissima Ecclesia ex-
stant, siue quod quis ita arcessuerit pres-
byteros, siue quod ab iis hoc modo libera-
tus a morbo fuerit. Idcirco facile moue-
rer, ut sequeretur consilium Ven. Abbatis IO-
BEN. CARPZOVII, interpretis excellen-
tissimi, qui 23) hos *presbyteros* censet fuisse
viros prouecta iam aliquanto aetate eosque
medicinae faciendae peritos, *alium* autem
pro quolibet medicamento possum, huius
inquam, sententiam sequeretur, nisi presby-
terorum *Ecclesiae* nomen semper in N. T.
libris de viris in Ecclesia primariis iisque
vel magistris vel praesidibus usurparum vi-
derem, nec obstitarent ea, quae modo pro
extraordinaria sanandi facultate dixi. His
peropportune succurrit ea huius epistolae
historia quam ausus sum describere, quae
quid luminis perdifficili loco afferre videat-
ur, paucis exponam. Ac primum vercon-
ne popularis sententia, quae presbyteros
Ecclesiae proprios in singulis coetibus do-
ctores statuit, qui stabilem in illis locum
occupent, hoc colligitur ex eo, quod in
(23) In progr. S. Iacobi epistola graece in sectiones
nouas diuisa etc. Part. post. pag. 61. seqq.

habuerint, ne igitur haec transuersos ego-
 rit interpretes. Principio quidem in Ec-
 clesia Christiana nascente *presbyteri* videntur
 fuisse omnes ii, qui primi secuti essent Chri-
 stum, qui ipsam ei vidissent et audiissent,
 et operari ab eo ipso essent non modo iure
 docendi sed donis etiam ad miracula eden-
 da idoneis. Quod pluribus confirmare ar-
 gumentis longum est et propriam disputa-
 tionem postulat, sed ea desiderantibus satis
 arbitror, factum est a BARRINGTONO
 scrupuloso huiusque rei in primis curioso
 viro 24). Atque hi quidem *presbyteri* alii
prophetarum etiam nomine appellati videntur.
 In quoad discernentur a *magistris* (Con-
 siderandus) v. 1. Cor. XII, 28. XIV, 6. Ephes.
 IV, 11. Atque in Ecclesia Antiochena erant
 prophetae, iuxta a magistris distincti, (Act.
 XI, 27. c. XIII, 1. 2.) quibus alii eiusdem no-
 minis successores, c. XV, 32. 2. Tim. I, 18.
 quod volebamus. Iacobi epistola itv primis
 destinata est Ecclesiae Antiochena, habet

24) Miscellan. sacr. containing an abstract of the
 Scripture-history of the Apostles, Edit. novae
 continens tres tribus voll. octonis, Vol. II. Edit.
 m. b. II. p. 140. seq.

mus *presbyteros Ecclesiarum* eos, ad quos confugere aegroti deberent, quibus etiam eorum *salandorum facultas* concessa esset eo propter ea *fides* et *confissio*, fore ut sibi Deum invocantibus, et Dei nomine agentibus in *omnibus singulis* daretur vis *depellendorum morborum*. Qui cum eo tempore quidem Antiochia esset, post autem alius in *omnes urbesque* proficisceretur, mirum non est, *exemplis desiderari* eorum, qui ad illos, ut Iacobus iusserat, confugerent eorumque ope a morbis recrearentur. Nec ea *adductio Iacobi* ad omnes pertinet Ecclesias, quae *requirere suos* et quasi domesticos *presbyteros in morbis* debissent, sed ad *unam Antiochenam* omninoque omnem Ecclesiam, ad quam subinde doctores *extraordinarii accessissent*, qui *primo tempore presbyteri dicti* fuerant, quamquam posthaec, cum satis constitutae essent Ecclesiae et *ubique doctores creati* qui singulas Ecclesias regerent, ad hos quoque *presbyterorum* nomen transit.

Praeter ea, quae pro confirmanda sententia nostra allata fuere, non contemnemus
dum

duum est testimonium Syriacae Ecclesiae, cuius caput erat et metropolis Antiochia, quae magno consensu Iacobi epistolam primam primae Petri et Iohannis praeiungit, et neque ceteras quae in catholicarum numerum referuntur, agnuit, neque hodie agnoscit. Neque modo haec, sed omnes in uniuersum Ecclesiae, si a Romana et qui eam sequerentur, discesseris, iam ipse EVSEBIUS aetate qua coepit nomen catholicarum epistolarum frequentari, primum inter eas locum epistolae nostrae dedere; quod nescio an factum sit propter ea quod vere eam primam omnium scriptam tenerent. Est certe prima: si vera sunt quae eius de origine disputauimus.

Ceterum nec aliorum nostrae sententiae aduersas opiniones excutere, nec repetere disputationem placet; vtri, vel maiori, quem dixerint, vel minori Iacobo, tribuenda sit? quamquam magis inclinat animus ad minorem, fratrem Domini nostri Iesu Christi, hac maxime de causa, quod
eum

cum pluribus e locis N. T. constat, et primum Ecclesiae Hierosolymitanæ, e qua hæc epistola Antiochiam perlata est, doctorem fuisse, et identidem legatos Antiochiam misisse.

Sed hæc æque alia satis copiose ab aliis tractata fuere, nec licet nunc per temporis nostræque disputationis angustias, ceteras catholicas epistolas persequi.

XIII.
DE
VERA VI NOMINIS
FILIORVM DEI
DISPVATIO.

187

THE NEW YORK

LIBRARY

ASTOR LENOX

TILDEN

si porro nos maxime sequi debemus id, quod nostram salutem attingit, omniaque in vsum nostrum conuertere: non potest dubitari, hoc nos maxime beneficio gloriari debere atque ad hanc felicitatem contendere, vt, cum ii, qui *Spiritu sancto* mouentur, filii sint Dei, hoc *filiorum Dei* nomen cum dignitate tueamur.

Placet enim, praeunte Paulo ad Rom. VIII, 14, quidquid est verae dignitatis Christianorum, hoc vno nomine comprehendere, cum & omnia, quaecumque, si fuerint in homine, spem faciant certissimam salutis consequendae, & illam ipsam felicitatem, complectatur. Nam, si filii sumus Dei, vt ait idem ille Paulus v. 17. etiam *καθενομεν* erimus h. e. Dei & Christi felicitate similes. Demus igitur operam, vt, quae vis sit huius nominis, diligenter inuestigemus, ne, interpretationis errore decepti, aut spem illam, sine qua tranquillus ac beatus animus non potest esse, relinquamus, aut, cum iniuria hoc in nos nomen transtulerimus, spei veritate deludamur. Semper enim in hoc errare homines, vt, cum Sacrae Scripturae verbum Christianorum proprietates variis nominibus, tropis praesertim, expressissent, vt est ingenium humanum vel ad arrogantiam magis vel ad timiditatem proclive, non modo, vim verborum affectui, peruersis in se, quae

Profuerit autem in principio huius disputationis obferuasse similes loquendi modos, quos Ioannes Apostolus frequentat in primis, ut vnius sensu percepto, alterius etiam de interpretatione constet, & similes formulae huius beneficio ab opinionis temeritate vindiceantur. Ac dubium quidem esse non potest, *ὅτι ὁ Θεὸς αἶψα, ἐκ Θεοῦ γεννηθῆναι* Jo. I, 13. *ὁ λόγος* IV, 7. itemque *αἶψα ἐκ Θεοῦ* v. 6. nihil inter se differre. Eiusdem generis est illud *ἀπαθὲν γεννηθῆναι* Ioh. III, 3. quod etsi plerisque interpretibus videtur *monitis* notionem continere ut sit *iterum nasci*, quem quidem sensum Nicodemus ipse huic vocabulo subiiciebat, tamen & versu 31. perspicue *ὁ ἀπαθὲς ἐξ ὅπου οὐκ ἔστι* adiungitur ab eo qui est e terris, ut *diuinae* originis significatio negari huic formulae

fasc. II.

Y

DOH

non possit, & clarum est e loco simili c. I, 13. coll. c. III, 6. *divinam* magis quam *humanam* generationem hac formula adumbrari. Quamquam, fide rei, non verborum, similitudine quaeritur, non modo damus sed etiam profitemur; ἀναγέννησιν aut παλιγγενεσίαν 1 Petr. I, 3 et Tit III, 5. eandem Christianorum sortem conditionemque declarare. Hoc quidem in Paullino loco v. 7. eadem vis atque effectio τῇ παλιγγενεσίᾳ tribuitur, quae in alio Rom. VIII, 17. τῇ ὑιοθεσίᾳ, ut per eam reddamur κληρονόμοι κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίης, et in illo superiori Petri Apostoli ἀναγεννημένοι dicimur εἰς ἐλπίδα ζωῆς. Cuius loci comparatio cum iis quae ibi sequuntur (licet enim id obiter dicere) et ἐλπίδα ζωῆς, docet, nihil aliud esse quam ἐλπίδα ζωῆς; nam, praeter similitudinem cum verbis in loco epistolae ad Tium, v. 4. commemoratur κληρονομία ἀφ' αἰῶτος, ἐπιτηρημένη ἐν ἔθρονοῖς, ac v. 5. σωτηρία conspicua futura extremo tempore; et translationem, quae est in ἀναγεννήσεως vocabulo non, quod multis iisque doctis viris placet, e Proselytorum Iudaicorum disciplina ductam esse, sed a similitudine cum ortu hominis naturali, quod versus 23. non minus quam in apud Ioannem locus I, 12. confirmat. Eodem denique sensu Christiani dicuntur ii, in quibus *maneat* Deus aut *habitet*, aut qui *maneat in Deo* eique addicti sint, quod dicendi genus itidem Ioanni Apostolo familiare est.

est. Etenim in loco Ieremias, quem Paulus excitat 2 Cor. VI, 16 sqq. formulae istae, *ἐνοικῶν ἐν αὐτοῖς καὶ ἐπιτετραχέναι*, itemque, *ἐσποῦν αὐτὴν ὡς μήτρα, καὶ ὅπως ἔσται παρ' αὐτῆς ὡς θυγατέρα*, istae igitur formulae inter se permutantur; quemadmodum is qui credit ac profiretur Iesum esse Dei filium I. Christum, in vno Ioannis loco ep. I. c. IV, 15. *in Deo manere*, in altero V, 1. *Deo natus* dicitur.

Iam, ut ad eorum, quae illustranda proposuimus, disputationem venimus, satis constat inter omnes, consuetudinem Ebraeorum, quaecunque coniunctionem, assumpto *filiorum* nomine exprimere solere, ut *filii montis*, homines morte digni, *filii resurrectionis*, in vitam assumendi, *filiae Sionis*, puellas Hierosolymitanas, sint; et cum quis *filius* naturae cuiusdam intelligentis dicitur, veluti cum *filii Phariseorum*, *filii Abraham*, *filii Diaboli* appellantur, quandam inter illos horumque filios, mentis, doctrinae, fidei, morumque similitudinem. Qua consuetudine loquendi efficitur, eandem rationem esse nominis *filiorum Dei*. Sed, quoniam quaeri potest de eo in quo sit ista similitudo, & oportet cuiuslibet similitudinis quandam quasi esse descriptionem, cuius terminis septa comparatio teneatur, requirenda sunt dicta Scripturarum, quorum una auctoritate doceatur, quo debeamus

contendere, si digni esse tanto nomine volumus. Ac ea similitudo Dei cum variis rebus cernatur; habeatque non in vno loco eandem, quam in altero, formam: non modo vniverse definienda est quasi regio, cuius finibus omnis nobilissimi huius nominis ambitus circumscriptus reperitur, sed etiam accurate sunt discernenda loca Scripturarum ipsa; ne misceantur descripti termini, aut nomini tribuatur vis ab illo quidem, de quo quaeritur, loco aliena.

Habet autem hoc nomen filiorum Dei, *primum* hanc vim, *ut quicumque animatus sit sicuti Deus*, eique in amore virtutis veraque sanctitate, eius studio certe, similis, is hoc nomine ornetur. Namque si, ut hoc vter, *amamus inimicos nobis, bene dicimus male dicentibus, benefacimus iis qui nos oderint, deprecamur pro iis qui nos lacessunt & verent*, tum sumus, ut ait Christus Matthaei V, 45. *FILII caelestis patris nostri, qui solem producit suum malignis pariter latentem ac bonis, & pluuiam in probos homines aequa ac in impios demittit; & Ioannes ep. i. c. II, 29 si cognouerimus Christum probum esse, iubet intelligere, omnem, quicumque recte egerit, ex eo natum esse, quemadmodum c. III, 8 eum, qui peccato det operam, proficitur, e diabolo esse h. e. eius imaginem male agendo referre; pariter ut Christus Io. VIII, 39. negat, Iudaeos Abrahami filios esse, propter*

ea

rea quod *factis* non imitentur Abrahamum (τὰ ἔργα τῷ Ἀβραάμ; 8. ποιῆτε) ac vicissim diabolus eorum *patrem* appellat v. 44. hactenus quod *eius voluntatem* sequantur eundemque insidiis aduersus Christum imitentur. Nec alio sensu vel Petrus ep. 2. c. I. 4. *nos compotes factos* dicit *naturae divinae*, vt postea, enumeratis variis virtutum generibus, explicat, vel Paulus Ephes. III, 24. *nouum hominem ad Dei similitudinem creatum* interpretatur *vera probitate sanctitateque excellentem*.

Neque vero alienum putabitur ab instituta disputatione obiter de loco Ioannis dicere, qui, vt Christum in loco epist. I. c. III, 5. *omnis peccati expertem* dixerat esse; sic v. 6. *omnem, quicumque in eo manserit, peccare*, et, *qui peccatum secutus fuerit, eum recte cognouisse Christum*, negat, itemque *nullam filium Dei*, v. 9. *profitemur, ynquam peccare, ac ne peccare quidem posse, propterea quod sit e Deo natus*. Quorum verborum sententia mirum est quam torserit interpretes, vt vel defenderent quae essent naturae aut vsui quotidiano aut ipsis Apostoli verbis c. I, 8. II, 1. contraria, vel mitigare sensum ac emollire acutis distinctionibus cuperent. Quamquam quid est, duri aut inepti in istis verbis, si modo ipsum Ioannem audiamus? Namque c. V, 18. illa, *nullus peccat qui natus est e Deo*, perspicuo

debeat sic: *επισκευὴν, σὺν τῇ ταπεινότητι καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν ἁμαρτιῶν*, sibi *ταπεινὰ πεccata*, fugit peccata, nec aduersarius ei nocet quidquam h. e. non poterit ad peccandum impellere; vt facile sit ad intelligendum, *ἀμαρτανὴν* non esse peccare, sed, non fugere peccata aut odisse, nec Ioannem inter filios Dei ac diaboli hoc discrimen statuere, vt illi numquam, hi semper, male agant, sed vt illi studiosi virtutis sint, vel, vt c. III, 3. loquitur, Christum sanctitate imitari studeant, hi non deat operam vt sese a peccando cohibeant.

¶ Arqui, cum minus studii fugeretur
peccatorum, quod sit in filiis Dei, hanc
causam esse proficuum c. III, 9. *quod semen*
Dei maneat in istis h.e. quod, tamquam normam
agendi, sequantur divinam doctrinam, coll.
1 Petr. I, 12 seqq., id nos deducit ad alie-
ram rem, quam nomen filiorum Dei com-
plectitur, minus agnam illam ab interpre-
tibus, qui solent fore in vna illa superiori
significatione sanctitatis amittunt acquies-
cere. Sed istud nomen etiam in Scripturis
refertur ad rectam cognitionem, filiosque Dei
esse qui didicerint atque teneant Christi do-
ctrinam, nullo negotio doceri potest. Paul-
lus quidem 1 Cor. IV, 15: si vel sexcentos,
inquit, *pædagogos haberetis qui vos ad Chri-*
stum adduxissent (*ταύτας ποιοῦντες ἐς Χριστὸν*) certe
non plures habetis patres; nam Christi per
doctrinam, (*hoc est*) *per EVANGELIUM ego*

GENVI. In primis autem creber est huius significationis frequentia Ioannes. In Euangelii quidem capite I. ubi Christus v. 9. *verum* appellatur *lumen*, quod, dum in terrarum orbem venit, cuiuscunque generis homines illustravit, quicumque eum admiserant, *lumen* dicitur v. 12. *ius filiorum Dei*, non quo pietatis studiosi essent, sed quod admitterent istud lumen, *fidemque* huic doctori haberent, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ; plane quemadmodum Gal. III, 26 omnes dicuntur filii Dei propter *fidem in Christum Iesum*. Porro I. Ioh. V, 1. omnis, qui *credit* Iesum esse Christum, *notus a Deo* dicitur, quod nemo non intelligit ad rectam doctrinam referri, quem ad modum c. IV, 1 sqq. τὰ πνεύματα quae sunt *e Deo* clare disiunguntur a peyherlis doctoribus, & v. 6. formulae, γινώσκοντες τὸν Θεὸν καὶ εἰμέντες τῷ Θεῷ, inter se substituantur, vtriusque autem formulae vis ponitur in eo, quod, qui tales sint, audiunt Apostolos, nec se auferri a fraude aduersariorum doctrinae Christi patiuntur. Eodem ipso sensu Iesus Io. VIII, 47. *qui e Deo est*, inquit, *Dei edicta admittit* (τὸ ἐμπαρὰ τῷ Θεῷ εἰσέει), eaque de causa addit contra Iudaeos, *vos ea non admittitis* (οὐκ εἰσέετε); *quoniam e Deo non estis*. Nec in quibusdam locis, quae Deum, Christum, Spiritum Sanctum dicunt *habitare* in Christianis, haec formulam in sententiam interpretanda videtur. Quod si enim Col. III, 16.

doctrina Christi *habitare* debere in Christianis dicitur ut conformentur ad veram sapientiam, quidni ad Ephes. III, 17, ὁ Χριστὸς ὁ καὶ τὸν νοῦν ἐν τοῖς καρδίας de Christi doctrina similiter accipiat, cuius studiosi sint? praesertim, cum id fieri dicatur *per fidem*, & omnis orationis Paulinae series in cognitionis incremento versetur.

Atqui nec aliter acciperem illud *μονήν* in verbis Christi Io. XIV, 23. e quibus permulti nescio quam singularem eamque mysticam unionem exorserunt atque coeperunt etiam de quadam substantiae divinae approximatione contentiose disputare. Quae sunt ab isto loco alienissima. Namque Christus planissime dixerat v. 21. *Qui servat praecepta mea, is est qui me amat, isque amabitur a patre meo, et ego amabo eum, meque ei ostendam* (ἐμπαύσω αὐτῷ ἐμαυτὸν). Enimvero v. 23. eadem ipsa verba repetit, nisi quod pro illis ἐμψ. αὐ. ἐμ. substituat ista, de quibus quaerimus, *μονήν παρ' αὐτῶν ποιήσάμεν*, ut dubitari nullo modo possit, in his verbis non aliam significationem esse quam ut ἐμπαύσμεν h. e. incrementi rectae cognitionis. Quem Christi sermonem si volumus sequi, magis, ut par est, quam scholarum libellorumque mysticorum commenta, intelligetur Io. XV, 2. *purgationem* non esse ad Mysticorum disciplinam interpretandam, sed

sed de doctrinae effectione, qua animus magis magisque ab inscitia erroribusque purgatur doctrinarumque diuinarum vbertate imbuitur. Nam quem ad modum v. 2. *πάν τὰ καρπὸν φέρων* est pro omni qui recte agit secundum Christi disciplinam, vel, vt Christus supra loquebatur, doctrinam recte agendo obseruat suam atque ea re amorem Christo probat, sic Deus *καταφέρειν* dicitur talem, *ὥστε πλεοναὶ καρπὸν φέρη*, sensu eodem quo c. XIV, 23 erat *μονὴν παρ' αὐτῷ ποιεῖν* i. e. pro rectae cognitionis incrementis, quae et ipsa augeant recte agendi vbertatem. Et vero etiam Christus id ipsum declarat per ea quae sequuntur, quorum vim nullae argutiae humanae peruerterint: *Vos iam puri estis propter doctrinam quam vobis proposui. Hanc tenere, id est, manere in Christo* v. 3. *ut Christus in vobis manet*, propter ea quod Christus pro hoc: *manere in se* v. 7. substituit: *doctrinae meae* i. sermones *manent in vobis*; nec alio sensu viderur dicere v. 5: *Sine me nihil potestis facere* h. e. non recte agere nisi mea doctrina ducti. Sed istis de locis alibi copiosius est dictum *) Haec tenus quoque, vt mihi quidem viderur, Israelitis tribuitur *ἡ via* *ἡ δόξα* Rom. IX, 4, quae ibi cum illustri praesentia Dei (*τῇ δόξῃ*) foederibus, legislatione, cultu, promissionibusque coniungitur. Et si enim

Y 5

enim

In hoc Opusculo Tomo II. dist. 2. c. 1.

enim non nego, plura quoque e genere beneficiorum praeter rectam doctrinam Israelitis diuinitus traditam, hoc nomine contineri: tamen ad pietatem in Deum & animum moresque Deo probatos non magis trahi potest, quam nomen *sanctae genitricis Dei* & similia, et, quatenus Israelitis hoc asseritur vniuersis, haec, quae sunt in hoc nomine, beneficia, ad rectam doctrinam quam maxime referenda sunt.

Teneamus igitur, est enim ad id, quod propositum erat, reuertendam, dici *filios Dei* eos, qui vel amplectantur rectam doctrinam vel ei se bene agendo accommodant, sintque Dei vel sapientia similes vel virtutes, quae utraque formulae vis est in recta animi nostri conformatione. Sed quem ad modum is qui ita similis est Dei, non potest non esse beatissimus, sic itidem nomen *filiorum Dei* transfertur ad hanc beatitudinis similitudinem. Haec est *ἀποκατάστασις τῶν ὁντων ἐν Θεῷ* Rom VIII, 19. quae & ipsa *ὑποδουλοῦ* dicitur v. 23. poniturque ibi a Paulo Apostolo in *ἀπαλλαγῇ τῷ σώματι*, liberatione ab hoc corpore nostro, ac potius ab illo contextu peccatorum prauarumque libidinum, cuius sub mole veri Christiani ingemiscant, ut a Ioanne ep. 1 c. III, 2. in eo quod, *qui iam sumus Dei filii, tunc illustrandi sumus h. e. Dei similes futuri, ut qui eum conspекturi simus talem qualis est.* Quorum postremo-

rum

rum verborum sensus satis perspicuus reperiatur, si quidem non exigatur ad verborum notationem atque spissius explicetur, sed ad Ioannis ipsius verba illumque similem Paulli locum accommodare. Namque is *similis* nos *Dei filios* proficitur; quae similitudo quoniam v. 3. proponitur tamquam ea ad quam contendere sanctitatis similitudine debeamus, quae potest esse alia nisi beatitatis verissimae similitudo? Ac illud: *ὁψόμεθα αὐτὸν καὶ ὁσὶς ἐσὶ* illustratur verbis Paullinis, quae in illo eius loco sequuntur, vbi *spe*, inquit, *felices sumus*, *sed non putes*, *quae cernitur*, *spe dici non potest*. Ex quo existit hoc, quod, quoniam *fide*, non *adspectu*, pascimur in his terris, ut Paulli verbis utar 2 Cor. V, 7. Deum olim dicamur talem visum qualis est, hoc sensu, quod hic *spe* ac *fide*, tamquam per nebulam aut speculum eius veluti imaginem, tum vero ipsum eum, tamquam coram contueamur i. e. eius suauitate liquidissimaque felicitate cum eo fruamur, ut *videre* *de fructu & vltura usurpatur*.

Quod si vero nomen Christianorum vniuersum hunc tripartitum sensum complectitur, nemo mirari debet, nomen *filiorum Dei* vniuersum de Christianis dici, quod *paritum* quasi, si ita videretur, sensum huius nominis dicere posses. Habet quidem hanc vim in loco Ioannis, Euangel. c. XI, 52, vbi non modo pro *natione*, Iudaica vide-

videlicet, mortuum esse Iesum proficetur, sed hoc quoque consilio, ut *dispersos* DER FILIOS *in unum coetum colligeret* h. e. gentes ceteras, quas Iesus ipse c. X. 16 dixerat *alias oves, quas deberet adducere, quaeque perciperent vocem suam, sic ut unus existeret grex, atque unus pastor.*

Possunt per haec, quae diximus, varia nullo negotio intelligi, in quibus definiendis aut explicandis differre Theologi inter se solent. Nam, quid sit regeneratio? quis eius agnoscendae aut consequendae modus? quis Spiritus sanctus, is nimirum qui datus Christianis sit, aut cuius e praesentia ac sensu intelligatur quinam sint filii Dei, quam item certa spes futurae felicitatis? quo modo vel si instituantur vel moveantur a Spiritu Sancto? haec, inquam, et quae sunt aliae huius generis quaestiones, facile, nostra quidem sententia, constituentur, si ea, quae ante dicebamus, observentur, nec aliam sequamur regulam huius rei iudicandae, praeter Scripturas Sacras, nec audeamus ultra hanc regulam sapere.

Quare,

Quare, et hoc commentationi Vestrae, CIVES ACADEMIAE NOSTRAE HUMANISSIMI, committimus, siquidem hoc ipso studio proprie continetur studium inuestigandarum Scripturarum, in quo per hos dies, quibus memoriam Spiritus Sancti hominibus collati celebramus, diligentia nostra versari vnice maxime debet, et Vos hortamur etiam atque etiam, vt omni studio ac precibus contendatis ad felicitatem eam, qua fruuntur quicunque non modo se filios Dei profitentur, sed ipsam quoque vim augustissimi nominis et sentiunt & recte agendo sperandoque sequuntur. Quibus autem exquisitioribus aut ad alendam pietatem vberioribus verbis exprimeremus vim *τῆς ἐνδοξίας* aut *παλρυγεσεως* vniuersam, quam aureis illis Paullinis Tit. II, 11 sqq. quibus huius felicitatis naturam in simili loco c. III, 4 sq. commemoratam interpretatur: *Conspicua facta est beniuolentia Dei saluberrima hominibus vniuersis, quae docet nos, contempta impietate terrenisque libidini- bus, sapienter, et recte & pie viuere per hanc vitam; itemque expectare beatam spem & illustrationem gloriae optimi maximi Dei et saluatoris nostri Iesu Christi, qui se ipse dedit*
 (mor-

(moriri) pro nobis, ut nos liberaret ab omni peccato, sibi que sacrificii redderet proprium populum, recte factorum studiosum. Hoc cogitando persequamini ad salutemque animum Vestrorum transerte per hos dies in precibus, ut et ipsi sitis templa Spiritus Sancti & dignitatem Filiorum Dei doctrina & exemplis ad quamplurimos propagetis.

R. P. pridie sollemnibus Pentecost. A.
MDCCCLXXVIII

XIV.
DISSERTATIO
DE
CHRISTO HOMINE
REGNANTE

IN QUA
DE EA RE DICTA IN SACRIS
SCRIPTVRIS ET EXPLICANTVR

ET INTER SE CONCILIANTVR
D. XXV. MAII MDCCLXXIII

PVBLCÆ DEFENSÆ
RESPONDENTE
IOANNE HENRICO SIGISMVND
KOBLANCK

BEROLINATÆ
HODIE VERBI DIVINI MINISTRO APVD BEROLINENSES.

XXV
DISSERTATIO

CHRISTO HOMINE
REGNANTI

DE FARE DOLA IN SACRIS

SCIENTIARUM INDOCTA

UNIVERSITATE

IN VINDOBONA

MDCCCXXXV

JOHANNES

JOHANNES

JOHANNES

JOHANNES

Etsi minime vituperandi sunt, qui quae sibi in Theologia minus recte tradita videantur, expungere melioraque substituere velint; propterea quod omni tempore in Theologiam non modo illata fuerint ea, quae certa sint, perspicueque a Deo tradita, sed de iis etiam hominum, sententiae, non eandem cum doctrina diuina vel veritatem vel stabilitatem habentes: videndum est tamen, ne, eadem, vr alii, inscientia temeritateque laborantes, in similiaque vitia incurrentes, ea, quae corrigere cupimus, etiam deteriora faciamus. Qua quidem in re valde difficilis temperantia est, ne splendore nominis capti, vel, libertatem in sentiendo defendentes, incurramus in licentiam, vel, veritatis conseruandae studiosi, veteris inscitiae errorumque patroni reperiamur. Quod si, omni opinionum temeritate aut cupiditate detracta, institutionem Dei in sacris Scripturis, tamquam certissimam ducem, vnice sequamur, atque ita statuamus, nihil sententiarum tribuendum esse istis libris, nisi quas vsus loquendi perspicuus doceat: et felicius errorem fugiemus in Theologia tradenda, & satis multa occurrent, quae in hac arte rectius confutari possint.

§. II.

Etenim, quotusquisque est, ut hoc utar, qui non videat, frequentationem troporum in sacris libris, eorum in primis qui insolentes videantur a nostraque loquendi consuetudine abhorrentes, in tanta sue facili-
cia ingenii humani siue imperitia multorum qui ad interpretandas sacras literas ausi sunt accedere, magnam vim errorum non modo in interpretatione sed etiam in ipsis sententiis ad Theologiam traductis gignere debuisse? Non quo vitii causa sit in ipsis Scripturis, in quibus Deus ad intelligentiam animosque fortius pellendos accommodatissime hoc genus dicendi usurpauit; sed illud malum ab interpretibus accedit. Nam si huius modi tropis non iste sensus subi-
ciatur, quem ferat sacrorum scriptorum consuetudo, non nostra illi saepe admodum dissimilis; si propter qualemcunque similitudinem, quidquid in mentem venerit, ad rem tropo adumbratam transferatur; troporumque vis e variis fontibus ducta in vnam coniungatur notionem: quid nisi magna rerum atque doctrinarum perturbatio efficiatur? Quod si contra e sacris Scripturis troporum vim vnice et ita constituamus, ut nolimus ultra earum indicia sapere, nec negligamus habere delectum significationis, quae variatur diuersitate imaginum, a quibus idem translatum est verbum; et ea facile conciliabimus loca Scripturarum, quae re-
pugnant

pugnantiae speciem continere videntur, et demus iis, quibus Theologiam inquinavit molesta sedulitas imperitorum, ipsi doctrinis luminis plurimum afferemus, et circumcidemus ineptas controuersias, et vel sic occurreremus multis accusationibus eorum, quibus Theologia nostra, quae arte traditur, displicet.

§ III.

Huius rei exemplum aliquod dabimus illustrandis tropis iis, quibus sacrae Scripturae Iesum tamquam *regem*, tamquam *imperantem*, tamquam *unctum*, repraesentant, quo quidem admoniti tirones discere possint, quam non contemnenda sint adminicula grammaticae interpretationis, quantumque vim habeant ad Theologiam recte confirmandam. Neque enim infrequentes sunt hae imagines in libris diuinis aut ita parum afficiunt ipsam de Iesu Christo doctrinam, ut non magnopere de earum vero sensu laborare debeamus, cum vel ipsum nomen *Christi* ab huius generis imaginibus translatum sit; nec ita perpurgatus est locus de Christo rege, eiusque regno, ut nihil errorum detergi, nihil accuratius constitui possit. Quod quidem rectius intelligetur, cum ad eum locum, post declararam vim harum imaginum, peruenerimus. Licet ab hac disputatione quodammodo seilingere cogitationem diuinæ naturæ Iesu Christi, non quo negemus eam, aut

aut illius nulla ratio habenda sit in Christi regia potestate declaranda; sed libri sacri tamen, quotiescunque de eo tamquam rege loquuntur, illam imaginem ad Christum hominem referunt.

§. IV.

Neque vero eadem est ratio horum troporum, nec ab eodem fonte eodem modo ducti sunt, ubi de Christo usurpantur. Nam primum, ut *regnum* s. imperium tribuitur iis, quorum in manu atque cura salus est rei publicae, sic ab hac imagine variorumque laborum eo pertinentium perfunctione, regnandi verbum ad Christi potestatem et curam eiusque varias partes transfertur. Sed cum naturae aliquo sensu omnes feramur ad libertatis usuram, ita ut, quo quis liberior sit, hoc se magis beatum, et quo magis addictum se aliis sentiat, hoc se miserrimum putet: *regnare* dicuntur etiam ii, qui nemini addicti, omninoque qui beati sunt et iucundissimarum rerum fructu florescere videntur; ut fere in illo CICERONIS *) *olim, cum regnare existimabamur*, sexcentisque aliis. Quae quidem significatio nec aliena est ab usu loquendi sacrorum librorum. Nam quod Paulo Apostolo est 2 Timoth. II, 12. *συμβασιλεύει τῷ Χριστῷ*, id quidem in loco simili Rom. VIII, 17. *συνδοξασθῆναι αὐτῷ*

*) Epp. ad diuers. VII, 24.

αὐτῶ, quod virumque a rebus aduerfis di-
iungitur. Neque βασιλεύειν ἐν ζωῇ Rom. V.
17. aliud quid potest esse quam *vivere et
beatum esse*, quamquam non nego meta-
phoram ibi traductam esse a morte quae
ante dicebatur regnasse. h. e. tamquam ty-
rannus homines omnes prostravisse, quae
sublata per Christum, nos et vivamus ali-
quando et regnemus. Alibi quoque Paul-
lus (1 Cor. IV, 8.) quos modo *καυχήμεν*
dixerat et *πλετήσαντας*, βασιλεύσαντας po-
tētia appellat, atque optat ut cum iisdem
regnet, vbi dubitari non potest, verbum re-
gnandi notionem felicitatis continere, quoniam
in se cadere negat Apostolus propter
quod perperuis terribisque malis iactetur.
In hac igitur significatione, *imperium* fructus
suo h. e. libertate, in illa superiori, pote-
state et officiis aestimatur. *Unctus* autem si
dicitur Iesus in sacris Scripturis, posset illa
quidem metaphora ducta esse a doctoribus,
qui oleo perfundebantur eo forte consilio
ut significaretur istos doctrina imbutos alios
quoque ea imbuere debere; sed, quoniam
magna pars imperii, quo ille fungitur,
continebatur hominibus doctrina sua regen-
dis: facile intelligitur, ut ipsum nomen
Christi, sic eius unctionem a regia dignitate
traductam fuisse.

¶ Diximus Seruatori nostro, tamquam homini, tribui regnum in sacris Scripturis. Qui cum variis obnoxius fuerit et futurus in conuersionibus, e quibus varia ratio et habitus erga humanum genus efficeretur, plura quasi eius regna commemorantur; quae secundum sacrorum scriptorum indicia ita declarando persequemur, ut quo modo vnum alteri successerit, quae cuiusque ratio, qua discreparet ab alio, fuerit, ceterasque cuiusvis affectiones, diligenter explicemus. Quibus in vnum collectis planum faciemus, quem ad modum vna est continuaque beatitas sanctorum, quae a tenui initio profecta per varias conuersiones ad maiora incrementa sine fine progreditur, sic vnum esse idque perenne Iesu Christi regnum, quod, non nisi propter diuersitatem conditionis, quam ille subiit, tamquam series variorum regnorum in libris diuine constituitur.

¶ VI.

Nempe vniuersi huius loci sentem quasi aperit Paulus ad Ebr. I, 8. 9. afferenda aliqua parte Psalmi XLV., ubi perenne Christo imperium s. thronus asseritur atque ita declaratur, ut, quoniam bene admini-

strauerit regnum, propter ea *unctus a Deo* h. e.

h. e. nouum quasi imperium consecutus fuerit. Quem locum non dubitamus ad humanam Christi naturam in primis referre, atque cum clavis interpretibus, qui magnum GROTIUM sequuntur, prima eius verba: *Deus h. e. Deus tibi hoc imperium concessit, ut thronus non modo per metonymiam signi pro signato dicatur de imperio, sed per aliam quoque metonymiam effecti pro causa efficiente i. e. thronus pro eo substituiatur qui Christum collocauerit in isto throno, plane quem ad modum Christus saepe numero *vili* appellatur pro eo qui vitam largitur, et Philippenses Phil. IV, 1. *gaudium & corona Pauli* h. e. si qui Apostolum & recrearent et ei honorem conciliarent. Nulla enim vel in isto Psalmo vestigia sunt diuinæ naturæ Christi, et ipsa istius verba cum contextu disputationis Paulinæ perspicue de humana loquuntur, ut alloquium Christi, tamquam Dei, hic esse non possit. Atqui cum Christo hic bipartitum regnum tribuatur, tum facile est ad intelligendum, vnum ad humilem eius, quamquam alias illustrissimam, conditionem in his terris, alterum ad meliorem, quam exantlatos post cruciatus, in coelis consecutus est, pertinere. De illo igitur, quod humili et molestiarum plena vita terminatur, primo loco dicemus.*

Eius vero rationem ac modum, contra vanitatem opinionis Iudaicae, quae regem expectabat talem, quales in terrarum orbe dici consueverunt, cuius visibile esset magnaque cum ambitione coniunctum imperium, ac potius ad conuellendam calumniam Iudaeorum quod Iesus se similem Romanorum Augusto regem dixisset, ita Iesus ipse declarat apud Pilatum super ea re percunctantem Io. XVIII, 36. 37. ut primum regnum suum neget terrenum esse idque aliqua exquisita ratione confirmet, post Pilato iterum quaerenti respondeat: se vere regem esse ad imperandumque natum, sed eo consilio in terrarum orbem venisse ut veritatem doceret, nec alios ciues suos agnoscere, nisi qui sibi dicto audientes essent. Quae verba clarissime docent, Iesum hactenus regem dici, quod, cum venisset in hanc terram, Dei de salute nostra consilia transtulisset ad hominum cognitionem, omnesque per se, tamquam verae salutis auctorem, in viam beatae deduxisset (*). Namque id esse in

veri-

*) Huc argumento intercedit KATZIVS V. Cl. in *Hist. dogmatis de regno Messiae*, (quam supra laudamus p. 117) p. 30 not. 51. Negat enim hic in verbis Christi se naturam regni a Christo instituti descripiam reperire posse, quod, inquit, *facere nec opus nunc erat, nec, si fieret, utilitatis*

etiam

aliteris vocabulo, quo Christus utitur, du-
 bium non potest per tot loca in quibus di-
 citur. Z 5

nam quicumque habere poterat; sed id unum intelli-
 git a Christo traditum esse, negotium, quod in his
 rebus curasset, hoc tantum fuisse, ut verum homin-
 bus traderet, non vera, ut imperium aliquod Roma-
 nis perniciosum stabilires, adeoque se nec homines no-
 varum rerum cupidos, discipulos habuisse, sed veri-
 tantum amantes doctrinam suam amplexos esse. In
 quo primum non affequer, quo modo fuerit alienum
 a causa ea, quæ Christum inter et Pilatum agi-
 tabatur, declarare veram naturam regis dignita-
 tis suæ. Namque cum quaerendo Pilatus discere
 cuperet: num esset Rex Iudæorum (v. 35)? Ie-
 sus, animaduertens quæstionis ambiguitatem,
 vicissim quærebat: Tunc ipse hoc quærit: an ali-
 de mi hoc tibi narrare? quod non potest aliam,
 nisi hanc, habere vim: suggestam esse Pilato quæ-
 stionem a Iudæis, qui Iesum accusassent tamquam
 qui novis res esset molitus & affectasset imperium in
 Iudæos quo Romanorum dominatio euerteretur
 v. cap. XIV, 12; quam quæstionis vim sen-
 sisse Pilatum, satis intelligitur ex eius responsione
 v. XVII, 35: numquid ego Iudæus sum? gens tua
 cum Pontificibus te mihi tradidit. Erat igitur in
 primis necesse, ut Iesus illam a se insulam de-
 pelleret declaratione; quo sensu se regem profiteretur;
 atque illius defensionis hanc capiebat fru-
 ctum, ut Pilatus calumniam Iudæorum agnosce-
 ret omnemque daret operam ut Iesum tanquam
 innocentem dimitteret. De ipsa porro re, quæ
 alia Virò doctissimo videtur quam mihi, hoc
 unum quaeritur: Volueritne Iesus verbis istis quæ
 v. 37. reperiuntur, declarare, quo sensu se re-
 gem profiteatur? quod quidem planissimum
 puto. Nam postquam negauerat v. 36 se eo
 sensu regem esse, quo illud nomen proprie acci-
 pere-

Et de ista veritate satis, quae sit intelli-
genda, produnt; veluti i. lo. II, et seqq.
ubi veritas ea, quam a principio audierint,
quamque tenentes manerent cum Patre Fi-
lioque coniuncti. v. 25. declaratur per *nun-
tium, quem ille, Filius, attulerit, h. e. vitam
sempiternam.* E qua re hoc magis ad Iesum,
volun-

peretur v. 27. iterum percunctando quærit Pila-
tus: *Non igitur rex es?* Quas quæstio haud
dubie Iesum. iubet expectare declarationem
regis nominis Christi, et vero etiam Iesum, dum ipse
repperit Pilati verba: *Recte, dicit rex es, me esse.*
Ipsa facit explicandi huius nominis per ea quæ
sequuntur: *hac de causa (caus. teta) magis sum,*
bonas de causa veni in terrarum orbem, ut, quod
verum esset, profiterer; omnis, qui amans est veri-
tatis, vocem meam sequitur. Equidem non intel-
ligo, si Ioannes voluisset declarationem illius nomi-
nis a Iesu datam exprimere, quibus alia magis
perspicuis verbis potuisset uti. Nec, nisi respon-
sio, Christi vim habet, illius nominis declarandi,
omnino quidquam dixit Christus ad illam Pilati
quæstionem: *Non igitur rex es?* hoc enim unum
Pilatus quæsierat; an nullo alio modo, quam
proprio, se regem profiteretur? non, quid omni-
no inter homines egisset? Ipsa adeo verba Chri-
sti: *qui veritatis studiosus est, meam vocem audiat,*
ad, quod diximus, confirmant, si quidem cum
sermone Christi Ioannis cap. X. conferantur, in
quo eadem de audientibus vocem Christi occur-
runt v. 4. et 16; nec dubito virum doctissimum
michi daturum, imaginem pastoris ibi Christum
regem repræsentare, eumque maxime de grege,
etiam ex ipsis gentibus colligendo v. 16. h. e. de
Israhel, Ius, loqui.

voluntatis diuinæ interpretem, regum no-
men poterat traduci, quod non modo po-
puli in primis regantur legibus atque in
iusticiam contineantur, sed ipse etiam Deus
Israelitarum gentem primum per doctores
gubernasset, ac introducto deinceps regio
imperio, nec tum desisset illam gentem tam-
quam suam identidem de voluntate sua per
prophetas & ex doctores admonere. Eandem
tamen muneris regis sui Iesus Ioh. 1. in illam pa-
cificam de bono pastore persequitur, qua ipsa
Pastoris imagine satis constat veteres regiam
gubernationem adumbrasse. Et vero etiam
dignum Ioannis Evangelio locus illustrior est
quodam modo, & ad vniuersam naturam ac
viam regiae dignitatis Iesu Christi describen-
dam aprior. Nam quem ad modum boni regis
est non modo populum legibus facienda
conseruandisque moderari, sed etiam con-
sistendo imperio, a potestate tyrannorum
in libertatem vindicare, tum defendere ad-
uersus hostium impetus, & pro salute po-
puli pericula ipsamque mortem subire: sic
Christus ea in loco boni Pastoris. Regis
officium non concludit docendi angustias,
sed imprimis se bonum pastorem dicit pro-
pter ea quod vitam pro ouibus proferit, ut
luporum rapacium saeuitiam a gregis sua
repelleret. Quæ quidem re duo aperiam-
ur: primum, quod Christus mortem non
eo tantum suscepit quo traditus a se do-
minum in calce defendenda constantiam
ipso

ipso exemplo suo commendaret; neque enim tali exemplo, sed praesente auxilio & vi illata, lupis s. tyrannis, grex ab imminente periculo redimitur; *deinde* quod regnum Christi munus non modo docendo consistatur sed etiam periculorum mortisque dirigitate subeunda. Neque alia de causa Paulus ad Ebr. XIII, 20. Iesum, Dominum nostrum appellat *magnum, oculum pastorem* nisi propter *profusum sanguinem suum quasi sedus aeternum sanxerit*; quibus in verbis profecto agnolci oportet benevolentiam Dei hominibus a Christo vel sanguine suo conciliatam. Quae cum ita fiat, omne imperium Iesu Christi, tamquam regis, quatenus ab eo administratum est tempore eo quo hac in humilitate viueret, ad propagandam Dei de salute humani generis voluntatem, eamque salutem illi multis periculis ipsaque morte Christi parandam, coniunctim debet referri.

§. VIII.

Atque vel sic intelligitur, firum esse in hoc regio munere idem illud quod mediatoris s. sequestris (*τῆ μεσότητος*) nomine comprehenditur. Neque enim Iesus Deum inter ac homines aut nouae conditionis (*foederis*) *medius* dicitur vnam illam ob causam, quod vel eius interuentu Deus homines docuerit, vel is homines morte sua placauerit Deo, sed propter utramque. Paulus quidem ad
Ebr.

Ebr. IX, 15, ut alia praetermittam, hoc nomine declarando utramque rem completur, atque Iesum dicit *καὶ νῦν διαθίς μὲν ὄντα*, quia mortem suscepit ut deleterentur peccata, qua facta inuitati ad fructum diuinæ beneuolentiae capiendum (*οἱ κεκλημένοι*) *promissionem sempiternae felicitatis consequerentur*. Itaque eadem omnia sunt in nomine mediatoris quae in regio reperiebantur. Hanc ad personam regis quam Iesus induit in his terris ea *unctio* referri debet, cuius mentionem faciunt loca Luc. IV, 18. ex Ebrae cap. LXI, et Act X, 38. Namque in illo unctus dicitur per Spiritum S. ut laetum pauperibus nuntium afferet, et quae sunt caetera eius loci dicta, in hoc, ut, inde a Ioannis sacra lustratione, benefaceret et sanaret omnes qui a diabolo subigerentur, qua re significatur istam unctionem contineri communicatione facultatis non modo docendi Euangelii sed etiam omnino hominibus bene faciendi. Quam prouinciam a patre impostam cum optime eoque consilio administrauerit, ut homines ab improbitate ad veram pietatem officiumque eademque re ad certissimam beatitatem perduceret, hactenus *amasse iustitiam et odisse peruersitatem, eiusque imperium* (*septrum imperii*) *aequissimum dicitur* Ebr. I, 8. 9.

§. IX.

Sed istud imperium cum vita maximorum malorum plena desit et locum alii fecit eique longe excellentiori; cuius quidem primordia repetenda sunt a laeto Iesu Christi e mortuis reditu ac potius a tempore eo, quo is in caelum translatus coepit fructum capere molestiarum, quas pro generis humani salute susceperat. Quod si enim, ut modo docui, haec noua conditio in locum superioris miseriae successit; si ista humilitas ad mortem usque deducta fuit habuitque, tamquam mercedem, honoris maximi consecutionem, quod clare dicit Paulus ad Philipp. II, 8 sq.; si pro tanta aerumnarum mole et vita ipsa ad expianda scelera humani generis profusa filios accepit h. e. discipulos quos cognitione sui iustos redderet; eique magna vis hominum, instar praedae, contigit, ut est apud Esaiam c. LIII. cxxx. profecto dubitari non debet, eum ab illo tempore regnasse, quo ereptus ex istis laboribus vitam beatam cepit, imprimis, quae latius propagata eius doctrina quam plurimi ei tamquam domino conciliari fuerunt. Quam ob rem Iesus ipse Act. I, 6 sq. discipulis percunctantibus: an, illo tempore quo eueheretur in caelum, imperium restitueretur esset Israelitis? respondet: forte ut Apostoli per illapsum Spiritum S. facultatem consequantur, ut non modo Hierosolyma, sed etiam extremas orbis terrarum partes, imbuere

imbueret doctrina Christi, possent. Hanc
 dignitatem Christo concessam, complectitur
 vocatio ea, cuius mentionem e Psalm XLV,
 facit Paulus Ebr. I, 9, his verbis: *propterea*
auxit te Deus, Deus Tuus, oleo hilari-
tatis, magis quam socios tuos. Quo in lo-
 co, vel ipsum nomen olei hilaritatis lae-
 tiorum Christi sortem significat quam pro-
 laboribus exantibus recuperant, nec dubi-
 tem socios Christi, quibus dignitate prae-
 stitit, non alios Pontifices sacerdotesque
 esse, nec angelos, nec homines, propter
 fidem in eum illi gloria quoque similes, quod
 multis placuisse video, sed reges alios quos
 maiestate quam maxime superauit. Ad quam
 quidem similitudinem ratio vniuersa, huius
 loci ducere videtur, qui, cum de Christo rege
 memoret, etiam prae aliis regibus praestan-
 tior existimandus est commemorauisse; prae-
 fertim cum alibi quoque comparatur cum
 Davide eiusque thronum occupasse dicatur;
 nec locus, similis apud Paulum ad Philippi
 II, 9, sq. qui ei *nomen supra omnia nomen h. e.*
maximam dignitatem ac imperium super
omne quicquid in coelis, in terris, et subter
terram est, laudentur asserit, aliam compa-
 rationem admittens videtur. Nec quidquam
 caussae est cur his in *mythoicis* significationem
 putent esse panthyphorum, omninoque
 imaginem sponsi potius, quam regis, ad
 expruendam hanc Christi dignitatem
 translatam. Quamquam, vel ipsa haec noui
 qua-

quasi imperii et dignitatis communicatio in factis Scripturis, nuptiarum & conuiui imagine adumbratur, veluti Math. XXII, 2 seq. Vbi omnes consentiunt rationem hominum Christo per Euangelium conciliandorum descriptam reperiri. Neque enim in Psalmo XLV cum sponsus proprie dicto comparatur Christus, sed, quoniam veterum gentium consuetudo regum coniunctionem cum his, qui illis subditi essent, similitudine sponsi solebat exprimere, ita ut propterea Israelitarum a Deo defectio, *adulteri* nomine appelleretur, hoc improprio quidem et a sponso-
rum imagine translati sensu Christi imperium describitur.

S. X.

Hoc igitur Iesu Christi imperium propagatum est per doctrinam ab eo diuinitus traditam, quam Apostoli eius et explicarunt latius et diligenter commendarunt, qui propterea se saepe *legatores* Christi nominant; atque continetur administratione salutis humanae per Christi doctrinam effectionesque fructuosas huius cum doctrinae usu constantis; ita ut omnes huic imperio subditos oporteat agnosci, qui doctrinam Iesu Christi probantes sese ad illam, hac quidem in vita accommodent. Hi coniuncti dicuntur in *unum corpus*, in *Ecclesiam* videlicet, cuius *caput* sit Christus Ephes. IV, 15. 16 seq.

1q., atque sacri libri in definienda hac constitutione doctrinae Iesu Christi ad hominum salutem propagatae frequentant vocabula *regni Christi, regni Dei, regni caelorum*, quae non semper discernenda videntur. Nam etsi apud Iudaeos *regnum caelorum* s. *Dei* proprie sit vniuersa ista oeconomia, quae Deum cum Israelitarum gente singulari quodam modo copularet, in nouo quidem Testamento rarius hoc sensu legitur, ac plerumque traducitur hoc vocabulum ad singularem modum coniunctionis Dei cum hominibus, qui et traditus esset et effectus per Iesum eiusque doctrinam et mortem, vno verbo per oeconomiam Christianam, quod negari propter loca Matth. III, 2. XIII, 41 seq. nullo modo potest; et alibi c. Rom. XIV, 17. hoc regnum ab ista re publica per Moysen diuinitus constituta perspicue disiungitur, nec nulla sunt loca in quibus *regnum Christi* et *Dei* idem esse dicatur, vt Ephes. V, 5 et alibi. Propter ea proprie *regnum Christi* appellatur Coloss. I. 13. 1q. et quoniam constituebatur per Euangelium, hoc ipsum, *Euangelium regni Dei* Matth. IV, 23. IX, 35, *doctrina regni* c. XIII, 19. dicitur, denique *suscipere istud regnum* est doctrinam Christi probare Marc. X, 15, vt alias *suscipere Christi iugum* Matth. XI, 29. *videre ac ingredi regnum* caeleste Io. III, 3. 5. Sed quo modo hoc imperium administret Christus in coelum sublatus, id secundum

Fasc. II. A a dum

dum Scripturas sacras paucis declarandum
videretur.

§. XI.

Nempe statim ut aliquis, suscepta poenitentia ac fide in Iesum Christum; eius factus est discipulus, aut quem ad modum Paulus loquitur Coloss. I, 13. ereptus e potestate tenebrarum h. e. peccati servitute, atque translatus in regnum dilectissimi filii Dei; quasi quidam civis huius regni existimari debet; qui, cum se Christo addiderit ut beatitudine sempiterna oriam post mortem fruereetur, civis sit celestis rei publicae, quam ob rem ~~etiam~~ h. e. eius civitatis habeat in coelis Phil. III, 20. eiusque nomen in coelo quasi adscriptum reperiatur Phil. IV, 3; quas metaphoras haud dubie ab illo i. tabula publica traductae sunt, cui nomina civium solebant inscribi. Hos igitur sic regit atque moderatur Christus tanquam sui corporis fover, qui illud nutrit ac fovet; Ephes. V, 23. et 29, ut, quoniam in re publica iam quidem his in terris constituta praeparandi sunt ad regnum illustrius, h. e. beatitudinem stabilem in coelis, quae propterea etiam saepe nomine *regni coelorum*, in sacris Scripturis celebratur, dupliciter eorum assunt provident, facultate sanctitatis largiendi et gratia Dei concilianda, quae utraque re omnis ad perennem beatitudinem via paratur.

Quod

Quod utrumque sicuti iam tum, cum inter homines conspicuo quodam modo versaretur, praestitit, et istius imperii tum administrati quasi quaedam continuatio et administratio salutis humanae ab eo in caelis suscepta: sic intelligitur is eodem modo ac ratione nunc e coelis Ecclesiam s. rempublicam suam in his terris degentem temperare; quare efficitur, ut in declaranda administratione huius regni, de quo loquimur, neutrum negligi oporteat.

§. XII.

Sed quoniam boni regis est *primum* leges sancire, quibus cognoscendis observandisque salus subditorum obtineatur, tum providere ut iis uti, de ciuibus etiam et re publica uniuersa bene mereri possint, denique quod nocere iis possit auertere, inprimisque ab hostium iniuriis ciues defendere; haec omnia Iesu Christo suis providenti sacrae scripturae tribuunt. De *primo* quidem ipse Christus, cum his valediceret terris Apostolosque, tamquam legatos ad imperium suum propagandum emitteret, atque dixisset Matth. XXVIII, 19: sibi datam esse omnem potestatem in caelo atque terris, statim subiicit v. 19, 20: *conciliate mihi discipulos gentes omnes eo quod doceatis eas observare quaecunque vobis, praeceperim.* In quo facile perspicitur Christum praeceptorum suo-

rum nomine non modo comprehendere leges proprias h. e. mandata super illis quae agenda fugiendaque sunt, sed etiam promissiones fide tenendas, quas Euangelii vocabulo complectuntur diuini scriptores. Namque in praeceptis Iesu hoc erat praecipuum, ut crederent in se tamquam Christum, et alio simili in loco, qui vltima eius ad Apostolos verba exhibet, diserte iubet, ut nomine suo omnibus gentibus non modo poenitentiam proponant sed veniam peccatorum quoque Luc. XXIV, 27.; nec dubitat Ioannes epist. I. c. III, 23. in *praeceptis Dei* et proprias leges numerare, qualis erat de amore aliorum, & fidem in filium Dei Iesum Christum.

§. XIII.

Alter modus administrati a Christo regni sui cernitur in conferenda cuique suorum facultate ad obsequendum disciplinae suae. Quod quidem a Paulo ad Ephes IV, 15. 16. pulchra allegoria declaratur, quae, quem ad modum a capite partes corporis vniuersae vitam, vigorem, motumque trahunt, ut singulae singulas mutuo ministerio adiuuent, sic docet vniuersum Christi corpus inter se ita concretum coniunctumque esse, virtute ea, quam a Christo, tamquam capite, ducat, ut pars quaeque modo suo alteri vigorem sufficiat, quo crescere et

et incrementa capere omne corpus possit. Paulli quidem omnis oratio ibi est de Christo in caelos translato, qui inde omnes suis donis imbuat (πληρώσῃ τὰ πάντα). Huius se virtute Paullus omnia posse profiteretur Philipp. IV, 13. neque quidquam se iactare bene factorum in communicando cum gentibus Evangelio velle, quae non effecerit Christus Rom. XV, 18. Ac isto de genere rei publicae suae administrandae videtur esse ea, quam sacrae Scripturae appellant, Christi pro hominibus *deprecatio in caelis* (*). Etenim Rom. VIII, 34. haec coniungitur cum constitutione Christi ad dexteram Dei, quae in re significatio est summi, regii eiusque diuini honoris, si vera est, quod ego quidem non dubito, sententia MICHAELIS V. Cel. (**) imaginem eam traductam esse a sede Dei in adyto s. sanctissimo loco tabernaculi diuini inter Israelitas. Nec in altero loco ad Ebr. VII, 25. 26; vbi Christus dicitur pro nobis deprecari ὑπὲρ ἡμῶν ἡμεῖς ἡμεῖς, aliam rem putem intelligi,

A a 3

propter

*) Latius, idque, vt solet, doctissime, hanc deprecationis vim explicauit, in eaque nihil aliud esse, quam Christum adhuc esse et manere causam salutis nostrae et datorem, praeclare docuit Vir Ven. S. F. N. MORVS in prolusione: *de vtilitate notionum vniuersarum in Theologia* (Lips. 1732) pag. 13. seq.

**) In collegio critico super tribus Psalmis illustriss. de Christo p. 482. sqq.

propter ea quod Apostolus et paulus post cap. VIII, 1. videtur illam formulam commutare cum altera *sedendi ad dextram throni diuinæ maiestatis in caelis*, et Christum simili in loco c. IV, 14, dicit *ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν* h. e. in caelum transiisse, ut verba *καὶ ὁ υἱὸς. τ. 20. γενόμενος* verrenda sint: *qui item in coelos translatus sit.* Seiungenda est igitur ab ista deprecatione omnis significatio humilitatis et plane ita statuendum, nihil esse quod Christus ipse dare sibi subditis non possit, qui quidem ipse professus sit sibi datum esse omne imperium in caelis et in terris, quam ob rem praesens futurus sit suis omni tempore ad finem usque saeculi Matth. XXVIII, 18, 20., sibi concessum esse potestatem in homines universos ut omnibus, quos ei Pater dederit, vitam sempiternam, quidam igitur et illa largiatur quae ad illam consequendam necessaria sit? Io. XVII, 2., se quoque, quicquid rogauerint nomine suo, id esse facturum, Io. XIV, 13, 14.

§. XIV.

De tertio modo quo suis prospiciat Christus, qui quidem est in subigendis hostibus, suorumque salute ab impetu et iniuriis hostium defendenda, sic loquuntur scriptores sacri, ut pateat, vel *hactenus* eum regio nomine ornari. Quod quidem *primum*

num fit, ita ut, quaecunque moliantur ho-
 stes Euangelii ad impediendum eius cursum,
 ea irrita reddat, Psalm. II., idque victoria
 Christi dicitur Apocal. XVII. 14. et alibi;
 itemque ut in iis qui eius imperium detre-
 scent, contumaciam vlciscatur, quam rem
 luculenter illustrat parabola Luc. XIX, 12-
 27. Tum impedit, quo minus ii, qui se
 ei addixerint, aduersariorum fraude aue-
 rantur ad falsam doctrinam amplectendam,
 sed *vincant mundum* per eum qui in illis est
 longe superiorem iis qui in mundo sunt,
 ut loquitur Ioannes epist. I. c. IV, 4 seq. V,
 4. 5; neque enim alius *vincendi* vocabulo
 sensus subici debet, quem verum esse omnis
 orationis argumentum loquitur, et locus,
 ut mihi quidem videtur, plane similis
 Ephes. VI, 16 seq. Quamquam *o uictor*
 alio quoque sensu est Io. XVI, 33. pro re-
 bus, inprimisque aduersis, quae Christi
 cultoribus contingant, auertendis Christi
 beneficio aut certe mitigandis, quem ad
 modum alibi, etsi mitiori sensu, *o uictor*
 occurrit 1 Io. II, 16. et Iac. I, 27. coll. c.
 IV, 4., ut Christus iubeat suos in mundo
 vexatos bono animo esse, *se* nimirum *mun-*
dum superasse h. e. providere ut nihil rerum
 aduersarum, quae usu veniant in terrarum
 orbe, illis unquam noceat; quem quidem
 locum conuulerim cum alio Rom. VIII, 35-
 37. Et quoniam nihil malorum grauius
 est peccato, quod vel optimum quemque

hominem indignum beneficiis Dei perpetuaeque miseriae obnoxium reddat, hactenus quoque suis succurrit Christus, ut pro peccatis hominum mortuus, et vero etiam ad vitam reuocatus, ut posirus ad dextram Dei h. e. *παρὰ δexteros* dignitate ornatus, (ut supra formulam illam interpretabamur), qui deprecetur nobis h. e. in causa sit, ne propter peccata condemnemur. Denique ut omnes homines, tamquam rei, plectuntur morte, atque hoc modo quasi sunt sub tyranni alicuius imperio, visum est quidem diuinæ sapientiae ciues Iesu Christi non eximere e communi mortalium sorte, sed, cum Christo regi subiecta sint omnia, in eorumque numero vel ipsa mors referatur 1 Cor. XV. 26. Phil. III, 21; eos quidem olim, morte sublata, liberali causa tamquam manu asseret. Haec satis sit indicasse, alii, si velint, latius persequantur.

§. XV.

Istam assertionem, Paullus narrat 1 Cor. XV, 24-28. quasi extremum huius imperii Christi actum fore, ut, sublato omni imperio ac potestate inimica imperio Christi s. subiectis sibi hostibus vniuersis, *Christus imperium tradat Deo i. e. Patri, seque subiciat ei qui sibi, Christo, omnia subieceris, quare fiat ut Deus sit omnia in omnibus*; in quibus verbis perspicua significatio est huius impetii Christi finem aliquando habituri. Videamus igitur quo sensu id dictum putari debeat.

debeat. Principio in explicandis illis formulis: *tradet Deo imperium, ei se subiiciet*, quae eandem haud dubie vim habent, cauendum est, quod vitium est in interpretando maximum, ne in istis plus quaeratur, quam fieri per consilium et contextum orationis Paullinae possit. Enimuero *hoc* imperium Christi non refertur nisi ad illam coniunctionem Christi et suorum, qua Christus pro iis mortuus itemque ad vitae beatæ usuram reuocatus eos multa per pericula, quibus his in terris obnoxii sunt, ad sempiternam felicitatem ducit; quam cum obtinuerint, sua sponte hæc singularis coniunctio s. *oxyeis* Christum inter et Christianos cessat, illumque locum, in quo constitutus erat a Patre, s. imperium, reddit Patri. Iam quomodo, sublato hoc genere imperii, Deus dicitur *omnia in omnibus* esse? Id quidem quid sit, alia loca doceant, in quibus eadem formula occurrat. Ad Colossenses c. III, 11. Paulus: ubi nouum, inquit, hominem s. animum induerimus conformatum ad imaginem creatoris, *nulla ratio habetur, siue alicuius de gentibus siue Iudæi, circumcissionis siue præputii, barbari et vero etiam Scythæ, serui et liberi, sed OMNIA ET IN OMNIBVS Christus est* h. e. detracto omni hoc externo discrimine, vna maxima ratio apud omnes habetur fidei in Christum actuosæ per amorem, ut alibi loquitur Gal. V, 26., per quam fidem omnes pares reperiatur.

Gal.

Gal. III, 26-28. Porro ut Ecclesia quasi corpus est Christi, sic propter ea dicitur Ephes. I, 23. τὸ πλήρωμα τῆ πάντων ἐν καὶσι πληρωμῆς, id, quod imbuatur ab eo, qui omnia sui corporis membra omnis generis donis imbuat; qui quidem sensus propter loca c. IV, 10. 15. 16. III, 19 dubitationem nullam habere potest, nec aliter intelligenda videntur verba Coloss. II, 9. 10. quamquam a plerisque longe alio sensu accipiuntur. Per haec igitur loca hoc putem aperiri, tempore eo, quo Christus regnare desinit et Deus est omnia in omnibus non porro fore opus ea disciplina, qua Deus adducendos ad salutem, dum essent in his terris, per Christum continuerit, sed Deum ipsum vel sine huius disciplinae interuentu hos in beatitudine conseruaturum esse omnique bonorum genere repleturum. Quae quidem res posita in cura salutis cum sacris in libris, quod saepe diximus, *regnandi* vocabulo comprehendatur: si quis τὰ πάντα εἶναι putaret idem ac παντοκράτορι esse h. e. summam imperii tenere, equidem non intercederem, idem certe sensus huius loci in vtraque interpretatione agnosceretur. Sed ea res paucis declaranda istiusque doctrinae peruertendae opportunitas praescindenda videtur.

Nemo haec, quae secundum Pauli doctrinam diximus, primum sic possent intelligi, ut beatae animae per doctrinam eam, qua Christus homines in hac humili vita gubernasset, porro temperari negarentur, nec eius aliquis in caelis usus esset. Sed Paulus istis verbis, quibus confirmat Christum traditum esse imperium, h. e. se usu meliorum eorum, quibus homines hic ad beatitudinem sempiternam praeparavit, abdicaturum, non magis sublatum in caelis omnem huius doctrinae usum docet, quam Petrus qui sperat fore ut homines profani per sanctissimos vxorum Christianarum mores *sine verbo* Christo concilientur. Epist. III, 1. 2. Neque enim haec Petri secus intelligi possunt quam quod haec morum suauitas effectura sit ut, Christianam doctrinam ex huius modi fractibus aestimantes, eam incipiant amare et accuratius discere cupiant; neque alias video quo modo Evangelium *πᾶσι τοῖς αἰῶσι* dici posset 1 Petr. I, 23. Aut Iesus Christus, h. e. eius doctrina, *heri et hodie et in aeternum futurum* Ebr. XIII, 8. aut quo alio modo beneficiorum Christi magnitudinem cum vera pietate in aeternum meminerint beatae animae Apoc. V, 12. 13. omninoque, tamquam naturae intelligentes, vel in officio constituantur vel beatae possint esse sine doctrina Dei per Christum tradita, eaque, ipse natura sua, omnis generis

neris et aetatis hominibus ad salutem accommodatissima. Sed *hactenus* definit Christus caelestes animas regere Evangelio, quod, cum hoc spem fecerit futurae beatitatis ita ut Christiani his in terris non nisi *spe* beati sint Rom. VIII, 24, ubi ipsam illam fuerint consecutae, usus Evangelii is cesser, qui *spe facienda* continebatur, sic ut, non per fidem sed re ipsa, immortalis beatitudine fruantur. Deus autem sic dicitur olim futurus esse *omnia in omnibus*, ut, cum ante usus esset Christo iisque quibus ille doctrinam suam inter homines propagandam reliquisset, per quos ab inscientia erroribusque ad Deum recte cognoscendum *meducerentur* Io. I, 18. VI, 46, nec nisi cum usu doctrinae divinae coniunxisset singularia beneficia, per quae aliquem veluti praegustum futurae felicitatis haberent, postea in caelis fructum capiant suavitatis praesentissimi Dei, etiam sine istius medii interuentu, ac non porro per signa tantum et tamquam in speculo; sed ipso sensu cognoscant Deum talem qualis sit, 1 Io. III, 2, 1 Cor. XIII, 12. Col. III, 3, 4. Quae cognitio eodem fere modo refertur ad eam quam per Christum doctoresque Christianos obtinuerant, quo haec ad illam qua imbuti Iudaei sub imperfecta Vet. Testamenti disciplina essent. Nam cum plerique Iudaeorum penderent ab institutione sacerdotum, quibus discerent arcanam religionis Mo-

laicae significationem, sed Christi discipuli non per umbras a doctoribus illustratas sed per clariorem lucem Evangelii ipsi cognoscerent Dominum Ebr. VIII. 10. 11.: sic beatæ animæ non modo per subobscurum Evangelium sed a Deo ipso quoque illustrantur.

§. XVII.

Neque vero etiam sic desinet Christus regnare post mortuorum ad vitam reuocationem ut omnino nullum eius, tamquam hominis quoque, imperium sit. Nam quem ad modum Deus non se abdicauit omni imperio et facultate vsuque iudicandi eo quod regnum Filio suo tradidit cum potestate iudicis Io. V, 22. nec Christus omne deposuit imperium cum imperio eo, quod finem in morte Christi habuit (§. IX. init.) sed, quamquam alio modo, imperium porro administravit: non magis Christo verbis Pauli, quæ de imperio in manus Patris reddito loquuntur, negatur omne imperium. Ac si vsus Evangelii in caelis nequaquam omnis cessat, ut videmur supra effecisse, nec desinit Christus interuentu Evangelii regnare; idque confirmat locus Apoc. VII, 17. Quod nisi esset, quo modo tandem imperium Christi *sempiternum*, quo modo tale dici posset cuius nullus sit finis Luc. 1, 33., quod sit *in vniuersa æternitate* Ebr. 1, 8? nihil

nihil huius modi certe cadit in utrumque imperium quod in hac disputatione declarauimus. Atque hac re cogitur: *regnum Christi*, hominis, quotiescumque *aeternum* dicitur in scripturis, vniuersam providentiae eius continuationem complecti, quae hominum saluti, tamquam homo quoque prospiciat.

§. XVII.

Video his, quae breui hac disputatione complexi sumus, plura addi, quae dicta sunt copiosius explicari, colligari etiam et rectius constitui posse quaedam perperam in loco de Christo rege ab aliis tradita. Ut paucis utar, quam perurbate solent a multis commemorari dicta sacrarum scripturarum, referri ad eandem rem, quae ad diuersas referri deberent, atque ita non modo confusioni locum dari sed etiam difficultatibus e quibus expedire se postea non possint? In definiendo Christi mediatoris officio solent eius aliquam partem dicere munus regium Christi; quam bene? Iudicent illi qui cogitauerint, quae de vsu loquendi scriptu-

scripturarum in exhibendis mediatoris et regis nominibus supra (§. VIII.) admonuimus. Nuper admodum conquerebatur ERNESTUS V. VI. quæta honoris causa, nomine, opinionis arbitrio diuulsa esse quæ in scripturis coniunctissima sint, atque demonstrabat vitiosam esse nec scriptorum sacrorum doctrinae consentaneam partitionem muneris Christi in propheticum, sacerdotale et regium, castigabat etiam hoc in loco alia *). Recte! Et erant tamen qui vererentur, ne quid ex hac disputatione doctrina sacra detrimenti caperet, nec intelligerent, magnum Virum non labefactare rem sub istarum imaginum vmbris latentem, sed peruersum eius rei in libris vulgaribus tradendae modum, et ineptas quaestiones, quibus occasionem dedisset ille παιδείας ῥέπος. In ea re nos quoque tentauimus aliquid pro facultatis nostrae modo, et satis habebimus, si

*) Duabus prolusionibus editis anno 1768 et 69 postea repetitis in eius *Opuscul. theologicis*, dissertatione VI.

si quid luminis ad huius generis loca in sacris scripturis, atque sic ad disciplinam Theologiam secundum scripturas rectius conformandam, attulerimus. Quod DEVS bene vertit.

APPEN-

A P P E N D I X.

Fasc. II.

Bb

CONFIDENTIAL

Cum in excudendo hoc Opusculorum fasciculo nec mihi semper tantum esset otii datum, quantum ad retractandas disputationes satis esse videretur, nec vellem propositam disputationem longa digressionem interrumpere, nec gratum arbitrarer futurum iis, qui eas singulas, antequam in hoc veluti corpus coniunctae essent, vel legissent vel ab aliis citatas reperissent, si nunc quasi expuncta desiderarent quae olim ibi tractata meminissent: fidem aliquoties dederam, me in extrema huius voluminis parte vel aucturum quaedam quae breviter attigissem, vel castigaturum quae emendanda viderentur. Qua ut me fide liberarem, primo loco posui disputationem in verba Christi apud Ioannem, Euangel. c. XIV, 12 & 13, cuius spem feceram supra pag. 36., sed eam perbreuem, quoniam et festinanti ad mercatum Lipsiensem typographo cedendum erat et mihi ipsi, otio non nimis affluenti, parcendum. Dedi tamen operam ut nihil, quod omnino ad istius loci causam pertineret, praetermitterem, omnia autem ut rectius cognosci et vno quasi obtutu percipi possent, paucis observationibus complecterer.

I.

AD LOCVM IOH. XIV, 12. 13.

Principio licebit sumere, omnem hunc Christi sermonem referri ad Apostolos. Hos quidem perspicue alloquitur et respondet nominatim Thomae (v. 5.), Philippo (v. 8.) et Iudae (v. 22); his vale dicit (v. 27); hos perturbatos sermonibus de suo discessu (v. 1) consolatur; hos negat se tamquam orbos relicturum ac spe reditus sui recreat (v. 18); atque, cum breui futurum dicat vt vulgus careat adspectu suo, nec sibi porro copia sit crebriorum cum illis colloquiorum (v. 30), his vnis promittit praesentiae suae vsuram et vitam, h. e. recreationem, sua cum ipsius vita restituta coniunctam (v. 19); his Patrem, pollicetur, missurum esse alium doctorem qui eos omnia doceat omniaque a se dicta in memoriam reuocet (v. 16 & 26). In tanta rei perspicuitate quid causae esset, cur dicta ad Christianos vniuersos referremus, si quidem, ad Apostolos relata, nihil difficultatis haberent, sed illius, Christianis omnibus applicata, plurimum?

In verbis autem his (v. 12.): *Profecto dico vobis futurum ut, qui credat in me, eadem, quae feci, faciat, et vero etiam his maiora, namque ego ad Patrem proficiscor, in his igitur obscuris admodum verbis, primum videtur*

detur obfuisse quam plurimis id, quod verba: *qui credit in me*, infinite dicta putarent; quamquam in omni loquendi vſu talia infinita non niſi omnibus iis dicantur, cum quibus colloquaris, vt in ipſo hoc ſermone v. 23 infinite Chriſtus loquitur: *ſi quis me amat, doctrinam meam ſequetur*, ſed v. 24. ſtatim ſubiicit; *atqui doctrina, quam AVDIVISTIS, non mea eſt ſed eius, qui me miſit, Patris*; atque, cum Ieſus dixiſſet v. 21. *QUI ME AMAT, ei me cognoscendum dabo*, bene id Iudas transfert in Apoſtolos (v. 22): *Quid eſt quod NOBIS te velis cognoscendum dare?*

Altera erroris cauſſa fuit, quod *facta* (τὰ ἔργα) quibus deberent Apoſtoli imitari Chriſtum eumque adeo ſuperare, de miraculis interpretarentur. Quo ſenſu etſi non nego aliquoties dici, viciffim mihi dabunt tamen, *facta* vniuerſe de omnibus eſſe quae quis agat aut quibus bene de aliis mereatur, nec eſſe idoneam cauſſam eius verbi, hoc quidem in loco, his miraculorum anguſtiis concludendi. "Ἔργα ἰ. ἔργον τῷ Θεῷ (haec enim paria ſunt eodemque ſenſu vſurpantur Ioh. VI, 28. 29) complectuntur omnino id quod eſt Dei voluntati conſentaneum, imprimisque negotium Chriſti vniuerſum quod tradenda Dei voluntate perficere in his terris debebat, vt cap. IV, 34. cap. XVII, 4. coll. v, 6. et alias. Quo quidem ſenſu non

B b 3

dubito

dubito hoc ipso in loco nostro adhiberi. Nam *primum* v. 10, postquam Christus dixerat: DOCTRINAS quas ego trado vobis (τὰ ἐνματά), non meo ex ingenio profero, statim subiicit: sed Pater mecum coniunctus is edit haec FACTA (τὰ ἔργα). Porro Apostolos, addit, haec facta suis similia et maiora edituros propter ea, quod ipse ad Patrem reuertatur; quo significat, se suum, tamquam doctoris, locum iis traditurum, quem inter homines ruerentur, nec iis defuturum alium magistrum (παράκλητον), qui eos ad omnem veritatem dirigeret. Et, quem ad modum omnia, quae hic promittit Apostolis, ita euentura proficitur, VI PATER ILLUSTRATUR PER FILIVM v. 13 sic cap. XVII, 6 sequ. narrat: se his tradidisse doctrinam Dei, hos vere cognouisse quod a Patre profectus sit et credidisse quod is eum miseris, omnia sua Patris esse et omnia Patris sua, SE Igitur ILLUSTRATVM IRI PER EOS, sicuti (v. 4) a se pater in his terris illustratus esset. Haec itaque docere videntur, τὰ ἔργα hoc loco esse omnia, quae, agerent at Dei mentem, praecipue ea, quae tamquam magistri, in Christi locum substituti, ad disciplinam diuinam docendo agendoque commendandam hominibus facerent.

Quod si quis quaerat; quo modo haec etiam maiora dicantur his, quae Christus egisset ipse? non est necesse ut coniecturis indulgeamus, sed eius rei intelligendae animam dant ipsi, qui sequuntur, sermones
Chri-

Christi, quibus promittit (v. 16) *se rogaturum patrem ut iis mittat alium magistrum, qui semper maneat apud illos* h. e. vberiore doctrina imbuat. Nihil est enim aliud in formula: μένειν ἐν τινί, quam in altera illa: ἐμφανίζειν ἑαυτὸν τινί, ut alias planum fecisse (*) speramus. Nec negligenda est emphasis, quae in illo verbo ἐμφανίζειν cernitur. Namque ἐμφανισμός tamquam praemium promittitur v. 21 iis, qui iam tenerent praecepta Christi et sequerentur, eaque re suum in Deum et Christum amorem probarent; quo fit ut ἐμφανίζειν non de cognitione vniuersa sed ea vberiore et praestantiore intelligi oporteat. Quo igitur modo futura Apostolorum cognitio et consequenda et aliis impertienda praestantior dicatur ea quam Christus ipse inter homines propagasset? Non profecto sic, ut *recognoscendo* superauerint Christum, profitentur enim ipse sese hanc excellentiorem intelligentiam Apostolis tributurum, (ἐμφανιστῶν αὐτῶν ἑαυτὸν), sed *factis* (v. 12), h. e. quatenus plura et vberiora, quam ipse Christus, ad hominum intelligentiam traducere. Erant nimirum multa, quae Christus dicenda habebat Apostolis, a quibus tamen communicandis se consulto, propter eorum tarditatem, cohibuerat (Io. XVI, 12). Verum tamen sui loco promittit alium magistrum, Spiritum sanctum, suumque discessum dicit iis conducere, si quidem iis contingere ille

B. H. 40111. 5. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Supra p. 344.

magister deberet (XVI, 7.) quo ipso significat fore, ut doctrina nondum a se perfecta per illum magistrum perficeretur. Atqui hunc (cap. XIV, 26) non modo suggesturum iis promiserat *quae ipse, Christus, dixisset istis*, sed etiam omnia *docturum*, quae reliqua essent de voluntate Dei; neque, alibi (c. XV, 26. 27), eos solum professuros quae *ab initio e sua consuetudine* percepissent, sed illum Spiritum S. etiam *traditurum de Christo*, quae videlicet non ipsi adhuc hausissent e disciplina sua. Est igitur in promptu iudicare, haecenus ipsi Christo praestituros esse Apostolos factis, quod, post Christi discessionem, accuratius afflatu divino eruditi, quam Christus imperfectam quodam modo reliquisset, doctrinam vberiore redderent.

Iam sequuntur in loco, cuius sensum quaerimus, haec v. 13. 14. *Et quodcumque rogaueritis in nomine meo, hoc faciam, ut illustretur Pater per Filium. Si quid rogaueritis in nomine meo, hoc ego faciam.* In quo illa: *in nomine meo*, non sunt ita perspicua, ut plerisque videatur. Quam ob rem primum veluti inductione quadam utemur ad inuestigandum eorum sensum, atque hunc tenebimus modum, ut, praetermissa varia vi, quae vocabulo *ὀνόματος* subiicitur, sensum formulae: *ἐν τῷ ὀνόματι τινος* vnice persequamur; quod quidem non modo aliis dabit opportunitatem videndi, an, nisi nostri, certe aliorum locorum intelligentiam
haec

haec adluare, possint, sed hoc maxime in loco docebit, quis sit interpretationum delectus faciendus, ut, repudiato sensu opinato, vnicè verus reperiatur. Constat igitur

1. Ut *nomen* alicuius est pro eo ipso, cuius nomen commemoratur, ita in nomine alicuius esse posse pro: *alicuius causa* & *propter illum*; veluti Rom X, 12. 13. ubi ἐπικαλεῖσθαι τινὰ & ἐπικ. τὸ ὄνομα τινός pro se inuicem substituuntur; quo referendam esse formulam εἰς ὄνομα μαθητῆ pro: ὡς μαθητὴν, et similes alias Matth. X, 41. 42. alibi admonuimus (*). Atque vix audeo definire, vtrum in locis iis, quibus huic verbo solent tribuere
2. significationem *doctrinae* diuinae, haec verior sit, an eadem, quam modo diximus? Huius fere generis sunt loci Io. XVII, 6. 8. 11 & 12, in quibus ὄνομα Θεοῦ & λόγον ἢ ῥήματα αὐτῆ ita promiscue adhibet Christus ut paria videantur. Quamquam ibi v. 6. ἐφανερώσῃ σε τὸ ὄνομα αὐτοῖς potest esse; te iis patefeci, ut v. 11. τήρησον αὐτὰς ἐν τῷ ὀνόματί σε, tibi, tanquam tuos, istos serua; & quoniam iis Patrem cognoscendum dederat, atque isti sacri Deo redditi erant per doctrinam suam, facile intelligeretur, cur haec, proprie, non vi sua

B b 3

eadem

*) Opusc. Fasc. I. p. 19.

eadem, tamen tamquam paria vſurpauerit, ac potius ita coniunxerit, vt paria eſſe exiſtimarentur; nec ibi illae *formulae*, ſed eorum *verba*, permutantur. Neque ego ignoro, 1 Tim. VI, 1. coniungi τὸ ὄνομα τῆς Θεᾶς & τὴν διδασκαλίαν. Coniuncta quidem hæc ſunt, nec tamen eadem ſtatim, ſed, qui officia erga Dominos negligebant, ſerui de Chriſtianis & *doctrinam* calumniae proſanorum obiciebant, et Deum ipſum (τὸ ὄνομα τ. Θεᾶς), qui videbatur hac tradita doctrina naturae leges euertiſſe. Nec iſtud in Apoſtolorum Actis frequentatum *nomen Chriſti* ad doctrinam neceſſe eſt trahi, cum maxime proprie poſſit intelligi, et quibusdam in locis ne poſſit quidem ſecus quam proprie accipi. Iudaeorum quidem Senatores cum vetant Act. IV, 17 ne Apoſtoli porro hoc de *nomine* loquantur, haud dubie reprehendunt id quod Petrus v. 10 dixerat, per *nomen* Ieſu Chriſti valetudinem claudo reſtitutam eſſe, & cum c. XVIII, 15 mentionem facit Galilio *nominum* & legis Iudaicae, de quibus diſputatio exiſtiterit, non vna de doctrina loquitur ſed de *nominibus* etiam proprie, Chriſti videlicet aut regis Iudaeorum, quod Iudaei nollent de Ieſu adhiberi. Itaque hanc *nominis* ſignificationem, quae doctrinam complecta-

plectatur, tanquam dubitationi obnoxiam relinquamus. Esse autem *nomen*

3. pro alicuius *potestate* s. *vi* ac *virtute*, non diffiteor. Nam etsi in locis iis qui narrant facta quaedam esse *in nomine Christi*, illud quoque nomen proprio potest esse sensu, si quidem hi, qui miracula patranda aut similia efficienda suscipiebant, utebantur nomine Iesu Christi: eius tamen hanc putabant vim esse, ut eo pronunciato daemonia expellerentur, sanarentur aegroti et alia huius generis Christi virtute perficerentur, Marc. IX, 38. 39. Act. XIX, 13. Septuaginta illis quidem, qui Luc. X, 17. iactabant sibi vel daemonia obediuisse ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου, responderet Christus v. 18. se iis vim concessisse (ἐξουσίαν) in serpentes vimque vniuersam aduersarii, ut nihil illis nocere posset; et Petrus, qui Act. III, 6 *in nomine Iesu Christi* iusserat claudum surgere & ambulare, non sua vi (δυνάμει) aut probitate profiteatur se ei vim ambulandi dedisse v. 12. Simili item modo

4. nomen, quoad facit ad dignitatem aliquam exprimendam, ipsam hanc *dignitatem* aut quandam *reuerentiam* s. *pietatem* continet in eum, cui hoc nomen contigit; ut, quoniam Paullus dixerat Phil. II, 9. Deum Iesu concessisse *sum-*
ntum

num maximum, Domini videlicet v. 11. necessario sequatur, quod ille vult, ut ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ (quoad hanc eius dignitatem, aut pietate in eum ducti) omnes, qui in coelo, in terris & sub terris sunt, eum adorando venerentur. Est quoque hoc tralatitium,

5. *in alicuius nomine* esse pro: *eius auctoritate* l. *mandato*, ut habeat vim significandi legati alterius, omninoque eius, qui agat accommodare ad alterius voluntatem. Ita saepe Iesus dicitur ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου Matth. XXI, 9. isque se proficitur non suo, sed Patris sui nomine venisse Io. V, 43. ac eodem modo fore, ut alii suum nomen mentiantur (ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου) dicentes: Ego sum Christus! Quo fit, ut
6. habeat quoque haec formula significationem *discipuli* alicuius, nisi quis malit hanc e prima huius phraseos significatione deriuare. Certe, cum Christus Matth. X, 22 dixisset: omnes odio vos prosequuntur *propter nomen meum*, haec, (interiectis aliis: ὁ δὲ ὑπομείνας et quae sequuntur vsque ad verba ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου v. 23, vncis, ut mihi videtur, includendis) ita persequitur v. 24: Non potior est *discipulus* magistro cer. h. e. non oportet vos, discipulos

discipulos meos, expectare sortem laetio-
riorem mea. Et Marc IX, 41 ipsa haec:
porrigere alicui poculum frigidae ἐν τῷ
ὀνόματι μου, declarantur per illa: ὅτι Χρι-
στὸς ἐστὶ, quoniam Christi *discipuli* estis.

In persequenda hac significationis va-
rietate, prima, quae prae se fert id, quod
propter Christum fieri oporteat, verissima
est, sed, ut ita dicam, infinita h. e. quae
varie definiri possit, ut de ea tum demum
iudicare possimus, cum, quo modo hoc
propter Christum accipiendum sit, cognoue-
rimus. Id igitur videbimus, cum ad cete-
ras interpretationes usus loquendi consenta-
neas peruentum fuerit. In his non numera-
uimus popularem illam et apud nostros fere
regnantem, quae preces propter Christum
s. eius in nomine factas dicit oblatas per
fidem in eum, siue coniunctas cum confi-
sione, fore, ut Deus nos audiat propter
Christum eiusque merita; verissima illa qui-
dem, si de rei ipsius veritate quaeritur, sed
dubitationi obnoxia, si refertur ad loquen-
di consuetudinem, a qua vereor ne alienis-
sima reperiatur. Quod si Christum iussisset
in loco nostro, ut rogarent ἐπὶ τῇ πίσει τῷ
ὀνόματος αὐτοῦ, ut est Act. III, 15: nihil habe-
rem contra; sed quo modo docebitur, ean-
dem vim esse formulae: ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ?
De qua re cum dubitare audeam, hoc me
magis aequos spero lectores habiturum, qui
me

me non temeritatis reum putent, cum ipse ego quondam eandem popularem interpretationem consulto ac diligentius defendere tentauerim *) Ac mihi tum *primum* magnam haec sententia commendationem habere videbatur a consensu cum analogia doctrinae scripturae, quae propitium nobis iubet sperare futurum Deum propter redemptionem factam per Iesum Christum; quam ob rem, si cetera beneficia expectanda essent hac ipsa de causa, in promptu videbatur colligi posse, hoc quoque beneficium, quo Deus satis facere velit precibus nostris, eadem de causa expectari debere. Rectissime illud quidem, si de re ipsa quaeritur, quam ista ratio planissime confirmat, quamque simul et proprie hoc argumento ibi defendendam susceperam. Sed illud in primis ceciderat in disputationem: *utrum formulae: petere aliquid in nomine Christi, per ipsum loquendi, idem subiectus existimari deberet sensus?* Atque hoc ita esse *porro* putabam propter ea, quod *et* saepenumero in Scripturis Deus inuocatur, ut aliquid faciat *propter nomen suum* h. e., ut quidem interpretari solent, sui causa aut pro benivolentia sua, *et* Paullus praecipue gratias agendas omninoquo facienda *per s. propter Christum, aut eius in nomine*, frequentat, quae

*) In Disput. de precibus in nomine Iesu Christi, Halae excusa A. MDCCLXXIII.

quae secus, quam de fide in Christum, non videntur intelligi debere. Mihi tamen nunc vniuersam quaestionem diligentius retractanti plura in mentem venire quae contra dici possint. Praetermitto illud, quod non quaeratur, quo sensu *Deus* dicatur in Scripturis facere aliquid suo aut alicuius nomine, sed quo *nos*, quibus praecipitur in nomine Christi rogare. Neque ego ignoro, in locis Scripturarum iis, quibus pii homines flagitant aliquid propter nomen Dei, hoc nomen de Deo ipso aut eius proprietatibus accipi posse. Neque tamen hic vnus est aut necessarius vbique sensus; sed potest nomen Dei proprie, vel secundum ipsam notationem verbi, ita intelligi, vt veri Dei cultores admonerent eum, ne se, populum suum ab illius nomine appellatum, deserat, sed vel propter ea suorum misereatur, quod dignatus esset iis nomen quasi suum impertire. Veluti in loco Ieremiae XIV, 7, eoque in primis claro, למען שםך *propter nomen tuum* interpretantur: propter beniuolentiam tuam; at versu 9, שםך עלינו נקרא, *nomen a te sortiti sumus*; quidni igitur, hanc ipsius Scripturae significationem secuti, eodem modo in hoc aliisque locis interpretemur?

At istis quid fiet locis, qui preces commemorant aut facta, quae *per* Christum aut eius

eius in nomine fiant, vt ad Rom. I, 8. VII, 29 et similibus, iisque primariis, Col. III, 17 aut Ephes V, 20? Hos nullo modo dubitarem, vt alias, interpretari in hanc partem, nisi et in aliam possent, eamque, vt mihi nunc quidem videtur, magis consentaneam vsui loquendi Paullino. Quid enim? cum Paullus ad Rom. I, 8. gratias agit Deo suo *per Iesum Christum*: alienumne videatur, illa *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ* vertere: *tamquam Iesu Christi discipulus* s. *legatus*? vt cap. II, 26 *διὰ γεσίματος καὶ πεποιμένης παραβάτης νόμου* est is, qui, *tamquam Iudaeus*, i. cum scriptam legem habeat et circumciscus sit, tamen violat illam legem, aut cap. IV, 11. *πιστεύων δι' ἀρχαβυστίας*. qui credit *tamquam non circumciscus*. Atqui versu 9 capitis, I. verba v. 8. ipsa Paullus ita declarat, vt quem ad modum pro his: *gratias ago pro vobis omnibus* substituit illa: *semper vos commemoro*, sic, *Deum se colere* profitetur PER FILII EIVS EVANGELIVM. Licebit igitur in altero quoque loco Rom. VII, 25 eandem formulam interpretari: *gratias ago Deo tamquam Christianus*; haec enim spem alere poterat futurae liberationis a libidinis imperio & statim addere cap. VIII, 1: *nihil nunc poenae metuendum est Christianis* (*τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*). In loco autem fere classico Col. III, 17, vbi iubemur, *quidquid vel verbis vel factis agamus, agere in NOMINE DOMINI IESV et gratias Deo Patri agere PER EVM*, quid impedit, quo

quo minus interpretemur: *tamquam discipuli Christi?* Subiicit enim haec Paullus iis, quae ante dixerat v. 16: *crebro usurpandam esse doctrinam Christi, colendamque Dominum hymnis πνευματικαῖς* i. e. Christianis, et sicut iusserat gratias agere Deo *per Christum* (δι αὐτοῦ), ita v. 18 vult, ut uxores obediant maritis suis ἐν Κυρίῳ, *propter Dominum* h. e. *tamquam Christiani*, vel, ut est in loco simili Ephes. V, 21, 21. ἐν φόβῳ Θεοῦ, *pietate in Deum ducti, ὡς τῷ Κυρίῳ, tamquam hac ipsa re pietate satis facientes Domino.* Cetera, quae mihi pro illa popularis interpretatione dici posse videbantur, quaeque sum illa disputatione complexus, posthaec brevius et commodius excutientur; sunt enim ex ipso loco Ioannis cap. XIV. ducta, cuius causa omnem hanc disputationem suscepimus, et continent difficultates facilius, ut opinor, expediendas si prius de vero sensu constiterit. Itaque de reliquis formulae, quae est in quaestione, interpretationibus videamus.

In his *alteram*, quae *nomen Christi* sumit pro eius *doctrina* positum, non repudiarem; satis enim consentit cum orationis contexto, nec admodum ab ea, quam quintam vel sextam appellauimus, differt. Sed, ut iam diximus, vereor ut vsui loquendi consentanea sit; eam igitur cum *tertia* seiungamus ab hac disceptatione. Quaeso enim, si *nomen Christi* acciperetur de *vi ac potestate*,
Fasc. II. Cc qua

qua fit, vt perficere aliquid possimus, quid hoc esset: preces Deo offerre per vim Christi? cum de eo loquatur Christus quod Christiani facere orando debeant, quoque consilio rogare, non, qua vi aut cuiusnam adiumento? precari, isque se ipsum spondeat, non adiuturum istas preces sed auditurum h. e. facturum quae rogassent.

Quodsi vero quis prae ceteris probaret *quartam*, vt *rogare in nomine Christi* esset de iis, qui *pietate* quadam in Christum preces offerrent Deo; equidem non repugnarem, cum et bonus sit iste sensus, et Christus se talibus promittit precibus audiendo satis facturum. Sed vel huic tamen praeferenda videtur *quinta* et *sexta*, quae non nisi haecenus inter se discrepant, quod *sexta* praeceptum ad Christianos vniuersos referat, *quinta* ad doctores, in primisque Apostolos. Neque dubito hanc formulam in omnibus locis N. Test. ad eas preces referre, quae fiant religionis, disciplinae, pietatisque Christianae causa; nisi quod in huius modi dictis, quibus de se ipsi Apostoli vtuntur, aut quae sunt perspicue ad illos directa, ipsa muneris eorum cogitatio cum vniuerso hoc consilio coniungenda sit. Huius generis videtur locus Ioannis c. XIV, 13. quem illustrandum susceperamus, isque ita fere declarandus: *Quodcumque rogaueritis tamquam legati mei* i. in meum quasi locum substituti, h. e. propa-
ga-

gandae doctrinae meae causa, ad promouendum veritatis diuinæ cursum, *id faciam, ut Pater per Filium illustretur.* Quem ad Apostolos proprie accommodandum esse, supra demonstrasse speramus. In hoc igitur illam: ut in ceteris similibus similem quoque, obtinere notionem precum in nomine Christi, nobis his de causis videtur.

Primum vna haec est reliqua e ceteris quas enumerauimus, nec abhorrens a consuetudine loquendi, et satis definita, et maxime consentiens cum consilio Christi, qui proprie hic mandata dedit Apostolis. — Nec tamen hac vna vi cuiusdam quasi inductionis aut enumerationis moueor ut ita sentiam, sed *multo magis* similitudine sermonum Christi, postremorum in primis, cuius aliqua pars est ipse ille locus de quo quaeritur. Nam pro verbis iis, quibus v. 16 promittit *Patrem ALIUM illis magistrum* (ἄλλον παρόκλητον), Christi igitur loco, *daturum, qui semper apud eos maneat* h. e. cuius institutione semper frui possint, pro his igitur substituit Christus v. 26. hanc promissionem; *Pater mittet magistrum IN NOMINE MEO*; ut facile sit ad colligendum: ἐν τῷ ὀνόματί μου & ἄλλον eadem esse quae mutuae declarationi seruiant. Atqui iste *alius magister* haud dubie est *in eius locum suffectus*; nunciauerat enim Christus tuam e terrarum orbe secessionem, seque haec dixisse *dum apud illos*

illos MANERET V. 25, sed *magister ille*, addit, quem Pater meus mittet in nomine meo, vos omnia docebit vel, quod erat V. 16, *semper apud vos MANEBIT*. Quodsi igitur *mittere in nomine Christi* est, alium magistrum substituere; cur dubitemus formulam: *rogare in nomine Christi*, sic interpretari, ut significet: eius loco, tamquam eius discipulum s. legatum, aliquid rogare? Porro has *in nomine suo* fieri preces iuber in loco, quem illustramus, *ὡς δόξαθῇ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, ut illustretur Pater per Filium*. Vbi sumere licebit hoc, quod alibi planum fecimus *), illustrationem illam factam esse per doctrinam diuinam a Christo primum, post etiam ab Apostolis, propagatam. Parum autem refert, siue cum GROTIUS haec coniungas cum superioribus: *ὅ,τι αὐτὸ αἰτήσητε*, siue cum illo: *τὸτο ποιήσω*. Si illud placuerit: perspicuum est, Christum eas preces commendasse hoc consilio, ut doctrina Christiana feliciter propagaretur; sin hoc, effecturum se promittit, ut Deus per traditam a Filio doctrinam illustretur, quod, suum post discessum (V. 12), fieri per Apostolos debebat; qua re fit, ut istae preces, quas iniungit Apostolis, huius doctrinae promouendae causa suscipiantur. De quo si quis dubitet: quo sensu eodem verbo *δοξάζειν* utetur cap. XVI, 14 de Spiritu S. quem ante dixerat Iesus sui loco

*) supra pag. 9- 16.

loco Apostolos doctrina inactaturum. *Ille* inquit, *me illustrabit, sumet enim a me et nuntiabit vobis* h. e. quae ipsa a Patre acceperam, nec tamen tradideram vobis, rudibus adhuc istisque ferendis imparibus, eadem vobis tradet, atque sic me, ut ego Patrem, illustrabit s. meo, tamquam legati diuini, honori et voluntati vos docendo consulat.

Quae si quis admiserit, aperientur etiam non nulla, quae in hoc Christi enunciato subobscura et impedita videantur, ac eripietur opportunitas iis, qui his solent abuti ad labefactandam sententiam nostram. Nam, quod vereantur ut vsui consentanea sint et quotidianae obseruationi huius generis promissa Christi de audiendis quibuscunque precibus, quae factae sint in eius nomine, videant qui popularem interpretationem sequuntur, quomodo vtraque componant aut defendant varios modos, quibus illorum enunciatorum difficultatem mitigare cupiunt. Nihil haec quidem ad nos, qui profitemur, Apostolis haec dicta esse, non Christianis vniuersis, ac ne illis quidem infinite, sed haecenus, quod precibus flagitarent commendandam tuendamque Euangelii causam, quam Deus nunquam deseruit. Sed aliud in primis Christi dictum fuit quod maxime torqueret interpretum ingenia, illud videlicet, quo Christus queritur Ioh. XVI, 24. *Apostolos adhuc nihil rogasse nomine suo*, quod nunc quidem ab iis vult fieri, *ut perfectum sit*

fit gaudium eorum: (καὶ ἡ χαρὰ ὅταν ἡ πνευμα-
 γαμία) Cuius rei rationem reddere tentavi
 alias *); quam si quis adhibere in illo loco
 velit, non impedito quidem, quamquam ibi
 a me sumum est, popularem harum pre-
 cum interpretationem veram esse. Sed vi-
 deamus, an ipse textus forte det aliquam
 ansam qua tenaci verus sentus possit, quem
 nisi ne omnia fallunt, postrema verba offe-
 runt. Nam *primum*, cum hic Christus in-
 beat orare in nomine suo *ut perfectum sit*
gaudium eorum, in loco plane simili idem
 dat praeceptum, *ut illustretur Pater per fi-*
lium h. e. ut Patris honor per propagatio-
 nem doctrinae Filii sui illustretur. Non
 habent, fateor, istae formulae eundem per
 usum loquendi sensum, sed pro se invicem
 tamen substitutae necesse est ut res conian-
 ctas complectantur; itaque fas est existima-
 re, perfectum fuisse gaudium Apostolorum
 eo quod fortunatum Evangelii cursum anim-
 aduerterent. *Praeter ea* istud gaudium
 de quo loquitur Christus, haud dubie est
 illud quod cernebatur in discessione Christi
 aequo animo ferenda, ut in locis similibus
 cap. XV, 11. XIV, 28. Est autem Christus
 cap. XVI, 7 seqq. totus in eo, ut doceat, pro-
 futurum Apostolis, quod relictis istis ad Pa-
 trem proficiscatur, aliter enim non consecu-
 tuturos esse magistrum qui eos ad omnem et
 ple-

*) supra p. 57.

plenam veritatem dirigeret, quæ si cogita-
uerint, futurum ut, quem ad modum per
suum post mortem reditum aliquo modo,
sic per hanc plenam institutionem, planissi-
me eorum tristitia depellatur. Quæ qui-
dem tristitia duabus e fontibus proficisceba-
tur; primum quod, abeunte Christo, orba-
tos sese sentiebant eius cura atque doctrina,
deinde spe terrenorum commodorum, qua
per mortem discessionemque Christi exci-
dissent. Enimvero, cum discipuli eius esse
quali desuissent et nacti essent locum legato-
rum Christi, pleniusque instituti cognouis-
sent, Christum, non ad liberandam gentem
Iudaicam sed ad asserendam doctrinam suam
omnibus hominibus salutem venisse in ter-
rarum orbem, atque longe excellentius hoc
beneficium esse, quod adhiberentur ad tra-
dendam commendandamque doctrinam
Euangelicam, quam quod libertatem, ho-
norem, ceteraque commoda peritura nan-
cisquerentur: certe, omni tristitia deter-
ta, coeperunt gaudere de Christi discessione,
sine qua ista felicitas sibi numquam contigis-
set. Quo modo igitur adhuc, dum Chri-
stus cum iis versaretur in his terris, non ro-
gauerant quidquam *in eius nomine* h. e. ut
nobis videbatur, tamquam legati Christi
aut pro causa doctrinae eius propagandae?
Nempe quod acquieuerant in usura curae et
institutionis Christi, suaeque commoda magis
quam Dei honorem et latius promouendam
homi-

hominum felicitatem curassent, cum debuissent iamdiu ipsi magistri esse causamque Dei suam eamque sibi iucundissimam putare. Atque eadem fere vis huius formulæ videtur quam eius qua Christus iuber orare : *ut veniat regnum Dei!* Venerat illud quidem iamdudum, cum Christus primus docere, iique eius doctrina frui coepissent. Marc. I, 15. nec dubitari potest, istos orasse, ut regnum Christi feliciter propagaretur; sed cum illo tempore, quo Christus inter eos viueret, numquam agnouissent veram huius regni naturam atque metuerent, ne Christo discedente, istud regnum Dei desineret inter homines esse, idem erat ac si numquam hunc aduentum regni Dei flagitassent. Nec magis dici poterant *orasse in nomine Christi* h. e. tamquam in eius locum substituti et veram Dei causam curantes. Quae cum ita sint, mihi quidem in loco Ioannis cap XVI. dicere Christus videtur : Discipuli quidem mei adhuc fuistis, a me quoque creati ut doctrinam meam commendaretis hominibus; nec tamen recte me nec verum Dei in me mittendo consilium, nec veram dignitatem felicitatemque vestram cognouistis, nec propter ea hanc causam fortunandam Deo precibus commendastis; fieri igitur non potest quin, sublata per discessionem meam spe vestra, paene tristitia conficiamini. Nunc autem, cum in locum meum substituti et plenius eruditi per Spiritum S. fueritis

ritis, rogate Deum, tamquam legati mei pro vera Dei causa, atque sic, quod ita rogaveritis, consequemini, gaudiumque vestrum, debilitatum illud quidem mei desiderio, perfectum, hac lege, reperietur.

II.

AD LOCVM ROM. VIII, 26 ET 27.

Quae in superiore disputatione ad hunc dixi locum, diu multumque a me agitata et retractata, non reuocanda reperio, nec quidquam video causae, cur, cum πνεῦμος in principio huius Paulinae orationis haud dubie de Euangelio accipiendum sit, atque in ceteris quae sequuntur commode eodem sensu accipi possit, in hoc vno loco cum ceteris perspicue coniuncto ille sensus deferri debeat. Nam, quod περιπατεῖν κατὰ πνεῦμα et similes loquendi modos interpretentur: *sequi animum vere Christianum* s. vera in Deum pietate duci, propter ea quod περιπατεῖν κατὰ σάρκα sit: suum sensum sequi et peruersam libidinem: falsi videntur esse, dum disjunctionis legem haec postulare arbitrantur. Disiuncta haec quidem sunt; sed eam ipsam disjunctionis legem nostra quoque interpretatio

tatio sequitur. Quisquis enim se libidine paritur duci, declinat a doctrina Christiana, nec, qui huic accommodare agit, fugere libidinis illecebras non potest. Causam igitur ipsam in illa disputatione tractatam nullo modo deferendam puto.

Sed in ea illustranda et verbis loci singulis explicandis agnosco quaedam rectius dici posse ac debere, admonitus in primis a DOEDERLINGO. V. V. *), cui haftenus, ut in aliis quam plurimis, plurimum debere animo gratissimo profiteor. Difficiles quidem ad intelligendum videntur *συναγμοὶ ἀλαλῆται*, difficiliores etiam, cum ad Euangelium, mea quidem sententia, referantur; eius igitur rei expediendae causa, *ἀλαλῆται* suspicabar **) nihil aliud esse hoc loco nisi significationem improprietatis, quae esset in verbo *συναγμῶν*. Quam coniecturam, dum quodam modo, facile repudjauerim, si quis meliora dare velit. Suadet igitur vir doctissimus ut *συναγμῆς ἀλαλῆτας* non in *πνεύματι* quaeramus, sed in istis hominibus malorum mole pressis, ut *ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν συναγμοῖς ἀλαλῆταις* positum sit pro *ε. ὑ. ἡμῶν ἀλαλῆτως συναζόντων*. Vbi non nego equidem, saepe pro concretis abstracta adhiberi, sed paullo durius videntur tamen *συναγ-*

*) Biblioth. Theolog. Vol. II. p. 275.

**) supra pag. 102.

ram id quod postulat Spiritus, esse animum nostrum i. sensum conuenientem cum doctrina Christiana. quem Deus agnoscat. Quod plane consentaneum agnosco versui 6, in quo eodem certe modo dicitur, ita autem coniungi potest cum vniuersa causa nostra, vt sensus sit: *Verumtamen is, qui animos cognoscit nostros* atque videt, quae intus sunt, motiones h. e. quod et haesitemus quo modo sit orandum et confidamus tamen, quodcunque contigerit, fore vt nobis optime cadat, Deumque, etiam mala nobis immittentem, propitium nobis mansurum, *intelligit etiam quam nos accommodemus nos Euangelio, quod quidem (6, 71) pro Christianis deprecatur.*

III.

AD NOMEN CATHOLICARVM N. T.

EPISTOLARVM.

Dixeram in coniecturis ad historiam catholicae Iacobi epistolae, *) voluisse eos, quos primos constat hoc nomen de aliqua N. T. epistola praeter Paullinas vsurpasse, hoc

*) supra p. 304.

hoc nomine istas, quas ita appellassent, ab iis discernere, quae commentitio Apostolorum nomine ferrentur, non, quod plerumque vult opinio, significare, eas esse Christianis vniuersis scriptas, cum Paullinae directae reperiantur ad singulas Ecclesias. Contra quam coniecturam nostram nuper admodum dixit Cl. Vir, DAV. IVL. POTT, nunc Academiae Helmstadiensis Professor **), non quidem sic ut argumentis vel nostram sententiam conuelleret vel popularem illam confirmaret, sed ita tamen ut disputaret aduersus ea quae pro coniectura e veterum monumentis dixissemus. Quae si essent oratione V. Cl. labefactata, nihil esset effectum, nisi ut, quo sensu illi veteres scriptores acceperint istud nomen, incertum omnino reperiretur. Sintne autem confecta V. Cl. dictis? videant alij. Neque enim pugnaciter defendam quas ipse coniecturas dixi, nec in illa rei obscuritate profuerit, quod esse possit, euertere velle per aliud, quod aequae possit esse. In huius generis rebus satis mihi quidem videtur, si certa non possis attingere, consistere tamen in iis quae veri similia videantur. De loco EUSEBII Hist. Eccl. III, 3. facile assentior iis, quae

STOR-

**) Excurfu I. subiecto Volumini I. epistolarum Catholicarum, quas perpetua annotatione illustravit, p. 175 seq.

STORRIVS V. V. nuper doctissime scripsit
in libro: *Ueber den Zweck der evangelischen
Geschichte und der Briefe Iohannis*, Tübingen
1786. pag. 1141q.

INDEX I

Disputationum, quae in hoc volumine
continentur.

I.

Ad Ioann. XII, 20 - 33.

p. 1

II.

Interpretatio Grammatica Cap. XV. &
XVI Euang. Ioannis

25

III.

Interpretatio Grammatica Cap. XVII.
Euang. Ioannis

63

IV.

Super loco Paulli ad Rom. VIII, 26, 27.
omninoque super vi verbi *πνευματος*
tos in isto capite

85

V.

Ad locum Rom. XIV, 17.

105

VI.

Symbolae ad illustranda quaedam loca dif-
ficiliora prioris epistolae ad Corin-
thios

125

VII.

Ad locum 2 Corinth. IV, 6. *περι του*
φωτισμου της γνωσεως του Θεου εν
προσωπω Ιησου Χριστου

157

VIII.

Ad locum 2 Cor. V, 14 - 17 de Christi
cognitione secundum carnem

183

D d

IX

IX.

De perfectione Christianorum Antiudaica et σοιχειοις του κοσμου	207
--	-----

X.

Ad Col I, 19 & II, 9. το πληρωμα της θεοτητος κατοικησαι εν Χριστω σω- ματικως	231
--	-----

XI.

Ad locum 2 Theff. II, 1-12.	257
-----------------------------	-----

XII.

Conjecturae ad historiam Catholicae Iacobi Epistolae	297
---	-----

XIII.

De vera vi nominis filiorum Dei	333
---------------------------------	-----

XIV.

De Christo homine regnante	351
----------------------------	-----

XV.

Appendix	385
----------	-----

INDEX II

Dictorum S. S. quae ex instituto vel
obiter illustrantur

Matth.	5, 6.	P. 121	6, 27. 32. 33. 63.
	5, 45.	340	pag. 32. 33.
	5, 48.	212	6, 29. 239
	6, 33.	121	6, 36. 70. 71
	10, 22 seq.	396 seq.	6, 44. 45. 10. 11
	11, 10.	168	7, 53. 11
	11, 19.	51	8, 28. 50
	11, 27.	74	31. 32. 34. 322
	11, 29.	116	39. 44. 340. 341
	12, 41.	19	47. 343
	13, 33.	117	10, 36. 81
	15, 9. 13.	31	11, 52. 11. 347. 348
	19, 21.	212	12, 20-33. 1 seq.
	19, 28.	141	14, 6. 32
	21, 9.	396	14, 12. 13. 388 seq.
	21, 21. 22.	37	14, 23. 94. 344
	21, 43.	118	14, 28. 78. 79
	23, 4.	116	14, 31. 28. 29
	24,	263 seq.	15, tot. 27 seq.
	28, 19.	53. 371	16, tot. 27 seq.
Luc.	4, 18.	365	16, 23 seq. 406
	7, 29.	50	17, tot. 65 seq.
	10, 18.	22	18, 36. 37. 360
Ioann.	1, 9. 12.	343	
	1, 14-18.	179. 180	9, 22. 137
	1, 16. 17.	245. 254	10, 38. 365
	3, 3.	337 seq.	11, 19 seq. 312. 313
	3, 30. seq.	246. 337	27. 318
	3, 35. 36.	70	13, 42. 43. 6. 90
	4, 24.	246	14, 22. 90
	4, 34.	69	20, 24. 25. 118
	4, 36.	31	23, 6. 8. 309
	5, 35.	55	26, 7. 308

Act.

Dd 2

Röm.

Röm.	1, 8.	400		20, 32	110
	2, 26.	400	1 Cor.	10, 23.	154
	5, 17.	357		11, 7	196
	6, 6. 13.	95	2 Cor.	1, 19.	131
	14.	90		11, 16.	162
	7, 5. 6.	89. 90		3, 1. 4.	163
	7, 19. 22. 23. 92.	95		6.	91
	25.			7 seq.	172 seq.
	7, 25.	400		17.	93
	8, 8 seq.	92 seq.		17. 18.	175. 176
	14.	335 seq.		4, 1-5	162 seq.
	26, 27	87 seq.		6.	159 seq.
	400 seq.			5. 6-8.	190. 191
	34	373		11.	163. 164
	37.	61		14-17.	183 seq.
	9, 4.	345		19-21.	130. 131
	11, 17	33		6, 16.	339
	14, 7-12	193. 194		11, 17.	103
	17 seq.	107	Gal.	12, 8 seq.	100
	15, 30	123		4, 3.	213
	16, 5.	320		4, 8. 9.	216. 204
	8. 9.	122		5, 6.	119
	20.	286		6, 12, 13.	198
1 Cor.				15.	119. 196
	1, 30. 31.	127 seq.	Eph.	1, 12.	132
	2, 6.	213		2, 11, 12.	215
	15. 16.	132		2, 15 seq.	229
	3, 19.	20		3, 3 seq.	202
	4, 8	357		8 seq.	181
	9.	144 seq.		17.	344
	15.	342. 343		19.	243
	6, 1.	134		4, 7 seq.	244
	6, 2. 3	139 seq.		13, 14.	219
	11.	129. 130		15. 16.	372 seq.
	7, 33.	145 seq.	Phil.	1, 28.	261
	36.	135		2, 8 seq.	366 seq.
	39.	122		3, 3 seq.	202
	8, 1-3	150 seq.		3, 15 seq.	221
	10, 11.	109		3, 19.	221
	9	200 seq.		3, 20.	370
				Col.	

Col.	1, 8.	123	Hebr.	1, 8. 9.	358 seq.
	19.	231 seq.		5, 11. 12.	229
	20.	132		6, 1, 3.	229
	21. 3. 8.	241		7, 25 seq.	373
	9.	231 seq.		9, 15.	365
	11 seq.	224. 225		11, 6.	191
	20.	217		7.	20
	3, 5.	95		12, 3.	281
	11.	377		12, 24.	101
	16.	94. 343		13, 20.	364
	1 7	400 seq.	Iac.	1, 4.	323
	4, 12.	242		1, 18.	319. 320
1 Theff	1, 6.	123		1, 25.	321. 322
2 Theff.	2, 1-12.	257 seq.		2, 7.	320
1 Tim.	3, 16.	51		3, 1.	323
	5, 15.	286		13 seq.	325. 326
1 Pet.	2, 4. 5.	102		15.	134
	3, 1. 2.	379		5, 4.	101
2 Ioh.	3, 2.	346. 347		5, 14 seq.	326 seq.
	3, 5 seq.	340 seq.		5, 20.	61.
	4, 4.	61	Apoc.	..	270
	5, 5.	61		11, 7.	285
	19. 21.	80		12, 9.	284
				13, 5 seq.	284 seq.

INDEX III

Illustratorum verborum graecorum.

Ἀγαθόν	p. 111
Ἀγγελοι	143. 144
Ἀγιάζεν	80. 81
Ἅγιοι	80. 81
Ἄθεοι	215
Ἀισχύνη	162
Ἀληθεία	162
Ἀμαρτία	281
Ἀναγέννησις	338
Ἀνακρίνειν	135
Ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας	281
Ἀνομία	291
Ἀνωθεν	337
Ἀπερισπάτως	148
Ἀποθνήσκειν	195
Ἀπολεσαι	110
Ἀπολεσθαι	77
Ἀρχων τῷ κόσμῳ	22
Ἀυξησις τῷ θεῷ	239

Βασι-

Βασιλεία τῷ Θεῷ 112 seq.

Βασιλευειν εν ζωῇ 357

Γάλα λογικον 102

Γένεα 269

Γεννηθῆναι ἀνωθεν 337, 338

Γεννηθῆναι ἐκ τῷ Θεῷ 337

Γινωσκειν 71. 151

Γινωσκεθαι 151

Γνώσις 153

Γινῶναι τὸν Χριστὸν 203

Γράμμα 90

Διασπορά των Ἑλλήνων 11

Δικαιοσυνη 50. 121

Δικαιοουν τον Θεον 51

Δογματα 217

Δογματιζεθαι 217

Δοξάζειν 14. 36. 53. 69

Δοξασθῆναι 9

Δωδεκαφυλον 308

20

Εθνη 313

Ἐξ καὶ 222

Ἐἶναι

Ἔνθα ἐκ τῷ Θεῷ	337
Ἐπεῖν	165
Ἐρήνη	121
Ἐζητοῦντες τὸν Θεόν	191
Ἐλεκτοί	264
Ἐκπορευομαι	44. 45
Ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Θεόν	154
Ἐλληνες	5 seq. 313
Ἐν κυρίῳ	122
Ἐν ὀνοματι τίνος	392 seq.
Ἐν χεῖρῳ	122. 139
Ἐν πνεύματι ἁγίῳ	122
Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ	163
Ἔργον τῷ Θεῷ	232. 385
Ἔργον τῷ νόμῳ	239
Ἐρωτᾶν	56
Ἐυαρεσῆσαι τῷ Κυρίῳ	190
Ἐυπροσωπῆσαι	198
Ἐξουσία	111
Ζωή	96
Ζωὴ δια δικαιοσύνης	97

Θάνα-

Θάνατος	96
Θεότης	238
Θνήτὸν	96
Ἰσραὴλ τῷ Θεῷ	197
Καὶνὴ κτίσις	196
Καμότης πνεύματος	90
Καπηλεύειν τὸν λόγον τῷ Θεῷ	162
Κατακρίνειν	19
Καταλαμβάνεσθαι	222
Καταργηθῆναι	95
Καυχᾶσθαι ἐν προσώπῳ καὶ ἐν καρδίᾳ	198
Κερδῆσαι	110
Κοσμος	17 seq. 49. 124
Κρίνειν	19. 140. 195
Κριτήρια	144
Κρυπτὰ τῆς αἰσχύνῃς	162
Λόγος τῆς ἀληθείας	321
Λυπεῖσθαι	109

Μελη

Μελη	90
Μεγεν εν τη αγαπη τινος	38
Μερίζεσθαι	148
Νεκρωσασθαι	95
Νόμος πίσεως	91
Νομος της ελευθερίας	91. 321.
Νομος της ζωης	91
Nōs Κυρίε	137
Οιδάμεν ὑδέναι κατὰ σάρκαι	199
Οἶκεν	93
Οικοδομεῖν	110. 154
Οἶκος πνευματικός	102
Παλαιστῆς γραμματεῖς	90
Παλυγενεσίαι	338
Πᾶν τὸ πλήρωμα	243
Πάντα	135
Παρακλητος	49
Παρθενος	135
Παρεσθαι τε κυρεν	293 seq.
Πληθος	238
Πληρεῖσθαι	237 seq.
Πληρω-	

Πληρωμα	237 seq.
Πνευμα	90 seq.
Πνευματικος	132 seq.
Πρεσβυτεροι	327 seq.
Προσκομιμα	110
Προσωπον Ιησου Χριστου	166 seq.

Σαρξ	90
Κατα' σαρκας	196 seq.
Σεβωμενοι	6
Σκανδαλισθησαι	45. 46
Στεναγμοι αλαληται	102. 411
Στεναζειν	411
Στοιχεια τῷ κόσμῳ	213 seq. 218
Συμβιβάζειν	137
Συνείδησις	163
Σωμα της αμαρτιας	95
Σωμα νεκρον	96
Σωματικῶς	253
Σῶσαι	110

Τὰ τῷ ἀνθρώπῳ	132. 133
Τὰ τῷ Θεῷ	133
Τελειοι	221
Τελει.	

Τελείωσις

213 seq.

Τελειουθαι

221

Φρονημα τα πνευματος

411. 412

Φυσιουθαι

153. 154

Φωτισμος

181

Χαρά

121

Χαρά εν υμιν

39. 40

Χαρά η εμνη

39. 78

Χαρά υμων

39. 40

Χαρις

90

Ψυχη

133

Ψυχικος

133 seq.

